

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 06132

BARIKHT FUN DER VELT
KONFERENTS FAR YIDISH UN
YIDISHER KULTUR

World Conference for Yiddish and

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

**וועלט-קאָנפּערענץ פאַר יידיש
און יידישער קולטור**

באַריכט פון דער

וועלט־קאָנפּערענץ פֿאַר ייִדיש און ייִדישער קולטור

פֿאַרגעקומען אין ירושלים דעם

23סטן — 26סטן אויגוסט 1976

אַרויסגעגעבן דורך דער וועלט־ביוראָ פֿאַר ייִדיש און ייִדישער קולטור

תל־אביב, תשל"ז — 1977

WORLD CONFERENCE FOR YIDDISH AND JEWISH CULTURE
which was held in Jerusalem on 23 — 26.8.1976

Issued by

THE WORLD BUREAU FOR YIDDISH AND JEWISH CULTURE
228, Bnei-Efraim str. Maoz-Aviv, Tel-Aviv, Telephone 470111
Tel-Aviv, 1977

כנס הועידה העולמית למען יידיש ותרבות יהודית

שהתקיים בירושלים בימים 26.8.1976 — 23

ב ה ו צ א ת

הלשכה העולמית למען יידיש ותרבות יהודית

רח' בני אפרים 228, מעוז-אביב תל-אביב — טלפון 470111

תל-אביב, תשל"ז — 1977

אַ ר י י נ פ י ר

מיר ברענגען דאָ פאַרן יידישן ליענער דעם באַריכט פון דער וועלט־קאָנפערענץ פאַר יידיש און יידישער קולטור וואָס איז פאַרגע־קומען אין ירושלים. נישט לייכט איז געווען צונויפצוזאַמלען אַלע מאַטעריאַלן און אַרויסצוגעבן דעם באַריכט. און כאַטש ער איז נישט קיין פולקומער מחמת ס'פעלן אין אים אַ טייל פון די פלענוס־דע־באַטעס און באַזונדערס — די דעבאַטעס אין די פאַרשידענע קאָמי־סיעס, גיט אָבער דאָס בוך אַ גענוג בולט בילד וועגן די גרויסע און ערנסטע פראַבלעמען פון דער יידישער קולטור אין אונדזער דור, ווי אויך וועגן די מיטלען ווי אַזוי צו שטאַרקן יידיש.

אויך ווען מען וויל בלייבן ביי אַ נייכטערער אַפשאַצונג פון דער יידיש־קאָנפערענץ און נישט נוצן קיין איבערגעטריבענע ווערטער, מוז מען דאָך אָנערקענען דעם פאַקט, אַז די יידיש־קאָנפערענץ אין ירושלים איז געווען אַ היסטאָרישער צוזאַמענטרעף צווישן יידיש און עברית. די טרעפונג אין ירושלים, דער אייביקער שטאָט פון יידישן פאַלק, האָט אַן ספק אַרויסגערופן ביי זייער פיל די צופרידנקייט וואָס דער־מיט ווערט געמאַכט אַן ערנסטער שריט צו פאַרענדיקן דעם ביטערן שפראַך־קאָמף ביי יידן און צו ברענגען צו אַן אויפריכטיקער פאַר־שטענדיקונג צווישן די צוויי קוזשניעס פון דער יידישער קולטור: דער העברעישער און דער יידישער, אַ זאָך וואָס איז פאַר אונדז אַזוי לעבנסוויכטיק.

די יידישע שפראַך איז אַ נאַציאָנאַלע שפראַך און אַ גרויסער נאַ־ציאָנאַלער קנין. אויף דער קאָנפערענץ האָט מען באַהאַנדלט מיטלען און מעטאָדן צו שטאַרקן די וויטאַליטעט פון דער שפראַך און זיך נישט צופרידנסטעלן בלויז מיט לינגוויסטישע פאַרשונגען. די הונד־דערטער דעלעגאַטן, געקומענע פון פופצן לענדער, פון פאַרשידענע שאַ־טירונגען און אויפפאַסונגען, האָבן אַלע אַן אויסנאַם אַרויסגעוויזן ווי ווייט טייער זיי האַלטן זייער פאַלקסשפראַך און וואָסער לעבנס־קראַפט זיי געפינען אין איר.

אויף דער קאָנפערענץ איז אַרויסגעבראַכט געוואָרן די רייכע פאַר־גאַנגענהייט און די וויכטיקע דערגרייכונגען פון יידיש לשון. אָבער די גרויסע פראַגע וועלכע איז געהאַנגען איבער די קעפּ פון די דעלעגאַטן איז געווען, וואָס זאָל מען טאָן, כדי יידיש זאָל ווייטער אויספילן אַ צענטראַלע ראָל אין אונדזער קולטור־לעבן.

די קאָנפערענץ האָט אַרויפגעלייגט אויף דער יידיש־מחנה אַ פליכט נישט צו קומען מיט טענות בלויז צו יענעם, נאָר בעיקר צו זיך אַליין; די פליכט זיך איינשפאַנען אין אַ ווירקזאַמער אַרבעט כדי צו

שטאַרקן אונדזער יידיש-קולטור. די שטרענגע מאָנונג צו זיך אליין איז דער שליסל צו דער פראַגע: „וואָס וועט געשען נאָך דער וועלט-קאָנפּערענץ?“ אין דער קורצער צייט זינט די קאָנפּערענץ איז פאַרגעקומען (אויגוסט 1976) איז בולט באַוויזן געוואָרן, אַז דאָרט וווּ די אַרטיקע עסקנים האָבן אָנגעהויבן באַטראַכטן יידיש ווי אַ מצוות עשה, דאָרט פילט מען אַז עפעס האָט זיך גערירט, ס'האָט זיך אָנגעהויבן אַ פאַר-בעסערונג. ווער עס האָלט אין זיינע הענט דעם פאַקל פון דער יידי-שער קולטור, פאַרטרייבט מיט אים אַ ביסל פינצטערקייט. אין די יידישע געסלעך. די וועלט-קאָנפּערענץ האָט אויך געזאָגט, אַז מען קען נישט און מען דאַרף נישט אַפּקומען מיט קרעכצן, נאָר מ'דאַרף, טאָג איין — טאָג אויס, טאָג אויף דעם געביט. די בעסטע אַרבעטס-פלענער וועלן נישט העלפן אויפהייבן דעם מעמד פון יידיש אין די תּפּוצות און אין ישראל, אויב מיר וועלן פאַרבלייבן פּאַסיוו, אויב מיר וועלן זיך באַנוגענען מיט די געציילטע טרייע אָנהענגער, וואָס טראָגן אין זיך די נאַסטאַליגע צו דער שיינקייט פון נעכטן. מיר מוזן זיך פאַרמעסטן און אַריינדינגען מיט יידיש אין נייע קרייזן, אין וועלטלעכע און אין טראַדיציאָנעלע, צווישן פּאַלקס-מענטשן און צווישן אינטעלעקטועלע, דער עיקר צווישן יוגנטלעכע וועלכע זענען לעצטנס מער אויפּמערקזאַם כלפי דעם יידישן וואָרט און קלאַנג.

אין דער מחנה פון יידיש האָט די וועלט-קאָנפּערענץ אין ירוש-לים געלאָזט הערן אַ טרעוואַגע, אַ וואָרענונג, אַבער גלייכצייטיק האָט זי אַרויסגערופן אַ באַרעכטיקטע האַפענונג, אַז מען קען פאַרבעסערן די לאַגע פון יידיש אויף דער וועלט.

זאָל דער באַריכט פון דער וועלט-קאָנפּערענץ פאַר יידיש אין ירושלים, וואָס דערשיינט איצט אין בוך-פאַרם, דינען ווי אַ סטימול צו שטאַרקן די יידישע קולטור אומעטום. דאָס איז געווען דער הויפט-ציל פון די אַלע וועלכע האָבן זיך באַמיט אַז דאָס בוך זאָל דערשיינען.

די יידיש-קאָנפּערענץ אין ירושלים איז געווען אַ גרויסע יידישע קולטור-געשעעניש און טראַכטנדיק וועגן איר, דערמאַנט זיך דאָס ליד פון רחל קאַרן:

אפשר וועט אייך באַשערט זיין
דערגיין צו דעם אַרט,
ווי עס דעמערט אַ שמייכל אַ פאַרבלאַסטער
און וווּ ס'וואָרט
דאָס נישט-דעראַזאָגטע וואָרט.

יצחק קאַרן

דערפענונגס־סעסיע

די דערפענונג פון דער וועלט־קאָנפערענץ פֿאַר יידיש און יידישער קולטור, איז פֿאַרגעקומען דעם 23סטן אויגוסט 1977, 8.30 אין אָוונט. דער גרויסער זאַל פון ירושלימער שטאָטישן טעאָטער אויף דער מאַרקוס־גאַס איז געווען פול איבער די ברעגעס. דער עולם איז געזעסן אויף די טרעפּ און אין די דורכגענג. ס'איז געווען אַן אימפּאַזאַנט בילד: אַ ריזיקע מענטשן־מאַסע מיט צעשיינטע פנימער און אַ דערהויבענעם געמיט, האָט בולט געמאַכט דעם יום־טובֿ־כאַראַקטער פון מאַמענט, דעם יום־טובֿ פון יידיש אין ירושלים הבירה.

נאָכן זינגען די „התקווה“ גיט **יצחק קאַרן** דריי האַמער־קלעפּ, אַ סימן אַז די קאָנפערענץ האָט זיך אָנגעהויבן און אין אַ פייערלעכער שטילקייט זאָגט ער:

דערפענונגס־רעדע פון יצחק קאַרן

כבוד יו"ר ההנהלה הציונית, שר החינוך והתרבות, שרי הממשלה, חברי הנהלת הסוכנות היהודית וההנהלה הציונית, סופרים נכבדים, אנשי ציבור, צירי הועידה, קהל נכבד — לכולכם שלוחה ברכה לבבית לפתיחת הכנס העולמי למען יידיש ותרבות יהודית.

איך וועל בעטן צו באַערן דעם אַנדענק פון מלך ראָוויטש וועלכער איז אַקאַרשט נפטר געוואָרן. עס איז שוין אַזוי באַשערט, אַז אַ יידישע שמחה זאָל זיין געמישט מיט אַ טרויעריקן מאַמענט. ליידער קומט אונדז אויס אַנצוהויבן אונדזער וועלט־קאָנפערענץ מיט ברענגען צום אויסדרוק אונדזער טיפן טרויער איבער דער פטירה פון דעם גרויסן יידישן דיכטער און ווונדערלעכן עטישן מאַן, מלך ראָוויטש ז"ל. איבער 60 יאָר האָט ער געבויט און געשאַפן דעם מאַנומענטאַלן בנין פון דער נייער יידישער ליטעראַטור און ער איז אַן ספּק געווען איינער פון די וואָס פאַרקערפערן איר אויפשטייג און אירע גרויסע דערגרייכונגען. מיר וועלן כסדר זיך דאַרפן אומ־קערן צו זיין שאַפונג און געניסן פון דער ווערטפולער ירושה וואָס ער האָט אונדז איבערגעלאָזט.

חשובע דעלעגאַטן און פריינד, מיט פרייד דערעפן איך די וועלט־קאָנפערענץ פֿאַר יידיש און יידישער קולטור און נעם אויף יעדן איינעם פון אייך מיט אַ וואַרע־מען, ברידערלעכן ברוד־הבא. די וועלט־קאָנפערענץ וואָס קומט איצט פֿאַר איז

ירושלים, אין דער הויפט־שטאָט פון דער יידישער שטאַטלעכקייט, סימבאָליזירט אַ שריט פאַרויס אויפן וועג פון פאַרשטענדיקונג און דערנענטערונג צווישן אַלע צדדים אין אונדזער יידישן קולטור־שאַפן.

אונדזער איצטיקע קאַנפערענץ איז אַן אויסדרוק פון אַן אויפריכטיקן ווילן צו פאַרענדיקן דעם ברוגן צווישן עברית און יידיש און צו דערגרייכן אַ פרוכטבאַרע קאַאָפּעראַציע צווישן זיי.

לאַמיר באַגריסן די דאָזיקע דערפרייענדיקע געשעעניש מיטן גאַנצן האַרצן. יידיש האָט הינטער זיך אַ רייכע פאַרגאַנגענהייט, גרויס איז געווען איר צושטייער ביים צעמענטירן דאָס יידישע לעבן. אין די שווערע טעג אין גלות האָט יידיש אויס־געפילט אַ גרויסע נאַציאָנאַלע שליחות. אין משך פון דורות זענען אין יידיש גע־שאַפן געוואָרן גרויסע קולטורעלע און גייסטיקע ווערטן. יידיש האָט צוגעטראָגן צו אונדזער נאַציאָנאַלער קולטור אַן ערשט־ראַנגיקע ליטעראַרישע שאַפונג. די גאַלדענע קייט פון יידישן שאַפן אַין אייראַפע איז איבערגעריסן געוואָרן אין די פינצטערע טעג פון דער צווייטער וועלט־מלחמה, ווען עס זענען אומגעבראַכט געוואָרן מיליאָנען יידן פון מזרח־אייראַפע — דאָס וויגעלע פון דער יידיש־קולטור.

אַ קורצע צייט שפעטער זענען געקומען די אַכוריותדיקע פאַרפאַלגונגען פון יידיש אין סאָויעט־רוסלאַנד, ווען עס זענען ברוטאַל אויסגעראַטן געוואָרן די דאָרטיקע שעפער פון דער יידישער ליטעראַטור. צוליב די דאָזיקע אומגליקן זענען געקומען יאָרן פון טיפער אַסימילאַציע ביי די יידישע מאַסן, וועלכע זענען אַנטלאָפן פון דעם אייגענעם וואָרט, פון דעם אייגענעם לעבנס־נוסח, און די עצם־עקזיסטענץ און המשך פון דער יידישער קולטור איז געשטעלט געוואָרן אין אַ געפאַר.

אויב יידיש זאָל חלילה אונטערגיין, וועט עס זיין אַ גוואַלדיקער פאַרלוסט פאַרן גאַנצן יידישן פאָלק, פאַר אונדזער קולטור־אוצר. אויך מדינת ישראל וועט ליידן דערפון, ווייל מיט אירע קולטור־ווערטן האָט יידיש אויסגעפילט די ראַלע פון אַ ווירקזאַמען פאַקטאָר קעגן דער צעשפּליטערונג און אַפּרעמדונג.

יידיש איז אַ גרויסער נאַציאָנאַלער קנין און מיר אַלע דאַרפן זיין פאַראינטע־רעסירט צו זוכן מיטלען ווי אַזוי אים אַפהיטן און שטאַרקן.

מיר ווילן טאַקע באַטאָנען ביי דער דערעפּענונג פון דער דאָזיקער וועלט־קאַנפערענץ, אַז אונדזער אויפגאַבע איז נישט אַפּצוקומען בלויז מיט לויב־געזאַגן־גען פאַרן נעכטן, פאַר דעם וואָס ס'איז אַמאָל דערגרייכט געוואָרן. מיר שטרעבן צו דעם אַז די קאַנפערענץ זאָל ווערן אַ ווענד־פונקט אויפן וועג צו פראַקטישע מעשים, וואָס זאָלן פאַרפעסטיקן די יידישע קולטור. אונדזער צוזאַמענטרעף דאַרף זיין באַפאָליגלט דורך אַ וויזיע פון גרויסע און וויכטיקע אויפטוען.

איינע פון די אויפגאַבן פון דער וועלט־קאַנפערענץ איז אַן ספק צו דערגרייכן פאַר יידיש און פאַר דער יידישער קולטור דעם געהעריקן פּרעסטיזש אין דעם יידישן לעבן, מער אָבערקענונג מצד דאַמינרנדיקע פאַקטאָרן אין ישראל און די תּפוצות. ווייל יידיש איז נישט קיין פּרעמדע שפּראַך. גלייכצייטיק מוזן מיר אַג־

ווענדן אונדזערע אַנטערענגונגען אויף רעאַליזירן קאַנקרעטע מעשים און נישט נאָר קומען מיט טענות צו אַנדערע. מיר אַליין מוזן זיך קודם כל מאַביליזירן.

יידישע דערציאונג דאַרף ווערן איינע פון אונדזערע הויפט-דאגות. עס דאַרף פאַרזיכערט ווערן די פאַרשפרייטונג פון דעם יידישן בוך. ס'דאַרף געשטאַרקט ווערן די יידישע פרעסע. עס דאַרף געלייגט ווערן דער יסוד פאַר אַן ערנסט יידישן קונסט-טעאַטער און מ'דאַרף אַלץ טאַן כדי אַפצוהיטן דעם אייגנאַרטיקן לעבנס-שטייגער, וואָס יידישע קולטור איז איר בעסטער אויסדרוק.

די דאַפלטע אויפגאַבע פון דער קאַנפערענץ — וויזיע און פראַקטישקייט, קען דערגרייכט ווערן, ווען מיר אַלע דאָ פאַרזאַמלטע — טראָץ אונדזערע פאַרשידענע פּאַליטיש-אידישע ניואַנסן און שאַטירונגען — וועלן זיין געאייניקט און אַלע צוזאַמען מאַכן די געהעריקע באַמיאונגען צו דערגרייכן די וויכטיקע צילן וואָס שטייען פאַר אונדז. זאָל די קאַלעקטיווע אחריות פאַרן גורל פון דער יידיש-קולטור שטיין פאַר אונדזערע אויגן.

מיט אַ געפיל פון טיפער אחריות וואָס ליגט אויף יעדן איינעם פון אונדז, דער-קלער איך די וועלט-קאַנפערענץ פאַר יידיש און יידישער קולטור פאַר געעפנט.

*

מיינע פריינד, מיר האָבן באַקומען אַ רייע באַגריסונגען, זייער וואַרעמע, וויכ-טיקע. איך וועל אָבער פאַר אייך נאָר פאַרלייענען איין באַגריסונג פון דעם פרע-זידענט פון דער מדינה.

„למשתתפי הועידה העולמית ליידיש ולתרבות יהודית שלוחה בזה ברכתי החמה. התכנסות הועידה בישראל הינה עדות חיה לכבוד ההדדי השורר במחנות העברית והיידיש בימינו. יתר על כן מן הראוי לציין שבישראל, יותר מאשר בכל מקום אחר בעולם, משגשגת כעת ביידיש יצירה וספרות גדולה ובלשון זו מופיעים כתבי-עת מצויינים וספרים במספר מרשים. התרבות עתיקת-היומין של העם היהודי לא תתואר ללא היצירה היידיש, הנמנית עם מיטב היצירה האמנותית והספרותית של עם ישראל. תבואו איפו על הברכה על שאתם מתכנסים בירושלים, בירת ישראל, לדיון על הדרכים לשימור היצירה היהודית ביידיש ועל הדרכים להפצת המעמד שלה שמורה בלב רבים מאתנו פינה חמה ויקרה.

אפרים קציר.”

מיר וועלן אויך שיקן ביי דער געלעגנהייט דעם פרעזידענט אַ ברכה און אַ רפואה שלימה.

מיינע פריינד, מיר האָבן אייניקע זייער וויכטיקע ברכות און באַגריסונגען צו דער קאַנפערענץ, אָבער צום אַלעם ערשטן גיב איך דאָ אַ וואַרט אונדזער גאַסט-געבער — דעם ראש העיר פון ירושלים — טעדי קאַלעק.

דאָס וואָרט פון ירושלימער ראש העיר טעדי קאַלעק

חשובער פאַרזיצער, חשובער פרעזידיום און פריינד,

דאָס איז מיין ערשטע יידישע רעדע אין די 40 יאָר וואָס איך בין אין ארץ ישראל. און איר דאַרפט מיר אַנטשולדיקן פאַר דעם שלעכטן יידיש וואָס איך ריידי. פאַר מיר אַליין, און פאַר אונדז אין ירושלים, איז זייער וויכטיק וואָס איר זענט אַהער געקומען — צוליב אַ סך סיבות. דער אמת איז אַז יידיש איז נישט קיין זייער פאַרשפרייטע שפּראַך אין ירושלים. 70 פּראָצענט פון די יידן וואָס וווינען דאָ, זענען איינוואַנדערער פון די אַראַבישע און איסלאַמישע לענדער. זיי זענען געקומען פון 1948 ביז היינט. דער עלטערער ישוב, פון פאַר 1948, איז אויך געווען על פי זיין רוב, אַ ספּרדישער און נאָר אַ קליינער טייל פון ישוב איז באַשטאַנען פון געקומענע פון אייראָפּע, אַדער פון לענדער וווּ מען האָט גערעדט יידיש. איך גלייב, אַז ס'איז וויכטיק וואָס מען הערט יידיש אין ירושלים צוליב די אַלע סיבות וואָס דער חבר קאָרן האָט געזאָגט מיט צוויי מינוט צוריק. ווי איר וויסט זענען פון צען מאָסן שיינקייט, ניין טיילן געגעבן געוואָרן צו ירושלים. אָבער אויך פון צען טיילן צרות, זענען ניין געקומען קיין ירושלים. איינע פון די צרות, נישט פון די וויכטיקסטע, אָבער איינע פון די צרות איז, אַז מיר זענען נישט אַנערקענט פון דער גאַנצער וועלט. מיר זענען זיכער נישט אַנערקענט פון דער אַראַבישער וועלט; מיר זענען נישט אַנערקענט פון אַ סך רעגירונגען און אַ סך מאָל גלייב איך אַז אויך די ישראלדיקע רעגירונג אַנערקענט נישט ירושלים ווי די בירה פון דעם לאַנד. דאָס וואָס איר זייט געקומען מיט דער יידיש־קאַנפּערענץ און האָט אַנערקענט ירושלים, פאַר דעם דאַנק איך אייך.

באַגריסונג־רעדע פון יוסף אלמוגי

אדוני יו"ר, שר החינוך, רבותי השרים, סופרים, משוררים, אורחים נכבדים, טייערע פריינד, איידער איך וועל אָנהייבן מיין באַגריסונג, וויל איך מאַכן אַ קליינעם וידוי אין צוויי זאַכן: ערשטנס, מיר, ישראלדיקע, האָבן נישט קיין צו לייכט לעבן. מיר, די וועטעראַנען פון ישראל, געדענקען שלעכטע צייטן. מיר ווייסן אויך פון גוטע צייטן, אָבער ס'זענען דאָ מאַמענטן אין אונדזער לעבן ווען מיר וואַסן אַ ביסל פון נחת, מיר ווערן אַ ביסעלע שטאַלצער, מיר ווערן אַ ביסעלע העכער. ווי צום ביישפּיל אין די לעצטע פאַר וואַכן ווען אונדזער מיליטער האָט באַפרייט צענדליקער יידן פון אוגאַנדע, וועלכע ווערט רעגירט פון אַ משוגענעם. ווען איך בין געקומען מיט 47 יאָר צוריק קיין פּאַלעסטינע, האָב איך געטרוימט וועגן אַזעלכע זאַכן, אָבער איך האָב נישט געגלייבט אַז דאָס וואָס איך טרוים וועט אַמאָל פאַרווירקלעכט ווערן. וואַלטן היינט צו טאָג אין אַמעריקע געווען נישט 5 מיליאָן אַדער 6 מיליאָן יידן,

נאָר עס וואָלטן דאָרט געווען אַפילו 30 מיליאָן יידן און דאָס זעלביקע אין ענג-לאַנד, אין פראַנקרייך און אַזוי ווייטער און ווייטער, וואָלטן זיי בשום אופן נישט געקענט באַווייזן דאָס וואָס אונדזערע פליער האָבן באַוויזן אין ענטעבע. דאָס איז דערפאַר ווייל דאָרט זענען מיר אין גלות און אין ישראל זענען מיר ביי זיך אין דער היים, אין דער אייגענער מדינה.

מיליאָנען יידן זענען פאַראַן אין דער וועלט און קיינער האָט גאַרנישט געקאַנט טאָן צו ראַטעווען די פאַרכאַפטע דורך די טעראָריסטן. אָבער דאָ, אַ קליין מדינהלע פון 3 מיליאָן יידן — נישט מער ווי 3 מיליאָן יידן — אָבער אַן אומאַפהענגיקע מלוכה, אַ מדינה מיט אַ מיליטער, מיט אַ געזעלשאַפט, מיט אַלעס וואָס אַ מדינה האָט — מיר האָבן עס געקענט מאַכן.

מיר האָבן דערמיט באַוויזן אַ ביישפּיל פאַר דער וועלט, אַז מען טאָר זיך נישט אונטערגעבן דעם טעראָר. מיר האָבן באַוויזן דער וועלט נאָך איין זאַך: וווּ עס זאָל נישט זיין, אין וועלכן לאַנד עס זאָל נישט פאַסירן, ווען מ'הייבט אָן צו דריקן יידן, ווען מען הייבט אָן נאָך אַ מאָל צו ווירקן קעגן אונדזערע ברידער, איז דאָ אַ יידישע מדינה וואָס וועט רעאַגירן.

האָבן מיר געהאַט נחת. זענען מיר אַ ביסעלע העכער געוואָרן. איך גלייב אַז עס איז נישטאַ קיין ייד אין דער וועלט, וועלכער איז נישט געוואַקסן נאָך דעם ווי ער האָט געהערט די ידיעה פון אונדזערע — וועלכער איז נישט שטאַלצער געוואָרן.

האָבן מיר נחת פון צייט צו צייט. לאַמיר נעמען אַן אַנדערע זאַך: איך געדענק יידיש. איך בין דערצויגן געוואָרן אויף יידיש. איך געדענק ווען איך בין געווען אין אַרגענטינע און אין בראַזיל און אין אורוגוואַי און אין די שטאַטן, זענען דאָרט גע-ווען מיליאָנען יידן וואָס האָבן גערעדט יידיש. און איצט האָבן מיר אַ וועלט-קאַנג-פערענץ אין דער פעסטונג פון יידיש — ישראל. און עס איז נישט קיין צופאַל. ווייל מיר קענען רעדן העברעיִש, דענקען אין העברעיִש, לערנען העברעיִש, אָבער מיר זענען פאַר יידיש, ווייל מיר זענען יידן.

דאָס איז ערשטנס. צווייטנס — וועל איך אייד זאָגן דעם אמת אַז אין אַלגע-מיין ליינען איך נישט קיין באַגריסונגען. איך ליינען נישט אַפילו מיינע רעדעס. אָבער היינט אַוונט, אין אַ פייערלעכן אַוונט, האָבן איך אַנגעשריבן מיין באַגריסונג און עס קאָן גאָר זיין אַז אין שריפט וועט מיין יידיש זיין אויף אַ מדרגה.

רבנות, מיט גרויס צופרידנקייט האָבן איך אַנגענומען די פאַרבעטונג פון אַר-גאַנזיזיר-קאָמיטעט זיך צו באַטייליקן אין דער וועלט-קאָנפערענץ פאַר יידיש און יידיש-קולטור און צו ברענגען די באַגריסונג פון דער ציוניסטישער וועלט-באַווע-גונג און פון דער סוכנות, ד.ה. פון גאַנצן יידישן פאַלק, צו דער דאָזיקער יידישער פאַרזאַמלונג. דער פאַקט וואָס די דאָזיקע קאָנפערענץ קומט פאַר אין ירושלים אין דער אייביקער הויפּט-שטאָט פון דער יידישער מדינה און פון דעם יידישן פאַלק איז פון אַ גרויסער באַדייטונג. אמת איז אַז דאָ אין ירושלים קומען פאַר אַ סך וועלט-

קאנפערענצן און דערהויפט דאָס לעצטע יאָר, ווען יידן קומען אָהער מאַניפעסטירן זייער סאָלידאָריטעט מיט מדינת ישראל און מיטן ציוניזם אַלס ענטפער אויף די באַקאַנטע רעזאָלוציעס פון אונ"א קעגן ציוניזם און קעגן מדינת ישראל. אָבער די דאָזיקע קאָנפערענצן, וואָס ווערט היינט דערעפנט, טראָגט אַ ספּעציעלן כאַראַקטער און אין אַ סך הינזיכטן איז זי די אייגנאַרטיקסטע קאָנפערענצן, וואָס איז פאַרגעקומען דאָ זינט אַ סך יאָרן.

זי, די קאָנפערענצן, קומט מאַניפעסטירן נישט בלויז די סאָלידאָרישקייט פון יידישן פּאָלק קעגן דרויסנדיקע שונאים, נאָר זי קומט מאַניפעסטירן דעם ווילן ענגער צו מאַכן די צוזאַמענאַרבעט פון גרויסע טיילן פון יידישן פּאָלק דווקא אויף דעם סאַמע איידלסטן געביט פון יידישן לעבן — אויפן געביט פון דער יידישער קולטור. פאַר דעם יידישן פּאָלק אין דער וועלט און פאַר דער יידישער מדינה, שטייען היינט גרויסע קאָמפּליצירטע און פאַראַנטוואָרטלעכע אויפגאַבן — פון איין זייט, דער הייליקער חוב צו שטאַרקן די יידישע מדינה, סיי פּאָליטיש, סיי עקאָנאָמיש און סיי מאַראַליש. און דער עיקר — צו שטאַרקן די עליה וואָס איז דער יסוד פון קיום און פון דער צוקונפט פון מדינת ישראל אין דער תקופה אין וועלכער מיר לעבן, איז דאָס דאָזיקע דער געבאַט פון דער שעה און נישט בלויז פאַר ציוניסטן, נאָר פאַר יעדן ערנסטן און אַחריותדיקן נאַציאָנאַלן ייד. אָבער נישט ווינציקער וויכטיקייט איז די זאַרג פאַרן יידישן לעבן און פאַר אויפהאַלטן יידישקייט אין יעדן אָרט, אין יעדן לאַנד און אין יעדן ישוב, וווּ נאָר יידן לעבן. און אין לעצטן סך הכל זענען ביידע פּראָגנאָזן — דער פּראָגנאָז פון מדינת ישראל און דער פּראָגנאָז פון געראַנגל פאַרן יידישן קיום — ענג פאַרבונדן און דערגאַנצן זיך איינער דעם צווייטן.

דאָס גרעסטע פּראָבלעם אין די גלות-לענדער איז היינט דאָס פּראָבלעם פון אַסימילאַציע און אַלץ וואָס איז דערמיט פאַרבונדן. אָפּגעפרעמדטקייט פון גרויסע טיילן פון יידישן פּאָלק, אַפּאַטיע, גייסטיקע פּוסטקייט, געמישטע חתונות און נאָר אַזעלכע זאַכן פאַרקריפלען און צעפרעסן גרויסע טיילן פון אונדזער פּאָלק.

אין אַט דעם גרויסן שווערן געראַנגל קעגן דער גייסטיקער ירידה און אַפּטמאַל אפילו קעגן דער מוראדיקער פּאָלקס-ליקווידאַציע, דאַרפן פאַראייניקט ווערן אַלע נאַציאָנאַלע פאַראַנטוואָרטלעכע כוחות אין יידישן פּאָלק אין אַלע לענדער, און אין אַלע קהילות וווּ יידן לעבן.

מיר ווייסן ווויל וואָס יידיש איז, וואָס יידישע קולטור, יידישער חינוך האָבן געטאַן צו שטאַרקן יידיש לעבן און צו סטימולירן יידישע שעפּערישקייט אין דעם איצטיקן דור. און מיר ווייסן אַז אויך היינט איז נאָך יידיש, ביי אַלע שוועריקייטן און געראַנגלען וואָס זי מאַכט דורך, אַ וויכטיקער פאַרטנער אין דעם דאָזיקן גע-ראַנגל פאַרן יידישן קיום.

טייערע פריינד, די ציוניסטישע באַוועגונג וואָס זעט אין דעם אויפֿלעב פון העברעיִש דעם יסוד פון דעם גייסטיקן רענעסאַנס פון יידישן פּאָלק, וואָס איז אומ-

צוטיילבאר פון דעם פאליטישן רענעסאנס זיינעם, וואָס ווערט פאָרווירקלעכט טאָג נאָך טאָג אויפן באַדן פון ישראל, אָט די באַוועגונג פון נאַציאָנאַלן ווידערגעבורט פון יידישן פאָלק וויל אויך אָפּשאַצן די היסטאָרישע ראָל פון יידיש און איר גייסטיקן פאַרמעג אין אונדזער פאָלק. דעריבער, איז אונדזער באַגריסונג און אויס-דרוק נישט בלויז פון העפלעכקייט און גאַסטפריינדלעכקייט, נאָר אַ האַרץ-אויס-דרוק צו נאָענטע און אייגענע יידן וואָס זענען געקומען פון גאָר דער וועלט, ווי אויך אַ באַווייזן פון אָנערקענונג פאַר יעדן קאָנסטרוקטיוון אויפטו אויפן געביט פון יידישער אייניקייט אינעם יידישן גייסטיקן לעבן. גלייכצייטיק זענען אָט די רייד אָן אינטימער ווונטש און אַ האַפענונג וואָס איז פאַרבונדן מיט דער דאָזיקער קאָנפּע-רענץ, אַז עס זאָלן פאָרווירקלעכט ווערן קאָנקרעטע מעשים לטובת דער יידישער קולטור און לטובת אַלעם וואָס קען שטאַרקן און צעמענטירן דעם אייגנאַרטיקן פילן פון יידישן פאָלק. זאָל לעבן דאָס יידישע פאָלק, זאָל לעבן יידיש.

עברית און יידיש שטייען אויף איין פראַנט...

רעדע פון שר החינוך אהרן ידלין

חשובער פרעזידיום, חשובע און טייערע דעלעגאַטן און געסט, מורי ורבותי,

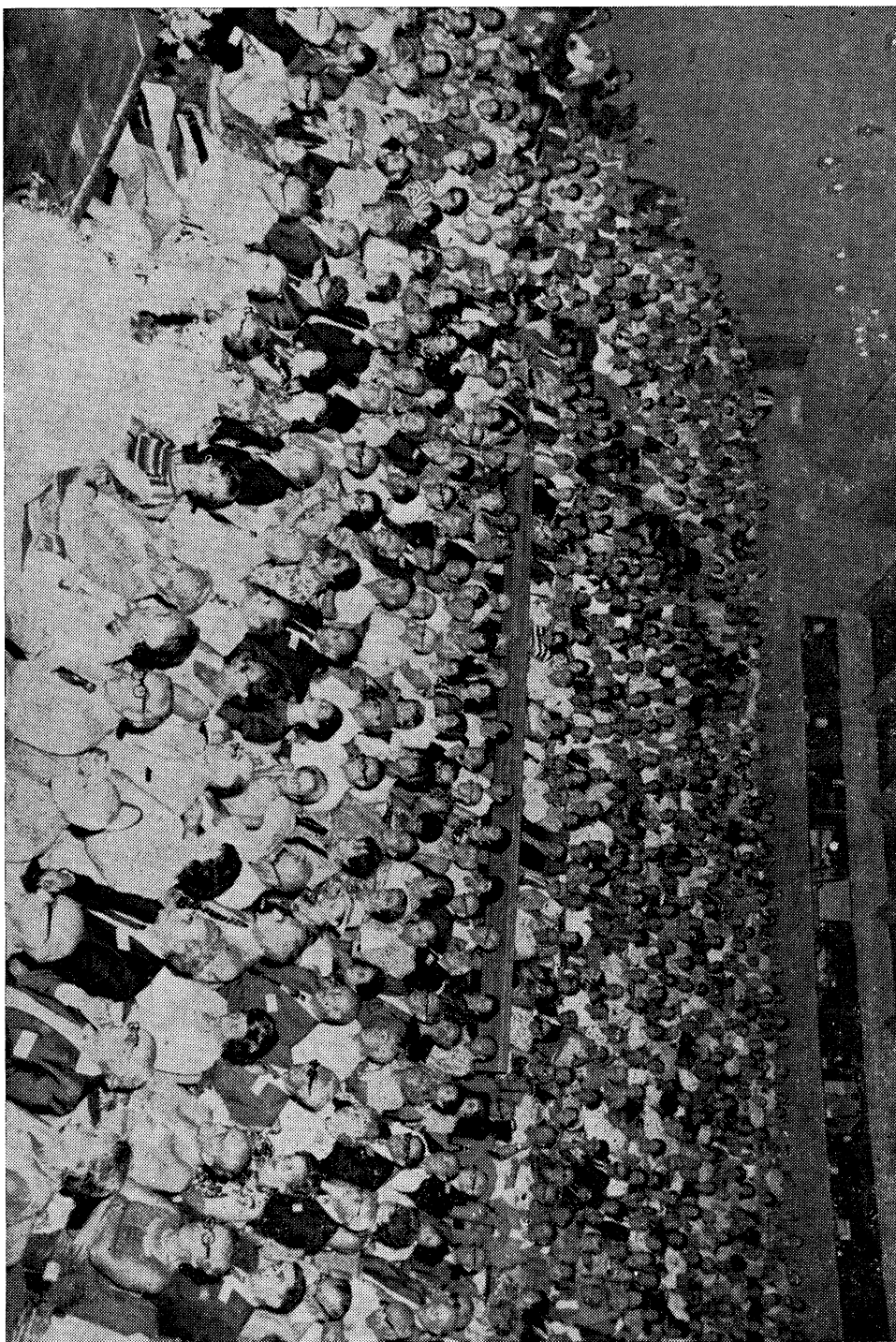
ס'איז מיר צוגעטיילט געוואָרן דער זכות צו באַגריסן אין נאָמען פון דער ישראל-רעגירונג די אַנטיילעבמערס פון דער וועלט-קאָנפּערענץ פאַר יידיש און יידישער קולטור, וואָס עפנט זיך היינט אין דער אייביקער און איינציקער הויפּשטאָט פונעם פאָלק, פון אַלע שבטים פון פאָלק — אין ירושלים.

ווען כ'האָב דערהאַלטן אייער פאַרבעטונג זיך צו באַטייליקן אין דאָזיקן כנס. האָב איך זיך געזאָגט: ווי ווונדערלעך און פאַרבאַרגן זענען אָפּטמאַל די וועגן פון דעם דאָזיקן פאָלק, וועלכער איז אַ יחיד במינו און ווי מאַדנע איז, פון צייט צו צייט, דער גורל פון די לשונות פון דאָזיקן צעשפּרייטן פאָלק און פונעם גלות.

אין זיבעציק לשונות האָט דאָס יידישע פאָלק געחלומט און געשטורעמט ציון און ירושלים, אָבער בלויז אין איין לשון האָבן זיינע קינדער געקעמפט פאַר איר גאולה און פאַר איר באַפרייאַונג — אין עברית. אַ דאַנק העברעיִש, מיט אַלץ וואָס איז מיט העברעיִש פאַרבונדן און וואָס העברעיִש סימבאָליזירט, האָבן מיר זוכה געווען צוריק-צוקערן זיך אין ירושלים און אין זכות פון די וואָס זענען איר געווען געטריי קענען מיר אויך אָפהאַלטן דעם דאָזיקן צוזאַמענפאַר פאַר יידיש און איר קולטור.

דאָס איז אַן ספּק אַ היסטאָרישע געשעעניש, וואָס שליסט אָפּ אַ קאָפיטל און עפנט אַ ניי קאָפיטל אין די פאָרוויקלטע באַציונגען צווישן דער העברעיִשער און דער יידישער שפּראַך.

דער עולם איז שטאמער-יארל בעה דער דערטענענעג פון דער מאנאטערעניז

ס'איז אמת, אַז אונדזערע גרעסטע שאַפערס אין ביידע לשונות האָבן אַפּט גע-
 שאַפן גלייכצייטיק אין ביידע שפראַכן און האָבן געשעפּט פון די זעלבע קוואַלן,
 אָבער גישט תמיד האָט צווישן זיי געהערשט אַ בונד און שטאַרק אין געווען דער יצר
 פון מחלוקת. אויף דער טשערנאָוויצער קאַנפערענץ מיט 68 יאָר צוריק האָט זיך
 צעפלאַקערט דאָס פייער פון שטרייט, אַפּט מאַל אַפילו אַ מיאוס פייער, צווישן ביי-
 דע שוועסטער-לשונות: צווישן דער „איינציק פאַרבליבענער“ ד.ה. דער העברעישער
 שפראַך, וועלכע האָט אין יענער צייט געקענט בלויז חלומען דעם חלום פון דער
 צוקונפט און פון דער אויפֿלעבונג, און זעם ייִדישיזם, גישט ווי אַ שפראַך, גייערט
 ווי אַן אידעאָלאָגיע, וואָס האָט אַפּגעשפּאַט פון די טרוימערס און האָט זיי באַקעמפּט
 אין נאָמען פון דער זיכערקייט אין זיך און פון דער כלומרשט פאַרויכערטער קעגנ-
 וואַרט. און אַט האָבן זיך די יוצרות געביטן: די שפראַך פון דער צוקונפט איז גע-
 וואָרן די שפראַך פון דער קעגנוואַרט, וואָס ווערט גערעדט דורך אַלע טיילן פונעם
 פּאָלק, וועלכע זענען צוריקגעקומען אין זייער היסטאָריש לאַנד. און די שפראַך פון
 דער דעמאָלטדיקער קעגנוואַרט שטייט היינט אין אַ טראַגישער איינזאַמלונג-מלחמה,
 כדי צו פאַרויכערן איר קיום.

לאַמיר זאָגן: אַך און וויי צו די באַזיגטע, אָבער אויך צו די זיגערס, ווייל גישט
 אויף אַזאַ מין נצחון האָבן געהאַפּט די וואָס האָבן געחלומט וועגן דער אויפֿלעבונג
 פון דער העברעישער שפראַך. צוזאַמען מיט די קינדער פון ייִדישן פּאָלק, וואָס זע-
 נען פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַש אין די נאַצישע קאַלכאָויונס, זענען ביידע שפראַכן
 אַוועק מיטן פייער. דעם חלל וואָס האָט זיך געשאַפן אין אונדזער נאַציאָנאַלן לעבן.
 דעם מאַטעריעלן און דעם גייסטיקן, וועלן לאַנגע דורות גישט קענען אויספילן. מיר
 קענען מער גישט לעבעדיק מאַכן די ייִדישע קהילות, וועלכע זענען אין שרעקלעכן
 חורבן אומגעבראַכט געוואָרן; מיר קענען אָבער יאָ אויפהיטן זייער גייסט און זייער
 רייכע און הערלעכע קולטור. דאָס איז די פליכט און די אחריות פון מדינת ישראל.

ס'איז אַ טעות צו טראַכטן, אַז ס'רעדט זיך דאָ בלויז וועגן אַן ערן-פליכט כלפי
 דעם עבר, פּאַקטיש רעדט זיך דאָ וועגן דער צוקונפט פון אונדזער נאַציאָנאַלער
 קולטור, וואָס איר כאַראַקטער און עשירות זענען אַפּהענגיק אין דעם צי מיר זענען
 בכוח אַנצושפּאַנען אונדזער גייסטיקן בויגן אויף צוריק, צו אַלעם הערלעכן און
 שיינעם וואָס דאָס יידנטום האָט געשאַפן אין משך פון זיין גאַנצער געשיכטע און אין
 אַלע זיינע וואַנדער-לענדער. וואָס טיפּער ס'וועט אַנגעשפּאַנט ווערן דער בויגן אויף
 צוריק, אַלץ ווייטער וועט גרייכן אונדזער קולטור-פייל וואָס ווערט דאָ און איצט
 געשאַפן. און אונדזער בויגן דאַרף אַרומנעמען אַלע קאָלירן פון אונדזער ייִדישער
 קולטור, אין וועלכער שפראַך זי זאָל גישט האָבן געשאַפן געוואָרן.

מורי ורבותי! מיט אַן ערך אַ יאָר צוריק האָט דער וועלט-קאָנגרעס פונעם
 צפון-אַפריקאַנער יידנטום, וואָס איז אַפּגעהאַלטן געוואָרן אין ישראל, באַהאַנדלט אַ
 סך טעמעס, צווישן זיי שטאַרק אַנגעווייטיקטע, וואָס שייך דער ישראל-געזעלשאַפּט.
 אָבער די עיקר-טעמע איז געווען: די זאַרג צו פאַרויכערן די גייסטיקע און קולטור-

רעלע ירושה פון דעם דאָזיקן אַלטן און אַנגעזעענעם יידישן קיבוץ, וואָס דער גרעס-טער טייל פון זיינע קינדער זענען עולה געווען קיין ישראל. אויבנאויפיק איז נישטאָ קיין שום צוזאַמענהאַנג צווישן יענער קאַנפערענץ און דער היינטיקער. אָבער בלויז אויבנאויפיק, פאַקטיש דערגאַנצן זיך די ביידע געשעענישן איינע די אַנדערע. ס'איז שוין געוואָרן אַן ענין פון רוטין צו זאַגן, אַז ישראל דאַרף זיין דער גייס-טיקער צענטער פון יידישן פּאָלק. ישראל איז שוין היינט צו טאָג אַזאַ צענטער, שוין צוליב דעם אַליין וואָס אין איר און נאָר אין איר זאַמלען זיך צונויף אַלע טיילן פון פּאָלק. און דעריבער דאַרף זי אויך נעמען אויף זיך דעם עול איינצוזאַמלען אַלע קולטור-אוצרות וועלכע ס'האַבן מיטגעבראַכט מיט זיך די יידן פון אַלע זייערע אָפּ-שטאַם-לענדער. דאָס איז אַ דערהויבענע אויפגאַבע, אָבער אויך זייער אַ שווערע, היות ווי זי ליגט בלויז אויף דריי מיליאָן יידן, אַדער בעיקר אויף דריי מיליאָן יידן, וועלכע מוזן גלייכצייטיק פאַרזיכערן זייער סווערענע, זייער נאַקטע עקזיסטענץ. ווי אַ רעזולטאַט פון היסטאָרישע פּראַצעסן אויף וועלכע כ'ויל זיך דאָ נישט אָפּ-שטעלן, האָבן מיר נישט קיין אַנדער ברירה ווי נאָכצופאַלגן אין דער זעלבער צייט די דאָזיקע ביידע צילן. דאָס וואָס וועט אין דעם פּרט נישט געמאַכט ווערן דורך אונדז, מיט דער הילף פון די לעצטע רעשטן פון די טרעגערס פון דער יידישער קולטור אין אַלע אירע שאַטירונגען און לשונות אין גלות, וועט פשוט נישט גע-טאָן ווערן.

ליידער האָבן מיר נישט אין דער יידישער וועלט קיין קאָנקורענטן אויף דער קרוין פונעם גייסטיקן צענטער. דער יידישער גלות היינט צו טאָג איז נישט מסוגל צו פאַרזיכערן מיט זיינע אייגענע כוחות אַפילו דעם המשך פון זיין אייגענער קול-טור-ירושה, נישט אין יידיש, נישט אין עברית און נישט אין קיין שום אַנדער שפּראַך. און אַוודאי איז ער נישט מסוגל צו פאַרזיכערן דעם המשך פון דער יידישער קולטור אין איר פולן היסטאָרישן פאַרנעם.

אַוודאי איז, למשל, שוין היינט ישראל דער וויכטיקסטער שעפּערישער צענ-טער פון דער יידישער קולטור און דער יידישער שפּראַך, הן וואָס שייך פאַרש-אינסטיטוטן, הן וואָס שייך ביכער-פאַרלאַגן, הן וואָס שייך טעאַטער-פאַרשטעלונג-גען, וואָס זייער קוואַליטעט איז וואָס אַן אמת פון צו זיין אַ באַפרידיקנדיקע, און אויך וואָס שייך אַנדערע אויפטוען. דאָס זעלבע איז גילטיק וואָס שייך דעם פאַרשן די רייכע קולטור-ירושה פון ספרדישן יידנטום און פון די יידן פון די איס-לאַמישע לענדער, אַ פאַרשן וואָס איז ערשט אין אַנהייב וועג, אָבער וואָס וועט אונדז אַלעמען איבערראַשן מיט זיין ספּעציפישן צושטייער ביים אויספורעמען דאָס גייס-טיקע פנים פון דער ישראל-געזעלשאַפט. מיט אַ יאָר צוריק זענען, דאָס ערשטע מאָל אין דער געשיכטע פון מדינת ישראל, עקזאַמינירט געוואָרן תלמידים, הי געבוירענע און הי דערצוגעגען, ביי די מאַטורע-עקזאַמענס אויך אין דער יידישער שפּראַך און מיר גרייטן אויך צו דאָס לערנען אַן אַנדער יידיש-לשון — לאַדינאַ. דאָס היינט-צייטיקע עברית איז גענוג שטאַרק און זיכער אין זיך כדי אַרויסצוווייזן ברייט-

האַרציקייט — און נישט צוליב גרויסהאַלטן זיך — לגבי אַנדערע שפראכן פון יידן. חשובער עולם, כ'בין געבעטן געוואָרן צו באַגריסן דעם דאָזיקן צוזאַמענפאַר, נישט אַנצוצייכענען זיין וועג און אַוודאי נישט אַנצוווויזן די מיטלען מיט וועלכע מ'דאַרף און מ'קען שטאַרקן יידיש און איר קולטור. איר האָט גוט געטאַן מיט דעם וואָס איר האָט זיך נישט באַגרענעצט בלויז צום תּחום פון דער שפראַך. די שפראַך איז אפשר דאָס האַרץ פון יעטוועדער קולטור. זי איז אָבער בלויז איין זייט פון איר. אויב ס'איז נישטאַ קיין בליענדיקע און קאַלירפולע קולטור-שאַפונג, וועט אויך סוף כל סוף די שפראַך פאַרוועלקט ווערן. איך ווייס, אַז די יידיש-רעדערס איז נאָך, אויך נאָך דעם גרויסן בראַך, פאַרבליבן אַ פּאַטענציאַל וואָס איז נישט אַוועקצומאַכן מיט דער האַנט, הן אין ישראל, הן אין די גלות-לענדער. מיר דאַרפן זוכן אַלע וועגן אויסצונוצן דעם דאָזיקן פּאַטענציאַל און אים באַרייכערן. די פּראַגע איז בלויז: ווי אַזוי און מיט וואָס ?

אַט דער דאָזיקער פּראַגע וויל איך שענקען דעם לעצטן טייל פון מיינע רייד. כ'וועל נישט רעדן וועגן דעם, „ווי אַזוי“. וועגן דעם וועט איר דיסקוטירן אין לויף פון דער קאַנפּערענץ. איך וועל זיך קאַנצענטרירן אין דעם „מיט וואָס“, נישט צעטייל-לנדיק אים אין קיין פאַראַגראַפן און אונטער-פאַראַגראַפן. לויט מיר דאַרפן מיר אויפבויען אַ בריק אין צוויי ריכטונגען; דאָס הייסט אינצירן דאָס צונויפזאַמלען און דאָס איבערזעצן דאָס בעסטע פון דער יידיש-שאַפונג אויף העברעיִש. אויף אַזאַ אופן וועט פאַרויכערט ווערן איר אייביקייט און מיט דער צייט וועט זי פאַר-וואַנדלט ווערן אין אַן אַרגאַנישן חלק פון דער קולטור וואָס וועט געשאַפן ווערן אין מדינת ישראל. די ליטעראַרישע שאַפונגען פון די ריזן פון דער יידישער ליטע-ראַטור זענען ראוי אַריינגענומען צו ווערן אין די לערן-פּראַגראַמען פון ליטעראַטור אין די ישראלדיקע חינוך-אַנשטאַלטן.

פאַראַלעל מיט דער דאָזיקער בריק און אין אַ פאַרקערטער ריכטונג, דאַרף אויסגעבויט ווערן די בריק פון דערנענטערונג פון דער העברעיִשער און ישראלדיקער שאַפונג פאַר אַלע יידיש-לייענערס און אויך דאָס דורך איבערזעצונגען. די ליטע-ראַטור איז נישט דאָס איינציקע מיטל צו פאַרשפּרייטן קולטור. מיט עטלעכע יאָר צוריק האָבן מיר דערמוטיקט דאָס אויפשטעלן אין ישראל אַ קינסטלעריש טעאַטער אין יידיש. דער פרודו האָט זיך נישט איינגעגעבן. ס'איז נאָך אָבער פאַראַן אַ לעבנס-באַדערפעניש צו שאַפן און אויפצוהאַלטן טעאַטער-פאַרשטעלונגען אין יידיש. דעריבער האָבן איר געזוכט אַ וועג, צוזאַמען מיטן העברעיִשן נאַציאָנאַלן טעאַטער „הבימה“, צו אַרגאַניזירן און דורכצופירן טעאַטער-פאַרשטעלונגען אויף אַ געהע-ריקן גיוואָ אין יידיש אין ישראל און אין די תּפוצות. דער נאמנים-ראַט פון דער „הבימה“ האָט מסכים געווען איבערצוגעבן דעם הער ישראל בעקער אויסצופילן די דאָזיקע אויפגאַבע און אים צוהעלפן אויף פאַרשידענע אופנים זי דורכצופירן. און אחרון אחרון: זעט נישט ישראל ווי דאָס אויסשליסלעכע, אַדער אַפילו צענטראַלע אָרט פון אייער טעטיקייט. נישט מחמת דעם, וואָס ישראל דאַרף חלילה

שטיין מחוץ פון דעם דאזיקן תחום. אייער אמתער עקזאמען וועט באשטיין אין דעם, צי ס'וועט אייך געלינגען צו מאביליזירן אלע כוחות, וואס זענען נאך פאר- בליבן אין גלות, כדי אויפצושטעלן א דאמבע — און זאל געבענטשט ווערן יעדע דאמבע — וואס זאל אויפהאלטן די אסימילאציע-שטראמען, וואס דראען מיטצו- שלעפן מיט זיך איטלעך לעבעדיק און אטעמדיק קעמערל פון יידישן קיום וואס האט א ווערט און אן אינהאלט. אינעם היינטיגן גלות איז נישט עברית דער שונא פון יידיש פונקט ווי נישט יידיש איז דער קעגנער פון העברעיש. ביידע שטייען זיי דארט אויף איין פראנט, אזוי ווי דאס גאנצע יידישע פאלק שטייט פאקטיש אויף איין פראנט צו פארטיידיקן מדינת ישראל, וואס אן איר וועט נישט זיין קיין זיכערקייט פאר קיין שום אנדערן יידישן קיום.

און כ'וועל פארענדיקן מיינע רייד מיט צוויי ווונטשן: זאלן אייערע דיסקוסיעס זיין פרוכטבארע און דער עיקר פון אלע עיקרים: זאלן אייערע מעשים זיין מעשים; נעמט אויף זיך דעם עול פון מצוות עשה און זייט געבענטשט מיט אייערע מעשים.

יידיש, דאס לשון פון אונדזער נשמה

רעדע פון ראבאי ד"ר ארטור הערצבערג פרעזידענט פון אמעריקאנער יידישן קאנגרעס

א שפראך איז א וויכטיקער גורם אין דער אויטאביאגראפיע פון יעדן מענטש. דאס איז באזונדערס טרעפלעך לגבי יידיש אין אונדזער טראגיש-העראישן יאר- הונדערט.

פאר מיר פערזענלעך איז יידיש דאס לשון. וואס איך מוז נוצן, ווען עס האנדלט זיך אין ענינים, וואס רירן מיר אן צום טיפסטן, הגם איך באנוץ זיך געוויינלעך מיט אנדערע שפראכן.

איך וויל אייך דערציילן א פאסירונג, וואס וועט אייך אפשר אויפקלערן די סיבה, פארוואס אזא ייד ווי איך, וואס שרייבט אין ענגליש און העברעיש, לעבט זיך אבער אויס, אין פיל וויכטיקע מאמענטן, גראד אין יידיש, און היינט ביינאכט, בעת אט דער היסטארישער אסיפה אין ירושלים, איז טאקע אזא מאמענט. אבער לאמיר איבערגיין צו דער פאסירונג.

מיט א יאר צוריק איז אין ניו-יארק געקומען צו מיר א פראמינענטער קאטוי- לישער אינטעלעקטואל פון פוילן, פראפ. סטאניסלאוו סטאמא, איינער פון די אמתע חסידי אומות העולם. ער האט מיך איינגעלאדן קיין פוילן צו האלטן לעק- ציעס פאר די ליבעראלע קאטוילישע קלובן פון דער „זנאק" באוועגונג, וואס ווערט דורך אים אנגעפירט. דאס זענען קאטאליקן, דורכגענומען מיט א שולד-געפיל פאר דעם, וואס איז געשען מיט די יידן אויף דער פוילישער ערד. און זיי זוכן

א דערנענטערונג מיט יידן, כדי נישט צו לאָזן אויסמעקן די טויזנט-יאַריקע גע-
שיכטע פון פוילישן יידנטום.

איך האָב אים דערויף געענטפערט, אַז איך בין גרייט צו קומען, אויב איך
וואָלט דערביי אויך געקענט באַזוכן מיין געבורטס-שטעטל אין גאַליציע, לובאַטשעוו.
ער האָט מיר געזאָגט, אַז עס איז נישטאַ קיין שום שטערונג, אָבער דערביי אין אַ
טרויעריקן טאָן באַמערקט, אַז אין לובאַטשעוו זענען נישטאַ מער קיין יידן, אַז
די שול איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ שפייכלער, אָבער דער גלח פון שטעטל
באַלאַנגט צו זיין באַוועגונג און וועט זיין גליקלעך מיך אויפצונעמען אַלס זיין
גאַסט.

עס האָט מיך פּלוצעם גענומען שטיקן אין האַלדז און הגם איך האָב שוין
געוויסט פון פריער, אַז דאָס יידישע לובאַטשעוו איז געוואָרן חרוב. האָב איך אָבער
ערשט אין דעם מאַמענט דערפילט דעם גאַנצן פאַרנעם פון דעם אומגליק, און
האַב זיך אָפגעגעבן אַ דיין-וחשבונו, אַז מיין היים-שטעטל איז געוואָרן אָפגעווישט
און אַז פון די אַלע געסלעך און מענטשן, וועגן וועלכע מיינע עלטערן פּלעגן רעדן,
איז אין איצטיקן לובאַטשעוו נישט פאַרבליבן קיין שפור.

ממש אויף צומאַרגנס בין איך אָפגעפּלויגן קיין ירושלים, און גלייך נאָכן
אַנקום, שפּעט ביינאַכט, צו הצות, אַוועק צום כותל, וואָס האָט זיך פאַר מיר
אַנטפּלעקט, ווי די היים פון די שאַטנס פון די אומגעבראַכטע יידן אין לובאַטשעוו
און אַנדערע טויטע יידישע שטעטלעך אין פּוילן. דאָס שטעטל בעלז און דער
הויף פון בעלזער רבין עקזיסטירן מער נישט אין פּוילן, אָבער זיי האָבן צוריק
אויפגעלעבט אין ירושלים.

ערשט מיט עטלעכע נעכט צוריק, בעת אַ הלולה פאַר דעם בעלזער רבין אין
ירושלים, בין איך געזעסן לעבן אַ זקן, וועלכער האָט געקענט מיין זידן אין לעמ-
בערג, און האָט אים צום לעצטן מאל געזען אין יאָר 1941. ער באַלאַנגט צו איינער
פון די צאָלרייכע לאַנדסמאַנשאַפטן, וואָס עקזיסטירן אין מדינת-ישראל, ענלעך
ווי אין דער גאַנצער יידישער וועלט. אָבער אין ישראל זענען די לאַנדסמאַנשאַפטן
יינגער און אַקטיווער און האָבן גרויסע פאַרדינסטן אויפן געביט פון פאַראייביקן
דעם אַנדענק פון זייערע היים-שטעטלעך — דורך אַרויסגעבן ווערטפולע יזכור-
ביכער.

מיט צוויי טעג צוריק האָט מיין פריינד ד"ר גדעון האַזונער, וועלכער שטייט
בראש פון יד-ושם, מיר געוויזן צענדליקער העפטן פון תלמידים אין ישראלדיקע
מיטלשולן, וואָס האָבן אַדאַפּטירט חרוב געוואָרענע יידישע שטעטלעך אין פּוילן
און אַנגעשריבן זייער געשיכטע.

עס דאַרף דאָ געזאָגט ווערן דער פּולער נאַקעטער אמת, אַז עס איז געווען
אַ פיינלעכע תקופה אין דער געשיכטע פון העברעיִש און יידיש, אָבער דער עצם
פאַקט פון צונויפרופן די איצטיקע קאַנפּערענץ אין ירושלים איז אַ באַווייזן, אַז מיר
האַבן שוין דעם דאָזיקן פּעריאָד איבערגעהיפּערט.

דער אויפשטייג פון ציוניזם און פון מאַדערנעם העברעיִש האָט זיך אָנגעהויבן מיט אַ טיפּן ריס און אַפילו פאַרניכטונג. עס האָט געהערשט די איבערצייגונג, אַז די מאַדערנע העברעיִשע קולטור וועט קענען אויפשטייגן נאָר אַלס פּראָטעסט קעגן דער אוממיטלפאַרער ייִדישער פאַרגאַנגענהייט אין גלות און ייִדיש, די וויכטיקסטע שפּראַך צווישן די גלות-לשונות, דאַרף ווערן באַגראָבן און פאַרגעסן, ווי אַן אומ-ווירדיקער פּראָדוקט פון ייִדישן גייסט.

עס איז אויך אמת, אַז אַן ענלעכער פּעריאָד עקזיסטירט אויך אין דער אַנט-וויקלונג פון ייִדיש, ווען געוויסע פּאַליטישע ראַדיקאַלן האָבן געשטרעבט צו פאַר-וואַנדלען ייִדיש אין אַ שפּראַך פון אַ ייִדיש פּאַלק, אַן וועלכער עס איז פאַרגאַנג-גענהייט. די קעגנוואָרט האָט געוואָלט באַשטיין בלויז פון עטלעכע מינים צווישן זיך קעמפּענדיקע מאַרקסיסטישע ריכטונגען, וועלכע האָבן אָבער אַלע זיך געאייניקט דערויף, אַז אונדזערע ייִדישע אָבות דאַרפן ווערן אויסגעמעקט פון זכרון.

היינט ווייסן מיר, אַז ישראל איז נישט קיין אַנטי-טעזע פון ייִדישן עבר. ישראל איז דער יורש פון יעדער שעפּערישער ענערגיע, וואָס אונדזער פּאַלק האָט ווען עס איז מאַניפעסטירט. אַזאַ שעפּערישע דערשיינונג איז ייִדיש — די איינציקע שפּראַך וואָס ייִדן האָבן געשאַפן אין גלות, זי פאַרוואַנדלט אין זייער אייגענעם לשון און זי אָנגערופן מיטן נאָמען פון אונדזער פּאַלק.

איצט ווייסן מיר, אַז דאָס איז נישט געווען סתּם קיין צופּאַל, ווייל די עצם-נשמה פון טויזנט-יאָריקן ייִדישן אייגנאַרט אין אייראָפּע, מיט וועלכער אונדזער חשבון האָט זיך טראַגיש פאַרענדיקט, איז פאַרוועבט אין יעדער וואָרט פון ייִדישן לשון. די דאָזיקע שפּראַך איז אונדזער אופן פון רעדן צו זיך וועגן זיך.

עס וועט אפשר נישט זיין קיין גוזמא צו זאָגן, אַז פון די אור-אַלטע ביז די נייע צייטן האָבן ייִדן אין העברעיִש גערעדט צו דער וועלט און צו זיך אַליין, אָבער דעם אינערלעכן דיאַלאָג האָבן מיר געפירט אין ייִדיש — דאָס לשון פון אונדזער נשמה.

די דאָזיקע קאַנפּערענץ איז געוואָרן צונויפּגערופן, כדי וועגן דער ירושה פון ייִדישן פּאַלק און וועגן ייִדישע טראַדיציעס צו רעדן אויף ייִדיש אין ירושלים — די היים, צו וועלכער עס קערט זיך און ווענדט זיך תּמיד אַלץ, וואָס איז ייִדיש. און דאָס אין סאַמע געווימל פון דער גלאַררייכער ווידער-אויפּלעבונג פון ייִדישן פּאַלק און פון דער העברעיִשער שפּראַך אין מדינת-ישראל. דאָס איז אַ קאַנפּערענץ פון דערמאָנען, אָבער אויך אויפּלעזן אַלטע רייבונגען, אַ קאַנפּערענץ פון חשבון-הנפש און אַנטשלאַסנקייט צו גיין פאַרויס.

דער חשבון-הנפש איז זייער פשוט: דאָס ייִדישע פּאַלק קען זיך נישט דער-לויבן דעם לוקסוס פון אָפּגעבן אַפילו איין פּאַזיציע פון זיין שעפּערישקייט. דאָס אָפּוואַרפן די צאינה וראינה אָדער שלום-עליכם אין אַריגינאַל איז פּונקט אזוי אומדענקבאַר, ווי אָפּגעבן יהודה הלוי, דעם אר"י הקדוש, אָדער ירושלים גופּא. אַלע ווערטער, די הייליקע און כלומרשט וועלטלעכע, אין אַלע אונדזערע

שפראַכן, און ספעציעל אין העברעיש און יידיש, וואָס האָבן זיך געטראָגן צו די הימלען, ווען די ספּרי-תורה האָבן געברענגט אויף די נאַצישע שייטערהויפּנס פון אונדזער דריטן חורבן, נידערן איצט אַראָפּ קיין ירושלים.

די דאָזיקע קאַנפּערענץ טאַר זיך נישט באַגרענעצן בלויז צו לויב-געזאַנגען פאַר יידיש און זעלבסט-צופרידנקייט מיט די דערגרייכונגען פון דער יידישער קולטור. פון דער קאַנפּערענץ מוז קומען אַ ממשותדיקער פּלאַן פאַר דער אויס-ברייטערונג פון חינוך אין יידיש, נישט נאָר אין ישראל, נאָר אין אַלע יידישע מיטלשולן אין דער וועלט. מיר מוזן זאָרגן, אַז אונדזער פּאָלק, וואָס איז אַזוי אונט-ווערסאַל און הויך-געבילדעט, זאָל אויך קענען זיינע אייגענע גייסטיקע אוצרות. אונדזער יונגער דור דורשט נאָך וויסן און עס איז אונדזער פּליכט צו שטילן דעם דאָזיקן דורשט. דאָס יידישע פּאָלק וויל געדענקען, אָבער מיר, זיינע פּירער, האָבן, אין מאַמענטן פון נאַכלעסיקייט, אונטערגעשעפטשעט, אַז אַביסל פאַרגעסן איז גוט פאַר דער נשמה...

זאָל לעבן מדינת-ישראל! זאָל לעבן העברעיש! זאָל לעבן יידיש! לאַמיר אַלע צוזאַמען, באַטייליקטע אין דער קאַנפּערענץ אין ירושלים של מטה, זיך מתחד-זיין מיט דעם אמתן ירושלים של מעלה!

מרדכי צאַנץ

אין נאַמען פון יידישן שרייבער-
און זשורנאַליסטן-פאַראיין אין ישראל

צווישן טשערנאַוויץ און ירושלים

מיר, יידישע פען-מענטשן, די המשך-טרעגער פון איינער פון די דערהויבנסטע ליטעראַטורן אין דער מאַדערנער וועלט, האָבן זיך נישט וואָס צו שעמען מיט אונדזער פאַרגאַנגענהייט. פון דער פאַרגאַנגענהייט שעפן מיר אונדזערע גייסטיקע כוחות און זי איז אויך אונדזער וועגווייזער פאַר דער צוקונפט. אין דער פאַר-גאַנגענהייט האָט די יידישע ליטעראַטור געלייגט די יסודות פאַר אַ קולטור, וואָס דאָס פאַרלייקענען זי האָט גורם געווען אַ טרוקענעם חורבן. אויב עמעצער האָט מורא פאַר דער פאַרגאַנגענהייט איז עס אַ סימן, אַז ער טראַגט אין זיך אַ שולד-געפיל און ער האָט מורא פאַר אַ משפט. און וואָס שייך דעם מאַטיוו פון דער טשער-נאַוויצער קאַנפּערענץ איז דאָס איינציקע וואָס מען קען זאָגן אין דעם קאַנטעקסט דאָס, אַז פּונקט ווי די אַראַגאַניזאַטאָרן און די באַטייליקטע אין דער טשערנאַוויצער קאַנפּערענץ האָבן זיך נישט אָפּגעגעבן קיין חשבון פון דעם אומגעהויערן און ישועהדיקן וואָס די יידישע ליטעראַטור האָט דערגרייכט אין די 25 יאָר פאַר דער קאַנפּערענץ, אַזוי זענען מיר היינט נישט מסוגל זיך אָפּצוגעבן אַ חשבון וועגן דער

קאטאסטראפֿע פֿאַר וועלכער מיר שטייען 25—30 יאָר נאָך דעם חורבן פון אונדזער פֿאַלק אין אייראָפּע און נאָך דעם באַגלייט־חורבן פון אונדזער קולטור נאָך דעם. אין טשערנאָוויץ איז געווען אַ פריידיקע שעפּערישע מאַגיפּעסטאַציע פון דעם געבורט פון דער יידישער וועלטלעכער קולטור — די איינציקע און ערשטמאַליקע אין דער גאַנצער יידישער געשיכטע פֿאַראַלעל און פֿאַרבונדן מיט דער רעליגיעזער קולטור — בעת היינט זענען מיר זיך צוזאַמענגעקומען פון אַלע פרייע יידישע ישובים אין דער וועלט ווי אַ קאָנסיליום פעסטצושטעלן די סיבות פון דעם טרוקענעם חורבן און צו געפינען די וועגן און מיטלען ווי אַזוי דעם חורבן אָפּצושטעלן און שעפּעריש ווידער אַקטיוויזירן די קולטור אין יידיש.

אונדזערע היסטאָריקער פֿאַר אַלע צייטן, פון יוסף בן מתתיהו, דורך צונץ, גרעץ און דובנאָוו באַשרייבן באַריכות אונדזער מאַרטיראַלאַגיע, דעם קדוש השם, ווי אַזוי פרעמדע האָבן אונדז געשאַכטן און פֿאַרלענדט. די פֿאַגראַמען און שחיטות זענען פֿאַרשריבן געוואָרן אין פּנקסים, אין קינות, אין סליחות. מיר פֿאַרמאַגן די רייכסטע מאַרטיראַלאַגיע־ליטעראַטור אין דער וועלט. אָבער קיין שום היסטאָריקער, קיין שום פּנקס און קיין שום קינה האָט נישט באַשריבן וויפּיל מיליאָנען יידן מיר האָבן פֿאַרלוירן אין אַלע תקופות דורך אַסימילאַציע און שמד, דורך דעם ווי מאַסן יידן זענען אַנטלאָפּן פון אונדז אַמאָל אין העלעניזם, שפּעטער צום קריסטנטום, אָדער צום איסלאַם, צי אין רעזולטאַט פון פֿאַלשן משיחזם, אָדער אין רעזולטאַט פון אַזעלכע באַוועגונגען ווי עס איז געווען די רעפּאַרם פון משה מענדעלסאָן און זיין תלמיד דוד פרידלענדער, פון דעם לעצטן פּערטל 18טן יאָרהונדערט ביז דעם סוף פון דעם 19טן יאָרהונדערט.

ווי די אינטעליגענץ ביי אַנדערע פעלקער האָט אויך די יידישע אינטעליגענץ געזוכט אַ וועלטלעכע קולטור־באַזע, נאָך דעם ווי די רעליגיעזע מאַטיוואַציע באַפרידיקט נישט מער. אָבער דער אַסימילאַציע־קאָמפּלעקס ביי דער יידישער אינ־טעליגענץ האָט קיין מאָל נישט דערלאָזט עס זאָל געשאַפּן ווערן אַן אייגענע וועלטלעכע קולטור.

זייט דער בערלינער השכלה ווערט יידיש, דאָס טייערע בילדלעכע לשון פון תחינות און צאינה וראינה, פון בעל שם טוב און פון דעם ווילנער גאון, פון נחמן בראַסלאָווער און דעם פשוטן פֿאַלק, מערדעריש גערודפט פון אַלע אַסימילאַטאָרישע ריכטונגען. די אַסימילאַטאָרן אין פּוילן האָבן דורך מסירה ביי דער צאַרישער מאַכט נישט דערלאָזט עס זאָל אַויפּקומען אַ יידישע פרעסע, אַ יידיש טעאַטער, אַ קולטור־לעבן אין יידיש. אַפילו די איבערזעצונג פון מענדעלעס „קליאַטשע“ אויף פּויליש האָט ביי די אַסימילאַטאָרן אין וואַרשע אַרויסגערופן אַ שטורעם פון פּראָטעסטן. פּונקט ווי מיט אַ הונדערט יאָר פריער, אין משה מענדעלסאָנס צייטן, האָט מענדל סאַטאַנאָווערס איבערזעצונג פון תנ"ך אויף יידיש אַרויסגערופן אַ שטורעם פון פּראָטעסטן סיי ביי די אַסימילאַטאָרן אין בערלין און סיי ביי די אַסימילאַטאָרן אין פּוילן.

ס'איז דאך אויסערגעוויינלעך כאַראַקטעריסטיש פאַר דעם אינערלעכן כוח פון יידיש און פאַר איר נאַציאָנאַלער זאַפטיקייט, אַז נישט געקוקט דערויף וואָס העברעיִש איז די שפּראַך מיט וועלכער אונדזער פּאָלק איז געוואָרן אַ פּאָלק און אין דער שפּראַך איז געשריבן די תּורה, די נבִיאִים, די ווּנדערלעכע בעלעטריסטיק פּון רות און שיר השִׁירִים, די פּילאָזאָפּישע ווערק פּון איוב און משלֵי, דער מדרש, די ספּרים חיצוניִים און די שפּעטערדיקע ליטעראַטור פּון תּלמידי חכמים און ביז היינטיקן טאַג — קען מען זיך אין אַט דער שפּראַך נישט אויסדריקן אַזוי האַרציק, אַזוי נשמהדיק און אַזוי יידיש יידיש, ווי אין יידיש.

יידיש איז נישט אויסגעטראַכט געוואָרן דורך אידעאָלאָגן און איז נישט אָפּגע- שטימט געוואָרן אויף קיין שום פּאַרטיִי־קאַנפּערענץ מיט אַ מערהייט שטימען, אַז זי זאָל זיין די שפּראַך פּונעם פּאָלק. יידיש איז אַריינגעלייגט געוואָרן אינעם מויל פּון יידן אויף דעם זעלבן שטייגער ווי העברעיִש איז אַריינגעלייגט געוואָרן אינעם מויל פּון דער אומה — דורך דעם שר האומה, וואָס זיינע וועגן ווערן נישט קאַנטראַלירט דורך אידעאָלאָגיעס צי קאַמיסאַרן. אינעם מויל פּון יידן איז יידיש אַ נאַציאָנאַלע שפּראַך מיט אַזעלכע קאַלאַסאַלע כּוחות, אַז זי איז געוואָרן די איינציקע און מעכטיקע דאַמבע קעגן אַסימילאַציע און נאַציאָנאַלער אויסגעליי- דיקטקייט. ס'איז אַודאי ריכטיק, אַז אויף זייער לאַנגן וועג האָבן יידן געהאַט אַ סך יידישע שפּראַכן. אמת. אָבער אין וועלכער שפּראַך, אויסער אין אַראַמייאיש, האָבן יידן געשאַפּן אַזאַ ליטעראַטור ווי אין יידיש? וועלכע נאָך שפּראַך האָט אַרויסגעגעבן אַ שלום עליכם, אַ שלום אַש, אַ ישראל שטערן, אַ ה. לייזיק, אַ משה נאָדיר, אַן אהרן צייטלין, אַ ניסתר, אַ מאַני לייב, אַ קולבאַק, אַ משה לייב האַל- פּערין, אַן איציק מאַנגער און נאָך צענדליקער און הונדערטער דיכטער און פּראַ- זאַיקער, וועלכע האָבן געשאַפּן אַ ליטעראַטור וואָס יעדעס גרויס פּאָלק וואַלט געווען שטאַלץ מיט איר? וועלכע שפּראַך האָט אַזעלכעס געשאַפּן אויסער יידיש?

ועט וואָס עס ווערט פּון אונדז נאָך דעם ווי היטלער און סטאַלין ימח שמם האָבן צוזאַמען מיט דעם יידישן גוף פאַרניכטעט אַט די מעכטיקע קולטור אין יידיש. יידן ווערן מער נישט אומגעבראַכט אין פאַרניכטונגס־לאַגערן און אין גאַז־קאַמערן, אָבער די יידישע נשמה ווערט פאַרברענט אין די פייערן פּון אַסימילאַציע, אין געמישטע חתונות, אין אַ מאַסן־אַנטלויף. אין דער פּרייער וועלט, און ווער שמועסט נאָך אין סאָויעט־רוסלאַנד, איז דאָך שוין כּמעט נישטאַ קיין יידישע פּאַמיליע אין וועלכער עס זאָלן נישט זיין געמישטע פאַרפּעלקער. היינט, ווען עס קומען זיך צוזאַמען די יונגע דורות פּון אַ יידישער משפּחה פּון עטלעכע לענדער, האָבן זיי נישט קיין אייגן בשותפותדיק לשון, קיין אייגענע יידישע טראַדיציעס און שטייגער, קיין אייגענעם נאַציאָנאַלן אימאַזש. זייט 1973, דעם יאָר פּון דער יום־כּיפור־מלחמה, פּאַלט די די צאָל פּונעם יידישן פּאָלק. מיר גייען צוריק.

לאַמיר נישט די גאַנצע שולד אַרויפלייגן אויף פרעמדע פּלייצעס. וואָס האָבן מיר, די טרעגער פּון דער איינציק נאַציאָנאַלער יידישער וועלטלעכקייט, די יידישע

שרייבער קולטור-טוער און דערציער געטאן דעמאלט, ווען אין די אנהייב פופציקער יארן האט זיך אנגעהויבן א סיסטעמאטישע אקציע צו פארניכטן די יידישע שול, די יידישע קולטור, צו אינגאריין די יידישע פרעסע, איבערצולאזן יידישע שרייבער-ארגאניזאציעס אן מיטלען פאר זייער טעטיקייט, פארהונגען די יידישע קולטור-אינסטיטוציעס? ווי אזוי הבן מיר רעאגירט דעמאלט ווען קורץ נאך דעם ווי אונדזער פאלק איז אומגעקומען אין די פייערן פון קרעמאטאריעס און אויף מאסן-שייטערס, האט א געזעלשאפטלעך טעאטער ביי יידן אויפגעפירט א דראמע פון א שרייבער א ייד, אין וועלכער עס איז פון דער סצענע אראפ פארשאלטן געווארן דער לעצטער ייד וואס וועט בלייבן אין גלות און ס'איז פארשאלטן געווארן די שפראך, וואס איז געשאפן געווארן אין גלות?

דער וועלטלעכער דערציאונגס-סיסטעם וואס איז אין די אנהייב פופציקער יארן צוגעטראכט געווארן פאר די יידישע קינדער אין די תפוצות האט באנקראט-טירט, נישט געקוקט דערויף וואס זיין ווירקונג איז געווען געשטיצט אויף דעם אויסערגעוויינטלעכן פרעסטיזש פון מדינת ישראל. אויף דריי מיליאן יידישע קינדער און יוגנטלעכע אין דער פרייער וועלט איצט, באקומען בלויז א פינף פראצענט פולע יידישע דערציאונג, מיט דער זיכערקייט, אז זיי וועלן בלייבן יידן. זייער מערהייט באקומט די פולע יידישע דערציאונג אין רעליגיעזע שולן. מיר שטייען איצט אויף די חורבות פון א גאנצער קולטור. פון אט די חורבות הייבט זיך ארויס איין איינציק ליכטיק אינדזעלע: דאס איז די יידישע ליטעראטור, די יידישע קינסטלערישע פראזע און פאעזיע, וואס קאמיסארן האבן אויף זיי קיין שליטה נישט געהאט, נאר בלויז זייערע שעפער. די לעבנבעליבענע יידישע פראזע-זאיקער און דיכטער אין דער פרייער וועלט פארשעמען נישט אונדזערע קלאסיקער. פארקערט, זיי זענען אוועק נאך העכער! איך קען נישט דערקלערן פון וואנען די יידישע שרייבערס שעפן היינט כוחות, היינט אין א צייט ווען זיי זענען אזוי עלנט און אזוי פארשטויסן אין א גייסטיקן געטא. ארויסגעבן א בוך איז פאר זיי כקריעת ים-סוף, פון ערגעץ קיין סטימול, פון ערגעץ קיין גוט ווארט, ווי יתומים פון א פאלק. און דאך שאפן זיי א קינסטלערישע פראזע וואס שטייט אין איין ריי מיט דער פראזע פון די סאמע אנטוויקלסטע ליטעראטורן אין מערב-איראפע און א פאעזיע מיט וועלכער יעדעס קולטור-פאלק אין דער וועלט וואלט געווען שטאלץ מיט איר. עס איז קוים צו גלויבן, אז נישט געקוקט דערויף וואס יידיש ווערט דא אין לאנד אפיציעל באטראכט ווי א פרעמדע שפראך, פרעמדער פון אלע פרעמדע שפראכן, נישט געקוקט דערויף וואס איר הערט טאג-איין טאג-אויס דאס שאדן-פריידיקע שאַלן, אז יידיש איז שוין געשטארבן, אז יידיש גוססט אז די יידישע שרייבער זענען די לעצטע מאהיקאנער — לעבט די יידישע ליטעראטור מיט אן אייגן לעבן, מיט אן אייגענעם ריטם און מוזיק, מער ווי ליטעראטורן וועלכע ווערן פארגאסן מיט גאלד און האבן אפענע פארלאגן און בוכהאנדלונגען. די יידישע שרייבערס אין ישראל שאפן ווערק פון א קוואליטעט ווי טויזנטער און טויזנטער

שילער און סטודענטן וואָלטן געוואָרט זיי צו לייענען און לערנען און ווי מיליאָנען וואָלטן געוואָרט זיי צו קויפֿן. און אין ישראל עקזיסטירט אַ טאָנצייטונג אין ייִדיש, וואָס דורך מי און מאַטערניש האַלט זי שוין ביי איר אַכט און צוואַנץ ציקסטן לעבנסיאָר און זי וועט נאָך לאַנג, לאַנג לעבן, ווי לאַנג עס וועט סטייען דאָס לעבן און דער כוח,

ליבע פריינד, אַ האַלבע שעה פון ירושלים, אין דער מדבר יהודה, האָבן מיט צוויי טויזנט יאָר צוריק געלעבט איסיים. די איסיים האָבן געהאַט גרויסע חלומות, שיינע מאַראַלישע אידעען. זיי האָבן געוואָלט אַ שענער און מאַראַלישער לעבן ווי עס איז געווען דאָס לעבן אין זייער סביבה, אין ירושלים. עס האָט זיי דערווידערט די העלעניזאַציע, ווי עס איז דערווידער די היינטיקע אַנגלאַזאַקסישע לעוואַנטיני-זאַציע. עס האָט זיי דערווידערט דער האַנדל מיט גאַט, אַ האַנדל, וואָס צורט זיך איבער אויך אין אונדזערע טעג, ווען גאַט איז געוואָרן אַ סחורה עובר לסוחר. אָבער די איסיים מיט זייערע שיינע חלומות און פּלאַמיקע פּראָטעסטן זענען אויסגעשטאַרבן. וואָס עס איז שפּעטער געשען דאָ אין לאַנד האָט גורם געווען אַ צוויי טויזנטיקער גלות און ערשט דאָס מאַדערנע מורח-איראַפּעישע יידנטום, דאָס ייִדיש-רעדנדיקע יידנטום איז געווען דער הופּט-גורם צוריקצוקומען קיין ארץ-ישראל.

איך האָב נישט קיין כוח מער איבערצולעבן נאָך אַ נאַציאָנאַלע קאַטאַסטראַפּע און נאָך אַמאָל וואָרטן צוויי טויזנט יאָר אויב... דעריבער זענען מיר זיך היינט צוואַנץ מענגעקומען אָהער, קיין ירושלים, נישט ווי איסיים, וואָס עמעצער וואָרט אויף זייער טויט, נאָר מיר זענען זיך צוזאַמענגעקומען אין דער אייביקער שטאָט ירושלים ווי אַקטיווע יידן מיט אמונה אין נצח ישראל, ווי די טרעגער פון אַ גרויסער קולטור און אַ פּרעכטיקער ליטעראַטור, כדי אַפּצושטעלן דעם חורבן און זיך ווידער גייסטיק אויפבויען פון די חורבות, כל זמן עס איז נישט צו שפּעט.

לאַמיר זען דעם אמת ווי ער איז: אין דער איצטיקער תקופה פון אַבסאָלוטער צענטראַליזאַציע אין ייִדישן לעבן, ווען די אַפּאַראַטן זענען צענטראַליזירט, די בודזשעטן זענען צענטראַליזירט און דער אַמאָל ניסים-באַווייזנדיקער ייִדישער וואָלונטאַריזם איז פּולשטענדיק דעמאָביליזירט — וועלן מיר, ביי אונדזער בעסטן ווילן, גאַרנישט קענען אויפּטאַן, אויב מיר וועלן נישט האָבן די קאַפּעראַציע פון די צענטראַלע אינסטאַנצן אין ישראל, וועלכע דאַמינירן די ייִדישע וועלט דורך דעם פּרעסטיזש פון מדינת ישראל.

איך בין מתפלל אַז די קאָנפּערענץ זאָל זיך פאַרוואַנדלען אין אַ סטימולירנדיקן טרייב-כוח פאַר דער התלהבות פון ייִדישער שאַפּונג, פון ייִדישער דערציאונג, פון ייִדישן גייסט אין די אַלטע און נייע טראַדיציעס, וואָס דאָס פּאָלק האָט געשאַפּן. אַזאַ באַנייטע התלהבות פאַר ייִדישן שאַפּן אין ייִדיש, פאַר געזונטע ייִדישע דורות, וואָלט אויך געהאַט אַ גענעוונדיקן אָפהילך צווישן די יידן אין סאָויעט-רוסלאַנד וועלכע ווערן פון אונדז אוועקגעריסן דורך אַ מערדערישער אַסימילאַציע. מיר דאָ, אין ישראל, פילן שוין וואָס עס באַדייט ווען צוויי דורות, צי דריי דורות יידן איז

סאָויעט-רוסלאַנד האָבן נישט באַקומען קיין יידישע דערציאונג; דער אַוואַנגאַרד פֿון דער יידישער קולטור, די שרייבערס, די לערערס און קולטור-טוערס זענען דער-שאַסן און פאַרפייניקט געוואָרן. און ווען יידן זענען געקומען קיין בריסל כדי אַרויס-צושרייען זייער וויגעשריי, ווייל מיליאָנען יידן ווערן פאַרפייניקט, האָט מען דעם וויגעשריי נישט דערלאָזט ער זאָל אויסגעשריגן ווערן.

ווינטש איך אייך און זיך אַז די איצטיקע קאַנפערענץ זאָל זיין אַ געבענטשטע התחלה פֿון באַזינג און נאַכטראַכטונג, כדי צוזאַמען זאָלן מיר אויפהייבן פֿון די חורבות אונדזער גייסטיק האָב און גוטס אויף אַלע געביטן פֿון אונדזער קולטור-לעבן — פֿאַר מדינת ישראל און פֿאַר אַלע יידן אין דער וועלט — פֿאַר אונדזער גאַנץ פֿאַלק.

ישראל כהן

עברית שטרעקט אויס אַ האַנט צו יידיש

באַגריסונג-רעדע אויף דער קאַנפערענץ פֿאַר יידיש און יידישער קולטור אין נאַמען פֿון העברעישן שרייבער-פֿאַראיין

מיט אַ געפיל פֿון אַ באַזונדערער דערהויבונג ברענג איך דעם צוזאַמענפֿאַר די ברכה פֿון דעם פֿאַרבאַנד פֿון העברעישע שרייבער אין מדינת ישראל. די דאָזיקע דערהויבונג שטאַמט דערפֿון וואָס מיר פֿילן אַז דער ענין וואָס וועט באַהאַנדלט ווערן אויף דעם צוזאַמענפֿאַר איז פֿון גרויסער נאַציאָנאַל-קולטורעלער חשיבות און אַז מיר אַלע ווילן ער זאָל געקרוינט ווערן מיט הצלחה און פֿילגדיק דאָס, ווייל איך מאַכן עטלעכע באַמערקונגען:

(א) דער דאָזיקער צוזאַמענפֿאַר קומט זיך צונויף אין ירושלים, דער הויפטשטאָט פֿון ישראל. דאָס באַווייזט נישט נאָר אויף אַ שינוי מקום נאָר אויך אויף אַ שינוי מול אין דער יידישער געשיכטע. אַפילו גרויסע וויזיאָנערן און פֿאַרברענטע פֿאַנאַ-טיקער האָבן זיך אַמאָל נישט געקענט פֿאַרשטעלן אין זייער פֿאַנטאַזיע, אַז ציון וועט אויפֿנעמען ביי זיך אַ קאַנפערענץ פֿאַר יידיש-קולטור אין אַן אַטמאָספֿער פֿון גוטן ווילן און פֿון אַ פֿליכט לגבי די צילן פֿאַר וועלכע זי איז זיך צוזאַמענגעקומען. דאָס איז אַ געשעעניש אויף וועלכער ס'ליגט אויסגעגאַסן היסטאָרישער חן און חסד.

(ב) דער צוזאַמענפֿאַר קומט פֿאַר „פֿאַר יידיש און יידישער קולטור“. דער טראַפֿ איז אויפֿן „פֿאַר“, נישט קעגן עפעס, אויפֿן חשבון פֿון עפעס אָדער אויף טענות קעגן עמעצן, נייערט פֿאַר יידיש און פֿאַר איר טובה וועגן.

(ג) די העברעישע שרייבערס אין ישראל זעען זיך ווי פֿאַראַנטוואָרטלעכע פֿאַר דער גייסטיקער ירושה פֿון יידישן פֿאַלק און פֿון זיין ליטעראַטור מיט אַלע אירע

ראנגלענישן, טיילן און שאַטירונגען. זייער ציל און שטרעבונג איז זיך זיי צוצואיי-געבען און זיי מאַכן פאַרן קנין פון פּאַלק און אַזוי אַרום ממשיד זיין דאָס שאַפן און דאָס אַנטוויקלען, יעטוועדער שרייבער לויט זיין כוח און לויט זיין גייסט, דעריבער זענען זיי טייער אַלע אוצרות פון ליטעראַרישער שאַפונג, וואָס נעמט אַריין אויך די פאַרצווייגטע יידיש-ליטעראַטור וועלכע פאַרנעמט אין זייער האַרץ און אין זייער חשבון הנפש און זייער וועלט אַ באַזונדער אַרט.

דעריבער דאַרפן אַלע אַנטיילנעמער פון דער קאַנפערענץ, און אויך די וואָס זענען אויסער איר, ריכטיק פאַרשטיין און הערן וואָס עס זאָגן אונדז די צייכנס פון דעם אַרט און פון דער צייט. פאַלש הערן וואָלט קאַליע געמאַכט אויך די דאָזיקע קאַנפערענצן, און דער קול וואָס גייט אַרויס זאָגט און איז מכריז: די העברעיִשע שפּראַך און די העברעיִשע קולטור זענען פאַר אונדז פאַקטן פון באַוווּסטזיין און פאַקטן פון דער נאַטור אַזוי ווי ירושלים, דער חמסין, כּנרת און עמק יזרעאל. זיי זענען דער זין פון אונדזער קיום און די וואַרצלען פון אונדזער זיין. ישראל און עברית זענען איינס, קיין שום מחיצה צעטיילט זיי נישט. ס'איז אַבער פאַראַן אַן אַרט פאַר אַ וואַרעם און געפּלעגט יידיש-ווינקל אויך אין ישראל און על אחת כמה וכמה אין די תּפוצות. מיר וועלן נישט מוותר זיין אויף דער יידיש-דיכטונג, און אויך נישט אויף יידיש-דערציילונגען און פּיעסן, מיר וועלן אַפּהיטן דאָס זאַמלען פון יידישן פּאַלקלאַר, פּאַלקסליד, הן די געווייצן פון יידישער חכמה און מיר וועלן איינזעבן אין אונדזער קולטור דעם אוצר פון יידישן לעבנס-שטייגער. אַבער מיר וועלן נישט נאָר זאָרגן פאַר דער שיינקייט פון דער פאַרגאַנגענהייט פון יידיש, מיר וועלן אויך געבן אַ נדר, אַז מיר וועלן נישט דערלאָזן ס'זאָל אויפהערן דער שטראַם פון דער לעבעדיקער שאַפונג אין יידיש. יעדער איינער וואָס זיין שאַפונג-כוח איז אין יידיש, דאַרף אים געגעבן ווערן די מעגלעכקייט צו שאַפן אין דער דאָזיקער שפּראַך, כדי ס'זאָל נישט גיין לאיבד קיין שמץ פון יידישער שאַפונג. דאָס גלייכע איז גילטיק פאַר דעם יעניקן וואָס וויל זיך ווידמען דער דאָזיקער קולטור, וויל יידיש-קולטור איז אַ ווערט פאַר זיך גופא און דאַרף נישט האָבן קיין באַרעכטיקונג. מ'דאַרף אַבער אויך נישט פאַרגעסן איר אַקטועלע ראַלע ווי אַ פאַרבינדלערין צווישן ישראל און דעם גלות, ווי אַן אַפּהיטערין פונעם קיום פון פּאַלק און ווי אַ דאַמבע קעגן דער אַסימילאַציע. עברית און יידיש זענען אין די תּפוצות אַזוי ווי „יכין און בועז" פון דעם יידישן חינוך. לאַמיר זיך נישט מאַכן קיין אילוזיעס וואָס שייך זייער ביידינס כוח. די פרעמדע סביבה מאַכט אַן אַ חורבן אין די יידישע הייזער און אין די הערצער פון דער יוגנט. דעריבער איז קיין אמתער מיטל קעגן דעם דאָזיקן מצב נישטאַ אויסער עליה קיין ישראל און דעם שאַפן העברעיִשע קולטור אין אַן איי-גענעם לעבנס-שטייגער. אַבער ביז די דאָזיקע שטרעבונג וועט פולשטענדיק רעאַ-ליזירט ווערן איז לעבנסנייטיק אויפצוהאַלטן דאָס פּאַלק מיט כבוד אין זיין פאַר-שפּרייטונג, אַריינגעבן אין אים כּסדר יידישקייט און אים מכשיר זיין צו לעבן אין די באַדינגונגען וואָס מ'וואָלט געקענט באַצייכענען אַזוי: פון אַלע זייטן אַ פרעמדע

סביבה און אין מיטן יידיש לעבן און יידישע מחשבה. דאָס איז שווער, אָבער אומ- באַדינגט נייטיק און מעגלעך.

מדינת ישראל דאַרף דערצו צוטראַגן איר חלק. זי דאַרף דערציען צו אהבת- יידיש, עפענען מעגלעכקייטן צו דערווערבן די שפראַך אויף פאַרשידענע לימוד- שטאַפלען. דער חוג פאַר יידיש אויף דעם ירושלימער אוניווערסיטעט האָט שוין אַ סך אויפגעטאַן כדי אויפצוהויבן די מערכה פון יידיש און איר ליטעראַטור. עטלעכע יידיש-פאַרלאַגן זענען מיט הצלחה טעטיק אין לאַנד. און ס'דערפרייט דער פאַקט וואָס ס'זענען פאַראַן אַזעלכע וואָס זענען געבוירן געוואָרן אין ישראל און האָבן זיך אויסגעקליבן די יידישע ליטעראַטור פאַר זייער פאַרש-פאַך, און האָבן אויף דעם געביט אַ סך דערגרייכט. דאָס איז אַ סימן פאַר דער לעבעדיקייט פון יידיש און פאַר איר באַנייטן צוציונג-כוח. אַזאָ טענדענץ דאַרף מען דערמוטיקן מיט די עפעקטיווסטע מיטלען.

רבנות, כ'בין נישט געקומען אייך פאַרלייגן אַ פלאַן, נייערט אויסדריקן אַ גע- דאַנקען-גאַנג, אַ טענדענץ. די העברעישע שרייבערס אין ישראל, וועלכע זעען זייער הויפט-אויפגאַבע אין שאַפן העברעישע ליטעראַטור און זי ברענגען צום פאַלק, האַלטן טייער די ליטעראַטור- און קולטור-אוצרות וואָס זענען געשאַפן געוואָרן אין יידיש און ווילן אַז זיי זאָלן האָבן אַ לעבעדיקן המשך. דעריבער דאַרפן אויפהערן די אַלטע טענות וואָס האָבן שוין אויפגעהערט צו האָבן אַ זין און וואָס ווערן אַרויס- געזאַגט בלויז צוליב געווינהייט קעגן די כלומרשטע יידיש-קעגנערס. גאַנץ ספּע- ציעל דאַרף מען וואַרענען די יידיש-חסידים אין די תפוצות, וואָס ווייטיקן און צי- טערן פאַרן גורל פון יידיש, זיי זאָלן נישט זען בלויז אַדער בעיקר אין ישראל דאָס אַרט פון זייער אייפערדיקייט פאַר יידיש. דאָס וואַלט געווען אַ לייכטער וועג, אָבער נישט קיין געלונגענער. די אייפערדיקייט דאַרף געפינען איר אַרט אין די גלות- לענדער. דאָ, אין ישראל, איז פאַראַן אַן אַרט פאַר אַ ברייטער טעטיקייט, אַזאָ וואָס געווינט הערצער. מיר זעען מיט גרויס טרויעריקייט דאָס צוריקגיין פון יידיש. אין מזרח-אייראָפּע איז זי געשטאַרבן מיט אַ מיתת-חניקה, זי איז דאָרט דערשטיקט געוואָרן, און אין די מערב-לענדער איז זי עלול צו שטאַרבן מיט אַ מיתת-נשיקה. מיט אַ קוש. דעריבער איז קלאַר, אַז אין די לענדער, אין וועלכע ס'געפינען זיך גרויסע יידישע קיבוצים, דאַרף זיך געפינען דער ברענפונקט פון דער טעטיקייט און דערביי דאַרף אויך ישראל צולייגן אַ האַנט און קומען צו הילף. מיר וועלן באַגריסן מיט פרייד איבערזעצונגען פון יידיש אויף עברית אין ישראל און אַ באַנייטע יצירה- באַוועגונג אין יידיש. זי קומט נישט פון זיך אַליין. אויך ישראל טראַגט צו דערצו און פונקט אַזוי ווי העברעיש האָט אין איר באַנייאונג זיך גענערט און גענאַסן פון יידיש, נערן זיך אויך היינט די יידישע שפראַך און ליטעראַטור פון עברית. דאָס דאַזיקע ווערט אָנערקענט מיט פאַרגעניגן דורך יודעי דבר. עס האַלט זיך אין אויס- וועבן אַ ישראלדיק ליטעראַריש יידיש און זי קומט שוין צום אויסדרוק אין די לידער און דערציילונגען פון די שרייבערס אין ישראל. דאָס איז אַ באַווייזן פון דעם באַ-

פרוכפערנדיקן כוח פון עברית און פון באזונדערן שעפערנישן סוד פון די יידישע שרייבערס, וואָס וועט זיך נאָך שטאַרקער אַנטפלעקן אין דער צוקונפֿט. איד באַגריס די דאָזיקע קאַנפערענץ אין נאָמען פון שרייבער-פאַרבאַנד אין ווינטש איר זי זאָל באַווייזן נישט נאָר אויפצוקלערן דעם מצב פון יידיש און אירע באַדערפענישן, נאָר זי זאָל אויך געפינען גוטע און צוגעפאַסטע וועגן, וועגן פון שלום און פון צוזאַמענאַרבעט, אויסצובעסערן דעם מצב און צו באַפרידיקן די באַ-דערפענישן צו דער פרייד פון אַלע פאַרערערס פון אונדזער פולער קולטור.

יוסף מלאטעק

יידיש — לשון פון אונדזער נשמה און יידישע ווערטן

באַגריסונגס־רעדע אין נאָמען פון דער אַמעריקאַנער דעלעגאַציע

מיט בערך צוועלף, אָדער אפשר פופצן יאָר צוריק, האָב איך זיך באַטייליקט אין אַ באַראַטונג אינעם בנין פון ניו־יאָרקער יוואָ צו וועלכער עס זענען געקומען אַרום דרייסיק פאַרטרעטערס פון גרויסע אַמעריקאַנער יידישע אַרגאַניזאַציעס. און פאַר־זאַמלט האָבן מיר זיך דאָרט, כדי צו רעדן וועגן אַ שפּאַגל־נייער טעמע: ווי אַזוי צו שטאַרקן יידיש ביי די יונגע דורות. וואָס עס איז אַבער יאָ געווען ניי און אַנדערש פון אַלע אַנדערע ענלעכע קאַנפערענצן און באַראַטונגען איז געווען דאָס, וואָס עס זענען צו איר גערופן געוואָרן, און וואָס זיי זענען אויך געקומען — טוערס פון אַרגאַ-ניזאַציעס, וואָס פירן זייער אַרבעט נישט אין יידיש און וואָס זיי זענען נישט אין דער ספּעצע פון יידישע קולטור־אַקטיוויטעטן.

ווי איינער וואָס איז טאַג־טעגלעך פאַרבונדן מיט באַמיונגען פאַר יידיש, מיט יידישע קינדער־שולן און מיט קולטור־פּראַגראַמען פאַר דערוואַקסענע און וואָס קען אַ ביסל די געשיכטע פון די אַמעריקאַנער יידישע אַרגאַניזאַציעס, וואָס האָבן יאָרן לאַנג געפּרעדיקט „אַמעריקאַניזאַציע“ און אַסימילאַציע, בין איך איבערראַשט געוואָרן ווען אַ יונגע פּרוי, אַ פאַרטרעטערין פונעם גרויסן אַמעריקאַנער יידישן קאַמיטעט, האָט גענומען אַ וואָרט און געזאָגט:

— מוונע פריינד, ניט וועגן ראַטעווען יידיש רעדט זיך דאָ. פאַר מיר מיינט ראַטעווען יידיש אויך ראַטעווען יידישקייט. פאַר מיר און פאַר פיל פון מיין דור איז יידיש אַ בריק צו יידישקייט.

געזאָגט האָט זי דאָס, פאַרשטייט זיך, אין ענגליש, ווייל ווי מיר האָבן זיך שפּעטער דערוואַסט, איז זי געווען שוין דער דריטער דור געבאַרענע אין אַמעריקע און געפילט האָבן איר אַז אין אַט דעם איינעם זאָג האָט די יונגע פּרוי געגעבן אונדזער אַלעמענס ענטפּער אויף די אומצאָליקע קשיות און טענות הלמאי מיר

קלאַמערן זיך אזוי שטאַרק אינעם לשון, וואָס אזוי פיל פאַלשע גביאים האַלטן אים אין איין אַפּזאָגן דאָס לעבן.

פאַר אויפהאַלטן יידישן קיום, יידישע שעפּערישקייט, יידישע פּאַלקישקייט, אין אַ וועלט פון פרעמדע און רייכע קולטורן — פאַר דעם ראַנגלען מיר זיך און גיט מחמת גאַסטאַלגישע געפילן צו אַ לשון, וואָס האָט באַקומען די טראַגישע זכיה אַנגערופן צו ווערן לשון-הַקדושים.

אַט די פרוי און די טויזנטער יונגע מענטשן, וואָס קומען איצט לערנען יידיש אין אַמעריקאַנער אוניווערסיטעטן און אין קהלישע געמיינדע-צענטערס, אין סינאַ-גאַגעס און טעמפלס פון אַלע רעליגיעזע ריכטונגען האָבן געוויס קיינמאַל נישט געהערט ד"ר מאַקס וויינרייכס זאָג אַז „יידישע ווערטער זענען יידישע ווערטן“. זיי האָבן דאָס אינסטינקטיוו דערפילט בעת זייערע לאַנגע בלאַנדזשענישן אין פרעמדע גערטנער און זיי קומען איצט, איבער דער לענג און ברייט פון אַמעריקע, צו באַשטעטיקן מיט מעשים דעם באַרימטן סאַציאַלאָגישן כלל, אַז די אייניקלעך ווילן טייער האַלטן דאָס פון וואָס די זיידעס האָבן זיך געוואַלט באַפרייען.

דער מצב פון יידיש אין אַמעריקע איז אַ פאַראַדאַקסאַלער. פון איין זייט פילן מיר, אַז נאָך קיינמאַל נישט פריער האָט יידיש לשון גענאָסן פון אַזאַ פאַרשטענ-דעניש און סימפּאַטיע אין די ברייטסטע אַמעריקאַנער יידישע קרייזן. פון דער אַנדערער זייט אָבער געפינען זיך אונדזערע יידיש-אינסטיטוציעס, וואָס מיר האָבן אויפגעבויט און וואָס האָבן אזויפיל בייגעטראָגן צום יידישן לעבן אין אַמעריקע און איבער גאַר דער וועלט, אין אַ קאַטאַסטראָפּאַלן מצב.

יא, נישטאַ מער דער שלעכט-פאַרשטאַנענער קאַסמאַפּאָליטיזם פונעם סוף 19טן און אָנהייב 20טן י"ה, וואָס האָט באַהערשט די יידישע סאַציאַליסטישע קרייזן און פאַרשווונדן איז אויך די שנאה צום יידישן פּאַלקס-לשון, וואָס עס האָבן געהאַט די יאַהודים וועלכע האָבן געזוכט וואָס גיכער צו „אַמעריקאַניזירן“ די מזרח-איראַ-פענישע יידן. אין די יידישע געמיינדע-צענטערס וואָס זיי האָבן אויפגעשטעלט און וואָס זענען נאָך ביז די שפּעטע דרייסיקער יאָרן געווען אויסגעהוילט פון יעדן סימן פון יידישקייט, ווערט איצט, צוזאַמען מיט קלאַסן אין יידישער געשיכטע און העב-רעיש, אויך געלערנט יידיש און יידישע ליטעראַטור און יידישע שרייבער און קינסטלער, וואָס האָבן די שוועל פון אַזעלכע צענטערס נישט געקאַנט איבערטערען, האַלטן דאָרט לעקציעס און עס ווערן דאָרט געגעבן קאַנצערטן פון יידישן וואָרט און ליד.

אין דער אַמעריקאַנער דעלעגאַציע געפינט זיך אויך אַ פאַרטרעטער פון איינעם פון די דאָזיקע יידישע צענטערס אין וואַשינגטאָן, דינאַל לייזויק, דער וון פון אונדזער גרויסן דיכטער און וויזאַנער און ער וואַלט אייך געקענט פיל מער דערציילן וועגן אַט דער גייסטיקער טראַנספּאַרמאַציע וואָס די צענטערס זענען דורכגעאַנגען די לעצטע דרייסיק-פּערציק יאָר. אויף דעם זאָגן אויך עדות צענדליקער יוגנטלעכע

דעלעגאטן, סטודענטן און אינסטרוקטארן אין אמעריקאנער אוניווערסיטעטן, וואָס זענען אַ טייל פון אונדזער דעלעגאציע.

איד וואָלט געקענט דאָ שטיין און ברענגען פיל פאקטן וואָס וואָלטן געוויס געוואָרעמט אונדזערע אַלעמענס הערצער: וועגן זומער-פעסטיוואָלן אין שטאַטישע פאַרקן צו וועלכע עס קומען צענדליקער טויזנטער יידן; וועגן יידיש-ווינקעלעך וואָס קומען אויף אין אמעריקאנער פאַרשטעט, צו וועלכע עס קומען הונדערטער מיטליאַריקע מענער און פרויען — פּראָפעסאָרן, דאָקטוירים, אַדוואָקאַטן און אַנדערע אינטעלעקטואַלן, מיט איין ציל: צו רעדן און צו הערן יידיש און פאַרצולייענען פון דער יידישער ליטעראַטור.

עס וואָלט זיך וועלן ציטירן אַ בראַשור, וואָס עס האָט איצט אַרויסגעגעבן די קולטור-אַפּטיילונג פון „הדסה“ אונטערן נאָמען „מאַמע-לשון“ און וואָס איז פּונאַנדראַגעשיקט געוואָרן צו די פיל טויזנטער הדסה-מיטגלידער, און וועלכער עס ווערט צו. אַנד. געזאַגט אין ענגליש:

„ווער זאָגט אַז יידיש איז טויט ?

דריי מיליאָן רעדן עס, נאָך אַנדערטהאַלבן מיליאָן פאַרשטייען עס. ס'איז אַ לשון אין באַוועגונג. דער אַדרעס האָלט זיך אין איין בייטן. עס פאַרשווינדט אין מאַסקווע און עס קומט אויף אין מעקסיקאָ סיטי; עס ווערט דערשטיקט אין וואַרשע און עס באַווייזט זיך אין מאַנטרעאַל, אין בוענאָס איירעס... קענסט עס מער נישט הערן ביים קצב, אָבער ס'ווערט געהערט צווישן קאַלעדזש-סטודענטן. ס'איז נישט אַזוי שטאַרק, ווי ס'איז געווען מיט 60 יאָר צוריק, אָבער מער נישט אַזוי שוואַך ווי מיט דרייסיק יאָר צוריק... מיט יידיש קומען דורות זיך צונויף געענטער... ס'איז אונדזער מאַמע-לשון, כאַטש מיר הערן עס נישט פון אונדזערע מאַמעס...”

יא, מיינע פריינד, עס איז ביי אונדז שוין לאַנג וואָר געוואָרן לייוויקס נבואה וועגן יידיש'ס אַריינקום אין די „הויכע פענצטער“ און איר פאַרשטויסן ווערן פון די „נידעריקע שטאַקן“.

און דאָס איז אונדזער פאַראַדאַקסאַלער מצב. אין דער זעלביקער צייט, ווען יידיש און יידישע ליטעראַטור אין ענגלישער איבערזעצונג האָבן דערגרייכט צו דער העכסטער רום און אַנערקענונג, ווערן אונדזערע קינדער-שולן, די באַזע פון יעדער פאַלקס-קולטור, קלענער און איינגעשרומפּענער און די, וואָס עקזיסטירן קענען אין די פאַר זונטיק-אָדער נאַכמיטאַג-שעהען, נישט איבערגעבן צו די תלמידים אונדזער גרויסע פאַלקס-ירושא. אַ יידיש בוך, דאָס סאַמע בעסטע און פונעם גרעסטן מחבר, דערשיינט אין פינף הונדערט, העכסטנס אין טויזנט עקזעמפלאָרן; די איינציקע פאַרבלעבענע יידיש-נאַציאָנאַלע טאַג-צייטונג אין צפון-אַמעריקע, וואָס איז איצט אַריין אינעם 80סטן יאָר פון איר עקזיסטענץ, דער „פאַרווערטס“, וואָס איז, ווי איר ווייסט געוויס אויך די צושטעלערין פון אַרטיקלען און מאַטעריאַלן פאַר צענדליקער זשורנאַלן און צייטונגען איבער גאַר דער וועלט, האָט לעצטן יאָר געמוזט אַנקומען מיט אַ הילפּס-רוף צו אירע געטרייע לייענערס, וועלכע האָבן געשאַפן אַ פּערטל

מיליאן דאלער און איצט, א יאָר שפעטער, מוז זי ווידער זיך ווענדן צו אירע ליינערס איר צו העלפן ווייטער עקזיסטירן; צום 100 יאָריקן יוביליי פון יידישן טעאָטער עפנט זיך דערווייל נאָר די „פּאָלקסבינע“ און מען רעדט אַז אפשר וועט זיך עפענען נאָך אַ טעאָטער אין ניו-יאָרק. אין שיקאַגאָ, לאָס אַנדזשעלעס ? אין די הונדערטער אַנדערע גרעסערע יידישע-אַמעריקאַנער ישובים ? גאַרנישט. גרויסע יידישע מדבריות.

דערפאַר, מיינע פריינד, קענט איר פאַרשטיין מיט וויפּל דערוואַרטונג מיר האָבן זיך געגרייט צו אַט דער קאַנפּערענץ און וויפּל האַפּענונגען מיר פאַרבינדן מיט איר.

מען האָט שוין נישט איין מאָל דערמאָנט און מען וועט מסתמא נאָך פיל דער-מאַנען טשערנאָוויץ. אַוודאי האָט די טשערנאָוויצער קאַנפּערענץ גרויסע היסטאָרישע פאַרדינסטן, אָבער מיר פאַרגעסן, אַז אויך אַן איר וואָלטן מיליאָנען יידן גערעדט יידיש. פּרץ, שלום-עליכם, אַש און רייזען וואָלטן ווייטער געשאַפּן זייערע גרויסע ווערק, ווי זיי האָבן עס געטאָן ביז טשערנאָוויץ, און מיליאָנען יידן וואָלטן פון זיי הנאה געהאַט, אַן די באַשלוסן און דעקלאַראַציעס פון יענער קאַנפּערענץ. אויף אונדזער קאַנפּערענץ אין ירושלים ליגט אַ פיל גרעסערער היסטאָרישער חוב: צו וועקן און צו רופן איינגעדרימלטע און אַפּגעפרעמדטע, צו פאַרפעסטיקן פּאָזיציעס וואָס צעפאַלן זיך; אַריינצוגעבן אַ רוח-החיים אין מידע און אַפּגעשטאַנענע, צו געבן מוט און בטחון צו גלויביקע.

דאָס וואָס די קאַנפּערענץ קומט פאַר אין ירושלים האָט פאַר אונדז יידן פון דער גאַרער וועלט אַ באַזונדערע באַדייטונג. מיר זענען פול מיט האַפּענונג, אַז דער פּרעסטיזש און די ליבשאַפט וואָס מדינת-ישראל האָט זיך דערוואַרבן ביי די מילי-אַנען יידן אין דער וועלט, וועט זי וועלן אויסנוצן אויך לטובת יידיש, וואָס אין תוך מיינט עס לטובת יידיש-לעבן.

ברענגענדיק צו אייך דעם גרוס און די האַפּענונגען וואָס די אַמעריקאַנער דעלע-גאַציע פאַרבינדט מיט דער היינטיקער קאַנפּערענץ, שעפטשען אונדזערע ליפּן שטיל, ווי אַ תפילה, שורות פון גלאַטשטיינס אַ ליד:

הבה לאָמיר,
לאָמיר זיך אַוועקזעצן צווישן זיך
און מיט פאַרשטאַנד
אויסטראַכטן ווי צו שטאַרקן
אונדזערע אַפּגעשוואַכטע הענט.
דאָס לעבן אונדזערס
ווי אַ סוכה צונויפּגעשטעלט
צעפאַלט.
ס'איז צעהויקערט, אַפּגעטראָגן
און אַלט.

מיר ווילן נאך נישט איינשלאָפן,
מיט גוואַלד נעמט מען אונדז פאַרוויגן :
הבה, לאַמיר זיך אָן עצה געבן,
לאַמיר זיך קליגן.

לאַמיר זיך קליגן ווי אַזוי צו שטאַרקן אונדזער יידיש און די רייכע קולטור-
אוצרות וואָס עס זענען אין דעם לשון געשאַפן געוואָרן און מיר וועלן שטאַרקן
יידיש לעבן איבער גאָר דער וועלט.

יידיש אין ירושלים

רעדע פון אברהם סוצקעווער

איך קאָן זיך נישט פֿאַרשטעלן קיין מער געהויבענעם יום-טוב לכבוד יידיש,
ווי אַ וועלט-קאָנפערענץ פֿאַר יידיש און יידישער קולטור אין ירושלים — די
שטאָט פון אונדזער אייביקייט. נישט אַנדערש: אונדזער מאַמע האָט אַריינגע-
טוליעט אַ גאָר וואַרעמע בקשה צווישן די שטיינער פונעם כותל און דער שר פון
יידיש האָט דעם קוויטל אַרויסגעצויגן, אים געלייענט פֿאַרן שיין פון די ירושלימדיקע
שטערן און מזלות און האָט אַראָפּגעשיקט אַ ברכה.

דער יום-טוב איז אויך אַ פֿאַרברידערונג פון אונדזער אַלף-בית, וואָס האָט
גורלדיק זיך צעשפּאַלטן אויף צוויי ברידעריש-דערווייטערטע לשונות. און דאַכטן
דאַכט זיך אַפילו, אַז דאָ האָט געהאַט אַ וואַזשנע השפעה די פריידיקע באַגעגעניש
פון ביידע טיילן פון דער צעשפּאַלטענער ירושלים, אַט גאָר נישט לאַנג, בסך-הכל
מיט ניין יאָר צוריק.

ביים באַגריסן די קאָנפערענץ, אירע אויסחלומער און רעאליזירער, יידיש-יידן
פון דאַנען און פון דאָרטן, שרייבער, וואַרטקינסטלער פון דער גאַרער וועלט —
שליחים פון אונדזער וועלט-ליטעראַטור — און די מנהיגים און בויערס פונעם
לאַנד, וואָס באַטייליקן זיך אין אונדזער שימחה, ווילט זיך באַטאָנען און דערמאָנען
די בענקשאַפט און דעם גלויבן אין אונדז אַלע, דעם בענקענדיקן גלויבן, אַז צוזאַמען
מיטן תחית-המתים פונעם פֿאַלק און זיין טאַטע-לשון, וועט אויך אויפגיין אין פולער
פראַכט, ווי אַ רעגן-בויגן נאָך אַ רעגן פון טרערן — זיין מאַמע-לשון.

*

די יידישע ליטעראַטור האָט אויך דעם גלות פֿאַרוואַנדלט אין אַ קיניגרייך.
אירע וואַרט-מאַגיקער האַבן אין גלות נישט געלעבט אין קיין גלות: אין זייער
וואַגל, אין זייער אומרו האָט גערוט איבער זיי די שכינה, ווי איבער אונדזערע
גרויסע פֿאַטען פון דער גאַלדענער תקופה אין שפּאַניע. יא, די יידישע ליטעראַטור

האָט זיך אויסגעשפּרייט אין גלות ווי ביים טאַטן אין פּיינגאַרטן און זי איז געוואָרן אַ שעפּערישער נס און אַ דערקוויקעניש פאַר מיליאָנען.

זי איז געוואָרן און זי איז: — די ביאָגראַפיע פון דער יידישער נשמה וואָס ברענט און ווערט נישט פאַרברענט.

איך ווייס נישט צי ס'איז פאַראַן אין דער גאַנצער וועלט-ליטעראַטור אַ מער טראַגיש-העראַישע געשטאַלט, ווי די געשטאַלט פונעם געפלאַגטן יידיש-איוב. מיטן געזאָנג פונעם אויסגעהרגעטן יידישן וואָרט האָט ער געזונגען דאָס געזאָנג פונעם אויסגעהרגעטן יידישן פאַלק. ער האָט געזונגען אין די געטאַס און הינטער דער עלעקטרישער פינצטערניש פון די לאַגערן אין סיביר; ער האָט געשריבן אויף דער ערד און אין דער ערד. אין שניי, אין זומפן, אין אַ חיישער נאַרע; פאַר די מתים האָט ער געזונגען אַ טרייסטליד און אין אַ טויטן-קאַמער פאַרשריבן זיין לעצטע שורה, זיין עפיטאַף. ער האָט ס'יידישע וואָרט נישט פאַרראַטן.

ווי ביי די בראַצלאָווער חסידים אין דער חורבן-צייט — און ביז איצטער — איז געווען און געבליבן דער פאַראַל: גוואַלד יידן, זייט זיך נישט מיאש! — אַזוי ביי די חסידים פון יידיש אין דער חורבן-צייט — און ביז איצטער — איז געווען און געבליבן דער פאַראַל: גוואַלד יידיש, זיי זיך נישט מיאש!

*

איך קום איצטער פון פּאַעזיע-אינטערנאַציאָנאַל אין ראַטערדאַם, וווּ כ'האַב געהאַט דעם כבוד צו רעפּרעזענטירן די יידישע פּאַעזיע. די נאַבעלע האַלענדער האָבן דעם פּאַעזיע-אינטערנאַציאָנאַל פאַרוואַנדלט אין אַ יום-טוב פאַרן יידישן וואָרט. אַ מאַדערנער איטאַליענישער פּאַעט, אַנטאַניאָ פאַרטאַ, האָט דאַרטן אַנגע-שריבן און פאַרגעלייענט אַ ליד וואָס הייסט טאַקע „יידיש“. דער פּאַעט דערוינגט זיך אינעם ליד צו אַלעכע בילדערישע דעפיניציעס וועגן אונדזער מאַמע-לשון:

בליענדיקער בוים אין מיטן צימער / געצעלט אויפגעבלאַזן פון מידבר-ווינט — מיר געפעלן ביידע שורות. די צווייטע איז נאָך אַנטפלעקערישער אין איר סימבאָליק: דאָס איינגעפאַלענע געצעלט פון יידיש ווערט אויפגעבלאַזן פון מידבר-ווינט...

איך האָב געטראַכט: גוט וואָס מיר פאַרמאַגן אַן אייגענעם יידישן מידבר. אין ליטע, אין פּוילן איז אַפילו אונדזער מידבר פאַרברענט געוואָרן! און אפשר, טראַכט איך ווייטער, דאַרף דער פון אַש אויפגעשטאַנענער זינגער טאַקע אַוועקבלאַנדזשען אויף אַ צייט אין יידישן מידבר, כדי דאַרטן מתקן צו זיין וואָס אים איז חרוב געוואָרן?

פון דער געטלעכער שטילקייט וועלן אויפגיין בראשיתדיקע ווערטער און זיין געצעלט וועט אויפבלאַזן דער מידבר-ווינט...

*

אפזאגן יידיש דאָס לעבן איז געוואָרן כמעט אַ מיצווה, אַפילו ביי אַזעלכע יידן וואָס האָבן טאַלאַנט הנאה צו האָבן פון שלום-עליכם, בערגעלסאַן, מאַנגער. די קאַנפערענץ פאַר יידיש און יידישער קולטור דאַרף דערקלערן, אַז מער מיצווה און מער חכמה ווי אַפצוזאָגן יידיש דאָס לעבן, איז אַפצוזאָגן יידיש דעם טויט ! און וואָס דאַרף טאָן דער יידישער שרייבער ? דער יידישער שרייבער דאַרף טונקען זיין פען אין דער זון און דערשטעכן מיט איר זיין עצבות. מיט דער זעל-ביקער פען דאַרף ער אַרויסהייבן און ברענגען צום קונסטלעבן די שיינקייט און די טראַגיק פונעם נעכטן און גשטאַלטיקן אונדזער גרויסן היינט אין ישראל וואָס בענקט נאָך פאַרעם. ער דאַרף מתקן זיין מאַמע-לשון : אַז מאַמע-לשון זאָל ווערן אַריינגעניסמט אינעם פאַלק און אויך בלייבן אייניקל-לשון.

דער יידישער שרייבער אומעטום און דערעיקרשט אין ישראל דאַרף געדענקען : יידיש האָט נישט געזאָגט דאָס לעצטע וואָרט. ס'האַלט נישט פון קיין לעצטקייט און פון קיין ירידה. ס'וויל זינגען און זאָגן דאָס ערשטע וואָרט, ווי אין די שיינע, געבענטשטע יאָרן פון זיין גלאַריע — אויב נישט נאָך העכער.

נאָך די באַגריסונגסרעדעס איז פאַרגעקומען אַ קינסטלערישער טייל, געווידמעט דער זעכציקסטער יאַרצייט פון שלום-עליכם. עס זענען אויפגעטרעטן : שמעון פינקעל, שמעון דזשיגאַן און עטל קאַווענסקי, וועלכע האָבן צוגעגעבן פאַרביקייט און דערהויבנקייט דעם דערפנונגס-אַוונט.

ערשטע פלענארע זיצונג

אין ווייזנאל פון ירושלימער אוניווערסיטעט

צו מאַרגנס, דעם 24סטן אויגוסט, 9 אין דער פריי, איז אין ווייזנאל אין ירושלימער אוניווערסיטעט פאָרגעקומען די ערשטע פלענארע זיצונג פון דער וועלט-קאָנפערענץ. ביי דער אָנוועזנהייט פון אַ פול-געפאָקטן זאַל, דעלעגאַטן און געסט, דערעפנט די ערשטע זיצונג דער פאָרזיצער פון דער סעסיע, **ישראל ברעסלאָו.**

ישראל ברעסלאָו

מיין נאָמען איז ישראל ברעסלאָו. פון צפון אַמעריקע, איך וועל זיין דער פאָרזיצער פון דער דאָזיקער ערשטער פלענארער סעסיע פון דער קאָנפערענץ. דער ליצע-פאָרזיצער איז ב. י. מיכלי פון ישראל.

בעכטן אָונט זענען מיר אַלע געווען עדות פון דער פייערלעכער דערעפּענונג פון דער קאָנפערענץ און מיר זענען וואַרעם באַגריסט געוואָרן פון דעם קולטור- און דערציאונגס-מיניסטער אהרן ידלין, פון דעם פאָרזיצער פון דער יידישער אַגענץ, יוסף אלמוגי, און פון דעם ראש פון דער שטאַט ירושלים, טעדי קאַלעק. אַ הויך די דערמאָנטע האָבן אונדז אויך באַגריסט אַנגעזעענע פאָרשטייער פון וויכטיקע אַרגאַ- ניאַציעס און שרייבער-פאָראַייגען פון ישראל און פון אויסלאַנד. דאָס איז אַ געשעעניש פון גרויסער היסטאָרישע באַדייטונג פאַר דעם המשך פון יידישן לשון און פון די יידישע קולטור-ווערטן. אַזוינס האָט זיך ביז איצט אין מדינת ישראל, אַדער ערגעץ אַנדערשוו נישט געטראָפּן.

דעריבער מיין איך אַז מיר אַלע, דעלעגאַטן און געסט, דאַרפן אויסדריקן אַ קאַלעקטיוון האַרציקן דאַנק דעם אַרגאַניזיר-קאָמיטעט פון דער וועלט-קאָנפערענץ פאַר יידישער קולטור, פאַר צוזאַמענרופן די קאָנפערענץ, און אַ באַזונדערן דאַנק דעם פאָרזיצער יצחק קאַרן און דעם סעקרעטאַר, ישראל סטאַלאַרסקי, וועלכע האָבן אומדערמידלעך געאַרבעט לטובת דעם דערפאַלג פון דער קאָנפערענץ.

איצט וועלן מיר צוטרעטן צו דער עיקר טעטיקייט פון דער קאָנפערענץ. לויט מיין באַשיידענער מיינונג האָט די יידיש-קאָנפערענץ דריי אויפגאַבן; דריי צילן: ערשטנס; מאַכן אַ רעאַליסטישן סך הכל און חשבון-הנפש פון אונדזער מצב. דאָ וועט נישט העלפן צו פאַרגלעטן קנייטשן אַדער פאַרפוצן חסרונות, כדי דער מצב פון יידיש זאַל אויסקוקן שענער, בעסער. דאָ וועט מען דאַרפן, ווי מען זאָגט, קוקן דעם אמת אין די אויגן און מאַכן די נויטיקע אויספירן.

אין דער דיסקוסיע ארום דער קאנפערענץ, האָבן אייניקע אָנגעהויבן ציען אַ היסטאָרישן פּאַראַלעל צווישן טשערנאָוויץ און ירושלים. איך מיינ אַז אַזאַ פּאַראַלעל איז אין תּוֹך פּעלערהאַפּט. ווייל מען איגנאָרירט דאָ פיר פּאַקטאַרן, וואָס זענען ראַדיקאַל אַנדערש אין דעם היינטיקן יידישן לעבן איבער גאַר דער וועלט. אין די 60 יאָר, וואָס זענען אָפּגעלאָפּן זייט טשערנאָוויץ, זענען פּאַרגעקומען צוויי וועלט-מלחמות. דער היטלער-חורבן אין וועלכן עס איז אומגעקומען אַ דריטל פון אונדזער פּאָלק. עס איז פּאַרגעקומען די סאָויעטיש-סטאַליניסטישע שחיטה, וואָס האָט מיט געוואַלד אַרויסגעריסן די יידישע צונג ביי אַן ערך 3 מיליאָן יידן, און צום סוף — די אַנטשטייאונג פון דער יידישער מדינה, וואָס איז שוין געוואָרן, און וועט מיט דער צייט נאָך מער ווערן, דער ליכט-טורעם פאַר אַלע יידן, איבער דער גאַנצער וועלט.

דעריבער טאָרן מיר נישט פּאַרגלייכן טשערנאָוויץ מיט ירושלים. ביידע, סיי די צייטן און סיי די אומשטענדן, זענען אַנדערע און אומפּאַרגלייכלעכע. צווייטנס, די קאָנפערענץ דאַרף שאַפן אין מדינת ישראל און אין די תּפוצות אַ גינסטיקן קלימאַט און אַ פּאָזיטיווע באַציאונג צום יידישן לשון און צו די יידישע קולטור-ווערטן. אויב ס'איז אמת, ווי אייניקע גלויבן, אַז ישראל איז געוואָרן דער צענטער פאַר יידישער קולטור-שאַפונג, צי מעגן מיר אין די תּפוצות דערוואַרטן פון ישראל און פון אירע ווירקנדיקע פּאַקטאַרן, הילף — גייסטיקע און מאַטעריעלע — פאַר יידיש און דער יידישער קולטור?.

דאָס מיינט נישט אַז מיר, אין די תּפוצות, דאַרפן זיך פּאַרלאָזן בלויז אויף ישראל און אויף איר הילף. ניין! קאָטעגאָריש ניין! מיר, אין די תּפוצות, דאַרפן קודם כל ענערגיש באַקעמפן די פּאַראַליזירנדיקע אָפּאַטיע וואָס באַהערשט געוויסע טיילן פון יידישן פּאָלק און הויפטזאַכלעך מוזן מיר אָנפירן אַ העפטיקן קאַמף קעגן דער פּאַרשלינגענדיקער אַסימילאַציע, וואָס רייסט אַוועק שטיקער פון יידישן פּאָלק. דער טאַרמאַז, די דאַמבע, קעגן דער אַסימילאַציע איז יידיש און יידישע קולטור.

נומער דריי: די פינף קאָמיסיעס, וואָס וועלן אַרבעטן היינט און מאָרגן, וועלן דאַרפן אויסאַרבעטן פּראַקטישע און רעאַליסטישע פּאַרשלאָגן און פּראַיעקטן וועלכע זאָלן שטאַרקן, אין דער נאַענטער צוקונפּט, יידיש און יידיש-קולטור. מען טאָר זיך נישט שפּילן מיט סתם פּאַרשלאָגן און פּראַיעקטן. מען וועט זיך מוזן רעכענען מיט דער האַרטער ווירקלעכקייט און נישט בויען קיין שלעסער אויף זאַמד. ווי אַן אָנהייב — אַ מינימום-פּראָגראַם. דאָס דאַרף זיין אונדזער ציל און מיט דעם דאַרף זיך די קאָנפערענץ פּאַרנעמען.

און איצט — צום סדר-היום. דער ערשטער רעפּעראַט וועט זיין וועגן יידיש אין דער נייער היסטאָרישער און אַקטועלער סיטואַציע, און דער רעפּעראַט איז דער באַקאַנטער שריפטשטעלער, וויסענשאַפטלער פּראָפּעסאָר דב סדן.

צום טאַקט פון האַלב־הלל

א

דערלויבט מיר, קודם־כל אַ וואָרט לבית־י, *pro domo sua* — און דאָס איז אַ וואָרט פון דאָנק פאַר דעם עצם שעת־הכושר צו שטיין איצט פאַר אייך און לאָזן פאַלן עטלעכע געדאַנקען און באַמערקן וועגן יידיש אין אונדזער נייער היסטאָרישער און אַקטואַלער סיטואַציע. איך בין מחויב מיך צו באַדאַנקען, דען כאַטש איך בין פון די איניציאַטאָרן פון היגן יידיש־קאָמיטעט, מיט אַ טויף יאָרן צוריק, ווען מיר זענען בסך־הכל געווען פיר חברים: דער הויפטאיניציאַטאָר יצחק קאַרן, אהרן צייטלין, אברהם סוצקעווער און איך; און כאַטש איך בין אויך געווען רעלאַטיוו טעטיק ווען דער קאָמיטעט האָט זיך אויסגעברייט, און האָב מיט וואַרעמקייט באַגלייט די באַשיידענע אַבער חשובע, און צו מאַל אַפילו גרונטיקע אויפטוען זיינע, בין איך אַבער געווען מחולק אין כמה־וכמה פרינציפיעלע און זאַכלעכע ענינים, מיט וועלכע איך וועל אייך איצט נישט מטריח זיין, און בלויז דערמאָנען אַן ענין וואָס איז פאַרקניפט דערמיט: איך בין נישט געווען דער פאַרברענטסטער חסיד פון דעם איצטיקן צוזאַמענקום און זיין געשטאַלטונג, און ווי וויל איך האָב געוואָלט, אַז עס איז גאַר מעגלעך, אַז איך האָב מיך אין מיין אַרגומענטאַציע טועה געווען, און איך האָב למעשה אָנגענומען, אחרי רבים להטות, דערלויבט מיר אַבער נישט מיין שטעלונג להלכה צו רעדן אין אַ נאָמען פון אַ רביס, און איך בין צופרידן, וואָס איך קאָן אויפטרעטן ווי אַ יחיד, וואָס רעפּרעזענטירט בלויז זיך אַליין, און איך וויל האַפּן אַז איר וועט פאַרשטיין, אַז איך דערקלער עס נישט מחמת גאווה אָדער עניוּת, נאָר מחמת פשוטער ישרנות. נאָך מער צופרידן בין איך, וואָס עס קומט מיר אויס נאָכן ערשטן טאַג יום־טוב, וועלכער איז, ווי דער ערשטער טאַג פסח, מחייב צו זאָגן גאַנץ הלל, צו דערעפענען דעם חול־המועד, וואָס באַזונגט זיך מיט האַלב־הלל, ווי אַ נאַטירלעכער איבערגאַנג צום עיקר, צו די וואַכנטעג, די ששת־ימי־המעשה, וואָס האַבן, ווי אַיעדער שחרית, אויך אַ מין הלל, קאַפיטל תהלים קל"ו, און וואָס הייסט דווקא ההלל הגדול.

ב

נאָך עפעס: וואָס שייך דעם קריטישן באַציי צום עצם צוזאַמענקום, בין איך דעריבען נישט אַ תם נאָר אַ מועד, ווייל ער חזרט זיך ביי מיר בפירוש איבער. דען דערלויבט מיר צו דערמאָנען, אַז אַזאַ אָדער ענלעכער צוזאַמענטרעף איז שוין, מיט אַ סך יאָרן צוריק, געפלאַגירט געוואָרן, — אמת, נישט לויטן איצטיקן צוזאַמענ־שטעל, דען דעמאָלט האָט זיך געהאַנדלט אין אַ קאָנגרעס פון העברעישע און יידישע שרייבערס פון דער גאַרער וועלט, און ביי דער באַראָטונג דערוועגן, מיטן אַקטיווסטן

אָנטייל פֿון דעם פֿריערדיקן און דעמאָליטיקן מיניסטער פֿאַר דערציונג און קולטור, זלמן שזר און זלמן אָרן, האָב איך געוואָלטן פֿאַר מיין חוב אין דער אַלגעמיינער, כמעט היציקער, אַקלאַמאַציע אַרײַנצווואַרפֿן אַ קילע וואַרענונג, וועלכע איז נישט אַקצעפּטירט געוואָרן, ווי זי איז אויך איצט נישט אַקצעפּטירט געוואָרן, אָבער פֿונקט ווי עס איז נישט מיין שולד, וואָס יענער צוזאַמענקום איז נישט צו שטאַנד געקומען, איז עס נישט מיין פֿאַרדינסט, וואָס דער איצטיקער צוזאַמענקום איז יאָ צו שטאַנד געקומען.

ג

אָבער אין ביידע פֿאַלן האָב איך געטראַכט און געזאָגט, אַז אויב אַזאַ צוזאַמענקום וועט יאָ זײַן, דאַרף ער צו זײַן אין ירושלים, וואָס נישט בלויז זי סימבאָליזירט, נאָר רעפּרעזענטירט אויך פֿאַקטיש, מער ווי אַיעדער אַנדערע שטאַט אויפֿן ייִדישן גלאָבוס, די נייע היסטאָרישע און אַקטואַלע סיטואַציע נאָך אונדזער גרויסן חורבן, וואָס וואָלט פֿאַראַליזירט דעם גלויבן פֿון פֿאַלק אין זײַן קיום און צעטרייסלט זײַנע לעבעדיקע כוחות, ווען נישט דער אויפקום פֿון דער מדינה, וועלכע איז שוין איצט און וועט, אין אַן אַלץ ברייטערער און טיפּערער מאָס, זײַן דער קאַלעקטיווסטער, דינאַמישסטער ייִשוב, וואָס זײַנס גלײַכן קענען מיר ערגעץ אַנדערש נישט האָבן בפּועל-ממש — אײַגענע שטעט, אײַגענע דערפּער, אײַגענע קולטור, נישט בלויז אין אַנגענומענעם זײַנען, נאָר אויך, און צו מאָל בעיקר, אין זײַנען פֿון די איבעריקע גרונט־אַטריבוטן און אירע קיום־באַדינגען — מלוכישע סווערניטעט, טעריטאָריאַלע קאַמאַסירטקייט, פֿאַליטישע און פֿאַרוואַלטערישע אוי-טאַנאַמיע, עקאָנאָמישע און ווערטשאַפּטלעכע באַזע, און אחרון־אחרון, וואָס איז פֿאַר אונדזער צוזאַמענקום איצט אַ ראַשון־ראַשון — די מאַקסימאַליסטע מעגלעכ־קייט פֿון דערציערישן און שפּראַכלעכן פֿאַרנעם און אַרומנעם. איך ווײַס, אַז דעם באַנעם פֿון אַזאַ צענטראַלקייט קומט אַן שווער צו פֿאַרדייען אײַנעם, וואָס האָט זיך געכאַוועט און צוגעוויינט צום בעיקר דובנאַווישן נוסח פֿון אונדזער געשיכט־לעכער וואַנדערנדיקער צענטרישקייט פֿון ישראל בעמים, אָבער פֿאַראַפּראָזירנדיק אַ וואָרט פֿון זײַנס אַ גרויסן תּלמיד, יודל מאַרק, וואָס האָט אַ שטיק פֿון דעם באַנעם טעאַרעטיש און פּראַקטיש אויסגעפירט, איז שווער נישט מודה צו זײַן, אַז די דאָזיקע צענטרישקייט איז הײַנט חל אויף ירושלים; אלא-מאִי, זי פֿאַרמאַגט אַלע מעלות פֿון אַיעדן פֿריערדיקן, וואַנדערנדיקן צענטער, האָט אָבער אַ חסרון, וואָס די כּלה איז צו שײַן, זי איז דאָס האַרץ פֿון דער ייִדישער מדינה, זאָלן מיר טאַקע קײַן אַנדערע חסרונות מער נישט האָבן.

וועט איר מיר מוחל זײַן, אַז די צענטראַלקייט איז סײַ די הנחה סײַ די מסקנא פֿון מײַנע באַמערקן, וואָס קענען, אין איצטיקן באַגרענעצטן צײַטרעמל, בלויז זײַן רמזים, און וועמען זײַ וועלן אינטערעסירן, בעט איך אים זײַער, נאָכצוגײַן זײַער המשך, ווי איך האָף אים בכתב צו אַנטוויקלען.

און איצט אַ שטיקל ווידוי: מיינס-גלייכן האָבן נישט געהאַט קיין ספּקספּיקא אין דער דאָזיקער צענטראַלקייט, ווען מיר זענען, מיט איבער פּופציק יאָר צוריק, געקומען אַהער, בשעת דער יישוב האָט געציילט קוים הונדערט און אַכציק טויזנט נפשות, און דאַרונטער אַ היפשער פּראָצענט פון אַלטע יידן, אָבער דאָס האָט גורם געווען די אמונה פון אַ מיעוט, און אַפילו אַ מיעוט-בתוך-מיעוט, וואָס קעגן אים איז געשטאַנען אַ רוב, וואָס האָט נישט געטיילט אונדזער גלויבן — פּאַליטישע פּאַרטייען, קולטורישע פּאַרמאַציעס, אידעאָלאָגיעס, פּראָגראַמען, און צווישן זיי נישט ווייניק פּאַרשוינען פון גרויסן פּאַרמאַט, שרייבערס און דענקערס, און זיי אַלע האָבן געהאַט אַנדערע, גאַר אַנדערע ענטפּערן אויף אונדזערע קיום-קשיות. וועל איך זיך איצט נישט אַריינגלאָזן אין אַן אַפּשאַץ פון דעם שלל אַריענטאַציעס און זייערע ווידעראַנאַנדן אין דער יידישער גאַס, דען דאָס איז שוין לאַנג אַן ענין פון היסטאָריקערס, וואָס וועלן מסתמא פון איין זייט באַשטאַרקן דעם טאַקט-פולן, כאַטש דיסטאַנצירטן דרך-אַרץ פּאַר יעדן און אַלעמען, וואָס האָבן זיך במסירת-נפש באַמיט צו דערהאַלטן יידן ווי יידן, איטלעכער און איטלעכס, לויט זיין אמונה און סברה, וועלן אָבער פון דער אַנדערער זייט, קענען קלאַרער אַפּשיידן צווישן סוביעקטיוו רעכטע כוונות און אַביעקטיוו רעכטע מעשים, און מסתמא אויך דערקלערן, ווי אַרום, סיי די כוונות סיי די מעשים, זענען אַריין אין איין גרויסן כוללדיקן חשבון.

אָבער וואָס מיר קענען, דאַכט זיך, שוין איצט פּאַרשטיין איז, אַז מיר געפינען זיך, נאָכן אומקום דאָרט און אויפקום דאָ, אין עצם פּראָצעס גובר צו זיין די פּריערדיקע דיסאַריענטאַציעס און באַפעסטיקן די היסטאָרישע און אַקטואַלע רעאַ-ריענטאַציע, וואָס בלויז די מענטשלעכע-אַלצומענטשלעכע מידה פון געדאַנקלעכער און מענטשאַלער איבערציע דערלאָזט אונדז נאָך נישט פול צו באַנעמען, ווי ווייט דאָס דאָזיקע איבערקערעניש גרייכט און וועט ערשט גרייכן, נישט בלויז להלכה נאָר בעיקר למעשה.

אַז די רעאַריענטאַציע איז נישט געווען און איז נאָך איצט נישט קיין פולער קיימא-לן, דאַרפן מיר לאַנג נישט ברייען, און איך וועל ברענגען דריי בולטע דוגמאות, אין אַ ספּעקטרום, וואָס אינטערעסירט אונדז איצט באַזונדערס, דאָס איז דאָס ספּעקט-רום פון מאַרקאַנטע יידיש-טעאַרעטיקערס און יידיש-פּראַקטיקערס, און וועל אָנהייבן מיט אַ דוגמה אויף דער שוועל פונעם אַפּאַקאַליפּטישן שוידערלעכן בין-השמשות פון אונדזער דור, ווען דער אַרצע-מנוול האָט געבושעוועט אין אייראָפּע; און אַזאַ ברייאַנטער גייסט און אויפגעוועקטער קאַפּ, ווי מאַקס וויינרייך, האָט געוואָגט: „לכל-הדעות דאַרף די פּראַבלעם פון אַרץ-ישראל רעדוצירט ווערן צו די געהעריקע פּראַפּאַרציעס אינעם אַלגעמיינעם בילד פונעם יידישן לעבן. אַרץ-ישראל איז נישט די

צענטראלע יידישע פראבלעם און ווי באַלד אַזוי, טאָר מען ניט אַרויסרוקן אַרץ-
ישראל אין פאַדערגרונט פון דער יידישער פראַגע. כל-זמן יידן זיצן אין די גרויסע
מיליאָנען אין אײראָפּע, איז קעגן די אינטערעסן פון יידישן פּאַלק צו שאַפן דעם
אײנדרוק, אַז אַרץ-ישראל איז די תּרופּה פון אַלע יידישע צרות, אַפילו ווען עמע-
צער מײנט, אַז ער ווייס אויף זיכער, ווי אַזוי אַרויסצופירן יידן פון גלות. שטעלן
אַרץ-ישראל ווי אַ תּרופּה פאַר אַלע יידישע צרות, איז נישט קיין רעאַליסטישע פּאַ-
ליטיק, איז געשפּילט וואַבאַנק — „איך דערמאָן דאָס נישט לשם פּאַלעמיק מיט אַ
זאַמלבוך, וואָס איז אַרויס אין נױ-יאָרק אויגוסט 1942, און מיט אַ רעפּעראַט, וואָס
איז דאָרט געהאַלטן געוואָרן סוף מאַרץ 1942, און וואָס זײן ערשטע הנחה איז געווען
דער גלויבן, אַז די גרויסע מיליאָנען יידן אין אײראָפּע לעבן און וועלן לעבן און
וועלן זיך דאָרט רעסטיטוטירן, און זײן אַנדערע הנחה איז געווען די סברה, אַז די
רעסטיטוציע וועט פּירקומען אין יענע מלוכות אין אַ מערבדיק-דעמאָקראַטישן
רעזשים.

צו אונדזער גרויסן בראַך איז דער דיאַגנאָז אַכזריותדיק צוזאַמענגעבראַכן, און
וואָס שײד דעם פראַגנאַז, האָט ער אויך נישט צוגעטראַפּן, אַפילו ווען ער איז טײל-
וײז מעגלעך געווען — אַ סימן, די צענדליקער טויזנטער פּליטים, וואָס האָבן זיך
אומגעקערט קיין פּוילן, זענען נאָך אַ קורצער צײט, אין וועלכער זײ האָבן גע-
פרווט רעסטאָורירן שפּראַך, ליטעראַטור, טעאַטער, וויסנשאַפט, ווידער אַוועק,
און היינט-צו-טאָג געפּינט זיך דאָרט אַ לעצט רעשטל פון זײ. נײן, מיר האָבן מאַקס
וויינרייכס ווערטער געבראַכט כדי צו באַטראַכטן, ווי האָט זיך אין אַזאַ טײף-
ערנצטן מענטשן, נאָכן חורבן, דערוועקט און געמוזט דערוועקן, און דאָס מיט דער
גאַנצער שאַרפּקײט, די דילעמע: וואָס געשעט מיט דער ירושה פון אונדזער חרובער
וועלט, ביחוד מיט אירע קולטור-עלעמענטן, און ראשית-כל און אחרית-כל, די
יידישע שפּראַך וואָס איז בײ אים געווען דאָס אויג פון קאַפּ און פאַר וועלכער ער
האַט, ווי אַ פאַרשער, היסטאָריקער, אידעאָלאָג און פּובליציסט זײן פּרוכפּעריק לעבן
אַפּגעגעבן. אויב מען מעג די דילעמע, אַלעגאָריש אַדער סימבאָליש, צושפּיצן, מײנט
זי: ווער וועט זײן דער עיקר-יורש — צי נױ-יאָרק מיט איר פראַגרעסירנדיקער
יידיש-ידידה, בעיקר ביים יונגן דור; צי ירושלים, מיט איר פראַגרעסירנדיקער
העברעיִש-עליה, בעיקר ביים יונגן דור. אַודאי ענטפּערט דער גאַנג פון זײן ביאַ-
גראַפיע דערויף, אָבער אַז ער האָט זיך פאַרט געוואַקלט צווישן די צוויי צענטערס
איז קלאַר פון אַ בולטן עפּיואָד — דער משאַמתן וועגן דער יידיש-קאַטעדרע, וואָס
דער היגער העברעיִשער אוניווערסיטעט האָט אים, אויף מיין אינציאַטיוו, פּירגע-
לייגט, און וואָס ערשט נאָך זײן ניין און שמואל נײערס ניין האָבן איך זי איבער-
גענומען, און האַלט אָבער עד-היום, אַז זײ האָבן געטאָן אַ גרויסן, נישט בלויז
ביאַגראַפּישן טעות. על-כל-פּנים איז אויך דאָס אַן ענין פאַר אַ פאַרשער, און מסתּמא
וועט זיך אריה פּילאָוסקי, אין המשך פון זײן שטודיע וועגן יידיש אין אַרץ-ישראל,
אויך מיט דעם פרק פאַרנעמען.

איך האָב דערמאָנט אַ בעל־שיעור־קומה, דעם גרויסן יידיש־מתמיד, דעם פליי־סיקסטן קריטיקער און כראָניסט פון דער יידיש־ליטעראַטור, שמואל ניגער, און איך וויל מיך איצט קורץ אָפּשטעלן דערויף, ווי אזוי האָט ער רעאַגירט אויפן אויפקום און ערשטן אַנטוויקל פון דער מדינה, און דאָס לויט זיין בראַשור: ישראל... — פּאַלק און לאַנד, וואָס איז פול רעזערוואַציעס: לא די וואָס ער חזרט אין דער נייער סי־טואַציע איבער זיין אַלטן אני מאמין: וועלטלעכקייט, יידיש, עס־עולם ווי די באַזע; ווייטער מסורה, עברית, ארץ־ישראל, ווי די אַנשפּאַרן, שטיצן פון דער באַזע, באַהאַנדלט ער אויך דעם ענין פון קולטור — ווידער אַ מאַל אין אַנגענומענעם באַ־גרענעצטן זינען — און ספּקט, אויב מדינת־ישראל קאָן דאָ שפּילן אַ ראַלע: זי מוז דאָך מיט איין האַנט בויען דאָס לאַנד און מיט דער אַנדערער האַנט עס פּאַרטיי־דיקן, און קיין דריטע האַנט האָט מען דאָך נישט, וועט שוין ממילא דער ענין קולטור זיין דער אויפגאַב פון דער באַזע, ווייל דער אַנשפּאַר וועט דערצו קיין צייט און קיין כוח נישט האָבן. איז דאָך לגבי אזאָ יידן מיט פולן מויל ווי ער, די קאַרדינאַלע קשיא געווען: אין וואָס פאַר אַ שפּראַך וועט די דאָזיקע קולטור אויפגעבויט ווערן, און אויב ער האָט אַנגענומען אַז יידיש, וואָלט ער באַדאַרפט בודק זיין, צי איז דאָ נישט דער ווונטש דער פּאַטער פון געדאַנק, דען עס איז דאָך נישט מעגלעך, אַז ער האָט פאַרגעסן, וואָס ער האָט געזען און געוויזן, אַז פאַר זיין צוויי־שפּראַכיקייט און איר וויטאַלסטן אויסדרוק, דער לעבעדיקער ליטעראַטור, ווערט אַרום אים אַלץ ענגער און ענגער, פשוט ווייל דער יונגער, אין אַמעריקע געבוירענער און דערצויגענער דור, האָט נישט אויפגעשטעלט קיין יורשים נישט פון דער יידישער און נישט פון דער העברעיִשער ליריק, עפיק, דראַמאַטיק, פּובליציסטיק, און דער זעלטענער לרוב עפעמערישער יוצא־מן־הכלל באַשטעטיקט בלויז דעם כלל, און די אייבערהער־שאַפט, אַפילו אַליינהערשאַפט פון ענגליש, שטויסט אַרויס אונדזערע היימישע לשונות, וואָס זייערע באַוועגונגען און אינסטיטוציעס, וואָס פּראַווען אַיעדע שבת פאַר זיך, האָבן אַפילו נישט קיין שכל צו שאַפן אַ בשותפותדיקן אַפּווערפּראַנט, ווייל זיי ווייסן פון מיינס און דיינס, און נישט פון אונדזערס. פרעגט זיך טאַקע: אויב אזוי, ווער וועט עס דאַרט שאַפן אַן אייגענע, היימישע ליטעראַטור און עס איז נישט אַנדערש, נאָר אַז שמואל ניגער — אויב ער איז לגבי מדינת־ישראל געווען אַ היפּערעאַליסט, איז ער לגבי אַמעריקע געווען אַ היפּעראַוטאָפּיסט.

און אין פאַראַנטעז צוויי הערות. ערשטנס, ביזן איך נישט קעגן דער שיטה פון די צוויי דריילינגען, לפחות ביז צום קיבוץ־גלויות־השלם, במהרה בימינו אָמן. אָבער איך זע דעם דריילינג אין אַ פאַרקערטן סדר און אין אַן אַנדערער אַקצענטירונג: מסורה, עברית, ארץ־ישראל ווי די באַזע, ווייטער וועלטלעכקייט, יידיש, גלות —

ווי אירע אַנשפּאַרן. צווייטנס, האָב איך גאַרנישט קעגן אוטאָפּיע, אַזוי ווייט אַז ווען מלך ראַוויטש, וואָס איז געווען אַן אינקאַרנאַציע פון אַ הייליק-ציטערדיקער זאָרג פאַרן יידיש-גורל, האָט מיך געפרעגט וועגן זיין פּאַעמע קרוינונג פון אַ יידישן דיכטער, וווּ דער געקריינטער איז אַ בעגער-קינד, האָב איך געזאָגט: איך האָב אַפילו בענטערע און קראַנטערע קאַנדידאַטן דערצו, אָבער די גמרא האַלט ר' עקיבא פאַר אַ גר, און פרויד מאַכט משה רבנו פאַר אַ מצרי, ואני הקטן האַלט אַן עולם-ומלואו פון גרים און חוזרים בתשובה. אָבער בעיקר גלייב איך אין אַן אוי-טאָפּיע וואָס איז אַ גילגול פון אַן עלטערן אָדער יינגערן מיטאַס. וואָס שייך אַן עלטערן מיטאַס — איז דאָך לעינינו אַ צוויי טויזנט-יאַריקער חלום פון שיבת-ציון מקוים געוואָרן. וואָס שייך אַ יינגערן מיטאַס איז דאָך לאַזנינו דער האַלב-חלום פון תּחית-הלשון מקוים געוואָרן. איך זאָג: האַלב-חלום, ווייל לשון-עברי האָט דאָך קיין מאָל נישט אויפּגעהערט צו זיין אַ גוואַלדיקער ממש, און נישט אומזיסט איז אין איר דער רוב ליטעראַטור אונדזערער אין אַלע דורות געשאַפן געוואָרן, און האָט דערלעבט עטלעכע רענעסאַנסן, און מסתּמא איז ביאָליק גערעכט געווען, אַז אַן דעם ווונדעלעכן צוזאַמענשפּיל — איך רוף עס פּונקציאָנאַלער אויפּטייל — מיט כל-ערליי יידישן, און בעיקר אונדזער יידיש, מיט זיין אויסנעמלעכער רייכקייט, וואַלט דאָס נישט מעגלעך געווען. וואָס שייך יידיש, פּרעגט זיך, כידוע, מיטן פּולקומענעם אויפּלעב פון לשון-עברי, די קשיא: ווי קען מען און מעג מען עס איבערהיפּערן אַ טויזנט-יאַריקע קולטור, און כאַטש די פּאַרמולאַציע דאַרף אַ שטיקל תּיקון, ווייל יידיש איז אין דער קולטור נישט געווען דער איינציקער עלעמענט, דען לשון-קודש איז תּמיד מיטגעווען, איז די קשיא גריילעך גערעכט, ווייל אַ פּאַלק טאָר זיך נישט אַרעמער מאַכן, אָבער די קשיא דאַרף צו פּרעגן ווער עס היפּערט אַליין נישט איבער אַ דריי- און אפשר פיר טויזנט-יאַריקע קולטור, פון בראשית ברא ביז היינ-טיקן טאָג, ודי לחכימא

אָבער, צו אונדזער לייד, האָבן מיר היפּש צו טאָן מיט ביידע סאָרטן איבער-היפּערס, בפרט זינט דער שפּראַכנקאַמף, וואָס זלמן שזר רופּט אים אַן ריב הריבים, דאָס געקריג איבער אַלע געקריגן, און די צוויי שפּראַכיקייט אין דער לי-טעראַטור איז געוואָרן אַלץ זעלטענער און מענדעלעס זאָג וועגן אַטעמען מיט ביידע גאָזלעכער האָט באַלד נישט קיין האַפּט, ווייל דער צוויי שפּראַכיקער יוצא-מן-הכלל באַשטעטיקט אויך דאָ דעם כלל, און דאָס איז אַ שרייבער אָדער אַקאַדעמישער לערער, וואָס איז אַ בריה-נפּלאה צו לייענען און דערקלערן פּישקע דער קרומער, קוקט אָבער אַריין אין ספר הקבצנים ווי אַ האָן אין בני-אָדם אָדער פּאַרקערט: ער איז אַ בריה-נפּלאה צו לייענען און דערקלערן ספר הקבצנים, קוקט אָבער אַריין אין פּישקע דער קרומער ווי אַ האָן אין בני-אָדם, און יעדע פון די צוויי הענער פּאַרשטאַפּט מענדעלען, דעם מחבר פון דעם זעלבן ספר אין זיינע ביידע גירסות, איינעם פון זיינע גאָזלעכער, אַזוי אַז ער בלייבט נעבעך אַן אַטעם. און איר ווייסט דאָך, רבותי, אַז עס איז אַ משל וואָס פּאַרמאַגט אַ סך, און אַפילו צו פּיל נמשלים.

אָבער צוריק צו שמואל ניגער — מיט אַ קאַרגע דרייצן יאָר צוריק איז מיר אויסגעקומען, ביי אַ יידיש-סימפּאָזיום אין תל-אַביב, צו הערן פון אַ פּאַרדינסטפולן קולטור-פּראַקטיקער, זלמן יעפרויקיץ, און אַ קאַפּ סימפּליצירטן נוסח פון ניגערס באַנעם. דריי מלחמות — האָט ער אויסגעפירט — זענען פירגעקומען אין די לעצ-טע דורות: צווישן רעליגיע און וועלטלעכקייט און וועלטלעכקייט האָט מנצח גע-ווען; צווישן עברית און יידיש און יידיש האָט מנצח געווען. צווישן ארץ-ישראל און גלות און גלות האָט מנצח געווען. שפעטער, אין אַ שמועס דערוועגן, האָב איך אים געזאָגט אַז בענין רעליגיע וואָלט איך אים געקענט אָפּשיקן צו אַברהם מענעס און לייבוש לעהרער; בענין שפּראַכן — צו זיין אייגענעם ברודער, ישראל יעפּ-רויקין; בענין ארץ-ישראל ווייטער — צו מנחם באַריישאַס מאמר, וואָס ער האָט געשריבן אַ טאַג פאַר זיין פטירה. אָבער באמת בויערט מיך אַן אַנדער קשיא: ווי לאַנג איז דער שיעור צו אָפּערירן מיט באַטאַליסטישע באַגריפן און טערמינען פון פירן מלחמות און אויסטיילן נצחונות, גלייך פאַר שלום איז שוין טאַקע גאָר קיין פּלאַץ נישט געווען און נישטאַ.

און איצט, רבותי, דערלויבט מיר צו זיין פיקאַנט — איך האָב די כאַראַקטעריס-טישע דוגמאות געבראַכט צו ווייזן, אַז נישט זיי זענען דער רעכטער שפיגל, דען אַזוי האָט רעאַגירט בלויז דאָס רעפּלעקטיווע, און גאָר אַנדערש האָט רעאַגירט דאָס קרעאַטיווע, ספּאַנטאַנע, אימפּולסיווע, ווי עס איז פאַרביק און זאַפּטיק צום אויס-דרוק געקומען אין דער יידיש-ליטעראַטור און פרעסע וואָס האָט מיט ברען און ליב-שאַפט אויפגענומען די מדינה און זי, אין ליד און דערציילונג דראַמע און עסיי איי-בערגעלעבט און דורכגעלעבט און האָט איינגעריסן אַלע דאַמבעס, וואָס די אינערציע איז עלול געווען צו דערהאַלטן, און זי, די ליטעראַטור, פירט זיך אַזוי עד עצם היום הזה.

יא, וואָס שייך דעם חילוק פון צוגאַנג, האָט שוין דער סבאָ-דבי-וויימער גע-זאָגט: גרוי, טייערער פריינד, איז יעדע טעאַריע, און גריין דעם לעבנס גילדענער בוים. מעגלעך אַז אַ שפעטערער דור וועט דעם דאָזיקן בוים זען אין זיין גאַנצן עשירות, און עס וועט זיך נאָך בולטער אָפּירזען דער גלאַנץ פון זיינע באַזונדערע צווייגן און בלעטער — די מחנה יידיש-שרייבערס, אַנגעהויבן מיט זייער קליינער צאָל, וואָס זענען נאָך געקומען קיין ארץ-ישראל און אַלץ גרעסערער צאָל, וואָס זענען שוין געקומען און וועלן קומען אין מדינת-ישראל, און געוואָרן פלייש פון איר פלייש און ביין פון איר ביין — געשריבן ביכער, געשאַפן פעריאָדיק, פרעסע פאַרלאַנג, אינסטיטוציעס, פרעמיעס, זיך געבאַרעט מיט אַלע פּראַבלעמען, ווייניקער דעקלאַרירט און מער געאַרבעט, ווייניקער דעקלאַמירט און מער געטאַן, און עס איז ווייט נישט קיין גוזמא אַנצונעמען, אַז מיר האָבן הי אַ גאָר וואַגיץ, און פּאַטענציעל אפּשר דעם וואַגיסקטן יידיש-צענטער.

אבער דער אמת איז מחייב צו זאָגן, אַז אויב דאָס פּאַרשטאַנדעניש פּאַרן באַ-
 נייטן שידוך צווישן פּאַלק און זיין עלטסטן און דערפאַר יינגסטן לאַנד, ארץ-ישראל,
 איז דאָ צוגעגאַנגען מיט אַ מין גראַנדיאַזער באַפּליגלטיקייט, וואָס איז געווען
 פּאַרשטאַנדלעך פּון זיך אַליין, איז זאָס פּאַרשטאַנדעניש פּאַרן באַנייטן שידוך
 צווישן פּאַלק און זיין עלטסטער און דערפאַר יינגסטער שפּראַך, לשון-עברי, נישט
 אַדורך און אפשר אויך נישט געקאַנט אַדורך, אַז אַ לאַנגן און ביז איצט דויערנדיקן
 סקריפּ — לרוב ווידער אַ מאַל רודימענטן פּון יענעם געקריג איבער אַלע געקריגן,
 וואָס האָט אויסגעצייטיקט די טאַפעלע שפּראַכן-אַפּגעפרעמדטיקייט און שפּראַכן-
 אַפּגעשפּאַלטנטיקייט, און שטערט דעם פּאַלק זיך נוהג צו זיין ווי עס האָט זיך תמיד
 נוהג געווען — לעבעדיק אַפּהיטן זיינע אייביקייטן, לויט זייער וואָג און ווערט אויף
 דער טאַטאַלער רייך-שיכטיקער קולטור-מאַפע זיינער.

וועל איך נישט שפּילן קיין נביא און זאָגן אַז איך ווייס ווי דאָס וועט זיך גע-
 שטאַלטיקן, און וועל מיך אויך נישט אַריינלאַזן אין די מכלומרשט פּלויזיבלע לאַזונ-
 גען, וואָס מיניען און מאַניען לעצטנס, פּון סאַרט : נוסח אַשכּנז, יידיש-קודש ; לא-
 כל-שכן פּון סאַרט : געאַידישיזם, איך קען בלויז זאָגן, אַז איך האָב, ווי אַ צוויי-
 שפּראַכיקער שרייבער און לערער, זיך משתדל געווען, מיט די אַרעמע כוחות פּון אַ
 יחיד, מקיים צו זיין די מיצווה, וואָס איז מחייב יעדן איינעם : קשוט עצמך תחילה.
 דערפאַר טאַקע קאָן איך נישט ממליץ זיין אויף אַ רפואה, וואָס רעדט זיך איין צו זיין
 אַ נסימדיקע פּאַנאַצעע. און קען בלויז געבן אַ פּשוטע עצה, וואָס טויג אפשר שוין
 נישט פּאַרן אַלטן און עלטערן דור, וואָס איז אין דער טאַפעלער שפּראַכן-אַפּגע-
 פרעמדטיקייט אַריינגעוואַקסן, און אַפּילו ער זאָל וועלן, קאָן ער נישט פּון איר
 אַרויסוואַקסן ; איז אַבער ווי אַנגעמאַסטן פּאַר יחידים און חברות פּון יינגערן און
 יינגסטן דור, לאמור, אַזוי צו זאָגן : קינדער, אַל תהיו כאבותיכם, זייט נישט ווי
 אייערע טאַטעס ; זייט ווי אייערע זיידעס און עלטער-זיידעס, און נעמט אַטעמען
 מיט ביידע נאָזלעכער, און אויב איר וועט היינט זיין צענדליקער און מאַרגן הונדער-
 טער, איז דיינו, ווייל אין לוח פּון אונדזער גורל און געשיכטע איז נאָך דאָ אַז אי-
 בערמאַרגן און אַז איבער-איבערמאַרגן, און אַלע סטאַפּערס טויגן און וועלן
 טויגן אויף אַ כּפרה. און סוף הכבוד לבוא.

וואָס שייך ווייטער ענין כבוד, צעפּאַלט זיך, כידוע, זיין שורש אין צוויי באַ-
 טייטן — נישט בלויז ער איז האַנאַר נאָר אויך שווער אין עול. דען עס דערוואַרט
 אונדז אַ גרויסע האַרעוואַניע, וואָס אויך דער איצטיקער צוזאַמענטרעף איז אַז
 אַנזאָג, כאַטש זי גופא, די האַרעוואַניע געהער שוין בפירוש צו די ששת-ימי-
 המעשה, ווען מיר וועלן לייטיש מקיים זיין דעם נעשה ונשמע.

סאַציאַל-הומאַניסטישע מאַטיוון אין דער יידישער ליטעראַטור

רעפּעראַט פון מרדכי שטריגלער

חשובער פרעזידיום, חשובע פאַרזאַמלע, מורי ורבותי,
איך געהער צו יענע יידן וועלכע האַלטן אַז יידישע ליטעראַטור הייבט זיך נישט
אַן ביי אייזיק מאיר דיק. זי ציט זיך אַ סך ווייטער. דערפאַר וועל איך זיך דער-
לויבן אַרײַנצופלעכטן אַביסל מחשבות פון אונדזערע אַלטע אוצרות אין מיין
רעדע, וואָס איז באַזירט טיילווייז אויף דער יידישער ליטעראַטור.
און יעצט עטלעכע ווערטער בענינים דיומא. עס איז פאַראַן אַ פּסוק אין משלי
ט"ו וואָס זאָגט: כל ימי עני רעים. אַלע טעג פון אַרימאָן זענען שלעכטע. איז פאַר-
ראַן באַלד אַ פּראַגע אין דער גמרא: וואָס הייסט, אַלע טעג פון דעם אַרעמאָן זענען
שלעכט? און וווּ זענען די שבתים און ימים טובים ווען אַן אַרעמאָן פרייט זיך?
ענטפּערט שמואל, אַן אמורא וואָס איז אַליין געווען אַ רופּא, אַ באַרימטער מעדי-
צינער אין זײַן צײַט: אַז עס איז שלעכט דעם אַרעמאָן אויך אין די שבתים און
ימים טובים, ווייל ער קען שוין נישט פאַרדייען דאָס ביסעלע גוטס און מאַכט זיך
קאַליע דעם מאָגן.

ווען מיר וואַרפן אַ בליק אויף דער געשיכטע פון דער מאַדערנער יידישער
קולטור זעט מען אַז זי איז כמעט אַלע מאַל געשטאַנען אונטערן מזל פון אַרעמ-
קייט. ס'איז נישט בלויז געוועזן אַ מיין פאַטאַלע אַרעמקייט, נאָר אויך אַ קעמפּע-
רישע. אַבער אַרעמקייט בלייבט אַרעמקייט. נישט איין מאַל האָט די יידישע קולטור,
זינט איר אויפּקום געהאַט אַ חלק אַדער אַ שייכות צו גרויסע ימים טובים, אַבער
אַז זי זאָל הנאה האָבן פון דעם יום-טוב — דאָס איז אין איר געשיכטע געווען
אַ זעלטנקייט שבזעלטנקייט, אַפילו אין אירע בליענדיקסטע יאָרן. און דערפאַר
פלעגן זיך אירע פאַרשער, אירע קאָנסומענטן כמעט אַלע מאַל דאַרפן פאַרטיידיקן,
אַפט מאַל בעטן מחילה פאַר וואָס זי, די יידישע קולטור, עקזיסטירט בכלל. גלייך
זי וואָלט אימיצן געקוועטשט אין שײך און געשטאַנען אין וועג.

אני הקטן און מסתמא נאך אַנדערע, האָבן זיך דערפאַר געשראַקן פאַר דער
דאָזיקער אַרעמקייט אויף אַזאַ פאַראַדנעם וועלט-קאָנגרעס. עפעס איז באַפאַלן אַ
מורא, ווי אַזוי וועט דער יום טוב זיך פאַרן מיט אונדזער אַרעמקייט.
נעכטן האָט איר געהאַט די געלעגנהייט צו הערן, צוזאַמען מיט די פייער-
לעכע רייד, אויך דעם אויסגעשריי פון אונדזער אַרעמקייט. אַבער איר ווייסט דאָך
אַז ביי יידן איז שטענדיק געווען אַ צוריקגעשמועסט. איז טאַקע פאַראַן אַן אַנדער
גמרא וואָס פרעגט אין שבת, קמ"א: פאַרוואָס זענען די ימים טובים אין בבל געווען
אַזוי פריילעך און דער ענטפּער איז: ווייל די יידן פון בבל זענען אַרעמעלייט. און
אַן אַרעמאָן וועלכער האָט נישט יעדן טאַג אַט די דאָזיקע פרייד, די דאָזיקע רר —

אז עס קומט איינמאל א שבת אָדער אַ יום טוב, לעבט ער אויף, ער שפירט אַנדערש. עס איז זייער גוט וואָס דווקא אַט די אייגנשאַפט וואָס ווערט צוגעשריבן צו יידן פון בבל, ווערט איצט אויסגעדריקט און אונדזערע ימים טובים ווערן גע- פראַוועט אין די טויערן פון ירושלים הבנויה. ווייל איז די וואָס האָבן דערמעגלעכט אַריבערצוטראַגן אַט די פרייד אָהער אין דעם דאָזיקן זאַל, אין אַט דער הייליקער שטאַט.

כּהאַב פריער געזאָגט אַז די מאַדערנע יידישע ליטעראַטור איז אויפגעקומען אונטערן מזל פון אַרעמקייט. אַן אַריינבליק אין דער מעכטיקער ביבליאָטעק פון דער יידישער ליטעראַטור, באַווייזט אַז זי איז טאַקע געשטאַנען אונטער דעם מזל, אָבער עס זענען געווען צוויי פאַרשידענע ריכטונגען. ווידער די זעלבע געשיכטע : בכדי איך זאַל איינשפאַרן דעם לאַנגן וועג פון אילוסטראַציע, און בלויז דערביי יוצא זיין מיט געציילטע פאַקטן, וויל איך ווידער זיך באַנוצן מיט עפעס פון דעם יידישן פאַלקלאַר.

עס ווערט דערציילט אַז צוויי חסידים זענען געפאַרן אין אַ בויד. יעדער איינער האָט געהאַט זיין רבין. האָבן זיי ביידע באַלד אַנגעהויבן זיך אַמפּערן וועגן זייערע רביים. איינער האָט געזאָגט : בלויז ביי מיין רבין געפינ איך דעם גאַנצן אמת. און דער צווייטער האָט געזאָגט דאָס פאַרקערטע. ערשט ווען די בויד איז אַנגעקומען קיין טשערנאָביל, האָט זיך אַרויסגעוויזן אַז ביידע זענען געקומען אָהער צום זעל- ביקן רבין...

אין אונדזער לאַנגער, אָדער אפשר קורצער, אָבער שפאַנונגס-אַנגעלאַדענער געשיכטע פון די מאַדערנע יידישע באַוועגונגען, פון דער מאַדערנער יידישער קולטור, זענען פאַרגעקומען זייער אַ סך ויכוחים אויפן וועג, אויף דער בויד, צו ערגעץ וווּ אַ ציל, צו עפעס אַן אמת וואָס מען האָט געזאָגט און געזוכט און געטאַפט דעם וועג צו אים, און דאָן זענען פאַרגעקומען אַלערליי ויכוחים און ביטערע דיסקוסיעס א.א.וו. און איך דאַרף דאָס נישט דערציילן, אָבער ביים איצטיקן מאַמענט, ווען אונדזער קולטור-בויד האָט זיך אַפגעשטעלט אויף אַט דער סטאַציע וואָס הייסט ירושלים, האָט זיך אַרויסגעוויזן אַז כאַטש מיר האָבן אין אַנדערע צייטן געפירט ויכוחים און געאַמפּערט זיך און אַפילו זיך געזידלט, זענען מיר אַלע אַנגעקומען אויפן זעלביקן אַרט, עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז יעדער איינער פון אונדז איז סוף כל סוף דערפאַרן צו דעם זעלבן טשערנאָביל.

עס איז זייער שווער, און איך האָב עס געזאָגט, די צייט איז זייער באַגרענעצט און איך מוז מאַכן אַ קפיצת הדרך, וויל איך בלויז אילוסטרירן עפעס פון דעם וואָס איך האָב נאָר וואָס געזאָגט : ס'איז באַקאַנט, אַז דער באַרימטער קלאַסיקער יצחק לייבוש פּרץ, האָט אין זיינע רייפערע יאָרן זיך פּראַקלאַמירט ווי אַ בונדיסט. ער האָט געהאַט אַ שטיקעלע סימפּאַטיע פאַר ארץ-ישראל. דאָן איז נאָך דער ציוניזם געווען יונג, אָבער ווען יצחק לייבוש פּרץ האָט אַנגעשריבן זיינע „דריי מתנות“ און געזוכט ערגעצוווּ אַ ביישפּיל פון יידישן קידוש השם, פון יידישער טריישאַפט,

האָט ער עס געפונען אין דעם זעקעלע ארץ-ישראל-ערד. וואָרעם ווען האָט ער זיך מוסר נפש געווען? ווען האָט ער אָפגעגעבן דאָס לעבן און זיך אַנטקעגנגעשטעלט די גולנים? ווען זיי האָבן ביי אים געוואָלט צונעמען דאָס זעקעלע ארץ-ישראל-ערד. דאָ איז געקומען צום אויסדרוק דער יידישער קידוש השם, דער יידישער, אַזוי צו זאָגן, שטאַלץ און אַלץ מיט אַנאַנדער.

און נישט אומזיסט האָט דאָס פּרץ אַזוי דערפּירט, אַזוי אויסגעפּירט, ווייל שוין דאָן, אין יענע יאָרן, האָט ער געשפּירט אַז ערגעצווו איז פאַראַן אַ סטאַציע, וואָס דער ייד איז גרייט פאַר איר אַוועקצוגעבן דאָס לעבן, כאָטש אַנדערע פאַרמעגנס האָט ער געלאָזט אַוועקרויבן.

אַלע געדענקען זיכער יצחק לייבוש פרצעס באַנטשע שווייג, און מען האָט אין דעם אַריינגעטייטשט אַז דאָס איז אַ פּראָטעסט קעגן יידישן בויגן דעם קאַפּ, קעגן דעם באַגריף פון אַרעמקייט, וואָס רעוואָלטירט נישט, וואָס באַגרענעצט זיך צו דער בולקע מיט פּוטער, אויף יענער וועלט. אָבער אין אַן אַנדער טייל פון אונדזער יידישער ליטעראַטור, איז פאַראַן אַ מעשה פון ר' נחמן בראַסלאַווער, וואָס ער הויבט אַרויס אַט דעם יידישן שמח בחלקו, אין זיין מעשה בחכם ובתם. ווי אַזוי דער תם נעמט אַלץ פאַר ליב. ער האָט כמעט נישט קיין בגד. פרנסה, אימשטיינס געזאָגט, וואָס ער פאַרדינט פון זיין פאַרטאַטשנער שוסטעריי, און ר' נחמן שילדערט עס זייער פיין, מיט אַזאָ דינעם סובטילן הומאָר, ווי אַזוי מען גיט אים אַ שטיק ברויט, זאָגט ער אַז דאָס האָט אַלע טעמען אין דער וועלט. אגב איז אויך פאַראַן אַזאָ מאַטיוו ביי חיים הוז, און איך בין זיכער אַז ר' נחמן בראַסלאַווער, מיט 150 יאָר צוריק האָט עס נישט גענומען ביי הוזן... און אויך ביי דעם פּראַנצווין, באַלאַזאָק, אַ סימן אַז דאָס איז געווען אַן אַלגעמיינער מאַטיוו.

דער זעלביקער ר' נחמן בראַסלאַווער, האָט שפּעטער אַנגעשריבן אַנדערע דערציילונגען, דערציילונגען וועלכע ער רופט: מעשיות. און אין זיין מעשה וועגן דעם בערגער ועני, גיט ער אים שוין אַ באַגריף וואָס ער האָט געטראַכט וועגן דער דעגענערירטער רייכקייט, פון דעם שמגת ועבית, וישמן ישורון ויבעט.

און אַ ביסל שפּעטער איז דאָ ביי אים אַ מעשה וואָס הלואי וואָלט מען זי געלערנט אין אַלע אונדזערע שולן, אין יידיש און אין עברית. ער שילדערט אין דער מעשה „בעל תפילה“ די גוואַלדיקע דעגענעראַציע פון דינען צו רייכקייט, צו זאַטקייט. ווי אַזוי מען פאַרגעטערט רייכקייט און מען דערגייט צו סאַמע ערגסטן, צו דער ערגסטער דעגענעראַציע, ווייל מען וויל זיין אַזוי ווי יענער, ווער עס איז גאָר רייך איז אַ גאָט. ווער עס איז נאָר ווינציקער רייך, איז שוין נישט מער ווי סתם אַ מענטש. אַנדערע זענען שוין חיות, עופות, בהמות. דאָס איז אַ גוואַלדיקער סאַרקאָזם קעגן זאַטקייט, קעגן פאַרשיכורטקייט מיט דעם וואָס מען האָט מער און מער, און מען וויל נאָך מער. און דאָן פאַרשטייען מיר פאַרוואָס ער האָט אַרויס-געהויבן די אַרעמקייט און די צופרידנקייט מיט דער אַרעמקייט, ווייל דאָס יידישע לעבן איז אין גרעסטן טייל באַשטאַנען פון אַרעמקייט.

איך וויל זיך באגרענעצן, ווי ווייט מעגלעך אָבער דאָך וויל איך נאָך דער-
מאָנען אַז דער זעלביקער ר' נחמן בראַסלאָווער האָט אָנגעשריבן, אָדער דערציילט —
געשריבן האָט פֿאַר אים זיין תלמיד ר' נתן — גוואַלדיק ווונדערלעכע מעשות.
ער האָט גענומען דעם בעטלער, דעם יידישן אַרעמאָן מיט דער טאַרבע און אים
אַרויפגעשטעלט אויפן שפיץ פון דער וועלט — ער איז דאָס דער וואָס די גאַנצע
וועלט דרייט זיך אַרום אים.

איר האָט דאָ דעם סאָציאַלן מאַטיוו, אי הומאַניזם און אַלץ מיט אַן אַנדער,
און מיר דוכט זיך אַז מען האָט נאָך ביז איצט נישט דערלערנט די אוצרות וואָס
ליגן באַגראָבן אין דער יידישער קולטור און אין דער יידישער ליטעראַטור, אוצרות
וועלכע בלייבן אייביק, ווייל זיי זענען שטענדיק אַקטועל, ווייל זיי זענען שטענדיק
מענטשלעך.

ערגעץ וווּ ווערט דערציילט אַז דער רבנו של עולם האָט געוואָלט געבן די
יידן אַ גוטע מתנה. און אַז דער רבנו של עולם טראַכט, דערטראַכט ער זיך זיי
צו געבן די מתנה: אַרעמקייט. זאָגט שמואל אין איין אָרט: פֿאַרוואָס איז דאָס
אָזוי? ווייל דאָס איז — זאָגט ער — צוגעפאַסט צו דעם יידישן פֿאַלק אָזוי ווי אַ
רויט ציימל פֿאַר אַ ווייס פּערד. אָזוי שטאַרק פֿאַסט פֿאַר יידן די אַרעמקייט...

אין אַן אַנדער אָרט ווערט עס איבערגעגעבן אין נאָמען פון ר' עקיבא, אין
וואָס ער אַליין האָט געליטן מיט זיין פּרוי. דאָרט רעדט ער בלויז אין איין נוסח,
אַז דאָס איז פֿאַסיק פֿאַר דער טאַכטער פון ישראל. עס פֿאַסט איר די דאָזיקע
אַרעמקייט. אָבער, ווי איך האָב שוין געזאָגט פריער, איז דך ביי יידן פֿאַראַנען
אַ פֿאַרקערט אויך. איז פֿאַראַן אַ משנה, און דאָרט ווערט דערציילט אַז אַמאָל איז
געווען אַ חתן וועלכער האָט נישט געוואָלט זיין כלה. ער האָט פריער געגעבן
אַ נדר אַז ער זאל מיט איר נישט חתונה האָבן. האָט רבי שמואל געהייסן ברענגען
דאָס מיידל צו זיך. מען האָט זי שוין געמאַכט, אויסגעפּוצט. שפּעטער האָט ער
געזאָגט צו דעם חתן וואָס האָט זי נישט געוואָלט נעמען: קעגן איר האָסטו
געטאַן אַזאַ נדר? האָט ער געזאָגט: .ניין, ער האָט זי דערזען אין אַן אַנדער
געשטאַלט.

און דער סוף איז געווען אַז זיי האָבן זיך אויסגעגליכן. דערציילט די משנה:
רבי שמואל האָט אָנגעהויבן וויינען. און ער האָט געזאָגט: בנות ישראל נאות הן.
יידישע טעכטער זענען שוין. אלו שעגיות מכערות אותן. די אַרעמקייט פֿאַרמאָסט
זיי. די אַרעמקייט מאַכט פון זיי דאָס וואָס זיי זענען.

און עס זעט אויס אַזאַ מחלוקת. דאָ קומט איינער אַן אמוראי אָדער אַ תנא,
און מאַכט אַזאַ טונג פון אַרעמקייט, און דאָ קומט אַ צווייטער און וויינט: זע וואָס
אַרעמקייט מאַכט פון דיין פֿאַלק ישראל. אָבער ביידע זענען צווישן זיך נישט אין
סתירה. דען דאָס איז אייגנטלעך געווען דער גרויסער מאַטיוו צווישן אַ סך אַנדערע
מאַטיוון אין דער יידישער ליטעראַטור. ווען איר גייט אַדורך נישט בלויז אונדזערע
קלאַסיקער, נאָר אויך שפּעטער אַן אַ שיעור שרייבער פון אַלע ריכטונגען. ס'איז

א ליגן די מעשה, אָז די גרעסטע טייל פון דער יידישער קולטור האָט גלאַרפּיצירט דעם גלות, אַזוי ווי ער איז, מיט אַלע זיינע דעגענעראַציעס. ניין, די יידישע ליטע-ראַטור און די יידישע קולטור איז אין אַ סך פּרטים פאַראויסגעלאָפּן דעם ציוניזם. אין דעם ענין פון פאַרשטעלן דעם גלות אַזוי ווי ער איז, מיט זיין פּיין, מיט זיינע צרות. ס'איז מיינ מיינונג, אַז אונדזער יידישע ליטעראַטור האָט געטאַן אַ גרויסע עוולאַה, אַ געוויסן צווייג פון דעם יידישן לעבן. אונדזער יידישע ליטעראַטור האָט זיך שטאַרק פאַרליבט אין חסידות. חסידות האָט אַ געזאַנג, פאַלקלאַר, פאַרשידענע זאַכן וועלכע האָבן אַפּעלירט צו דעם עולם, און אַ סך פון אונדז, וועלכע האָבן זיך געוואַלט מאַכן לייכט דאָס לעבן האָבן זיך אָנגעקאַפט אין געוויסע לעגענדעס און געמאַכט פון דעם אַ יסוד פאַר יידישקייט.

איר וויסט די מעשה וואָס ווערט דערציילט וועגן דעם דאַרפס יינגל וואָס איז געקומען אין שול, אַלע האָבן געדאַונט, ער האָט אין דעם נישט פאַרשטאַנען קיין וואָרט, אָבער ער האָט דאָך געוואַלט דאַוונען, האָט ער געגעבן אַ פּיף אין שול און מיט דעם פּיף האָט ער אַדורכגעריסן אַלע מחיצות, און זיך דערשלאָגן גלייך צו די הימלען.

ווי פּאַעזיע איז דאָס אַ גוואַלדיק שיינע זאַך, אָבער ווי וועט זיין צו אונדז אויב מיר אַלע וועלן ווערן פּייפערס אַנשטאַט דאַוונערס.

און דערפאַר וויל איך צוגעבן : עס איז געווען אין חסידות — און ס'איז דאָ אַ גרויסער פאַלקלאַר וועגן דעם — פּונקט ווי עס איז אין מתנגדות פאַראַן אַ גוואַלדיקע אומצופרידנהייט דערמיט — אַז וואָס הייסט ? עס קען געשען אַ נס, אַז מען זאָל אָפּפאַסטן צוויי תעניות, און קריגן... גילוי אליהו הנביא ? אין מתנגדות, ווי איך האָב עס געלערנט אין מיינ יוגנט פון מיינ רבי, איז געווען אַן אַנדער מעשה. דאָרט איז דער מתנגדישער ווערסיע ווערט דערציילט, אַז ס'איז געווען אַ ייד וועלכער האָט געוואַלט זען אליהו הנביא, האָט ער געפרעגט אימיצן וואָס ער זאָל טאָן. האָט מען אים געזאָגט אַז ער דאַרף פּראַווען סיגופים, ער דאַרף פּאַסטן לאַנגע תעניות, ער דאַרף אויסזאָגן קיין תהלים, א.א.וו. און אַז ער האָט שוין דאָס אַלץ געטאַן, איז ער געקומען צום דעם וואָס האָט אים געגעבן די עצה און האָט אים געפרעגט : נו, וואָס דאַרף איך איצט טאָן ? האָט יענער געזאָגט : גיי אין דעם עק פון דעם און דעם וואַלד, דאָרט וועסטו זען דאָס וואָס דו דאַרפסט זען. ער איז אַוועק אַהין, און דאָרט איז אים אַנטקעגן געקומען זיין אייגן געשטאַלט, אַזוי ווי ער זעט אויס.

דער משל דערפון איז געווען, רעד זיך נישט איין קיין ניסים, אויב איר וועט טאָן דאָס און דאָס, אַזוי און אַזוי, וועט אייך שפּעטער אַנטקעגן קומען אַ נס, וואָס איר האָט נישט צוגעגרייט. אַז עס וועט פאַר אייך דערשיינען עפעס אַזוינס וואָס איר האָט יאָ געחלומט אַדער נישט. וווּ איר וועט קומען, וווּ איר וועט וועלן מאַכן דעם לעצטן סך הכל פון אייער מי, פון אייערע חלומות, פון אייערע טעטי-

קייטן, ביים שפיץ פון וועג וועט אייך אַפּוואַרטן אייער אייגן געשטאַלט. דאָס וואָס
איר טראָגט אַריין אין דעם.

איך האָף אַז לויט דעם געזעץ פון קפיצת־הדרך, פון ראשי פרקים, האָב איך
מיט דעם מעשהלע אויסגעדריקט אַלץ וואָס איך, און אפשר נאָך אַ פּאַר בטלנים
ווי איך, דערוואַרטן פון דער דאָזיקער קאַנפּערענץ. צוגרייטן אַזאַ געשטאַלט, אַזאַ
אינהאַלט, וואָס ביים סוף פון אַלע וועגן, אַדער בעסער געזאָגט פאַר די וועלכע
וועלן קומען, פאַר זיי וועט ער זיין דער אָנהייב פון וועג, זאָל זיין אַזאַ געשטאַלט,
מיט וועלכן מיר אַלע זאָלן קענען שטאַלצירן און זיך בענטשן.

דער פאָנעל וועגן די פראַבלעמען פון דער יידישער ליטעראַטור

נאָך די רעפּעראַטן פון פראַפ. דב סדן און מרדכי שטריגלער הייבט זיך אָן דער פאָנעל וועגן די פראַבלעמען פון דער יידישער ליטעראַטור. דאָס ערשטע וואָרט באַקומט ש. ל. שניידערמאַן, פּרעזידענט פון יידישן פּען-קלוב אין ניו-יאָרק. נאָך אים רעדן לויט דער ריי: **חיה ראָזענפאַרב, אברהם ליט, יעקב גלאַנץ, יהודה עלבערג, ד"ר אליהו שולמאַן, דוד ספּאַרד** און אריה שמרי.

ש. ל. שניידערמאַן

דער ווּנּדער פון יידישן לשון און יידישער ליטעראַטור

דער איבערראַשנדיקער ווּקס פון דער יידישער ליטעראַטור איז פאַרגע-
קומען אויף דער באַגעגעניש פון 19טן און 20סטן יאָרהונדערט. דאָס איז געשען
אַן דעם פּונדאַמענט פון אַ נאַרמאַלן דערציונגס-סיסטעם, ווי דאָס איז ביי אַלע
אַנדערע פעלקער; אַן דער שטיצע פון מלוכהשע און געזעלשאַפטלעכע אינסטי-
טוציעס — רעליגיעזע אָדער וועלטלעכע.

דער יידישער שרייבער האָט תמיד געטראָגן דעם עול פון ברענגען צום פּאָלק
די פרוכט פון זיין שעפּערישקייט, און דאָס אָפּט אין באַדינגונגען פון ביטול מצד
דער אַסימילירטער, גבירישער סביבה, ווי אויך מצד דער משכיליש-נאַציאָנאַלער
עליטע, וואָס האָט געשאַפּן אין העברעיש. בלויז במשך פון קוים עטלעכע צענדליק
יאָר פאַרן חורבן האָבן עקזיסטירט פאַרלאַנג, וואָס האָבן אַרויסגעגעבן און פאַר-
שפּרייט די ווערק פון יידישע שרייבער און געצאַלט האַנאַראָרן.

אין פאַרלוויף פון קוים איין דור איז געקומען אַן אומגעוויינלעכער אויפשטייג
אין דער יידישער ליטעראַטור. פון די שטעט און שטעטלעך אין פּוילן, ליטע
און רוסלאַנד האָבן קיין וואַרשע, ווילנע, זשיטאָמיר, קיעוו און אַדעס געשטראַמט
יונגע שרייבער. עס זענען אַנטשטאַנען ליטעראַרישע צייטשריפטן, עס איז אויס-
געוואַקסן אַ וועלטלעך יידיש שול-וועזן, צאָלרייכע טעאַטערן, אַ גרויסע טעג-
לעכע פּרעסע, און עס איז אויפגעקומן אַ פּלעיַאָדע יונגע אַקאַדעמיש-געבילדעטע
היסטאָריקער, וועלכע האָבן גענומען שרייבן יידישע געשיכטע אין יידיש. אָט די
גאַלדענע תקופה פון דער מאַדערנער יידישער קולטור האָט אַנגעהאַלטן ביז צום
אויסברוך פון דער צווייטער וועלט-מלחמה.

אזוי ארום איז דער חורבן געקומען אויפן הויך-פונקט פון דער פילזייטיקער שפערישקייט אין יידיש, וואָס איז נישט איבערגעריסן געוואָרן אַפילו אונטער דער נאַצישער אַקופאַציע. אין די געטאָס און פאַרניכטונגס-לאַגערן האָבן יידישע שרייבער נישט אַרויסגעלאָזט די פען פון האַנט. איז טאַל פון טויט זענען זיי דורכגענומען געווען מיטן דראַנג צו פאַרשרייבן לדורות די מעשים תעוועים פון די נאַצישע מערדער און זייערע מיטהעלפער.

קיין שום אַנדער פּאַלק אין נאַצי-אַקופירטן אייראָפּע האָט נישט איבערגעלאָזט אַזאַ שלל פון טאַגביכער, מעמואַרן און פּאַעטישע ווערק, ווי די יידן אין די געטאָס. דערין איז געקומען צום אויסדרוק דער נישט-געבראַכענער גלויבן אין דער שליחות פון געשריבענעם יידישן וואָרט.

דער העברעיִש-יידישער פּאַעט און קדוש יצחק קאַצענעלסאָן, וועלכער האָט געהערט צו די בויער פון מאַדערנעם העברעיִשן שול-וועזן אין פּוילן, האָט אין וואַרשעווער געטאָ און אין לאַגער פון וויטעל, אין פּראַנקרייך, געשאַפן הויפט-זעכלעך אין יידיש. די קרוינג פון דעם שפערישסטן און טראַגישסטן פעריאָד אין לעבן פון יצחק קאַצענעלסאָן איז געווען זיין גרויסע פּאַעמע: „דאָס ליד פון אויסגעהרגעטן יידישן פּאַלק“.

וועלכעס פּאַלק אין נאַצי-אַקופירטן אייראָפּע קען זיך באַרימען מיט אַזאַ פענאַמען, ווי די „עונג-שבת“ באַוועגונג אין וואַרשעווער געטאָ, וואָס האָט אונטער דער לייטונג פון דעם מאַרטירער-היסטאָריקער, ד״ר עמנואל רינגעל-בלום, סטימולירט שרייבער, קינסטלער און פאַרשער ממשיך צו זיין זייער שפּע-רישע אַרבעט. עס זענען אַוועק מיטן פייער די מאַנומענטן פון טויונט-יאַריקן יידישן ישוב אין פּוילן, אַבער עס איז פאַרבליבן דער געשריבענער יחוס-בריוו פון פּוילישן יידנטום און די מגילה פון ווידערשטאַנד און אומקום אין די געטאָס און לאַגערן.

אַ צווייטער פענאַמען, וואָס האָט נישט צו זיך קיין גלייכן צווישן די נאַצי-געליטענע פעלקער אין אייראָפּע, זענען די יזכור-ביכער וועגן די חרוב-געוואַרענע יידישע קהלות אין מזרח-אייראָפּע, באַזונדערס אין פּוילן. ממש אויף צומאַרגנס נאָך דער באַפרייאונג האָבן די לעבן-געבליבענע קאַצעטלער און געטאָ-קעמפער אין די צייטווייליקע פליטים-לאַגערן אין דייטשלאַנד גענומען זאַמלען גבית-עדות פאַר די יזכור-ביכער נאָך זייערע חרוב-געוואַרענע היים-שטעט. ווי קריטיש מען זאָל זיך נישט באַציען צו דעם ליטעראַרישן ווערט פון די הונדערטער יזכור-ביכער, שטעלן זיי מיט זיך פאַר אַן אומשאַצבאַרן קוואַל פון דאַקומענטן און מאַטעריאַלן פאַרן צוקונפטיקן היסטאָריקער.

ביי נאַרמאַלע פעלקער וואָלט מען פאַר אַזאַ גיגאַנישע אַרבעט באַדאַרפט מאַביליזירן מלוכהשע אינסטיטוטן אַדער אוניווערסיטעטן מיט מיליאַניקע סוב-

סידיעס. די דאָזיקע באַוועגונג פון שטעלן ביכער-מאַנומענטן פאַר די חרוב־געוואָרענע שטעטלעך איז געקומען ספּאַנטאַן אַן שום וועלכער עס איז דערמור-טיקונג אָדער הילף מצד צענטראַלע יידישע אַרגאַניזאַציעס אין אַמעריקע און איבער גאַר דער וועלט, וואָס האָבן אַ שטיף-מוטערישע באַציאונג צו אַלץ, וואָס ווערט געשאַפן אין יידיש. די איבערוויגנדיקע מערהייט פון די דאָזיקע יזכור-ביכער איז געשאַפן געוואָרן און דערשינען אין ישראל.

ווען מיר שטעלן די פראַגע, ווי עס געפינען זיך איצט די צענטערן פון דער יידישער ליטעראַטור. רוקט זיך מדינת-ישראל אַרויס אין סאַמע אויבן-אָן. דאָס איז נישט נאָר דערפאַר, ווייל אין מדינת-ישראל האָט זיך צונויפגעזאַמלט דער רוב פון דער שאַרית-הפּליטה פון יידישע פען-מענטשן, נאָר אויך דערפאַר, ווייל אין ישראל געפינט זיך איצט דער גרעסטער און אַקטיווסטער עולם יידיש-לייענער און קויפער פון יידישן בוך.

בזו צום חרובן איז אין פוילן אַנגעגאַנגען אַ הייסער וויכוח, ווו עס איז דער צענטער פון דער יידישער ליטעראַטור — אין וואַרשע אָדער אין ווילנע, וואָס האָבן מיט זיך פאַרגעשטעלט דעם קוואַל פון אינספּיראַציע פאַר אַלע אַנדערע יידישע צענטערן איבער גאַר דער וועלט. היינט זענען ווילנע און וואַרשע טויטע פונקטן אויף דער מאַפע פון דער יידישער ליטעראַטור, הגם אין וואַרשע דער-שיינט נאָך אַ יידישע צייטשריפט און עס שפּילט דאָרט אַ יידיש טעאַטער.

פאַרהוילן זענען אַבער די וועגן פון יידישן קיום. די האַנט פון דער השגחה פירט דעם שטראַם פון יידישן המשך, וואָס ווערט אויסגעטריקט אין איין ווינקל, אַבער טויכט אויף אין אַ צווייטן. מיר זענען עדות פון אַ שטייגנדיקן אינטערעס פאַר יידיש גראַד צווישן דער אַפגעפרעמדטער יידישער אַקאַדעמישער יוגנט, נישט נאָר אין אַמעריקע און אין ישראל, נאָר אויך אין מערב-אייראָפּע. קרוב זעכציק אַניווערסיטעטן אין דער וועלט — פון זיי 42 אין די פאַראייניקטע שטאַטן און קאַנאַדע — האָבן איינגעפירט דעם לימוד פון דער יידישער שפראַך און ליטעראַטור, וואָס ווערן געלערנט דורך עטלעכע טויזנט סטודענטן. פון צווישן זיי האָבן זיך שוין גענומען באַווייזן די ערשטע שרייבער און פאַרשער פון דער יידישער קולטור.

דאָס יידישע לשון און ליטעראַטור, וואָס האָט זיך פאַרוועבט אין פאַלק, אַן דער השגחה פון אַקאַדעמישע אינסטיטוציעס, ווי דאָס איז ביי יעדער אַנדערער אומה ולשון, איז פאַר אַ טייל פון אונדזער אַקאַדעמישער יוגנט געוואָרן דער סימבאָל פון זייער אידענטיפיצירן זיך מיט יידישקייט בכלל, און קודם-כל מיט דער יידישער מאַטריאַלאַגיע אין אונדזער תקופה.

לאַמיר זיך קאַנצענטרירן אויף תכלית...

טייערע פריינד, עס איז דאָ אַ ווערטל ביי אונדז: זי רעדט ווי אַ יידענע. מיר דוכט זיך אַז די מאַנספאַרשויגען דאָ רעדן ווי יידענעס. צו איז פאַראַן באמת עפעס וואָס איר האָט געהערט פון אַט דער טריבונע היינט און נעכטן, וואָס איר האָט נישט געוואָסט? האָט איר נישט געוואָסט ווי ווונדערלעך יידיש איז? האָט איר נישט געוואָסט וועגן די ווערטן וואָס יידיש טראַגט? מיר קומען כסדר און דערציילן זיך אַליין ווער מיר זענען. וואָס פאַר אַ זין האָט דאָס? זאָגט מיר: נעכטן איז נאָך גע- ווען אַ יום-טובדיקע שטימונג. נעכטן האָבן מיר נאָך געבענקט פריי לאָזן אונדזערע געפילן און אונדזערע שטימונגען, אונדזער פרייד פון זען זיך. מען האָט זיך גע- קענט לאָזן ווייל גיין. אָבער היינט? מיר זענען דאָ אויף געציילטע טעג. פאַרוואָס זיך נישט קאַנצענטרירן אויף תכלית

די פראַבלעמען פון דער יידישער ליטעראַטור, וואָס מיינט עס? פראַבלעמען פון טעמאַטיק? פראַבלעמען פון תוכן? די פראַבלעמען וואָס די יידישע ליטעראַטור האָט אין דער פראַגע פון המשך? וואַרשיינלעך איז דאָס געמיינט געוואָרן.

אויב אַזוי, האָבן מיר היינט אויסגעהערט אַן עקסטרעמע, אָבער ריכטיקע רעדע פון אַ יונגן מענטשן. לאַמיר זאָגן אַז ער האָט איבערגעכאַפט די מאַס. אָבער וווּ איז דער נייער אַטעם וואָס דער יונגער מענטש האָט געבראַכט?

יונגט איז ערלעך, יוגנט איז מגזם אַ סך מאַל, אָבער לאַמיר זיך צוהערן צו דעם קול פון יונגן מענטשן. דאָס וועט אונדז אויך מאַכן יונגער. לאַמיר לערנען פון דעם יונגן מענטשן, גוטע ליטעראַטור איז ערלעכקייט און אויפריכטיקייט. גוטע ליטעראַטור איז נישט קיין מליצה. לאַמיר לאָזן די מליצה אין דער זייט. לאַמיר אַוועקזעצן דאָ די יונגע מענטשן, אויף דער טריבונע, און מיר, יידישע שרייבער, זאָלן זיך אַוועקזעצן דאַרטן און האָבן דעם אמתן דיאַלאָג מיט זיי.

און איך וויל אייך זאָגן, טייערע פריינד, אַז איך וועל קיין שום רעדעס נישט האַלטן. מיר דאַרפן צוגיין קאַנקרעט צו דער טעמע. דאָ איז אַ סימפּאָזיום מיט יידישע שרייבער. יידישע ליטעראַטור שטייט אויף אַ ווונדערלעך הויכער מדרגה. מיר דאַרפן דאָס נישט באַווייזן פאַר זיך. אויב ס'איז פאַראַן אַ סעקטאָר אין יידישן לעבן וואָס איז געוונט און בליט, איז דאָס די יידישע ליטעראַטור. ס'איז ווי אַ פלאַנץ אין מדבר וואָס האָט ווייניק וואַסער און דאָס וואַסער וואָס זי באַקומט, איז געזאַלצן. עס זענען טרערן און ליידן און יסורים. און פאַרט בליט די יידישע ליטעראַטור און שטייט אויף אַ הויכער מדרגה. מיר דאַרפן זיך וועגן דעם נישט איבערציגן.

אָבער וואָס איז דער מצב פון יידישן שרייבער ? וואָס איז דער מצב פון אים און ווי פילט ער נאָך דעם ווי ער האָט פאַרעפנטלעכט זיין בוך ? ער פילט ווי אַ בעטלער וואָס גייט פון הויז צו הויז און בעט זיך : גיט מיר דאָס דרייערל.

וועגן דעם דאַרפן מיר זיך פאַרטראַכטן. דאָ איז נאָך היינט קיין וואָרט נישט גערעדט געוואָרן וועגן פינאַנסן. מיט וואָס פאַר אַ מיטלען מיר דיספּאָנירן. מיר ווייסן נישט. שרייבערס זענען גרויסע בטלנים, אָבער איך אַפעליר צו די יידישע שרייבערס אין דער גאַנצער וועלט, די וואָס זענען דאָ, אַז זיי זאָלן זיך באַגעגענען — די יידישע שרייבער — באַטראַכטן זייער לאַגע און אָנעמען קאָנקרעטע רעזאָלוציעס פון שאַפן אַ פאַרלאַג, נישט אַז דער שרייבער זאָל אַוועקנעמען דעם ביסן פון מויל, נאָר בכבודיק זאָל דערשיינען דאָס יידישע בוך, און מען זאָל עס פאַרשפּרייטן.

און טאָן זאָל עס נישט קיינער פאַר אונדז, נאָר מיר אליין. מיט הילף פון קולטור־אינסטיטוציעס. מיר זאָלן האָבן די קאָנטראָל איבער דעם. מיר זאָלן זיין די אורטיילער וואָס עס דאַרף דערשיינען און וואָס נישט. מיר שלאָגן פאַר, דעריבער. קאָנקרעט, גאַנץ קאָנקרעט אַז אַלע יידישע שרייבער וואָס געפינען זיך דאָ, זאָלן זיי צוזאַמענעמען אויף אַ פאַרוואַלונג, מיר זאָלן אויסטיילן אַן אינטערנאַציאָנאַלע קערפערשאַפט וואָס זאָל זוכן מיטלען און שאַפן אַן אייגענעם פאַרלאַג פון יידישע שרייבער.

דאָס איז איין זאָך וואָס איך שלאָג פאַר, און נישט אַבסטראַקט. איך וויל אַז דאָס זאָל אָפגעשטימט ווערן, אַז מיר האָבן אַן אַקטיוו פון יידישע שרייבער וועגן קאָנקרעטע און נישט קיין לופטמענטשיקע ענינים.

אַ צווייטע זאָך וואָס איך שלאָג פאַר איז אַוועקזעצן די יונגע חברה וואָס איז געקומען. דאָ איז די טריבונע, צו הערן וואָס זיי האָבן אונדז צו זאָגן, הערן ווי אַזוי מיר קענען געפינען אַ שפראַך מיט זיי. מיר רופן אונדזער ליטעראַטור, אַ מאַדערנע ליטעראַטור. איז זי באמת מאַדערן, וואָס איז באמת די שפראַך פאַר דער יוגנט ?

און נאָך אַ מאַמענט. אַט ווילן מיר בויען שולן. מיר ווילן די קינדער זאָלן אויסוואַקסן מיטן יידישן וואָרט אויפן מויל, מיטן שיינעם, ריינעם יידישן וואָרט. וואָס טוען מיר, יידישע שרייבער פאַר דעם צוועק ? זענען פאַראַן לערן־ביכער. איז פאַראַן אַ גוטער שול מאַטעריאַל פאַר די קינדער, זענען פאַראַן לידער, וואָס זענען ווערט געלערנט ווערן צו די קינדער ? נייע לידער. לידער וואָס האָבן אַ שייכות צו דער סביבה מיט וועלכער דאָס קינד לעבט. לאַמיר דעריבער אויפ־הערן האַלטן רעפּעראַטן, לאַמיר זיך קאָנצענטרירן אויף תכלית און לאַמיר מצליח זיין.

וואָס מיר דאַרפן איז: אהבת ייִד, אהבת ישראל און גלויבן...

סיי ביי דעם היינטיקן פלעגום — סיי נעכטן ביי דער פייערלעכער דער-עפנונג פון דער קאנפערענץ. איז שוין ניט ווייניק גערעדט געוואָרן — און צומאָל מיט בענקשאַפט און מיט אַפּאָלאָגעטיק וועגן דעם, וואָס ייִדיש און ייִדישע ליטע-ראַטור איז געווען, וועגן אירע אויפגאַבן און איר שליחות אין אונדזער פּאָליטישן גאַנג. וויל איך מיר דערלויבן צו מאַכן עטלעכע הערות. (כאַטש עס וואָלט גויטיק געווען זיך אַפּצושטעלן באַריכותדיקער וועגן די אַרויסגעברענגטע מיינונגען אין די רעפּעראַטן פון פּראָפּ' דב סדן און באַזונדערס פון מרדכי שטרינג-לער). וועל איך עס פרובירן מאַכן בקיצור: מיר ווייסן אַלע — און איך וויל עס ניט איבערהורן. — וועגן דער פענאַמענאַלקייט פון דער ייִדישער ליטעראַטור, (ס'איז די פענאַמענאַלקייט און די נסימדיקייט פון אונדזער ייִדיש לעבן און ייִדיש-שאַפן בכלל). וועלעכע ליטעראַטור, ביי וועלכן פּאָלק איז פאַר אַזאַ קורצן צייט-שאַפן אויפגעגאַנגען און אַזוי געדייעט, ווי ס'איז אויפגעגאַנגען די ייִדישע ליטע-ראַטור, אַז פון פּרימיטיוון פּאָלקס-ליד און פּאָלקס-מעשה איז במשך פון ווייניקער ווי הונדערט יאָר אויסגעוואַקסן אַ גרויסע, אַ ווירקנדיקע ליטעראַטור, וואָס איז אומפאַרגלייכלעך אין איר אַנטוויקלונג לגבי ליטעראַטורן פון אַנדערע פעלקער? מיט הונדערט יאָר צוריק איז עס דאָך געווען אַ וואַרט-שאַפונג ערשט אין די וויקעלעך. און מיט אַזאַ ווונדערלעכן קפיצת הדרך זענען מיר דערגאַנגען צו גוטן קינסטלערישן אויסדרוק, צו אַ טיפּער אידענטיקייט, וואָס די ייִדישע שאַפונג האָט ביז אַנומלט געטראָגן אין זיך.

איך וויל נאָך צוגעבן איין וואַרט וואָס שייך אַרץ-ישראל. בעת מיר, ייִדישע שרייבער, געפינען זיך דאָ. איך וויל אַז איר זאָלט עס וויסן, כאַטש איך נעם-אָן אַז איר וויסט עס אפשר, דהיינו: אַז ווען נישט די קליינע — אָבער אידעישע גרופע ייִדישע שרייבער פון מיט פּערציק און פּופציק יאָר צוריק, וואָס האָבן פאַרבונדן זייער לעבן, זייער גלויבן און זייער שאַפן מיט אַרץ-ישראל — וואָלטן מיר היינט דאָ אין ירושלימער אוניווערסיטעט-זאַל נישט געזעסן, און די קאַנ-פּערענץ וואָלט אין ירושלים נישט געווען. זיי האָבן אויפגעבלאָזן דעם פּונק, אויפ-געהיט די גלאַווינע פון ייִדיש אין דעם שטייניק שווערן מידבר. מיר האָבן אַפּגעפילט די ייִדישע ליטעראַטור. די גרויסקייט און ווערטיקייט פון ייִדיש. דאָס האָט געפורעמט אין אונדז דעם שטאַלץ און דעם באַגער צו קעמפן אויך דאָ אין ישראל — פאַר איר חשיבות. די ייִדישע ליטעראַטור איז געווען עמיש און ייִדיש-מענטשלעך, פּאָליטיש און הומאַניסטיש, סאַציאַל און מקורותדיק.

וואָס איז היינט די יידישע ליטעראַטור? ליידער, און זאָלן מיר מוחל זיין די
 וואָס טראַכטן אַנדערש. די דיכטערין חוה ראָזענפאַרב, וואָס האָט גערעדט פאַר
 מיר — האָט גערופן צו פּראַקטישקייט: אַרויסגעבן ביכער, שאַפן צענטראַלע
 פאַרלאַגן וכדומה. ניין. נישט דאָס איז דאָס וויכטיקסטע און ווענטלעכע. פאַרלאַגן
 זענען דאָ און ביכער גיט מען אַרויס די והותר. עס גייט קודם כל אין דער
 שאַפונג גופא, אין דער ליטעראַטור שאַפונג. אין דעם אייגנטלעכן וועזן, וואָס
 הייסט ליטעראַטור. ווי אויסטערליש דאָס זאָל נישט זיין, פון איין זייט אָט די
 איינציקאַרטיקייט, די פענאַמענאַלקייט, וואָס איך האָב פריער דערמאַנט, אָט די
 נסימדיקייט פון דער יידישער שאַפונג בכלל. ווי מאַדנע: גראַד, נאָך דער
 אומקום-דראַמע האָבן יידישע דיכטער, יידישע קינסטלער, יידישע שרייבער —
 ווי אַפגעפילט די אויפגאַבן, באַנומען די שליחות, וואָס זיי דאַרפן דורכפירן פאַר
 יידישן גאַנג און יידישער גורלדיקייט... און מיר האָבן היינט אַ ווונדערלעכע
 פאַעזיע. מיר האָבן היינט אַ גוטע פּראָזע-שאַפונג. מיר האָבן היינט אַ פאַרביקע,
 אַ פאַרטיפטע עסייאַטיק. מיר האָבן יידישע מחשבה אין דער ליטעראַטור... און
 דאָך! פון דער צווייטער זייט; ווי טרויעריק עס ווערט ווען מיר שטעלן אַוועק
 און זעען פאַר זיך אין דער ריכטיקער ליכט דעם צושטאַנד אין פּרט פון לייענער-
 שאַפט, דעם דלות אין די זוכענישן נאָך קאַנסומענטן — לאַמיר עס אַנרופן מיט
 אָט דעם באַנאַלן נאַמען — קאַנסומענטן פון יידישער וואַרט-שאַפונג. אַ מאַל, און
 דער אַמאַל איז גאַרנישט אַזוי ווייט — כאַטש היינט איז עס ווי אונטער אַ נעפל,
 ווי אַ לעגענדע. אַ מאַל האָט אַ יידישער מענטש, אַ לייענער אין פּוילן, אין ליטע
 אין אַנדערע איראָפּעיִשע ישובים, זיך ניט געקאַנט פאַרגינען צו קויפן אַ בוך. און
 די ביכער זענען דורך די ביבליאָטעקן — אין שטעט און שטעטלעך — געגאַנגען
 פון האַנט צו האַנט, און מ'האַט זיך געקוויקט מיט אַ בוך. און מ'האַט פאַרערט דעם
 שרייבער. היינט ברוך השם קאַנען זיך יידן אין דער וועלט — ווען זיי וואַלטן עס
 נאָר געוואַלט — שוין יאָ זיך דערהויבן איינצושאַפן גאַנצע ביבליאָטעקן. נאָר
 זיי טוען עס נישט. זיי דאַרפן עס נישט. און ס'איז אַפּט אַ בושת פנים ווי אַ יידישער
 שרייבער דאַרף פאַרשפּרייטן, דאַרף פאַרקויפן זיינס אַ בוך. אָט וועגן דעם,
 דאַרפן מיר זאָרגן, געפינען און געווינען צוריק דעם יידישן לייענער.
 אַ צווייט פּראַבלעם. און דאָס איז דאָכט זיך, דאָס עיקרדיקע פּראַבלעם, ווייל
 דאָס איז דאָס „צפור הנפשׁ“ פון אונדזער וואַרט-שאַפונג, איז דער פאַקט וואָס
 טראַץ דער קענטיקער צאָל וויכטיקע, טאַלאַנטפולע יידישע שרייבער, דיכטער,
 דערציילער, עסייאַסטן, וואָס מיר האָבן, און זיי גיבן אַרויס צומאַל געראַטענע
 ביכער, איז, ווי סתירותדיק דאָס זאָל נישט קלינגען, פאַראַן אַ ירידה אין דער
 יידישער ליטעראַטור. און איך בעט אייך — מיך נישט פאַרשטיין שלעכט: פאַראַן
 אַ גרויסע ביכער-פּדאָוקציע. נאָר פון דער פּראָדוקציע קומט נישט אויף קיין
 גאַנציקייט פון ליטעראַטור אַזאָ ווי זי איז געווען אַמאַל. עס גייען אַרויס ביכער:
 גוטע ביכער, מיטלמעסיקע ביכער, און אַ סך שלעכטע ביכער, וואָס ביי אַנדערע,

געארדנטע באדינגונגען, וואלטן זיי נישט ארויס, ווייל זיי דארפן נישט ארויס.
(און זייער פראצענט איז אַ גאנץ גרויסער).

און עס פעלט אונדזער היינטצייטיקער ליטעראטור דאָס וואָס זי האָט אין די פריערדיקע יאָרן יאָ פאַרמאָגט: אַזוי אין אַמאָליקן פּוילן, אין רומעניע, אין די פריערדיקע יאָרן אין אַמעריקע: עס פעלט איר די חיותדיקע אידענטיקייט, דער צילבאַוווסטער אידעישער מאָטיוו: וואָס האָט געאַטעמט מיט סאַציאַלן, מיט עטישן, מיט יידיש-מענטשלעכן הויך. — נישטאַ היינט אַזאַ יידישע ליטעראַטור. מיר רעדן וועגן דעם צו זיך אליין. מיר האָבן מורא צו זאָגן דעם אמת. ביכער האָבן מיר אָבער נישט קיין ליטעראַטור. אַזאַ איז אונדזער תקופה. און וועגן דעם דאַרפן מיר זיך אָפּגעבן אַ חשבון. און וועגן דעם דאַרפן מיר זיך גאָר פאַרטראַכטן, און פורעמען די יידישע וואָרט-שאַפונג און זי דערפירן צו אַ העכערער אידעישער מדרגה, כאַטש מיר ווייסן אַלע — אַז ליטעראַטור ווערט געשאַפן פון יחידים. דאַרפן מיר עס ווי יחידים פאַרשטיין אַז מיר שטייען פאַר אַ געפאַר.

דאָ איז אויפגעטרעטן איינער פון די יוגנטלעכע דעלעגאַטן. ס'האַבן געהאַט חן און פרישקייט זיינע העזהדיקע באַמערקונגען. קולטור איז דאָך דער ווערטיקער המשך פון אַ פּאַלק. ווי זשע ציט מען טאַקע צו אַט די יונגע, אַז זיי זאָלן נישט בלייבן קיין יחידי סגולה, מיט די דערגרייכונגען אין די עטלעכע צענדליק קאָ-לעדזשעס און אוניווערסיטעטן אין אַמעריקע זאָלן זיי נישט בלייבן ווי יחידים „וונדער-קינדער“, וואָס גיבן זיך אַפּ מיט יידיש און מיט דער פאַרשונג פון יידיש. נאָר זיי זאָלן טאַקע זיין די באַנער פאַר אַ נייעם, פאַרשטאַרקטן אָנהייב פון יידיש אין אַמעריקע. עס זאָל נישט זיין לויט דער טרויעריקער פאַרמולירונג פון אונדזער גרויסן ה. ליוויק: „יידיש גייט אַריין אין די הויכע פענצטער און גייט אַרויס פון די קעלער-שטובן“. ווי ציט מען ווידער צוריק יידישע מאַסן צו די אינטערעסן פון יידיש און יידישער קולטור? אין דעם איבער פינף-מיליאָניקן יידישן ישוב איז אַמעריקע האָט מען דאָך נישט אָפּגעשאַפּאַרט אַפילו קיין האַלבן מיליאָן, וואָס זאָלן זיין קאַנסומענטן פון יידישער קולטור, וואָס זאָלן קומען אין יידישן טעאַטער, וואָס זאָלן קויפן און לייענען אַ יידיש בוך.

אַגב, אין כמעט אַלע יידישע תפוצות און באַזונדערס אין דעם גרויסן ישוב אַמעריקע, האָט מען — פאַר די לעצטע יאָרן — גענומען אַנווענדן אַ משונהדיקע סיסטעם: יידיש פאַרלאַנגט מען אין ישראל. נוצ איך אויס די געלעגנהייט צו זאָגן די געסט און די חשובע דעלעגאַטן: מאַכט אייך ניט אַזוי לייכט. און וואָרפט ניט אַרויף אַלץ אויף מדינת-ישראל. אויב איר ווילט — איז יידיש צום אַלעם ערשט אַ פראַדוקט און אַ נייטיקייט פון די תפוצות, פון די גלות-ישובים, פאַרלאַנגט קודם-כל פון זיך, און פאַדערט ניט אַלץ פון ישראל. און לייגט ניט אַרויף אַלץ אויף די יידישע טוערס און יידישע שאַפערס אין דער מדינה. יידיש וועט דאָ זיין שטאַרקער, טיפער און דויערנדיקער אויב איר — לאַמיר זאָגן — אויך איר — וועט זיין קאַנ-סטרקטיוו און מיט מער זאָרג און מער אייפער זיך אָפּגעבן פאַר יידיש און יידישער

קולטור... און בעיקר מיט מער גלויבן. די יידישע ליטעראַטור דאַרף אָנגעפילט ווערן מיט יידישער קלאַרקייט, מיט צילבאַווסטקייט און מיט טיף יידיש-הומאַניסטישער אידעישקייט. אהבת ייד און אהבת ישראל, אַזוי אין דער יידישער צעשפּרייטקייט און אַזוי ביי אונדז אין מדינת ישראל. כאַטש דער שרייבער, דער דיכטער און דער- ציילער אין ישראל, ווערט באַווירקט, און גאַר גיך באַוויקט — ווי מיר זעען עס אין דער אַריינגעלעבטקייט פון די שרייבער עולם — מיטן טיפּאָז און מיט דער סביבה פון לאַנד. ס'איז דער כוח און די קראַפט פון אייגענעם פעלד, פון אייגענעם בוים און וואַסער-קוואַל, און ס'איז דער וויטאַלער כוח פון אייגן לאַנד.

צוזאַמען קאַנען מיר פאַרשטאַרקן יידיש לשון. צוזאַמען קאַנען מיר באַלעבן פאַרוואַרלאַזטע שטחים. צוזאַמען קאַנען מיר אַנלאַדן מיט נייע אינהאַלטן און מאַ- טיוון די יידישע וואַרט-שאַפונג.

לאַמיר פרווון אָנהייבן פון אָנהייב, מיט אמונה אין די אויפגאַבן און מיט ווילן און התלהבות אין די טוונגען. לאַמיר צוריק זיין אַ ביסל נאָו. אַזוי תמימותדיק און גלייביק ווי די ערשטע, די יסוד לייגער און בויער פון אונדזער קולטור און ליטע- ראַטור זענען עס געווען, און פאַר אונדזער צערוישטער צייט קאַן עס, וועט עס זיין לברכה...

יעקב גלאַנץ

אַ וואַרט אינעם וויכוח וועגן יידיש און ייד. קולטור

...טאַקע מער נישט ווי אַ וואַרט. ס'לייגט זיך נישט אויפן שכל צו האַלטן רעפּע- ראַטן איצטער, ווען די צייט איז באַגרענעצט, און בכלל איז דען נייטיק אונדז אַליין אויפקלערן ווי האַלט עס מיט יידיש אין די גלותן, אַדער תפוצות, ווי איר זאָלט זיי נישט אַנרופן, און ס'איז אויך נישט נייטיק זיך באַקלאַגן אויפן, דעם אמת געזאָגט, נישט גענוי פייגלדיקן מצב פון יידיש און יידישע ליטעראַטור, בפרט אין די יינגערע ישובים פון די אַמעריקעס!

מה דאָך אין די גרויסע ישובים, ווו ס'ווינען מיליאָנען יידן, איז נישט מעגלעך געווען אויפצוהאַלטן די פון יאָרן איינגעפונדעוועט פּרעסע, על כל שכן אין די קלענערע ישובים, ווו דער עלטערער דור ווערט ביאַלאָגיש מער נישט מסוגל ביים בעסטן ווילן צו זיין אַן אָפּנעמער פון יידישן וואַרט, און די יינגערע דורות גייען אַוועק אין שאַדן, אַפילו דאָרט ווו ס'איז דאָ אַזוי צו זאָגן אַ פולע יידישע דערציונג, ווי אין מעקסיקע, למשל: ווו רינט אויס זייער יידישער וויסן און באַציונג צו דער שפּראַך פון זייערע עלטערן — ווייסט איין גאַט!

און אַט זענען מיר געקומען — אין צייט — זיך אַראַפּצוריידן פון האַרצן בפרהסיא, ווייל מיר האָבן נישט וואָס צו באַהאַלטן, און זיך קליגלען, ווי אויסגעפּי-

בען די מעגלעכע וועגן, וואָס זאָלן פירן צו אַ בעסערונג פונעם נישט צופרידן-
שטעלנדיקן מצב, איידל גערעדט, פון יידיש און יידישער קולטור, ביי דער גרוי-
סער אַרעמקייט אין כוחות — און אין מאַנגל פון געברויכער.

און דאָך — זענען מיר זיך צונויפגעקומען, קיין עין הרע, פון 16 לענדער פון
אַלע, קען מען זאָגן, פּאַליסן, זיך מתוכה זיין וועגן אָט דעם וויטאַלן פּראָבלעם,
— אולי — אפשר וועלן מיר זיך דעררעדן דאָ און וועלן אויסגעפינען אַ תרופה
ווי צו סאַגירן דעם נישט צו-געזונטן מצב.

די פּאַרזאַמלונג גופא וואָס מיר זעען דאָ אין אַזאַ פּאַרנעם, איז אַ באַשטע-
טיקונג פון דער גרויסער נאַסטאַליע, וואָס לעבט אין אונדז נאָך די שנים קדמוניות,
ווען יידיש און יידישע קולטור איז געווען אין אַפּאַגייע אין די אַלטע, היינט חרובע
שטעטל-שטעט פון מיזרח-איראָפּע.

און ווי שוידערלעך דער געדאַנק זאָל נישט זיין, טאָרן מיר אים נישט באַהאַלטן :
אָט דאָס גרויס קאַפיטל געשיכטע פון מיזרח-איראָפּעישן יידנטום איז אַן אַפּשלוס
פון אַ תקופה, ווי טראַגיש אָט דער אמת זאָל נישט זיין, טאָרן מיר אים נישט פּאַר-
לייקענען.

אַבער מיר קענען אויך נישט משלים זיין מיטן דעפּעסטיטישן געדאַנק, אַז מיר
האַלטן ביים סיום פון אונדזער ווייטערדיקן פּאַלקס-שאַפּן, וווּ מיר זאָלן זיך נישט
געפינען, והראיה: מיר זענען נאָך שאַפּעריש אויף אַ סך געביטן, וואָס דערמאַנען
יענע צייטן פון אויפשווונג. די קוואַלן פון יצירה זענען נאָך, חלילה, נישט אויס-
געטריקנט.

די געשיכטע איז אויך אַ מין כישופמאַכעריין און אַ צוטראַגערן פון גוואַלדיקע
סורפּריזן : אַ סורפּריז איז אויך, וואָס מיר זענען זיך צונויפגעקומען אין ירושלים,
עיר הקודש, וווּ יעדער שטיין דאָ, דאַכט זיך, רעדט העברעיש ; און מיר זענען גע-
קומען מיט אונדזער יידיש אויסצוגעפינען פאַר אים אַן אָרט ביי דער זייט פון דעם
אַלטן יידישן לשון, וואָס איז דורות לאַנג געווען איינגעדרימלט, און איז ווי דורך
אַ נס, ווי דאָס גאַנצע פּאַלק, אויפגעשטאַנען צו אַ ניי לעבן.

בכּן זענען מיר געקומען גורלדיק דווקא אַהער מתוכה זיין זיך וועגן אונדזער
פּאַלקס-שפּראַך יידיש, וואָס אין איר האָט אויך אונדזער נשמה געבענקט נאָכן
„ותחזינה“. און מיר זענען בכּן לעגיטימע שותפים צום תחיית העם.

אַ סך היסטאָרישע גורמים — אַפט מאַל ווידערשפּרעכנדיקע — האָבן אונדז
געבראַכט קיין ירושלים, וווּ יעקבס קול זאָל אויך אין יידיש געהערט ווערן מיט
באַנייטע האַפענונגען אין די טויערן און אויף די גאַסן פון דער אייביקער שטאָט
פון דעם אייביקן יידישן פּאַלק.

די צייט האָט אויסגעהיילט אַ סך גלותדיקע מחלות, און היינט קענען מיר אויך
ריידן פון דער קאַמיות פון אונדזער פּאַלקס-לשון אינעם באַנייטן און וויטאַלי-
זירטן יידישן לעבן.

*

מה, וואָס די צייט קען ברענגען! וואָס ס'האַט אויסגעזען ווי אַן אוטאָפּיע איז פאַר אונדזערע אויגן געוואָרן אַ ווירקלעכקייט.

זענען מיר געזעסן ביי דער דערעפענונג פון דער אסיפה אינעם שטאָטישן טעאַ-טער פון ירושלים, און זיך צוגעהערט צום שר החינוך, און צו זיין בשורה, אַז נאָר וואָס איז אַנגענומען געוואָרן אַ באַשלוס, אַז יידיש באַקומט אַ סטאַטוס ביי דער זייט פון העברעיש. דהיינו: יידיש ווי אַ קעגנשטאַנד קען אויסגעוויילט ווערן ביי די פּרוּוו-עקאָממענס פון די מיטלשולן, ד.ה. פּולע אַנערקענונג באַגלייך מיט די אַנדערע שפּראַכן, און נישט גלאַט אַזוי, נאָר ס'ווערט צוגעגרייט אַ פּראַגראַם ווי עס צו דערגרייכן, מחמת יידיש איז נאָך דערוויילע נישט איינגעפירט געוואָרן ווי אַ לימוד אין די שולן אין ארץ ישראל!

ס'זענען פאַראַן אַבער די טויזנטער עלטערן וואָס ווילן בפּירוש, אַז זייערע קינדער זאָלן קענען אויך יידיש באַגלייך מיט העברעיש, כדי זיי זאָלן האָבן אַ צו-טריט צו די אַריגינעלע שאַפּונגען אין דער יידישער שפּראַך.

דער באַשלוס וועט פאַרשנעלען דעם „מה שיעשה הומו“ ס'איז נאָך נישט משיחס צייטן — די העברעישע פרעסע האָט זיך נאָך באַצויגן קאַלט צו דער קאַנ-פּערענץ און אייניקע האָבן אַפּילו באַקלאַגט דעם אונטערגייענדיקן יידיש, נע-בעך, — אַבער ס'רירט זיך צום גוטן.

ס'זענען אַפּגעטעמפט געוואָרן די שאַרפּן פון דעם ריב הלשונות. ס'איז דאָ אַ שטימונג פאַר יידיש, — צייטשריפטן, קלובן, ביבליאָטעקן, פּרייזן — כמעט פון דער רעגירונג ווי אַ באַווייזן, אַז יידיש הייבט אָן צו באַקומען איר פאַרדינטע חשיבות. יידיש איז מער נישט פאַרשעמט, ס'איז נישט נאָר זייער שפּראַך, גייערט אונדזערס.

נו, דאָס אייגנטלעך האָבן מיר דאָך געוואָלט מיט דער קאַנפּערענץ פאַר יידיש. דער פאַרנעם פון דער קאַנפּערענץ און איר דיאַפּאָזאָן מאַכט אונדז גלייבן, אַז ס'הייבט זיך אָן אַ ניי קאַפּיטל. אויב — אויב מיר אַליין וועלן וואָס טאָן, כדי משיחן וואָס גיכער אַראַפּברענגען צו אונדז!

יהודה עלבערג

„אהבת ישראל“ דער ערשטער געבאַט פאַר אַ יידישן שרייבער

מיר, דער היינטיקער דור יידישע שרייבער, זענען די לעצטע עדות פון אַ וועלט וואָס איז אונטערגעגאַנגען. דורות וועלן זען די פאַרברענטע יידישע קהילות דורך אונדזערע אויגן. אונדזערע קינדער וועלן זען זייערע זיידעס אין דעם שפיגל פון אונדזערע שורות. אונדזערע קינדער וועלן קאַנען זיין אונדזערע נאָר אויב זיי

וועלן וועלן אונדז ירשענען און וועלן וויסן ווי אזוי צו טראגן מיט שטאלץ די פאן און דעם גורל פון אונדזער ירושה, פון אונדזער גאנצער ירושה פון „זה ספר תולדות אדם“, אין חומש בראשית, ביז די שורות וואָס ווערן איצט געגאָסן אין הייסן בליי און גייען דעם גאַנצן וועג אין די פוסטריט פון אונדזער געשיכטע.

אויב פראַנסואַ סטיינער האָט געזאָגט אַז ער שעמט זיך מיט זיין טאַטן וואָס איז געגאַנגען אין דער גאַזקאַמער אין טרעבלינקע, איז עס געווען אפשר אַן אויס-געשריי פון ווייטיק קעגן דעם טאַטן וואָס ער האָט נאָך ליב געהאַט. אויב סטיינער האָט אַ זון, וועט דער זון, מן הסתם, פייגט האָבן סיי דעם טאַטן, סיי דעם זיידן.

דער געוויינלעכער מעטאַפּאָר איז „טיף ווי דער ים“, אָבער דער נביא האָט גע-קלאָגט „גרויס ווי דער ים איז דיין בראַך“, אַנצוטייטן אַז אין אַ בראַך קאָן אויך געמאַלט זיין גרויסקייט. מיר האָבן געזען אונדזער פּאָלק 'בכוסו ובכעסו' — אין צייטן פון טיפּסטער געפּאָלנקייט און אין מאַמענטן ווען עס איז געווען שיכור פון נצחון. אין ביידע פּאָלן איז דער ייד געבליבן מיט זיין צלם אלוקים.

איך דערמאָן זיך אַ פינצטערע שעה אין אַ זוניקן זומער-פרימאַרגן אין וואַרשעווער געשאַ. איך בין געגאַנגען אויף גענשע גאַס מיט מיין חבר פּנחס קאַמינער הי"ד. ניין, מיר האָבן נישט אַרויפגעקוקט צום הימל, מיר האָב געמוזט קוקן אַראָפּ צו דער ערד נישט אַרויפצוטרעטן אויף די בערגלעך איבערגעדעקט מיט שטיקער פּאַפּיר. דער טראַטואַר איז געווען באַזייט מיט אַזעלכע בערגלעך — די גופים פון די וואָס האָבן נעכטן שוין נישט געהאַט גענוג כח זיך צו דערשלעפּן אַהיים און זענען אויס-געגאַנגען אין גאַס.

צווישן אַט די בערגלעך זענען געזעסן אויף דער ערד די וואָס האָבן נאָך געהאַט כח צו זיצן, צו רעדן, זיי האָבן געבעטלט אַ שטיקל ברויט. דאָס זעלביקע אויפן טראַטואַר אויף דער אַנדערער זייט גאַס, און אינדערמיט האָבן יונגען פון דעם פינקערט-לוויה ביראָ געשלעפט האַנט-וועגעלעך אַנגעהויפט מיט מתים צונויפ-געקליבענע אין די גאַסן און אין די פליטים פונקטן. קאַמינער האָט געטייטלט צו אַ פוס וואָס האָט אַריבערגעהאַנגען די זייטן-וואַנט פון דעם וועגעלע און אַ קרעכץ געטאַן: ווי לאַנג וועט עס נעמען ביז מיין פוס וועט זיך באַמבלען אויף אַז וועגעלע ?

איך בין נאָך געגאַנגען אויף מיינע פיס, אָבער מיין דמיון האָט מיך שוין געזען אויף דעם וועגעלע אויפן וועג צו אַ מאַסן-קבר אויפן גענשער בית-עולם. אין דער ערשטער רגע האָט מיך אַרומגענומען אַ גרויס רחמנות אויף זיך אַליין. אָבער נאָך איידער מיר האָבן זיך געשיידט האָב איך מיט קאַמינערן געזען אויך אַן אַנדערע זייט פון געטאַ. יונגעלייט און מיידלעך, קינדער נאָך, האָבן געהונגערט און געזונגען חלוצישע לידער, האָבן געטאַנצט אַ האַראַ צווישן איין געפערלעכער שליחות און דער אַנדערער. מסירת נפש אויף טריט און שריט; ביים שאַפן אַן אונטערערדישן אַרכיוו, ביים דרוקן און פאַרשפרייטן אַן אונטערערדישע צייטונג; ביים אַרגאַניזירן אַן אונטערערדישע שולע; אַ ישיבה; אַ מנין צו דאווענען. איינ-

געשטעלט דאָס לעבן דערשאַסן צו ווערן און געפאלן אין גאַס, אויסגעגאַנגען פון הונגער.

נאָך איידער מיר האָבן זיך געשיידט האָב איך געזאָגט צו מיין חבר : פנחס, אויב איך וואָלט באַדאַרפט נאַכאַמאַל געבוירן ווערן און עס וואָלט מיר געגעבן געוואָרן דער אויסוואַל ביי וועלכן פאַלק געבוירן צו ווערן, אַפילו אויב איך זאָל דאַרפן נאַכאַמאַל אַדורכגיין דאָס זעלביקע גהינום, וואָלט איך אויסגעקליבן ווידער געבוירן צו ווערן אַ ייד.

דאָס איז געווען נאָך פאַר דעם גרויסן גירוש וואַרשע, נאָך איידער מיר האָבן געוואָסט וועגן טרעבלינקע, נאָך איידער מיר האָבן געזאָגט אַז יעדער ייד אָן אויסנעם איז פאַרמשפט צום טויט. איך ווייס נישט צי עמעץ וואָס האָט נישט איבערגעלעבט טויט־שרעק קען באַגרייפן וואָס עס איז. איין איינציקע רגע טויט־שרעק איז עלול צו פאַרוואַנדלען אַ יונגן מענטש אין אַ גרויען זקן. איך האָב אַמאַל געפרעגט אַ דאַקטאָר וועגן די יסורים פון אַ מענטש וועמענס גאַנצער גוף איז אַדורכגעפרעסן פון אַ ראַק, ער האָט פּרובירט מיר דאָס קלאָר מאַכן מיט אַ משל : אויב דו האָסט אַמאַל געהאַט אייטער אין אַ צאַן און עס האָט זיך דיר געדאַכט אַז דער ווייטיק צערייסט און צעשלייסט דיין גאַנצן גוף אויף צויטן, אַ ווייטיק פון נאָר אַ קליין טראַפעלע אייטער אין נאָר איין צאַן — שטעל זיך פאַר די יסורים ווען דער אייטער ברענט און בראַט יעדן נערוו אין דיין גוף, יעדעס קעמערל אין דיין לייב, יא, עמעץ וואָס האָט איבערגעלעבט נאָר אַן איינציקע רגע טויט־שרעק קאָן אפשר האָבן אַן השגה וואָס עס מיינט לעבן אין טויט־שרעק מינוט נאָך מינוט, שעה נאָך שעה, טאַג נאָך טאַג. אני הגבר ראה עוני, נאָך מער ווי טויזנט אַזעלכע טעג האָב איך נאָך אַלץ געפילט דאָס זעלביקע און פיל אַזוי עד היום הזה. אַפילו אויב איך זאָל דאָס אַלץ דאַרפן אַדורכגיין נאַכאַמאַל וואָלט איך נאָך אַלץ אויסגעקליבן געבוירן צו ווערן אַ ייד!

„ואהבת את השם אלוהיך“ טייטשט אביי : שיהי שם שמיים מתאהב על ידיך, ליב האָבן גאָט מיינט אַז גאָט דאַרף דורך דיר באַליבט ווערן. דאָס זעלביקע איז ריכטיק און גילטיק וועגן אהבת ישראל. אַ יידישער ספר דאַרף זיין אַנגעזאַפט מיט אהבת ישראל און דאָס מיינט : שיהי עם ישראל מתאהב על ידיך. די אהבת ישראל פון דעם שרייבער דאַרף אַנשטעקן דעם לייענער. מיין זון וואָס זעט זיינע אַבות דורך מיינע אויגן דאַרף זיי זען אין זייער אמתער און גאַנצער שיינקייט.

איך בין, חלילה, נישט אויסן צו זאָגן אַז מע דאַרף שרייבן מיט אויסגעטראַכטער לויב. דער ערשטער אות פון אונדזער אלה-בית איז א, דער מיטלסטער מ און דער לעצטער ת, צוזאַמען לייגט עס זיך אויס אמת. שקר אַפילו ווען געשריבן מיט פיר-קאַנטיקע אותיות האָט נישט קיין חלק ונחלה אין דער יידישער ליטעראַטור, מחמת דער חותם פון יידישן וואָרט, פונקט ווי פון יידישן גאָט איז אמת. אמת איז דער סימבאָל פון אונדזער אלה-בית, צוויי-און-צוואַנציק עדות פון יידישער גרויסקייט, צוויי-און-צוואַנציק שליחים פון יידישן גורל און צוויי-און-צוואַנציק שומרים פון

שלמות. אהבת ישראל מיינט האָבן אויגן צו זען שיינקייט אין דעם יידישן לעבן, גרויסקייט אין אונדזער עקשנות צו בלייבן יידן, אהבת ישראל מיינט האָבן אויערן צו דערהערן גאנצקייט אין אַ יידישן קרעכץ, טאַקע ווי דער קאַצקער רבי האָט געזאָגט: נישטאַ קיין גאַנצערע זאַך ווי אַ צעבראַכן יידיש האַרץ.

ד. ספּאַרד

אַקטועלע פּראָבלעמען פון דער יידישער ליטעראַטור

דער שווערער מצב פון דער יידישער ליטעראַטור איז, פאַרשטענדלעך נישט מבטל אַ גאַנצע ריי פּראָבלעמען, וועלכע זענען מיט איר פאַרבונדן, פאַרקערט, זיי מאַכן די דאָזיקע פּראָבלעמען נאָך ערנסטער און דראַענדיקער, פּונקט ווי דער אַלגעמיינער שוואַכער צושטאַנד פון אַ מענטשן מאַכט נאָך דראַענדיקער זיינע באַזונדערע מחלות.

די דאָזיקע פּראָבלעמען זענען:

דער אייגנאַרטיק־מאַראַלישער און אייגנאַרטיק־פאַרמלעכער קלסטר־פנים פון דער יידישער ליטעראַטור אין הסכם מיט דער טראַדיציע און מיט די אַקטועלע באַדערפענישן פון יידישן פּאָלק אין פאַרמעסט מיט פרעמד־אַנגעווייטע ווילקירלעכע, זינלאָזע און אָפט פאַרשייטע אינהאַלטן און פאַרמען;
די איבערלעכע צעדרויבלטקייט פון יעדערער באַזונדערער יידישער שעפּע־רישער סביבה און דער מאַנגל פון וועלכן ס'איז אויטאָריטאַטיוון שעפּערישן צענ־טער;

דאָס טראַגישע פּראָבלעם פון אַ יידישן ליענער!

די לאַגע פון יידישן שרייבער — דעם סאַמע אויסגענוצטן און באַעוולטן פון צווישן אַלע פּראָלעטאַריער, און ענלעכע פּראָבלעמען.

מיט זיי אַלע וועט די קאַנפּערענץ זיך דאַרפן פאַרנעמען און זוכן לכל־הפּחות אַ טיילווייזע לייזונג. אָבער היות ווי מיין צייט איז באַגרענעצט וועל איך מיר דערלויבן צו באַרירן בלויז צוויי מאַמענטן, וועלכע זענען, לויט מיר נאָך, די סאַמע וועזנטלעכסטע פון דער היינטיקער קאַנפּערענץ און זענען דירעקט און אומ־דירעקט פאַרבונדן מיט דער עצם עקזיסטענץ פון דער יידישער ליטעראַטור און יידישער קולטור.

עס איז פון גרונט אויס פּאָלש די איינשטעלונג פון די, וועלכע האַלטן, אַז יידיש און יידישע קולטור דאַרף מען שוין איינמאַרינירן אין אוניווערסיטעטישע אַרכיוון פאַר די איינזלענע, וועלכע האָבן ליב אַפּצושטויבן אַלטע פאַרמעטן, פּונקט ווי ס'איז נישט ריכטיק און נישט רעאַל די קעגנזעצלעכע שטעלונג, אַז עס קאָן און עס דאַרף אַלץ בלייבן ווי אַמאָל. אויס ליבשאַפט און צוגעבונדנקייט צו דער יידישער שפּראַך

פארזען אָט די לעצטע, פון איין זייט, דעם אָביעקטיוון פּאַקט פון דער שראַגישער פאַרשניטנקייט פון די קאַנסומענטן פון דער יידישער קולטור, ווי אויך די וואַקסן-דיקע אַסימילאַציע, וועלכע שליינגט איין דעם איינעם פון דור און די צוויי פון דער משפּחה, וועלכע זענען נאָך על-פי נס פאַרבליבן און, פון דער צווייטער זייט דער-שאַצן זיי נישט ווי געהעריק די אָביעקטיווע און נויטווענדיקע רעזולטאַטן פון דעם אויפשטיין צו תּחית-המתים פון דער העברעיִשער שפּראַך און העברעיִשער קולטור, וועלכע האָבן צוריקגעפונען זייערע שפּעדיקע קוואַלן מיטן אויפקום פון דער יידישער מדינה.

די ווידער, וועלכע זאָגן שוין אָפּ רבנן-קדיש נאָך דער יידישער שפּראַך און יידישער קולטור, גיבן זיך נישט אָפּ קיין חשבון פון דער דויערנדיקער אַקטועלער ווירקונג פון דער יידישער שפּראַך און קולטור, מחמת אין דער שפּראַך און אין דער קולטור זענען אויפגעקומען יענע נאַציאָנאַלע און סאַציאַלע פּראָבלעמען אין יידישן פּאַלק, וועלכע האָבן פון באַזונדערע רעליגיעזע געמיינדעס, צעוואָרפּענע איבער פאַרשידענע לענדער, געשאַפן די איינהייטלעכע מאַדערנע יידישע נאַציע.

יידישע שפּראַך און יידישע קולטור זענען נישט בלויז דער גאַלדענער רינג, וועלכער האָט די אַלטע און מאַדערנע יידישקייט באַהאַפּטן אין איין גאַנצקייט, נאָר דער סינטעטישער מהות פון זיי ביידע. די קלאַסישע און נאַכקלאַסישע יידישע ליטעראַטור זענען אין זייער מהות, אידעיש און עסטעטיש, דער ווייטערדיקער המשך פון דער תּנכיישער און שפּאַניש-יידישער גייסטיקייט אין טיפּן באַהעפּט מיט דער רייכער, פאַרשידנפאַרביקער און זאַפטיקער חסידישער און וועלטלעכער יידישער פּאַלקסשאַפונג. אַן דער דאָזיקער שאַפונג אין יידיש אויף אַלע געביטן איז זיך נישט פאַרצושטעלן קיין שום פּאַלקסטימלעכע נאַציאָנאַל-וועלטלעכע יידישקייט אויך אין עברית.

יעדער איבערשפּרונג איבער דער דאָזיקער קולטור אין יידיש איז אַ ברוך אין דער יידישער געשיכטע, איז אַ ברוך אין יידישן נאַציאָנאַלן באַוווּסטזיין, וועלכער האָט שוין געהאַט און דראַט אויך מיט ווייטערדיקע טרויעריקע קאַנסעקווענצן. מען דאַרף אויך געדענקען אויסער דעם אַלעמען, אַז יידיש און יידישע קולטור זענען אין פאַרשידענע לענדער און אין פאַרשידענע רעזשימען געווען דיסקרימינירט, פאַרפּאַלגט און פאַרטיליקט נאָר דערפאַר, ווייל זיי זענען געווען די שפּראַך און די קולטור פון יידישן פּאַלק, דורך אים געשאַפן און דורך אים באַנוצט אין צייטן פון פיין און אומקום און אין צייטן פון פריידן און מסירת-נפּשדיקער גבורה.

די אַלע מאַמענטן דאַרף די קאַנפּערענץ טיף באַזיניקן און אונטערזאָגן די אַפּיציעלע פּאַקטאַרן אין דער יידישער מדינה צוריקשטעלן די יידישע שפּראַך און יידישע קולטור אין איר אמתן ראַנג נישט נאָר מיט שיינע רייד, נאָר בפועל ממש דורך שאַפן אינסטיטוציעס, וועלכע זאָלן די שיינע רייד פאַרווירקלעכן און העלפן באַקענען אַלע טיילן פון יידישן פּאַלק אין ישראל מיט זייערע נישט

פארבייגענדיקע נאציאנאלע און מענטשלעכע ווערטן. בלויז די אויטאריטעט פון דער מדינה פון יידישן פאלק איז אין שטאנד אין א געוויסער מאָס צו לינדערן די טראַגישע רעזולטאַטן פון דער גרויסער קאָטאַסטראָפּע אויך אויף דעם געביט און גלייכצייטיק באַרייכערן, אָדער בעסער געזאַגט, צוריקגעווינען זיך אַליין.

די צווייטע נישט מינדערוויכטיקע אויפגאַבע, וועלכע די קאָנפּערענץ דאַרף איניציאירן, איז סטימולירן די אייניקייט פון דער יידישער קולטור. ס'איז נישט ערנסט, איידל גערעדט, צו מאַכן זיך נישט וויסנדיק פון די בלוטיקע מבולס, וועלכע האָבן דערטרונקען אַ דריטל פון אונדזער פּאָלק און ביי פיל פון די אָפּגעראַטעוועטע פּאַרוויסט זייערע נשמות. ס'איז אויך נישט ערנסט, און אפשר אַפילו געפערלעך, אין אַנבליק פון די געפאַרן, וועלכע באַדראָען די יידישע מדינה און דערמיט אויך דאָס גאַנצע יידישע פּאָלק, נישט צו זען די נאציאנאלע לעבנס-נויטווענדיקייט פון צונויפואַמלען איצט אין איין מנין, מעג זיין גאַרשידענע, נאָר ווירדיקע יידן, וועלכע טרעטן אַרויס דרייסט אין קאַמף קעגן דער יודאַפּאָביע פון רעכטס און לינקס, קעגן דער מענטשלעכער מינדערווערטיקייט פון אַסימילאַציע און זעלבסט-פאַרלייקענונג און פאַר דער זעלבסטענדיקער עקזיסטענץ פון מדינת-ישראל.

אַזא צונויפואַמלונג איז די נאציאנאלע לעבנס-פּילאָזאָפּיע פון ישראל, וועלכע שטעלט זיך אַלס מדינה איבער אַזעלכע, אָדער אַנדערע פאַרטיקוליערע מיינונגען און באַשטימטע פאַרטייאישע אַנשוואַונגען. נאָך מער פאַרפליכטעט אַזא צוגאַנג אין דער קולטור פון אַ פּאָלק. דאָ איז ער אַ נויטווענדיקער באַדינג פאַר איר עצם עקזיסטענץ, בפרט אין אַ קולטור, וואָס טראַגט אין איר זכרון די היטלערישע אריוונס און די סטאַלינישע הריגות, אַ קולטור, וואָס איז אין שטענדיקער באַלאַ-גערונג.

אַן אַלעוועלטלעכע קאָנפּערענץ פון דער יידישער קולטור, וועלכע קומט פאַר צום ערשטן מאל אין אונדזער געשיכטע אין דער אייביקער יידישער שטאַט ירושלים דאַרף איניציאירן די דאָזיקע נאציאנאל-נויטווענדיקע אין איצטיקן מאָמענט און מענטשלעך-נאַבעלע אין אַלע צייטן איינשטעלונג, ווי אַן אויפגאַבע נומער איינס פאַר אַלע תּפוצות, כדי די ליבע-ווערטער צו יידיש, וועלכע מיר הערן דאָ, זאָלן נישט זיין בלויז קיין ליבע-ווערטער איבערגעשריבענע פון אַ בריוונשטעלער, נאָר דיקטירט פון האַרץ צו אַלע די, וועלכע מיינען ערנסט מיט דער דאָזיקער קאָנפּערענץ. עס איז ביז גאָר וויכטיק און וועזנטלעך פאַר דעם עצם מהות פון דער קאָנפּערענץ, אַז זי זאָל באַפּולמעכטיקן אירע אויסגעוויילטע אויספיר-אַרגאַנען זיך באַמיען צו ברענגען אין דער צוקונפט צו אַ הסכם אַלע שעפּערישע כוחות אין דער יידישער קולטור פאַר דעם געמיינזאַמען ציל: דאָס שבתדיקע און יומטובדיקע, וואָס האָבן געשאַפּן די גרויסע יידן אין יידיש אין משך פון דורות, איבערגעבן אַלע שבטים פון יידישן פּאָלק פאַר אַלע ווייטערדיקע דורות.

פראבלעמען פון דער יידישער ליטעראטור היינט צו-טאג

1

אין דעם לאַנדאַנער חודש-זשורנאַל „ענקאַנטער“ איז לעצטנס (יולי 1976) פאַרעפנטלעכט געוואָרן אַ וויכטיקע דיסקוסיע צווישן צוויי אַפּאָזיציאָנעלע רוסישע שרייבערס וואָס געפינען זיך נאָך אַצינד אין מאַסקווע. די שרייבערס זענען שאַפּאַ-רעוויטש און יולי דאַניעל. דער לעצטער איז אַ זון פון דעם פאַרשטאַרבענעם סאַ-וועטיש-יידישן שרייבער דניאל מייעראָוויטש. דיסקוטירט האָבן זיי צי די רוסישע אַפּאָזיציאָנעלע שרייבער זאָלן בלייבן אין רוסלאַנד און אָנפירן דעם קאַמף פאַר פרייען אויסדרוק אויפן אַרט, צי זיי זאָלן בעסער פאַרלאָזן רוסלאַנד און פאַר-זעצן זייער ליטעראַרישע אַרבעט אין אויסלאַנד. שאַפּאַרעוויטש טענהט, אַז מען מוז, אויב עס איז נאָר מיגלעך בלייבן אין דער היים, און אַפילו ליידן אויב עס איז גייטיק, ווייל אין גלות ווערט אַ שרייבער אומשעפעריש. דאַניעל, וואָס איז נאָך אַלץ אין רוסלאַנד, האָט אָבער אויסגעדריקט די מיינונג אַז עס איז בעסער פאַר אַ שרייבער וואָס ווערט גערודפט ביי זיך אין לאַנד, צו באַזעצן זיך אין דער פּרעמד ווייל מען קאָן אויך אין גלות בלייבן שעפּעריש. ווי למשל טאַמאַס מאַן, וואָס האָט אין גלות געשאַפּן וויכטיקע ווערק.

די יידישע שרייבערס האָבן נישט געהאַט און האָבן נישט אַזעלכע פּראַבלעמען. אַ יידישער שרייבער אַקלימאַטזירט זיך גיך — און אין וועלכן לאַנד ער האָט נאָר געלעבט — איז ער אומעטום געווען שעפּעריש. און אין דער גייער היים, אין אַמעריקע, האָבן יידישע אימיגראַנטן געשאַפּן די גרויסע אַמעריקאַנער יידישע ליטעראַטור — הגם זיי האָבן געמוזט דורכמאַכן שוועריקייטן ביים צופאַסן זיך צו דער גייער סביבה. ווי נאָר שלום-עליכם איז אַראָפּ פון דער שיף האָט ער זיך גלייך געזעצט שרייבן און האָט געשריבן די ווייטערדיקע קאַפיטלען פון „מאַטל פייסי דעם חזנס“, און שלום אַש האָט מיטן זעלבליקן שוונג געשריבן אין וואַרשע, אין פאַריי, ניו-יאָרק און לאַנדאָן. און אין אונדזערע טעג האָבן די יידישע שריי-בערס וואָס זענען געקומען קיין אַמעריקע און קאַנאַדע נאָך דער צווייטער וועלט-מלחמה, ווי חיים גראַדע, יוסף רובינשטיין, מרדכי שטריגלער, י. עלבערג, רחל קאַרן, מ. חסיד, פ. מיראַנסקי — זיך גלייך דערפילט היימיש און האָבן דאָ פאַרגע-זעצט זייער אַרבעט. חיים גראַדע האָט גראַד אין אַמעריקע אָנגעהויבן שרייבן פּראָזע און האָט באַשאַפּן אַזעלכע ווערק ווי „די עגונה“ און דעם גרויסן ראַמאַן „צמח אַטלאַס“ — חוץ זיינע פּאָעטישע מייסטער-ווערק. יוסף רובינשטיין האָט אין אַמעריקע אָנגעשריבן זיינע נאַראַטיווע פּאָעמעס ווי „מגילת רוסלאַנד“, „חורבן פּוילן“ און „ציאת אייראָפּע“. אין אַמעריקע האָט יצחק באַשעוויס ערשט צענומען

זיינע הענט און האָט באַשאַפן זיינע קינסטלערישע דערציילונגען און ראַמאַנען. ווי עס ווייזט אויס איז אים נישט שווער אָנגעקומען איינוואַרצלען זיך אין אַמע-ריקע, הגם ניו-יאָרק איז גאַנץ ווייט פון בילגאַריי — און נישט נאָר געאַגראַפיש. די סאָוועטישע יידישע שרייבערס וואָס האָבן זיך באַזעצט די לעצטע פאַר יאָר אין ישראל האָבן זיך גאַנץ גיך דערפילט היימיש — אָבער דאָס איז שוין אַן אַנדער פאַל, ווייל זיי האָבן פאַרלאָזן דעם ביטערן גלות פון רוסלאַנד און זיך באַזעצט אין דעם יידישן לאַנד.

אין דער זעליביקער דיסקוסיע גיט אָן יולי דאַניעל אַ גאָר גוטע סיבה פאַר וואָס שרייבערס, ניין-זאָגערס, דאַרפן פאַרלאָזן רוסלאַנד. ער מיינט אַז אויב אַ שרייבער קאָן נישט צוקומען מיט זיין שאַפונג צום עולם וועט עס פירן צום אונ-טערגאַנג אָדער אומקום פון שרייבער. כמעט יעדער יידישער שרייבער שטייט פאַר אַזאַ געפאַר און כמעט יעדער יידישער שרייבער געפינט זיך אין אַזאַ טראַגישער לאַגע. עס זענען פאַראַן יידישע שרייבערס וואָס מיינען, אַז דורך איבערזעצונגען אין אַנדערע שפראַכן וועלן זיי צוקומען צום עולם, אָבער ס'איז איין זאָך צו קומען צום לייענער אין דער אַריגינעלער שפראַך, און עס איז גאָר אַנדערש ווען מען קומט צו אַ פּרעמדן עולם דורך אַן איבערזעצונג. מיר ווייסן וואָס פאַר אַ שאַדן עס האָט גורם געווען געוויסע יידישע שרייבערס וואָס האָבן לכתחילה געשריבן נישט פאַרן אייגענעם עולם, נייערט פאַרן איבערזעצער. איך מיין אַז יצחק באַשעוויס, למשל, דערשפירט עס אָפט און דאָס קומט צום אויסדרוק אַ מאָל אין זיינע באַ-מערקונגען וועגן יידיש און וועגן גורל פון יידיש.

בכלל קאָן געוואָגט ווערן דאָ אין קלאַמערן, אַז פונקט ווי שלום אַש איז גע-בליבן לעבן נאָר אין דער יידישער ליטעראַטור, און אַלע איבערזעצונגען פון זיינע ווערק זענען כמעט ווי פאַרגעסן געוואָרן, אַזוי מיין איך וועט יצחק באַשעוויס פאַר-בלייבן נאָר אין דער יידישער ליטעראַטור און נישט אין דער אַמעריקאַנער — הגם זיינע מערסטע ווערק זענען איבערגעזעצט געוואָרן אין ענגליש און זענען אויפגענומען געוואָרן מיט אינטערעס פון דעם אַמעריקאַנער לייענער.

און דאָ מעג מען דערמאָנען דעם פאַל עלי וויזעל. זיין ערשטן בוך „און די וועלט האָט געשוויגן“ האָט ער געשריבן אויף יידיש, ערשט שפעטער איז עס אַרויס אויף פראַנצייזיש און ענגליש. ער האָט אַ צייט געאַרבעט ווי אַ יידישער זשורנאַליסט, אָבער זיינע בעלעטריסטישע ווערק האָט ער שוין אויף יידיש נישט געשריבן. אַצינד גייען אַרויס זיינע ביכער אויף ענגליש, פראַנצייזיש און מסתמא אויך אויף אַנדערע שפראַכן. מיר איז נישט באַקאַנט ווי אַזוי זיינע שריפטן ווערן אויפגענומען אויף פראַנצייזיש, נאָר אין אַמעריקע רופט זיך די קריטיק אָפּ גאַנץ קאַלט וועגן זיי און מען ווייזט אָן אַז ער חזרט איבער דאָס וואָס ער האָט שוין גע-זאָגט אין זיין ערשטן קינסטלערישן בוך, „און די וועלט האָט געשוויגן“. מען האָט אויך סוגערירט, אַז ער זאָל בכלל אויפהערן צו שרייבן און ווערן שטיל, ווייל זיין „קונסט פאַרט זיך נישט מיטן אמת“ (זען לעאָן וויזעלס אָפּהאַנדלונג אין דער

חודש-שריפט „קאמענטארי“, יאנואר 1974). אזוי ארום איז זיין ערשטער בוך וואס ער האט געשריבן אויף יידיש נאך אלץ זיין בעסטער בוך. עס קאן גריילעך זיין, אז ווען ער וואלט זיינע בעלעטריסטישע ווערק ווייטער געשריבן אויף יידיש, אויף זיין מוטער-שפראך, וואלט ער אפשר מערער דערגרייכט קינסטלעריש. אבער דערפאר וואס אונדזער פערפעריע איז באגרענעצט און צוליב דעם וואס עס איז שווער פארן יידישן שרייבער צו דערגרייכן אן עולם, פילט זיך דער שרייבער אפט דערדריקט און איז פעסימיסטיש, אבער נישט געקוקט אויף דעם, גייט אן דער יידישער שרייבער מיט זיין ארבעט — ווייל ער פילט די אחריות וואס דער גורל האט אויף אים ארויפגעלייגט.

2

די לעצטע דריי צענדליק יאר איז די יידישע ליטעראטור פארנומען מערסטנס מיט דער גרויסער קאטאסטראפע פון מיזרח-אייראפעישן יידנטום. וועגן חורבן איז באשאפן געווארן א גרויסע ליטעראטור אין פארשידענע שפראכן, אבער אין קיין שום ליטעראטור פארנעמט נישט אונדזער פאלקס-אומגליק אזא צענטראלן ארט ווי אין דער יידישער ליטעראטור. דאס איז נאטירלעך — ווייל אונדזער ליטעראטור-טור איז דאך געווען אזוי געקניפט און געבונדן מיט די יידן אין מיזרח-אייראפע. און אפילו יענע קרייזן וואס פארלייקענען אדער איגנארירן יידיש און די יידישע ליטעראטור גיבן צו אז די יידישע ליטעראטור האט אויף א ווירדיקן אופן, עכט און אויטענטיש, פאראייביקט אין שריפט דעם חורבן פון אונדזער פאלק. אונדזער ליטעראטור וועט זיך אפגעבן מיט דער קאטאסטראפע עד סוף כל הדורות — אבער ביסלעכווייז רעאריענטירט זי זיך און זי גיט זיך אפ אויך מיט אונדזער איצטיקן לעבן און עס זענען דא סימנים אז יידישער שרייבערס וועלן מאלן און שילדערן אונדזער קעגנווארט. חוץ דעם דארף דערמאנט ווערן אז יידישע שרייבערס האבן, אין דער ליטעראטור, אויף א קינסטלערישן אופן רעסטאורירט דאס יידישע לעבן פון פארן חורבן — און האבן פאראייביקט גאנצע דורות יידן, מיט זייער שטייגער און לעבן. (באשעוויס, חיים גראדע און אנדערע). אונדזער ליטעראטור ווערט באשאפן אין פארשידענע לענדער, ביי פארשידענע קלימאטן און ביי אנדערשידקע פאליטישע און סאציאלע באדינגונגען. יידישע ליטעראטור ווערט באשאפן איזשראל — ווו מיר אלע פילן זיך אזוי היימיש, און אין דער זעלביקער צייט ווערט געשאפן יידישע ליטעראטור אין רוסלאנד, ווו דער מצב איז אזוי אנדערש, פאליטיש, סאציאל און קולטורעל. אבער נישט געקוקט אויף אלע פארשידנארטיקייטן, און אפילו נישט געקוקט אויף די אנגעשטרענגטע באציי-אונגען, איז דא א פארבינדונג צווישן אלע טיילן פון דער יידישער ליטעראטור, צוליב דער שפראך, טעמאטיק, טראדיציע און גורל. און עס איז מסתמא נישט קיין צופאל וואס גראד אין רוסלאנד האט נתן זאבארע געשאפן אזא וויכטיקן, אויטענטישן יידישן ראמאן ווי „ס'איז נאך גרויס דער טאג“, וואס איז געווען געדרוקט

אין מאסקווער יידישן זשורנאל „סאָוועטיש היימלאַנד“ (1972). דער ראַמאַן פאַר-
 בינדט די ווייטע פאַרגאַנגענהייט מיט דער קעגנוואָרט — און עס ווערט געשילדערט
 יידיש לעבן אי מיט וויסן, אי מיט טיפער סימפאטיע און אַפט מיט באַוונדערונג.
 נאָך אַ סאָוועטיש-יידישער שרייבער, נאָטע לוריע, האָט לעצטנס פאַרעפנט-
 לעכט אַ ראַמאַן, „די געשיכטע פון אַ ליבע“ (סאָוועטיש היימלאַנד, נומערן 1 און
 2, 1976), וואָס איז אַ ביסל אַלטמאָדיש, סענטימענטאַל, אָבער עס איז דאָ אַ יידי-
 שער געפיל, יידישער געמיט און יידישער גורל. אין ראַמאַן ווערט געשילדערט אַ
 דור יידישע מענטשן וואָס איז שוין שפראַכלעך אַסימילירט, וואָס איז דערצויגן
 געוואָרן אין קאָמוניסטישן גייסט, און מענטשן וואָס זענען דערווייטערט פון
 וועלכער עס איז יידישקייט און וואָס האָבן גישט קיין באַציונג צו יידישע ווערטן —
 און דאָך ווייזט אונדז לוריע ווי פאַרבונדן זיי זענען מיטן יידישן גורל און מיטן
 יידישן לעבן: עס ריזלט נאָך אַ יידישער שטראָם אין רוסלאַנד — און איך מיינ
 אַז מען טאָד ניש מוותר זיין אויף דער יידישער ליטעראַטור דאַרטן.

און דאָ דאַרף דערמאָנט ווערן אַז אויף וויפּל עס איז נאָך דאָ אַ צייכן פון
 יידישער שעפּערישקייט ביי די יידן אין רוסלאַנד, קומט עס צום אויסדרוק אין
 דער דאַרטיקער יידישער ליטעראַטור. אין די צייטן פון צאַריזם זענען שוין געווען
 יידן וואָס האָבן געשריבן אויף רוסיש. עס זענען געווען יידן וואָס האָבן זיך גע-
 פונען אין הויפט-שטראָם פון דער יידישער ליטעראַטור און אַנדערע וואָס האָבן
 געשאַפן, לויט דער מיינונג פון אַחד-העם, אַ יידישע געטאָ אין דער רוסישער
 ליטעראַטור. דאָס מיינט, זיי האָבן געשריבן אויף רוסיש, פאַר יידישע לייענערס,
 וועגן יידן. נאָך דער רעוואָלוציע איז די רוסישע ליטעראַטור געווען פול מיט יידן,
 ווי איסאַק באַבעל, באַריס פּאַסטערנאַק, אַסיפּ מאַנדעלשטאַם, ע. באַגריצק, איליא
 סעלווינסקי, איליאַ ערענבורג, בעזימענסקי, יוסף אוטקין, מיכאַיל גאַלאַדני-עפּ-
 שטיין, אַנדרעיַ סאַבאַל און צענדליקער און צענדליקער אַנדערע — אָבער זיי זענען
 אַלע שוין נישטאָ. אַ צאָל האָט מען ליקווידירט, אַנדערע זענען געשטאַרבן. עס זע-
 נען געבליבן אַ צאָל פון עלטערן דור ווי וועראַ אינבער אָדער דורכשניטלעכע
 זשורנאַליסטן און סתם ליטעראַטן — אָבער מען זעט זייער ווייניק נייע יידישע
 נעמען אין דער רוסישער סאָוועטישער ליטעראַטור. אין ישראל געפינען זיך אַ צאָל
 רוסיש-יידישע שרייבערס — מערסטנס גאַנץ דורכשניטלעכע — וואָס קאָנען אָבער
 גישט שפּילן קיין ראַלע אין דער רוסישער ליטעראַטור אין מערב-איראָפּע און אין
 אַמעריקע זענען דאָ אַ צאָל יידן וואָס שרייבן אויף רוסיש — צווישן זיי עטלעכע
 האַלבע אָדער גאַנצע משומדים. דעריבער, מיינ איך, אַז גראַד די יידישע שרייבערס
 אין רוסלאַנד דריקן אויס, אַפענערהייט, אָדער אפשר דורך רמזים — יידישע שע-
 פערישקייט אויף וויפּל עס איז דאָ שעפּערישקייט ביי די יידן אין רוסלאַנד.

עס איז געווען אַ מופת וואָס נאָך דעם אומקום פון די מערסטע יידיש-רעדנדיקע יידן און יידישע שרייבערס אין געטאַס, לאַגערן און תּפּיסות, נאָך דער דערמאַרדונג פון די יידישע שרייבערס אין רוסלאַנד — לעבט דאָך די יידישע ליטעראַטור און זי פירט דורך ווירדיק די מיסיע וואָס איז אויף איר אַרױפגעלייגט געוואָרן. זי דערציילט און שילדערט די גרויסע יידישע טראַגעדיע, און זי ברענגט טרייסט צום יידישן מענטשן, און זי גיט אַ פּולן אויסדרוק צום גרויסן ווונדער פון דעם אויפקום פון דער יידישער מדינה.

אַבער אויב די יידישע ליטעראַטור פירט אויס מיט חשיבות איר שליחות — קאָן מען, צום באַדויערן, נישט זאָגן אַז די יידן באַציען זיך מיט ווירדע צו דער יידישער ליטעראַטור. און איינע פון די הויפט פּראַבלעמען פון אונדזער ליטעראַטור איז ווי צו דערגרייכן דעם לייענער נישט דורך איבערזעצונגען, נייערט דורך דעם יידישן אַרױפגעבאָל. עס איז באַשיימפערלעך אַז מען מוז זוכן אַ וועג צום לייענער, און אפשר וועט מען אים געפינען.

ביי אונדז אין אַמעריקע זענען פאַראַן אַ סך יידן שרייבערס וואָס שרייבן אויף ענגליש וועגן יידן און באַנוצן זיך מיט יידישע סוזשעטן, אַט די שרייבערס ווילן נישט גילטן ווי יידישע שרייבערס, נאָר ווי אַמעריקאַנער שרייבערס. זיי שרייבן אויף יידישע טעמעס, זיי מאַלן אַפילו יידישע מענטשן, ווילן זיי זענען בעסער באַקאַנט מיטן לעבן פון די יידן ווי מיט דער אַלגעמיינער אַמעריקאַנער סביבה. אַבער זייער צוגאַנג צו יידן איז נישט ווי צו אייגענע, נייערט זיי באַציען זיך אַי צו דעם יידישן מענטשן, אַי צו דעם יידישן כלל ווי פּרעמדע, און זיי שרייבן טאַקע ווי פּרעמדע, אַן פאַרשטענדיג דעניש און אַן סימפּאַטיע. עס זענען פאַראַן אויסנאַמען — צווישן זיי אַזאַ טאַלאַנט פולער שרייבער ווי סאַל בעלאָו. אַבער הן בעלאָו הן פּיליפּ ראַטה, בערנאַרד מאַל לאַמוד, שוין אַפּגערעדט פון אַזאַ שרייבער ווי נאַרמאַן מילער — ווילן זיך נישט אידענטיפּיצירן ווי יידישע שרייבערס, נייערט ווי אַלגעמיינע אַמעריקאַנער. זיי אַלע ווילן זיין אין הויפט שטראָם פון דער אַמעריקאַנער ליטעראַטור — און נישט אין אַ מין געטאַ.

אַזוי האָט בעלאָו ערשט אַנומלטן נאָך אַ מאָל דערקלערט אַז ער וויל נישט זיין קיין ווינקל-שרייבער, קיין „קליינער עפּנטלעכער שרייבער“ נאָר אַ גרויסער עפּנטלעכער (פּובליק) שרייבער וואָס שרייבט נישט פאַר אַ באַגרענעצטן קרייז, נאָר פאַר דעם אַלגעמיינעם לייענער („ניו-יאָרק טיימס“, 25סטער נאָוועמבער 1975, זייט 44). נאָך פריער האָט ער פּראַטעסטירט קעגן יענע וואָס ווילן אַנקלעפּן אויף אים אַן עטיקעט „יידישער שרייבער“. דאַס צושפּילען אים אַזאַ אַפּצייכן, האָט בעלאָו דער-קלערט, איז פשוט ווילגאַר („ניו-יאָרק טיימס“ ביכער רעצענזיע אַפּטיילונג, 9טער מאַי, 1971, זייט 12). און מען מוז געדענקען, אַז בעלאָו איז דער בעסטער און דער סאַמע יידישסטער פון די אַלע יידן-שרייבערס אין אַמעריקע וואָס שרייבן אויף ענגליש וועגן יידן און יידישן לעבן. אַבער אין יעדן פּאַל, האַלט די יידישע מאַדע אין דער אַמעריקאַנער ליטעראַטור אין איין אַפּגיין — אַט פּונקט ווי עס איז פאַרשווונדן

די דרומדיקע מאָדע, אָדער ריכטונג אין דער אַמעריקאַנער ליטעראַטור. אָבער די דרום-שרייבערס האָבן איבערגעלאָזן שפורן אין דער אַמעריקאַנער ליטעראַטור; צי די יידן-שרייבערס וואָס שרייבן אויף יידישע טעמעס וועלן איבערלאָזן אַזעלכע שפורן איז נאָך אַ פּראָגע.

לעצטנס האָט אַ שרייבערין, רוט ווייס, פאַרעפנטלעכט אַן אַרטיקל וווּ זי באַ- האַנדלט די פּראָבלעם פון די יידן-שרייבערס אין אַמעריקע וואָס שרייבן אָדער האָבן געשריבן וועגן יידן און וועגן יידישן לעבן. („קאָמענטאַרי“, ניו-יאָרק, יוני 1976, זייטן 40-45). רוט ווייס קאָן יידיש, זי איז באַקאַנט מיט דער יידישער ליטעראַטור, זי האָט איבערגעזעצט אויף ענגליש עטלעכע נאָוועלן פון י. מ. ווייסענבערג, דוד בערגעלסאַנען, יוסף אַפּאַטאַשו, ש. אַנ-סקי, מענדעלע מוכר ספרים און האָט גע- שריבן וועגן דער יידישער ליטעראַטור און וועגן יידישע שרייבערס.

אין איר אַרטיקל זאָגט רוט ווייס, גאַנץ ריכטיק, אַז די יידישע שול אין דער אַמעריקאַנער ליטעראַטור איז שוין אויסגעשעפט און זי האַלט ביים פאַרשווינדן. די אַנגלאַ-יידישע שרייבערס ווי בעלאָו, מאַלאַמוד און פיליפּ ראָטה האָבן שוין אין גאַנצן אויסגענוצט און געבראַכט צו אַ סיום די צוויי הויפט טעמעס, דהיינו: דאָס געפינען זיך ביים ראַנד פון לעבן און נישט אין צענטער, און די פּראָבלעם פון ליידן און דאָס זיין אַ קרבן. חוץ דעם זאָגט זי אַז די עכאַס פון יידיש אין די ווערק פון די דאָזיקע שרייבערס ווערן שוואַכער, ווייל די וואָס רייזן יידיש ווערן אַלט אָדער ציען זיך צוריק אין חסידישע געטאַס. אַצינד, זאָגט פרוי ווייס, איז שווער צו שרייבן וועגן דעם דורכשניטלעכן אַמעריקאַנער יידן. און דאָ ציטירט זי אַ נאָוועליסטיקן נאַרמאַ ראָזען, וואָס האָט געזאָגט אַז עס איז שווער צו אונטערשיידן דעם דורכשניטלעכן אַמעריקאַנער יידן פון דעם אַמעריקאַנער — דעריבער קאָן דער געוויינלעכער אַמע- ריקאַנער ייד נישט דינען ווי אַן אַביעקט פאַר אַ ספעציפישער יידישער ליטעראַ- טור אין ענגליש.

און איצט אַז די אַנגלאַ-יידישע שול איז אויסגעשעפט און האַלט ביים אַראַפּ- גיין פון דער סצענע, האַלט ביים אויפקומען אַ נייע עכטע שול פון יידישע שריי- בערס וואָס הגם זיי שרייבן אויף ענגליש, ווילן זיי זיין יידישע שרייבערס און ווילן זיך קאַנצענטרירן אויפן יידישן לעבן און מאַלן עכטע יידן. ווי די הויפט טעאָרעטי- קערין און נאָוועליסטיק פון דער דאָזיקער שול שטעלט רוט ווייס אַרויס סינטיאַ אַזיק. אַזיק איז אַ טאַלאַנטפולע פרוי, זי איז גראַד באַקאַנט מיט דער אַלטער יידישער קולטור. זי האָט אַפילו געזאָגט אַז דאָס וואָס יידן האָבן באַשאַפן אין גלות אין פּרעמדע שפּראַכן האָט נישט געהאַט קיין קיום — און אַז געבליבן זענען נאָר יענע שאַפונגען וואָס זענען באַשאַפן געוואָרן אין יידישע לשונות. דאָס איז געוויס ריכ- טיק. אָבער עס איז דאָ אַ תּהום צווישן אַזיקס רעדעס און שרייבן. רוט ווייס האַלט פון אַזיקן און זי דיסקוטירט ערנסט אירע דערציילונגען און נאָוועלן, דערביי לויבט זי זייער שטאַרק איר דערציילונג „קינאז, אָדער יידיש אין אַמעריקע“, הגם זי גיט צו אַז די דערציילונג איז אַזוי „אויטענטיש וווּ רכילות“. ווען די דאָזיקע דערציילונג

איז צום ערשטן מאל דערשינען („קאמענטארי“, נאוועמבער 1969), האב איך אין „קאמענטארי“ גופא (מאי 1970) אפגעדרוקט א בריוו ווו איך האבן באוויזן אז „קינאה, אדער יידיש אין אמעריקע“ איז געשריבן מיט ביטול, שינאה און ביטער-ניש קעגן יידיש און קעגן דער יידישער ליטעראטור. זי מאכט אויסצודרייען עט-לעכע יידישע שרייבערס, וועמען מען דערקענט גלייך און מיט אזעלכע פאסקווילן, האלט פרוי ווייס, ווערט עס באשאפן א נייע ריכטונג, א יידישע ריכטונג אין דער אמעריקאנער ליטעראטור. דאס מיינט אז פריער זענען יידן שרייבערס אריין אין הויפט שטראם אין דער אמעריקאנער ליטעראטור דערפאר וואס זיי האבן געשריבן וועגן סתם יידן און האבן באהאנדלט די פראבלעמען פון אפפרעמדונג, פון געפינען זיך ביים ראנד, אבער אצינד גייען אריין אין דער אמעריקאנער ליטעראטור יידן וואס שרייבן אפן ווי יידן און קאנצענטרירן זיך אויף עכטער יידישקייט, טאקע ווי סינטיא אזיק טוט עס אין איר „קינאה, אדער יידיש אין אמעריקע“. פרוי ווייס ברענגט נאך אן עכטן יידישן שרייבער — ארטור קאהען. קאהען האט אנגעהויבן ווי א טעאלאג און האט געשריבן אפהאנדלונגען וועגן רעליגיע ווו ער האט קיין נייעס נישט צוגעגעבן. אצינד שרייבט ער טענדענץ-ראמאנען. רות ווייס דערמאנט טאקע איין ראמאן „אין די טעג פון סיימאן סטערן“ וואס, ווי זי זאגט, „שטעלט מיט זיך פאר א היינטייקע אינטערפערענציע פון א טראדיציאנעלן יידישן מאטיוו, דאס קומען פון משיחן“.

די דאזיקע טעמע איז באהאנדלט און אויסגעשעפט געווארן אין אונדזער יידי-שער ליטעראטור. ארטור קאהען וואס איז א מיטלמעסיקער נאוועליסט, האט דא גארנישט נישט מחדש געווען. הויך דעם, זיין ארט אין דער אמעריקאנער ליטעראטור איז אן אומבאדייטנדיקער.

זי דערמאנט נאך א שרייבער, היו ניסענזאן און זיין נייעם ראמאן „מיינ איי-געבע ערד“, וואס רוט ווייס זאגט „גראבט זיך טיפער אין דעם שטאף פון מאראל“. וועגן דעם ראמאן זאגט אן ענגלישער קריטיקער, פאול בילי, אז „עס איז דא א פא-טאלע לופט פון געקינצלטקייט ארום דער נאוועלע מיט, ערשטנס דעם אלפאנס, דערנאך מיט דער הויזוירטין, דערנאך מיטן רעוואלוציאנער און דערנאך מיטן סעקסועל-אויפואכנדיקן נאראטאר“. (טיימס ליטערארישע בילאגע, לאנדאן, 23סטער יולי 1976, זייט 905).

די דאזיקע שרייבערס: סינטיא אזיק, ארטור קאהען, היו ניסענזאן, הייבן דאס אן לויט רוט ווייסן, א נייע יידישע תקופה אין דער אמעריקאנער ליטעראטור מיט זייער יידישקייט און יידישער אריינעטאציע. זיי דארפן עס געבן אן אויסדרוק צו דעם יידישן לעבן אין אמעריקע.

נישט די שרייבערס פון הויפטשטראם אין דער אמעריקאנער ליטעראטור, ווי פיליפ ראטה, בערנארד מאלאמור, נארמאן מיילער און אפילו סאל בעלאו וועלן קע-נען פארנעמען דעם ארט פון לייזיקן, גלאטשטיינען, לעיעלעסן, מאני לייבן, זישע לאנדאן אדער אבא שטאלצענבערגן, און די נייע — סינטיא אזיק, ארטור קאהען.

היו ביסענוזאן, מיט זייער אזוי גערופענעם יידישן דרך וועלן געוויס נישט פארנע-
נעמען דעם אַרט פון י. אַפּאַטאַשו, שלום אַשן, דוד איגנאַטאָוון און אַפּילו דעם אַרט
פון ז. ליבין און לעאַן קאַברין.

אויף דער היסטאָרישער טשערנאָוויצער קאַנפּערענץ, וואָס איז אַפט דאָ, ביי דער
יידיש־קאַנפּערענץ אין ירושלים, דערמאָנט געוואָרן, האָט ד"ר מיוזעס געהאַלטן אַ
רעפּעראַט וועגן יידיש. ער האָט דעמאָלט געזאָגט אַז עס מאַכט נישט אויס וואָס פאַר
אַ פּראָצענט יידן רעדן יידיש — יידיש בלייבט אַלץ איינס אַ נאַציאָנאַלע שפּראַך
פון דעם יידישן פּאַלק. דאָס זעלביקע קאָן מען היינט צו טאָג זאָגן וועגן דער יידישער
ליטעראַטור. הונדערטער און אַפּילו טויזנטער יידן קאָנען שרייבן וועגן יידן און
אויף יידישע טעמעס אין ענגליש, דייטש, שפּאַניש, פּראַנציזיש, שוועדיש, רומעניש
און טערקיש — אָבער די אמתע און עכטע ליטעראַטור ביי יידן איז די יידישע ליי-
טעראַטור, די ליטעראַטור וואָס ווערט באַשאַפּן פון יידישע שרייבערס וועלכע
ברענגען די גרעסטע קרבנות פאַר איר. עס איז דער חוב פון די יידן און פון דער
יידישער געזעלשאַפט אומעטום, און אין אַלע לענדער צו געבן די יידישע שריי-
בערס די מעגלעכקייטן אַנצוגיין מיט זייער אַרבעט, אַט די שרייבערס וואָס גיבן אַן
אויסדרוק צום יידישן לעבן, וואָס שילדערן אי די ליידי, אי די פריידן פון די יידן און
וואָס ברענגען דערמוטיקונג און טרייסט.

אריה שמרי

צווישן יידיש און ירושלים

חשובע פריינד, דעלעגאַטן און געסט!

מיט אונדזער שמועס וועגן יידישער ליטעראַטור, אין די ראַמען פון דער קאַנ-
פּערענץ פאַר יידיש, זענען מיר אַוודאי נישט אויסן בלויו אַ שיח־חכמים, אָדער אַן
אַראַפּרעדן זיד פון האַרצן וועגן אונדזערע מאַנגלען און מינוסן. דער אַנגעווייטיקטער
פּונקט איז דער מצב פון יידישן בוך; דער מעמד פון יידישן שרייבער ביים אַרויס-
געבן זיינע כתבים און דאָס פעלן פון לייענער און אַפּנעמער פון יידישן בוך. די
אַלע צרות זענען גוט באַקאַנט, אָבער דאָך וועלן מיר מאַכן אַ טעות, אויב מיר
וועלן די אַלע דערשיינונגען זען בלויו ווי אַרגאַניזאַציאָנאַלע, פּראַגמאַטישע ענינים.
פון ישראלדיקן נסיון, פון דעם אַלץ וואָס איז דאָ געשאַפּן געוואָרן האָבן מיר
געלערנט, אַז דעם „נעשה ונשמע“ דאַרף מען צו מאַל שטעלן אין אַ פאַרקערטן
סדר — די מחשבה און דעם חזון פאַרן פּלאַן און פאַר די מעשים. דער גייסט פון
יוסף חיים ברענער, וואָס איז פול געווען מיט ספּקות און מיט פּראַגעצייכנס —
דווקא ער האָט מיט זיין „ואף על פי כן“ באַוויגן צו מעשים און געוועקט די
חלוצישע ענערגיע. און דערפון איז צו לערנען, אַז אויב מיר האָבן באמת ליב

יידיש און די יידישע ליטעראטור, דארפן מיר גארנישט פארטושן און פארמאליעווען, נאר ארויסברענגען קלאר און אפן אונדזערע דאגות און אונדזער אומרו, און דורך אן אמתדיקן אנאליז קומען צו מעשים.

דער גורל, וואָס איז חל אויף יעדן בן-אדם, האָט פון אונדז אָוועקגענומען כמעט דעם גאַנצן אויבנאָן פון דער יידישער ליטעראטור. און אַ ליטעראטור פון אַ פּאָלק איז בשׁוּם אױפן נישט די אָדער יענע באַרימטקייט, ווי גרויס זיי זאָלן נישט זיין. ליטעראטור פון אַ פּאָלק מיינט אַ משפּחה, מיט טאַטעס און זין, מיט זיידעס און אייניקלעך — אַ קייטלונג פון המשך און אַ געראַנגל פון גענעראַציעס און סטילן, מיט נאַכוואַקס און מיט מרידה. און אויב דאָס אַלץ איז נאָר געווען אַמאָל, און מען זעט נישט מער די יורשים, און מען פילט נישט מער די יורונג, און מען זעט נישט מער די ברייטע וועלטקאַנווע, דעם גרויסן האַריזאָנט פון יידישלאַנד — איז אַ ווונדער וואָס אַזוי איז דער מעמד פון יידישן שרייבער און פון יידישן בוך ?

און אַז מיר וועלן נאָך דערצו צוגעבן די איינגעשרומפנקייט פון יידישן שול-וועזן, דעם מאַנגל אין אַ געטרייען יונגן יידיש-דור — וועט אונדז אָוודאי נישט גרינגער ווערן אונדזער יידיש-ליבנדיק געמיט. איך שטעל אָוועק אַט די אַלע פּראָגן פאַר זיך און פאַר אײך, ווייל איך וויל, אַז אין און איבער די פּריידיקע פּייער-לעכקייטן, לויט דער רוטינע פון קאַנגרעסן, זאָל אונדז אַרומנעמען דאָס געפיל פון בשׂוּתפּוּתדיקער דאגה, וואָס נאָר פון דעם קאַנען מיר אויך קומען צו מעשים.

*

מיין זכרון פירט מיך צוריק צו דעם גרויסן האַריזאָנט פון דער יידישער ליטע-ראַטור, ווי ער האָט זיך אונדז געוויזן פון דער ווייט, פון מעבר לים, דאָ אין ישראל, מיט עטלעכע צענדליק יאָר צוריק, בעת יידיש אין ישראל איז נאָך געווען אַ קליין אינדזלע, מיט אַ סך צער, אַבער אויך מיט אַ סך שעפּערישע באַגייסטערונג. אונדזער מוט האָבן מיר דעמאָלט געשעפט פונעם גלאַבאַלן יידיש, פון יידיש-אומעטום. און זיך אַליין, ווי יידישע שרייבערס אין ארץ-ישראל, האָבן מיר נישט נאָר געזען ווי „תּוֹצֵרֶת הָאָרֶץ“, נאָר ווי תּוֹצֵרֶת הָעַם... אין דעם האָבן מיר געזען אונדזער זכות און אונדזער שליחות, און מיר האָבן געפילט, אַז מיר שטייען און שעפּן פון גרויסע און טיפע יידישע קוואַלן...

דעמאָלט האָט דער האַריזאָנט פון יידיש אויף אַלע וועגן פון דער ערד זיך נאָך געשטאַלטיקט מיט גרויסע פיגורן, מיט קלאַסיקער און מיט געראַטענעם נאָכ-וואַקס, מיט מוריד-דרך פון ליטעראַרישע שולן און מיט אַמביציעזקייט פון נייע סטילן; די „יונגע“ און דער „אינזיד“ אין אַמעריקע; און אויך אויף דער רוסישער ערד איז נאָך פּריש געווען דער גוטער אַראַמאַט פון דער גרויסער שירה און פּראָזע מימי אַקטאַבער; און ווי אַ נס האָט אַרויסגעשפּאַרט פון דער יידישער אַרעמקייט און פון דער יידישער לומדות — „יונג-ווילנע“, די שענסטע יידיש-בלום אין פּוילן ערב דער לאַנגער נאַכט פון דער שואה... ביז דעמאָלט איז דער תּפּארת פון דער

יידישער ליטעראטור געווען אין איר פארנעם, אין איר גרויסוועלטשיקייט און אין איר אינטענסיוון שפערישן דראנג — און מען האָט געקאָנט שעפּן מוט פון דער יידישער ליטעראטור ווי אַ גרויסע משפּחה.

און היינט-צו-טאָג, נאָך דעם ווי מיר, יידישע שרייבערס אין ישראל, זענען אויסגעוואַקסן פון אַן אינדזעלע צו אַן אינדזל, און אַרום אונדז — פאַרלאַגן און זשורנאַלן און אַ יידישע טאַגצייטונג און אַרגאַניזאַציעס און קאַמיטעטן — מיין איד דאָך, אַז מיר פילן זיך היינט עלנטער ביים אויסבליק צום פאַרוואַלקטן האַר-זאַנט פון יידיש... יידיש אין גאַר דער וועלט רעדט צו אונדז מיטן לשון פון עלעגיעס. אויפן יידיש-פעלד איז שמיתה, און ווי וועט קומען אַן אויפשטייג פון רעזיגנאַציע און אַפהענטשיקייט, סיידן, מיר וועלן געפינען אַ וועג צו באַגייטן מוט, צו קאַנסאַ-לידירן אונדזער צעוואַרפנקייט און פאַרמירן די רעשטלעך פון אונדזערע שפערישע כוחות צו איין גאַנצקייט, צו אַ געטרייע און עקשנותדיקע משפּחה פון דער יידישער ליטעראטור, מיטן גייסט פון ירושלים בכל אתר ואתר.

סטאַנדיסלאַווסקי פלעגט לערנען די מענטשן פון דער בינע, צו פירן זיך ווי די פייגל, וואָס פוישן זיך אַן מיט לופט כדי צו קאַנען פליען... און איד גלייב, אַז אַוויא דישראל און די לופט און דער מהות פון ירושלים קאַנען אַ סך געבן פאַר אַ באַגייטן שוונג און פלי פון דער יידישער קולטור און פון יידישן שאַפּן.

מיר דאַרפן האַבן מוט צו געפינען אין פלאַנטער פון אונדזער צייט דעם וועג צו זיך אַליין, צום אייגענעם שורש. פאַר יידיש קאָן נאָך באַשערט זיין אַן אויפבלי אויב זי וועט אין איר תוך זיין יידיש און פילן און וויסן, אַז איר נאַענטסטער סינאַגים איז ירושלים. דאָס פאַדערט פון אונדז זיך צו באַפרייען פון אילווואַרישע באַגריפן, וואָס זענען אפשר געווען נוצלעך אין אַ געוויסער צייט, אָבער זענען מער גישט גילטיק היינט.

אויף דער קאַנפערענץ פאַר יידיש אין טשערנאָוויץ האָט י. ל. פּרץ געלאָזט הערן זיין פריידיקן אַני-מאַמין אין יידישער ליטעראטור און קולטור, אַוועק-שטעלנדיק זיין אַמונה אין רענעסאַנס פון דער יידישער שפּראַך אויף דער ברייטער באַזע פון זיך באַפרייענדיקע פעלקער: „שוואַכע, אונטערדריקטע פעלקער דער-וואַכן, און קעמפן פאַר זייער שפּראַך, פאַר זייער אייגנאַרט קעגן דעם שטאַט, און מיר, די שוואַכסטע, האַבן זיך אויך אין די רייען געשטעלט“.

יארן לאַנג האַבן נאָך אַט די ווערטער געהאַט זייער גילגול הניגון אין דער יידישער פּאָעזיע. מיר האַבן געקאַנט זייער אַפּקלאַנג הערן אין דוד האַפּשטיינס „פּראַצעסיע“: „מיר גייען אין דיינע פאַרנטיקע רייען / שפּאַנענדיקע מענטשהייט“.

מען האָט אויך דעם ריטעם פון דער דאָזיקער מורדישער פריידיקייט געקאַנט הערן אין משה קולבאַקס: „לאַמיר גיין, לאַמיר גיין!“ ביידע האַבן זיך מתחייב געווען ביים גלעקער-געהילך פון זייער ברויזנדיקער תקופה: „צוריק קיין טראַט!“ (האַפּשטיין) און „איבערלאָזן די שוואַכע“ (קולבאַקס). אַט די אַלע הימנען זענען געווען אין גייסט פון דער פּרציאַנישער וויזיע וועגן יידן און יידיש-רענעסאַנס אין

מיטגאנג מיט די „פארנטיקע רייען“ פון „זיך באַפרייענדיקע פעלקער“. געווען אין דעם אויפריכטיקע יידישע התלהבות, אָבער אויך נישט ווייניק קורצוויכטיקייט בנוגע אונדזער יידישן גורל מקדמת דנא, וואָס איז תמיד מחייב צו גיין „אַ טראַט צוריק“, כדי איבערצוווינדן די ריסן דורך אַנקניפונג צו פריערדיקע יידישע דורות... און אונדזער געשיכטע האָט ווידער אַ מאָל, ווי אַלע מאָל, געוויזן, אַז מיר טאָרן נישט „איבערלאָזן די שוואַכע“, ווייל אומעטום זענען מיר אַלע ביינאַנד די שוואַכע און די שוואַכסטע אייביקע קאַנדידאַטן צו ווערן אַנטי־יידישט אין קאַמערן פון פּיין מימי האינקוויזיציע און ביז דעם פּראַסטיקן סיביר...

קאַנען מיר, מעגן מיר היינט, ביים זוכן אַ באַזע פאַר יידיש, נאָך רעדן אָדער אַפילו בלויז אַנווינקען אויף דער אילוזיע וועגן זיך באַפרייענדיקע פעלקער און וועגן די גוטע ווינטן פון דער וועלט וואָס וועלן אויך אַפּפּרישן אונדזער יידיש ? מעגן מיר נאָך שפּינען אַזעלכע אילוזיעס אין 1976 ?

נישטאַ היינט־צו־טאָג קיין איין פּאַלק וואָס זאָל אונדז קאַנען מנדב־זיין זיין ברייטהאַרציקייט לטובת אונדזער קולטור און פאַר די צוויי שפּראַכן פון אונדזער קולטור. וואָס מיר האָבן צו זוכן און וואָס מיר קאַנען נאָך געפּינען — איז ביי זיך אַליין !

גערעכט איז געווען פּרץ, ווען ער האָט אין זיינס אַ רעדע נאָך דער טשערנאָב־וויצער קאַנפּערענץ דעפּינירט דעם ענין יונגקייט און עלטער אין יידיש : „יונג איז נאָר די שפּראַך יידיש ; די קולטור אָבער, וואָס זי האָט אַרויסגעטראָגן, איז אַלט און רייך. דאָס פּאַלק, דער שעפּער פון דער קולטור, איז דאָס עלטסטע פּאַלק“. און פּרץ, דער פּאַנענטרעגער פון יידיש, איז געווען גענוג דרייסט צו זאָגן : „די יידישע ליטעראַטור איז נאָר איין רינג אין דער קייט און דאַרף נאָר באַטראַכט ווערן אַלס מאַמענט פון דער אייביק־יידישער קולטור“.

אין אונדזערע יאָרן האָט דעם איבערגאַנג צווישן די צוויי פּרציאַנישע טעזן געגעבן אַ פּולן אויסדרוק יעקב גלאַטשטיין. איין מאָל מיט אַ געזעגענונג די אילוזיע פון נס וואָס דערוואָרט אונדז פון די „זיך באַפרייענדיקע פעלקער“, מיטן אַפּשייד־ליד „אַ גוטע נאַכט דיר וועלט“, ערב דער שוואה, ווען פּרייהייט־פעלקער האָבן געמאַכט יד־אחת מיטן נאַצי־שין באַרבאַריום. און דערנאָך, מיטן ווענד צו זיך אַליין — זאָגט גלאַטשטיין צום ייד :

פּריד צו דיר, פּריד,

ווי פּאַרפּלאַנצט דו ביסט

אין צעשטויבטע תּנכישע ביינער.

אַט דעם ייד, דעם פּאַרפּלאַנצטן „אין צעשטויבטע תּנכישע ביינער“ הייבט גלאַטשטיין אַרויס קעגן די „אַרויסגעשליידערטע יידן“, „אויף פרעמדע עסטראַדעס פון אַ משוגענער וועלט“.

*

איך מיין, אָז אונדזער כינוס היינט דאָ אין דער שטאָט פון צעשטויבטע תנכישע ביינער, קאָן אונדז אַלעמען צוריקגעבן דאָס געפיל פון פאַרפלאַנצטקייט, אָז „לאַ אַלמֶן ישראֵל“ און אין אונדז אַלעמען שטאַרקן די זעלבסט־חשיבות פון שטראַלנדיקער ייִדישקייט, אָז יעדער ייִדישער שרייבער זאָל זיך ווידער זען ווי אַ כהן און לוי און פילן אין זיין שרייבן אַ הייליקע עבודה.

אין פרצעס באַפליגלטע זאָגעכצן געפינען מיר: „ביי אונדז איז דאָס וואָרט הייליק. די וועלט איז באַשאַפן געוואָרן מיטן וואָרט „ויהי אור“, און דין־וחשבון וועלן אַפגעבן די וועלכע צעשטערן די וועלט וואָס איז באַשאַפן געוואָרן מיטן וואָרט.“ ווען ייִדישע שרייבערס וואַלטן נישט געהאַט אַזאַ אמונה אין וואָרט, וואַלט אין די באַדינגונגען פון עלנט און איגנאַראַנץ און פון קול אָן אַ בת־קול, נישט אָנגע־גאַנגען מער די עבודה פון ייִדישן וואָרט און די קוּזשניע פון אונדזער ייִדישער יצירה וואַלט שוין פון לאַנג געווען געשלאָסן. דער ייִדישער שרייבער איז טראַץ אַלעם פאַרבליבן דער איינציקער פּיאַנער־ישער עקשן וואָס טראַכט און וואַכט מיט ייִדיש, און אַרום אים און אַרום ייִדישן בוך מוז אויסגעברייטערט ווערן די פּערי־פּעריע. גוט וואַלט געווען ווען מיר האָבן אַ נעץ פון ייִדישע שולן, פון ייִדישע ביבליאָטעקן, אָבער דערווייל איז דער שרייבטיש — צו אונדזער באַדויער און צום שרייבערס רוּם — די איינציקע און עיקרדיקע פּעסטונג פון ייִדיש — און מיר ווילן נישט זיין איינציק...

קאָדיע מאַלאַדאָוסקי האָט אַמאָל געבעטן אין אַ ליד: „באַפּריי אונדז פון גאונות“ — אַז יידן זאָלן האָבן ווייניקער גאונים און זיין אַ נאַרמאַל פּאַלק... איך מיין, אָז אויך יעדער ייִדיש־שרייבער איז גרייט זיך צו באַפּרייען פון זיין רומ־פולער יחידות, פון זיין מעמד ווי אַ סאָליסט, לטובת אַ נאַרמאַלער גרויס־משפּחה־דיקער ייִדישער ליטעראַטור וואָס זאָל זיין אַרומגענומען מיט אַן אַקטיווער ייִדישער קולטור־געזעלשאַפטלעכקייט. יעדער ייִדישער שרייבער בעט אין זיין איינזאַמקייט: באַפּריי מיך פון דער איינזאַמער יחסנות און גיט מיר דאָס געפיל פון אַ מיטבאַ־טייליקטן אין שעפּערישן קולטור־הונגעריקן כלל.

אויך די איינזאַמע בין, וואָס שאַפט האַניק, דאַרף האָבן דעם בינשטאַק. אויך אַ שרייבער יחיד קאָן נישט אויפגיין צו העכערע מדרגות אָן געפיל פון שייכות צו וועמען און אָן מיטציטער צו אַלץ וואָס געשעט אַרום אים. דער נס פון ווירטואַ־זיטעט איז זייער אַ סך, אָבער דאָך נישט אַלץ. געטע האָט געלערנט און געלאָזט הערן אין הלכות ליטעראַטור, אָז נישט אַלץ שטעקט אין לשון, אָז דער שרייבער דאַרף אויך זיין דורכגענומען מיט דער דיסציפּלין צו זאַכן. אויך דער מאַדערנער ס.ו. עליאָט דעפינירט קלאַר, אָז דאָס קינסטלערישע וואָרט ווערט נישט נאָר פאַר־מירט און באַרייכערט פון קינסטלע־ווירטואַז, נאָר דאָס איז אויך אַפּהענגיק פון דער מדרגה ציוויליזאַציע אויב לעבן פון פּאַלק. און אויב מיר זאָלן טראַכטן אין דער ליניע וועגן דעם צוזאַמענהאַנג פון ליטעראַטור און דעם קולטור־פאַרמעגן פון אונדזער פּאַלק אויפן געביט פון ייִדיש — וואַלטן מיר געדאַרפן זאָגן: הנני העני —

זעט, ווי אַרעם מיר זענען. אַלע טויערן אין יידיש זענען פאַרשלאָסן פאַר די ווערטן וואָס באַרייכערן ליטעראַטור. מיר זעען נישט אין יידיש קיין פּילאָסאָפּיש בוך, קיין ערנסט וויסנשאַפֿטלעך בוך וועגן נייע אַנטפלעקונגען; נישט קיין בוך וועגן נאַטור־וויסנשאַפֿט, נישט וועגן טעכנאָלאָגיע און נישט וועגן פּסיכאָלאָגיע. און לרוב זענען אויך די ליטעראַרישע עסייען און אָפּהאַנדלונגען איבערגעזעטיקט מיט ציטאַטן, זייער ווייט פון אייראָפּעישן ניוואַ און געהערן אייגנטלעך צום תּחום פון איילעוו־דיקער רעצענזיע, וואָס ברענגט צו מאַל נוצן דעם שרייבער און איז גורם אַ סך היזק דער מסכתא פון אונדזער כלל־ליטעראַטור.

זאָג איך עס נישט, חלילה, כדי צו פאַרמערן ביי אונדז די מרה־שחורה, נאָר כדי אָנצורעגן אונדזערע געציילטע פאַרלאַנגן אַרויסצוגיין פון דער ביכל־רוטינע און זיך אַריינשטעלן אין דער שליחות וואָס די יידישע קולטור פאַדערט און וואָס איז נייטיק דער יידישער ליטעראַטור ווי ליכט און לופֿט.

אונדזער היינטיקע טרעפונג אין ירושלים, איז אויך אַ באַגעגענונג פון יידיש־שעפּערישן וואָרט מיט דעם סאַמע אַקטיווסטן צענטער פון יידישער נייציטיקער ציוויליזאַציע — מיט יידישער אַרבעט און מיט יידישער וויסנשאַפֿט, מיט יידיש מיליטער און מיט יידישער אַרגאַנאַמיע. אַט אויף דעם באַדן וואַקסט דאָך אונדזער גרויסע שוועסטער, די העברעזישע ליטעראַטור — און אויך מיט איר טרעפן מיר זיך היינט ווי אייגענע.

מיר רעדן ווי צו ברידער. מיט גלייבן, אַז דאָס יידישע פּאַלק, וואָס ברענגט צונויף אַלע זיינע רעשטלעך אַהער, וועט נישט אויסמעקן פון זיינע אוצרות די יידישע ליטעראַטור און קולטור.

יידיש איז קיין מאַל נישט פרעמד געווען צו ירושלים. פּראָווינציאַנעלע עסקנים האָבן זיך געעוסקט מיט דער שפּראַכנפּראַגע, אָבער די יידישע ליטעראַטור האָט געאַטעמט מיט אהבת ישראל און מיט גאולה־וויוזיע, אין גייסט פון ירושלים בכל אתר ואתר, און דאָס יידישע וואָרט מיט קראַפט פון אושפּרינגלעכער יניקה, האָט אין יעדן יידישן שטעטל פאַר זיך געזען דעם הר סיני...

אַברהם גאַלדפּאָדען האָט נישט געשפּילט טעאַטער, כדי צו אַמוזירן דעם יידישן קהל, נאָר אויך געפרעגט און געפּאַרשט: „צי בליען נאָך די רויון וואָס איך האָב געפּלאַנצט / אַליין אין דעם עמק השרון“; און שמעון פּרוגס האַרץ האָט געצויגן צו די „לידער מיט האַניק, לידער מיט גאַל / די לידער, די לידער פון ציון“; און מאַריס ראָזענפּעלד האָט געהערט די קולות וואָס רופן: „קום אַהיים צוריק“ — צו דער פּאַלמע, צום צעדער און וווּ דער אַראַנזש איז מיט גאַלד באַנייט“; און אין זיין געצווונגען ווייט־זיין פון ארץ־ישראל, האָט יהוָאָש אויסגעקויפט זיין ווייט־קייט מיט אַזאַ גרויסן פּדיון הַנפּש, ווי איבערזעצן דעם גאַנצן תּנ״ך אויף יידיש.

די גאַנצע יידישע ליטעראַטור האָט געאַטעמט מיט אהבת ישראל און מיט חוּן עם ישראל און דערמיט געהאַלפּן אויפּהאַלטן אַ פּאַלק ביו צו דער שעה פון זיין ממשותדיקער גאולה, ביו צום אויפּקום פון מדינת ישראל.

און פאר וועמען דאס אלץ איז נאך ווייניק — זאל ער זיך אפשטעלן ביי דער
יידיש-יצירה אין ישראל, וואס איר אנהייב איז דער אנהייב פון אונדזער יארהונ-
דערט, מיט שלום אשם „טאלאנט צו ארץ-ישראל“, און זען ווי ווייט און ברייט און
טיף דאס יידישע לשון האט דא דערגרייכט, און ווי עס לעבט קינסטלעריש איינ-
געבירגערט אין ישראל און אין פאלק, שלובים זה בזה!
קומט היינט יידיש קיין ירושלים נישט ווי קיין פרעמדע און נישט אויף אן
איינמאליקן גאסטראל. מיטן ליכט פון ירושלים און מיט איר היסטארישן אטעם קאנען
מיר אויך פון דאנען זאגן בדמייך חיי צו דער יידישער ליטעראטור און צו דער יידי-
שער קולטור אומעטום. מיר ווילן און וועלן עס טאן מיט דער ברכה און מיט דער
הילף פון אונדזער נצחדיקער ירושלים.

די נאכמיטאג־סעסיע - באַריכטן

די נאכמיטאג־סעסיע אין דעם זעלבליקן טאָג (24סטן אויגוסט 1976) אַזייגער 3.30, איז פאַרגעקומען אונטער דעם פאַר־ איץ פון פּראָפ. אַרטור לערמער, מיטפאַרזיצער זאב באַומגאַלד. אין זיין אַריינפיר צו דער סעסיע, וואָס איז געווען געוויד־ מעט צו הערן די באַריכטן וועגן דעם קולטור־מצב אין די לענדער, האָט פּראָפ. אַרטור לערמער צווישן אַנדערן געזאָגט:

פּראָפ. אַרטור לערמער

יידישע אידענטישקייט

צוויי דורות זענען שוין אַוועק זינט דעם חורבן, פון וועלכן יידיש איז דער גרעסטער קרבן און דאָך לעבן מיר נאָך אַלץ מיט דער אינערץ פון יענער צייט, ווען דער כוח פון מאַמע־לשון האָט געווירקט ווי אַ נאַטירלעכער פּראָצעס פון אונדזער קולטור און אַנטוויקלונג. גראַד די איצטיקע וועלט־קאָנפּערענץ פאַר יידיש באַ־ ווייזט, אַז די תקופה פון נאַטירלעכן המשך איז פאַרענדיקט און אַז מען מוז איבער־ גיין צו אַן אַנטשלאַסענעם און ציל־באַוווּסטזיניקן אַנגריף פאַרן שעפּערישן קיום פון יידיש אין דער פּלוראַלער קולטור־פאַרמאַציע אין דער נייער תקופה.

נישט אינערץ און נישט דעפּענדיזש וועלן העלפן געפּינען אַ ממשותדיקע ליי־ זונג. דערלויבט מיר דאָ צו דערמאָנען די ראַשי־פרקים פון דריי גרונטיקע אַספּעקטן פון אונדזער פּראָבלעמאַטיק: קודם כל מוזן אונדזערע מאַסן־קיבוצים האָבן אַ קלאַרע וויזיע פאַר זייער שעפּערישן קיום פאַרזאַלעל און צוזאַמען מיט מדינת ישראל. דערצו איז נייטיק ערשטנס אויפצוגעבן די אילוזיע, אַז דעמאָקראַטיע פאַרזיכערט אויטאָמאַטיש אונדזער קולטור־קיום; פאַרקערט, ליבעראַליזם פּרעדיקט פּולשטענ־ דיקע אינטערגראַציע פון יידן דורך אויפגעבן זייער אייגנאַרטיקייט. דערנאָך מוזן מיר אין אַלע תּפוצות שטרעבן אַנצווענדן דעם פּרינציפּ אַז קולטור־פּלוראַליזם איז אויך חל פאַרן יידישן לעבן גופא.

דער אינערלעכער קולטור־קאָמפּ מוז פּולשטענדיק פאַרשווינדן. אַ צווייטע קאַרדינאַלע מסקנה איז, אַז פּונקט ווי די תּפוצות זענען פאַראַנטוואָרטלעך פאַר דעם זוילזיין און זיכערקייט פון מדינת ישראל, אַזוי מוז ישראל נישט ווייניקער זיין פאַראַינטערעסירט אין נאַציאָנאַלן קולטור־מצב פון די מאַסן־ישובים אין גאַר דער וועלט. ממה נפשך, וויבאַלד ישראל דאַרף שפּילן אַ ביו גאַר וויכטיקע ראָל אין אויפ־ האַלטן אונדזער גאַנץ פּאַלקסלעבן, מוז זי אַקטיוו מיטזאָרגן פאַר יידיש אין קאָמפּ קעגן אַסימילאַציע. דאָס קען נאָר דאָן פאַרווירקלעכט ווערן ווען דער אומזין פון

כלומרשטן אריבערשפרינגען די מזרח-איראפעישע תקופה וועט אין מאָל פאַר אַלע מאָל פאַרשווינדן.

אויב איר ווילט איז די איצטיקע קאַנפערענץ פאַר יידיש אין אַ געוויסער מאָס אויך אַן אויסדרוק פון שטאַרקן באַגער פאַר דער גייסטיק-מאַראַלישער רעהאַבילי-טאַציע פון אַזוי גערופענעם גלות ייד, דעם איינגטלעכן שעפער פון דעם אוצר יידיש. דאָס ברענגט מיך צום דריטן אויספיר אין שייכות מיט דעם גייסטיקן המשך פון יידישן וועלט-פאַלק. ווי פאַרשידן עס זאָלן גישט זיין די אידעאָלאָגישע הנחות פון באַזונדערע נאַציאָנאַלע ריכטונגען מחוץ ישראל, פאַרבינדט זיי אָבער, איבער אַלעם, דער געמיינוואַמער פראַבלעם צו געפינען אַ האַרמאָנישן סינטעזע צווישן יידישער אידענטיפיקאַציע און אינטעגראַציע מיט דער אַזוי גערופענער אָפּענער דעמאָקראַטי-שער געזעלשאַפט, צווישן וועלכער מיר לעבן. אַפילו דער מעכטיקער אַמעריקאַנער ישוב, וועלכער האָט גאַנץ שפּעט אַקצעפּטירט דעם פּרינציפּ פון אַ פּאַלקס-געמיינ-שאַפט, ראַנגלט זיך איצט מיט דער דאָזיקער קאַמפּליצירטער פראַבלעמאַטיק. פראַ-פעכאַר ליבמאַן, איצט פון תּל-אביבער אוניווערסיטעט, האָט אין זיין ווערק „דער צענדערטער אַמעריקאַנער ייד“ אויסגעפירט, אַז היות ווי די אַמעריקאַנער קולטור ווערט כּסדר סעקולערער און יידישער קיום איז לויט אים, אָפּהענגיק פון אויפהאַלטן אַן אינטענסיווע רעליגיעזע ציוויליזאַציע, דעריבער זעט ער גישט קיין שום שאַנס ממשיך צו זיין עכט יידיש לעבן אין אַמעריקע. גראַד די יידישע קולטור, אַ לעגיטי-מער צווייג פון אונדזער אוראַלטער ציוויליזאַציע האָט געשפּילט אַ דעצידירנדיקע ראָל און געפונען אַ סינטעזע צווישן וועלטלעכקייט, נאַציאָנאַלער טראַדיציע און דאָס אַריינזאַקסן אין אַן אָפּענעם דעמאָקראַטישן סיסטעם. הגם מזרח-איראָפּע איז נאָך ווייט געווען פון אַן עכטער דעמאָקראַטישער געזעלשאַפט האָבן אָבער די טרויער פון אַ פרייער וועלט געשטרעבט גלייכצייטיק צו שטאַרקן זייער נאַציאָנאַלע יידישע אי-דענטיטעט צוזאַמען מיט עפעקטיווער סאַציאַל-פּאָליטישער אינטעגראַציע מיטן אַרום. יידיש קען בלי שום ספּק שפּילן אַ ביז גאָר וויכטיקע ראָל ווי אַ מעכטיקער שטיצפונקט פאַר דעם פראַצעס צו האַרמאָניזירן יידישע אידענטישקייט מיט אינ-טעגראַציע.

דאָס מיינט ליידער גישט דאָס אומקערן זיך פון יידיש צו אַ ווערנאַקולן טאַג טעגלעכן לעבן. אָבער וואָס לענגער עס וועט זיין מעגלעך איינצוהאַלטן יידיש ווי אַ לעבעדיקע שפראַך, אַלץ גרעסער די פּאַטענץ צו קרעפטיקן די קולטור-דאַמבעס קעגן אַסימילאַציע אין אונדזער פאַרשפּרייטונג. דער מזרח-איראָפּעישער מאַדעל קען דעריבער דינען ווי אַ קוואַל פון אינספּיראַציע פאַד אַלע תּפוצות אין זייער קאַמף פאַר שעפּערישן המשך פון יידישן פּאַלקס-לעבן.

נאָך דעם קורצן אַריינפיר באַקומט דאָס ערשטע וואָרט צו אַ באַריכט וועגן דעם יידיש-מצב אין ישראל, דער שרייבער **יצחק יאַנאַסאַוויטש**. נאָך אים רעדן, לויט דער ריי: **חיים בעז, ל. פּאַדריאַטשיק, שבע צוקער, ל. לענעמאַן, וואָלף טאַמבאַר און לייבל באַטוויניק.**

דער קאַמף פאַרן המשך פון יידיש ווי אַ קולטור־שפראַך

דאָס וואָס איך וועל דאָ ווייטער זאָגן פּרעטענדירט נישט אויף קיין באַריכט וועגן דעם מצב פון יידיש אין ישראל. ס'איז בלויז אַ פּרוּוו אַנצוווייזן, זייער בקיצור, אויף אייניקע עיקרדיקע יידיש־פּאָזיציעס אין דער מדינה, ווי אויך פאַר־מולירן עטלעכע געדאַנקען וועגן דעם געראַנגל פאַרן המשך פון יידישן לשון וועלכן ס'איז געווידמעט אונדזער היינטיקע קאַנפּערענץ.

ווען מיר קומען צו די עיקרדיקע יידיש־פּאָזיציעס אין דער מדינה דאַרפן מיר פּרעגן: וואָס איז דער וויכטיקסטער כוח פון יידיש דאָ אין לאַנד? מיר דאַכט אַז אויף דער דאָזיקער פּראָגע מוז מען ענטפערן: דער וויכטיקסטער כוח פון יידיש אין מדינת־ישראל איז די ליטעראַטור־שעפּערישקייט אין יידישן לשון. וואָרים די ליטעראַטור־שעפּערישקייט אין יידיש האָט נישט נאָר פאַרוואַנדלט די מדינה אין דעם וויכטיקסטן יידיש־ליטעראַרישן צענטער אין דער היינטיקער יידן־וועלט, נאָר זי האָט אויך געברענגט דערצו אַז וועזנטלעכע טיילן פון דער העברעישער וועלט זאָל נעמען אַנדערש קוקן אויף יידיש און אַנדערש זיך באַציען צו איר עקזיסטענץ־ווילן. אויב פאַרשידענע פּערווענדלעכקייטן פון אַפיציעלן פאַרנעם באַטייליקן זיך היינט אין יידישע קולטור־אונטערנעמונגען, אויב יידישע ווערק באַקומען היינט פּרעמיעס פון אַפיציעלע אינסטיטוציעס, אויב רעגירונגס־אַרגאַנען און שטאַט־ראַטן העלפן היינט דאָ און דאָרט אַרויסגעבן אַ יידיש בוך אַאָז״וו א״וו, האָבן מיר עס צו פאַרדאַנקען, קודם כל, די יידישע ליטעראַטור־שעפּער וועלכע האָבן געמאַכט די מדינה פאַר זייער היים און דאָ ממשיד געווען זייער ליטעראַרישע אַקטיוויטעט. די יידישע ליטעראַטור־שעפּערישקייט אין ישראל איז דעריבער נישט נאָר אַ וויכ־מיט וואָס זי האָט אַריינגעגאַסן נייע זאַפטן אין דעם יידישן לשון, האָט געקרוינט די יידישע שפּראַך מיט נייע קינסטלערישע דערגרייכונגען און האָט דער דאָזיקער שפּראַך געגעבן די מעגלעכקייט צו דערפילן איר נאַציאָנאַלע שליחות אין דעם סאַמע גורלדיקסטן מאַמענט פון אונדזער פּאָלקס־געראַנגל פאַרן ווייטערדיקן לעבן. די יידישע ליטעראַטור־שעפּערישקייט אין ישראל איז דעריבער נישט נאָר אַ וויכ־טיקע פּאָזיציע כלפי חוץ, אַזוי צו זאָגן, נאָר אויך כלפי פנים, כלפי דער יידישער שפּראַך גופא וואָס איר עקזיסטענץ־באַרעכטיקונג ווערט דורך אונדז פּאַרטיי־דיקט צוליב אירע גייסטיקע ווערטן וואָס זענען נייטיק און וויכטיק פאַרן גאַנצן פּאָלק.

ברי וידוע לי, מיינע ליבע פריינד, אַז די דאָזיקע טעזע מיינע וועט אַרויסרופן די שאַרפּסטע אַפּאָזיציע ביי געוויסע יידישיסטן וועלכע ווילן נאָך אַלץ נישט זען אַז אין אונדזער לעבן איז עפּעס פאַרגעקומען און זיי מיינען דעריבער אַז ס'איז

גענוג צו רעדן די אַלטע רייד, כדי צוריק צו ברענגען די אַלטע, פאַרגאַנגענע צייטן. אַט די דאָזיקע יידישסטן וועלן זיכער טענהן אַז איך רעדוציר דעם קאַמף פאַרן המשך פון יידישן לשון און לייג אים אַריין אין דעם סדום-בעטל פון ליי-טעראַטור-שאַפונג.

ס'קומט מיר אויס מאַדנע ווען געוויסע יידיש-קעמפער וואָס פאַררופן זיך אויף דער גרויסקייט פון דער יידישער ליטעראַטור און שטעלן זי תמיד אַרויס ווי דעם זכות הקיום פון אונדזער שפראַך, נעמען פּלוצלינג רעדן מיט ביטול וועגן דעם אַז אַרויסגעבן יידישע ביכער איז אַ קנאַפּ-וויכטיקער ענין; אַז סטימולירן יידישע שרייבערס, אַז אויפהאַלטן אַ יידיש ליטעראַרישן זשורנאַל, אַז איבערזעצן יידישע ווערק אין עברית איז אַ זאָך צוליב וועלכער עס איז נישט כּדאי זיך צו אַרגאַניזירן און צו פירן קיין טעטיקייט. קיינער פון אונדז זאָגט נישט און טראַכט נישט אַז מען דאַרף נישט פירן קיין קאַמף וועגן יידיש אין ראַדיאָ און אין טעלע-וויזיע. קיינער פון אונדז מיינט אויך נישט אַז אַ חוץ אַרויסגעבן ביכער און חוץ סטימולירן שרייבער דאַרף מען נישט פירן קיין קולטור-אַרבעט אין יידיש, דאַרף מען נישט זאָרגן אויף אַ וואַסער עס איז מעגליכן אופן צו לערנען די אונטער-וואַסנדיקע דורות דאָס יידיש לשון און דער עיקר — צו טראַכטן וועגן שאַפן קאַרען פון יונגע געלערנטע מענטשן אין דער יידישער שפראַך. מיר זאָגן בלויז אַז אויב מיר האָבן אין זין פּראַקטישעטן אין קאַמף פאַרן יידישן לשון דאַרף מען די יידישע ליטעראַטור-שאַפונג נישט מינימיזירן. דעסגלייכן דאַרף מען אויך די ליטעראַרישע שאַפונג אין יידיש נישט מינימיזירן ווען מיר קומען רעדן וועגן דער איצטיקער לאַגע פון יידיש אין ישראל. אַוודאי איז די דאָזיקע לאַגע נאָך ווייט פון גוט און מיר דאַרפן זיך ראַנגלען אַז זי זאָל ווערן בעסער, אָבער אויב די באַ-ציונג צו דער יידישער ליטעראַטור-שעפּערישקייט אין ישראל ווייזט אַן אויף גע-וויסע פאַרבעסערונגען בנוגע יידיש, טאָר מען די דאָזיקע פאַרבעסערונגען נישט פאַרלייקענען.

ווי איך האָב געזאָגט אין אָנהייב איז די יידישע ליטעראַטור-שעפּערישקייט, דאָס יידישע בוך בלויז די וויכטיקסטע פּאָזיציע פון יידיש אין מדינת ישראל. די וויכטיקסטע, אָבער נישט די איינציקע. מיר פאַרמאָגן אין ישראל אַ יידישע פע-ריאַדיק וואָס רעאַגירט פּובליציסטיש און אינפאַרמאַטיוו אויפן טאַג-טעגלעכן לעבן. מיר פאַרמאָגן אַ יידיש טעאַטער וואָס זאַמלט נאָך אַלץ צונויף גרויסע מאַסן. מיר האָבן אַ ריי קולטור-קלובן וואָס טוען זייער אַרבעט אַליין, אָדער מיט דער הילף פון אַפּיציעלע אינסטיטוציעס. מיר פאַרמאָגן אַפילו אַ פרוו פון אַ קינדערגאַרטן אין יידיש און אַ מיטלשולע וווּ מען לערנט די יידישע שפראַך. ועל כולם האָבן מיר דאָ צוויי יידיש-קאָטעדראַס ביי אונזערע סיטעטן וואָס דערציען יידיש-געלערנטע און גרייטן צו אַ באַזע פאַר דעם יידיש-המשך. זיכער איז דאָס אַלץ נישט גענוג און זיכער וואַלטן די אַלע פּאָזיציעס געקענט און געדאַרפט זיין מער עפעקטיוו ווי זיי זענען, בפרט ווען מען נעמט אין אַכט אַז יידיש האָט נאָך דאָ אַ מאַסן-באַזע, ווי

מיר זענען עס ביי די קולטור-אונטערנעמונגען וואָס ווערן פון צייט צו צייט אייבֿ-געאַרדנט אין „הבימה“ אָדער אין „היכל התרבות“. דאַרפן מיר דעריבער רעדן און טראַכטן וועגן דעם וואָס מיר האָבן צו טאָן כדי צו דערגרייכן אַ גרעסערע עפעקטיווי-קייט פון די נושאי כלים וועלכע מיר פאַרמאָגן, אָבער אַז יידיש פאַרמאָגט אַ וויכֿ-טיקן יש אין ישראל דאַרפן מיר נישט לייקענען און אַז דער דאָזיקער יש איז היינט צו טאָג גרעסער און וואָגיקער ווי אין דער גאַנצער וועלט דאַרף מען אויך נישט לייקענען און שוין אַוודאי און אַוודאי טאָר מען נישט לייקענען אַז דער דאָזיקער יש וואָלט בשום אופן נישט געקענט געשאַפן ווערן ווען די באַצילונג צו יידיש, ווען דער קלימאַט אַרום יידיש וואָלט דאָ נישט געווען קיין אַנדערער, קיין פיל בעסערער ווי ער איז געווען אַמאָל, מיט יאָרן צוריק.

אונדזער יידישע צרה איז אַלעמאָל געווען דאָס וואָס מיר האָבן זיך נישט גע-קענט צוזאַמענרעדן וועגן שאַפן אַן אויטאָריטאַטיווע אינסטאַנץ וואָס זאָל אי רעפֿ-רעזענטירן, אי אַנפירן מיט אונדזער קולטור-אַרבעט. אין יאָר 1975 האָט די ישֿ-ראַלדיקע רעגירונג אויסגעגעבן אַ מיליאָן לירות אויף יידיש טעאַטער. וואָלט געווען אַן אויטאָריטאַטיווע אינסטאַנץ אין דער יידיש-וועלט וואָלטן מיר זיכער געקענט ווירקן אַז מיט דעם דאָזיקן מיליאָן ל"י זאָל געבויט ווערן אַ גוטע טעאַטער-פּאַזי-ציע. אָבער ביי אונדז איז נישטאָ צו וועמען זיך צו ווענדן און ביי וועמען צו פּרעגן און דעריבער איז דער דאָזיקער מיליאָן פונט פאַרטאַלעוועט געוואָרן. דאָס זעל-ביקע געשעט ביי אונדז מיט די פעסטיוואַלן פון יידישן ליד. דאָס זעלביקע גע-שעט מיט דער הילף וואָס כלערליי אַפיציעלע אינסטיטוציעס גיבן פאַרן יידישן בוך. כל הרוצה ליטול יבוא ויטול, ווער עס וויל קומט און טוט וואָס ער וויל און ווי אזוי ער וויל. דערנאָך האָט מען טענות צו דער אַפיציעלע טעאַטער באשר זי העלפט נישט דער יידישער קולטור, באשר זי גיט נישט אַרויס קיין דעקעטן וועגן דער גלייכבאַרעכטיקונג פון יידיש. מיינט איר אַז עמעצער וועט מאַכן אַרדענונג אין אונדזער קולטור-סביבה אויב מיר וועלן קודם כל אַליין עס נישט טאָן ?

ס'איז נישט מיינ אויפגאַבע צו באַריכטן וועגן די פּאָזיטיווע זאַכן וואָס דער קאָמיטעט פאַר דער יידישער קולטור אין ישראל האָט געטאָן ביז איצט, אָבער איך וויל זאָגן אַז ווען דער קאָמיטעט זאָל גאַרנישט האָבן געטאָן אויסער די איינע זאָך פון קאַאַרדינירן די אַרבעט פון די יידיש-קלובן, וואָלט דאָס אַליין שוין געווען אַ גרויסער און וויכטיקער אויפטן. וואָרים ס'איז מיינ איבערצייגונג אַז די יידיש-קלובן קאַנען און דאַרפן ווערן די באַזע פאַר אַ דעמאָקראַטיש-געוויילטער אינ-סטאַנץ וואָס זאָל מיט טאָג-טעגלעכע מעשים קעמפן פאַר דעם המשך פון יידיש ווי אַ קולטור-שפּראַך. אַזאַ אינסטאַנץ דאַרף רעפּרעזענטירן די יידישע קולטור כלפי חוץ, דאַרף שאַפן חשיבות און סימפּאַטיע פאַר יידיש אין דער העברעישער וועלט דורכן מאַניפעסטירן דעם טיפן אינטערעס פון יידיש פאַר די נאַציאָנאַלע אויפגאַבן וועלכע עס שטרעבט צו דערפילן די מדינה. אָבער אַזאַ אינסטאַנץ דאַרף אויך זאָגן איר אויטאָריטאַטיוו וואָרט וועגן דער יידישער קולטור-אַרבעט גופא, דאַרף רעאַ-

גירן קעגן כאַס און בטלנות, דאַרף קעמפן פאַר אַ קולטור-ניוואַ וואָס זאָל אימ-
פאַגירן אי זיך, אי יענעם. און דער עיקר — אַזא אינסטאַנץ דאַרף מאַביליזירן אַלע
אונדזערע מעגלעכקייטן צו שאַפן נייע איניציאַטיוון אויפן געביט פון העלפן דער
יידישער שעפערשיקייט, פון פאַרשפרייטן דאָס יידישע בוך, פון שאַפן פּאַזיציעס
צו דערציען נייע דורות יידיש-קענער און יידיש-ספּעציאַליסטן און בכלל — פון
שטיצן אַלע פאַרמען פון יידישן קולטור-אויסדרוק וואָס גיבן עקזיסטענץ-באַרעכ-
טיקונג אונדזער שפּראַך סיי היינט, סיי מאָרגן.

וועט אונדז געלינגען צו שאַפן אַן עפּעקטיווע קאָאָרדינאַציע פון די יידיש-
קלובן, כדי זיי זאָלן טאַקע זיין קולטור-קלובן און נישט קיין קלייזלעך פון „סאַ-
מאַדיאַטעלנאַסט“, ווי מען רופט עס אין רוסיש, נישט שטיבלעך אין וועל-
כע יעדער איינער קאָן זיך אַרומגאַרטלען מיט אַ פּאַטשיילע און זיך אַוועקשטעלן
דאַווענען ביים עמוד, וועט אונדז געלינגען די דאָזיקע יידיש-קלובן צו פאַראיי-
ניקן אין אַן אַלגעמיינער קולטור-ראַם מיט אַ פּערספּעקטיוו וואָס זאָל אַנטשפּרעכן
דעם גייסטיקן ניוואַ צו וועלן דאָס יידישע לשון האָט דערגרייכט, דאָן וועלן מיר
האַבן געשטעלט אַ טריט אויפן וועג צו שאַפן דאָס וואָס אונדז פעלט און קאַנען
ווייטער גיין אין דעם קאַמף פאַר דעם המשך פון יידישן לשון ווי אַ לשון וואָס האָט
נאָך אַ סך צו געבן אונדזער פּאַלקס-קולטור און אונדזער נאַציאָנאַל לעבן.

חיים בעז (ניו-יאָרק)

גענעראַל-סעקרעטאַר פון אַלוועלטלעכן יידישן קולטור-קאַנגרעס, אַמעריקע

חשובע פריינד, איך ברענג אייך אַ גרוס פון די שעפּערישע כוחות אין די
פאַראייניקטע שטאַטן, שרייבערס, קולטור-טוערס, פּאַלקס-מענטשן, יידן וואָס האָבן
ליב יידיש, און יידן וואָס האָבן ליב ישראל.

איך קום פון אַ לאַנד וואָס האָט געהאַט גרויסע פּאַליטישע שוועריקייטן, אומ-
רוען, סטודענטיש-רעבעלישע מאַסן-אַרויסטרעטונגען. איצט איז אַ סך שטילער
געוואָרן, אָבער דאָך מערקט זיך אַז די פייערונגען פון 200 יאָר אַמעריקע האָט מען
געפּראָוועט נישט דורך פאַראַדן, מיליטערישע, נישט דורך גרויסע אַרמאָדעס פון עראַ-
פּלאַנען, נאָר דורך אונטערשטרייכן די גרויסע פאַרשידנאַרטיקייט פון די פעלקער-
שאַפּטן, קולטורן, טראַדיציעס, יונג און אַלט, זיידעס און באַבעס און קינדער.
איבער גאַנץ אַמעריקע האָט דער געדאַנק פון פאַרשיידנאַרטיקייט און די חשיבות פון
פאַרשיידנאַרטיקייט, געפונען ביי דער דאָזיקער געלעגנהייט אַ הויכן אַפּקלאַנג אין אַ
דערקלערונג וועגן דעם פרעזידענט-קאַנדידאַט פון דער דעמאָקראַטישער פאַרטיי.
עס הייסט אַז עס האָט זיך עפּעס געביטן. דער געדאַנק פון קולטורעלער
פאַרשיידנאַרטיקייט, פון קולטור-פּלוראַליזם, כאַטש ער איז נישט פאַרשריבן אין קיין

שום לעגאלן דאקומענט, איז ער געווארן עפעס אזוינס וואס איז אַ ווירקלעכקייט, און אין דעם דאזיקן קלימאט קען מען אַרבעטן פאַר יידישן המשך, אין דעם דאָ- זיקן קלימאט קען מען אַרבעטן פאַר יידישער קולטור.

עס איז גאַר אַנדערש ווי מיט אַ האַלבן יאָרהונדערט צוריק, ווען איך בין גאַר יונג געקומען אין די פאַראייניקטע שטאַטן. און וועגן וואָס האַנדלט זיך עס? ווען יידן האָבן אין דער צייט פון דעד פראַנצויזישער רעוואַלוציע אָנגעהויבן דעם קאַמף פאַר דער עמאַנציפאַציע, זענען זיי אַרויס פון דער הנחה אַז מיר ווילן גלייכ- באַרעכטיקונג, גלייכהייט מיט אַנדערע, גלייכע רעכט אין פראַפעסיעס, אין אוני- ווערסיטעטן, אין פּאָליטישן לעבן. אָבער אין די 170 יאָר האָט אונדזער פּאָלק אויס- געפונען אַז האָבן גלייכע רעכט איז נישט גענוג. מיר דאַרפן אויך האָבן דאָס רעכט צו זיין אַנדערש פון אַנדערע.

דער 20סטער יאָרהונדערט, נאָך די טאַטאַליטערע רעזשימען, און אפילו נאָך דער דערפאַרונג אין די דעמאָקראַטיעס, אין אַן אינדוסטריעלער און טעכנאָלאָגיי- שער געזעלשאַפט וואָס צעשמעטערט גרופעס און אַטאָמיזירט פעלקער, האָט געוויזן אַז אַן דעם רעכט צו זיין אַנדערש, אי ווי אַ יחיד, אי ווי אַ קאָלעקטיוו, אַ סאָציאַלער אָדער אַ נאַציאָנאַלער — איז אויך דאָס רעכט אויף גלייכקייט נישט מעגלעך.

יעקב גלאַטשטיין וואָס איז אַ סך ציטירט געוואָרן, האָט אָנגעוויזן איינמאַל אַז פאַרבדיק אין דער פרי צו דער אַרבעט און זעענדיק פאַרהאַרעוועטע יידן, ווי זיי ליינען יידישע צייטונגען, האָט ער געטראַכט: אַ ייד דאַרף אַ יידישע צייטונג, די ניסן פון דער מאַרגן-צייטונג פאַרבינדן אים פסיכיש מיט אַ וועלט וואָס געהערט צו יידן, מיט אַ וועלט אין וועלכער עס געפינען זיך זיינע ברידער יידן. די שטחים מעגן זיין ווייט, ישראל, אַרגענטינע, דרום-אַפריקע, ענגלאַנד, אויסטראַליע, אָבער ער לעבט מיט זיי גלייך פון פרימאַרגן, ער איז פאַראינטערע- סירט אין זיי. ער דאַונט אַ בלאַט.

און מען מוז זאָגן אַז די יידישע פרעסע אין די פאַראייניקטע שטאַטן, אָנהויבן- דיק פונעם סוף פון דעם יאָרהונדערט, איז געווען די וואָס האָט געבראַכט קולטור צו דעם יידישן אַרבעטער פון וועלכן מען האָט אָפגעלאַכט, מען האָט אים גערופן „משה יאָסל“ און געזאָגט אַז ער פלעגט אַרגאַניזירן אַ פראַפעסיאָנעלן פאַראיין צו שטרייקן, און ווי נאָר ער פלעגט געווינען דעם שטרייק, פלעגט ער אַרויסטרעטן פון פאַראיין.

יידישע פרעסע, נישט האַבנדיק נאָך דעמלט די גרויסע שרייבער, האָט איבערגעזעצט, אין די ערשטע יאָרן, טשעכאַוון, עדגאַר עלען פאַן, טאַלסטאַי, וויקטאָר הוגאַ און פיל פיל אַנדערע. אין אַ ריינעם און ציכטיקן יידיש. די דרויסן- דיקע זייטן זענען געווען פול מיט סענסאַציעס, אָבער די אינווייניקסטע זייטן זענען געווען פול מיט קולטור, אויפקלערונג. די יידישע פרעסע, דאָס יידישע טעאַטער און די עיקר די יידישע ליטעראַטור, האָבן געהאַלפן נאַציאָנאַליזירן די יידישע אַמעריקע וואָס איז פּאָליטיש געווען אַריענטירט קאַסמאָפּאָליטיש. אַשׁיִס

„קידוש השם“ וואס האָט זיך געדרוקט אין „פאָרווערטס“, אין דער צייט פון דער ערשטער וועלט-מלחמה. אַפּאַטאַשוס דראַמעס און איבער אַלעס — שלום עליכם! „טוביה דער מילכיקער“ האָבן פיל מיטגעוירקט און דעם געשטאַלטיקונג פון יידישן נאַציאָנאַלן באַוווסטזיין אין אַמעריקע.

די יידישע פּאָלקס-מאַסן זענען אויפגעוועקט געוואָרן דורך דעם כוח פון יידיש, נישט נאָר פאַר די אידעען פון פאַרשריט, נישט נאָר פאַר אידעען פון אַרויס פון די פּייער-פּאַסטקעס, פאַר פּאָליטישער טעטיקייט, פאַר העלפן שטרייקנדיקע קוילן-גרעבער, אַמעריקאַנער, נאָר אויך פאַר בויען אַ נאַציאָנאַלע היים, פאַר די אידעען פון נאַציאָנאַלער אויפּלעבונג, פאַר די אידעען פון דער יידישער קולטור, די יידישע ליטעראַטור איז געווען דער נאַציאָנאַליזירנדיקער כוח און די יידישע פרעסע פון אַלע שאַטירונגען, איז געווען די גוטע אכסניה פאַר דער יידישער ליטעראַטור.

מיינע פריינד, אין די פאַראייניקטע שטאַטן ווייסן מיר היינט, אַז זיין אַ ייד הייסט זיך ראַנגלען פאַר יידישקייט. צי זי איז אַ נאַציאָנאַלע, וועלטלעכע, הומאַניסטישע, ווי אין אַמאַליקן מזרח אייראָפּע, אָדער זי איז אַ טראַדיציאָנעל-רעליגיעזע.

עס איז אַ קאַלעקטיווער קאַמף און עס איז אויך אַן אינדיווידועלער קאַמף. ראַנגלען זיך מיינט — באַמיען זיך אַז די שטוב זאָל זיין אַ יידישע, אַז דעם יידנס נשמה זאָל נישט זיין הפקר פאַר אַלע ווינטן, אַז דער היינטיקער יונגער ייד זאָל נישט בלייבן דער לעצטער פון אַ דור.

מיינע פריינד, ביז דער טשערנאָוויצער קאַנפּערענץ האָט דאָס וואָרט „יידי-שיסטן“ נישט עקזיסטירט. דער פאַרשלאַג וועגן אַ נאַציאָנאַלער שפּראַך האָט אַריינגעבראַכט אַ דעלעגאַט, אַ פּוּעלי-ציון. לאַמיר אייך זאָגן מיינע פריינד, עס איז פאַראַן אַן אונטערשיד צווישן יידישזיין פון זשיטלאָווסקי, שמואל ניגער, ליטוואַ-קאָו, נחום שטיף און להבדיל ווערגעליס. איך וועל אייך לייענען אַ פאַרצייכענונג וואָס שמואל ניגער האָט געשריבן אין זיין טאַג-בוך, אין 1908. ער האָט קיינמאַל נישט געטראַכט אַז דאָס וועט אַפּגעדרוקט ווערן.

ער האָט דעם טאַג-בוך געפירט ביזן לעצטן טאַג פון זיין לעבן, און איך האָב געהאַט דעם זכות אים צו רעדאַגירן און אַרויסגעבן.

ער שרייבט אַזוי: עס איז גאַר קיין ספק נישט, אַז דער אינערלעכער היסטאָרישער באַוווסטזיין פון דער יידישער נאַציע, איז פאַרבונדן מיט ארץ-ישראל, און אין יעדער צייט ווען אין דעם יידישן פּאָלק וועט זיך אָנהויבן אַן אינעווייניקסטע, גייסטיקע התעוררות, ווער דער שופר של משיח וועט אָנהויבן צו שאַלן אין דער יידישער נשמה, וועט גלייך אויפּלעבן די האַפּענונג און די בענקשאַפט נאָך דעם הייליקן לאַנד, אַזוי איז דאָס געווען אין דער עפּאָכע פון קבלה און חסידות! „ניין — זאָגט ניגער, אין אַ טאַג-בוך וווּ ער שרייבט פאַר זיך אַליין — אויסמעקן פון דער גייסט-געשיכטע ארץ-ישראל, איז ווי אויסמעקן אַ שם פון תפילה.“ דערלויבט מיר, חבר פאַרויזער, מיט דעם געדאַנק צו ענדיקן. איך וועל ענדיקן

מיט דעם, אַז ביים סוף פון 19טן יאָרהונדערט און דעם ערשטן פערטל פון 20סטן יאָרהונדערט, איז די שטרעבונג געווען צו ברענגען דעם יידן צו דער מערב-וועלט, צו דער מערב-איראָפּעישער קולטור. צו דער גרויסער וועלט. די שטרעבונג היינט דאַרף זיין צו ברענגען דעם יידן צו זיך אַליין, צו דעם אייגענעם פּאַלק.

ל. פּאַרדיאַטשיק

וועגן דעם מצב פון יידיש און יידישער קולטור אין סאָוועט-רוסלאַנד

מיין אויפגאַבע איז אַ שווערע און קאַמפּליצירטע. איך דאַרף, אין תּוּר, באַריכטן וועגן דעם מצב פון אַ פּאַרטייליקטער קולטור; מיט שרייבער פּאַרשני-טענע, ספרים פּאַרשוועכטע, בית-עולמס מיט פּאַלקס אָרנאַמענטן פּאַרוואַנדלטע אין פּאַרקן און שפּיל-פלעצער און בתי-מדרשים און קלויזן, מיט אַלטע האַלצשניטן און מאַלערייען — אין סקלאַדן און מאַסלאַבוינעס. וועגן אַ פּאַרשווונדענער גאַנ-צער יידישער ציוויליזאַציע. איך דאַרף דערציילן וועגן דעם צושטאַנד פון יידיש און יידישער קולטור אין אַ לאַנד וווּ עס איז פּאַקטיש גישט פּאַראַן קיין אָרגאַניזירט יידיש קולטור-לעבן. עס זענען אין סאָוועט-רוסלאַנד גישט פּאַראַן קיין יידישע שולן, קיין יידישע פרעסע, קיין יידישער טעאַטער, קיין יידישע קלובן, ביבליאָטעקן און גישט קיין שום אַנדערע יידישע קולטור אַנשטאַלען. ועל כּוּלם, עס איז גישט פּאַראַן קיין איין מלוכהשע אָדער געזעלשאַפטלעכע קערפּערשאַפט, וואָס זאָל זאָרגן און זיך באַשעפּטיקן מיט יידישע קולטור פּראַבלעמען.

מיט דער פּולער אַחריות ווילט זיך פון דער דאָזיקער טריבונע מעלדן, אַז ווען עס וואַלטן דאָרט געשאַפּן געוואָרן די געהעריקע פּאַליטישע און געזעלשאַפטלעכע באַדינגונגען, איז צו גלויבן אַז מיר וואַלטן געקאַנט דערוואַרטן איבערראַשנדיקע היסטאָרישע סורפּריזן. מחמת אין דעם דאָזיקן גרויסן יידישן שבת, איז פּאַראַן אַ שפע פון גישט קיין אויסגענוצטער קולטור-שאַפּערישע ענערגיע. צי האַט מען מיט אַ יאָר צען-פּופּצן צוריק זיך געקאַנט פּאַרשטעלן אין סאָוועט-רוסלאַנד אַן עליה-באַוועגונג? צי האַט מען געקאַנט גלויבן, אַז נאָך די אוימאויפהערלעכע ליק-ווידאַציעס, און באַזונדערס נאָך דעם טאַטאַלן חורבן אין 1948—1953 וועט נאָך קאַנען אויפשטיין תּחית המתים אַ יידישע שאַפּערישע נאַטור? זענען מיר דאָך עדות ווי פּאַר די לעצטע צען-פּופּצן יאָר האַט אַ באַדייטנדיקע גרופּע שרייבער באַנייט זייער שעפּערישקייט. מען קאַן גישט זאָגן אַז עס איז מקיים געוואָרן שמואל האַלקינס אַפּטימיום, ווען ער האַט געטרוימט (אַז), „פון אויס ליטעראַטור וועלן מיר שאַפּן גרויס ליטעראַטור“. עס זענען אַבער דאָך פּאַר די לעצטע יאָרן געשאַפּן געוואָרן אין ראַטנפּאַראַנד ליטעראַריש קינסטלערישע ווערק פון אַ וויכ-

טיקן נאציאנאלן באדייט. מחמת מאנגל אין צייט מוזן מיר אויסמיידן רעדן וועגן זייערע עסטעטישע און עטישע קוואליטעטן. די כוונה איז בלויז אונטערצושטרייכן וועגן שאפערישע קוואלן וואס ווערן פארגוואלטיקט. עס ווילט זיך אבער פארט כאטש דערמאנען אז טראץ אלע ווידערשפרוכן און שטרויכלונגען, זענען אין דער דארטיקער טויט-שטומער וועלט, וווּ יידיש לשון לעבט נישט אין שטוב און נישט אין גאס, געשען ממש ווונדער. די באעוולטע און באליידיקטע יידישע שפראך האט זיך אויפסניי צעקלונגען אין די ווערק פון די שרייבערס מיט א באזונדערער זאפט און קראפט. און שפראך איז דער רעאלער באוויסטיגן פון א פאלק. דער דאזיקער פאקט פאר זיך, איז מעיד וועגן לעבעדיקע ווארצלען ביים פאלק און ביי זיינע שאפער.

גלייך אין אנהייב פון דער אזוי גערופענער „רעהאביליטאציע“ האט דער קלוגער און געבילדעטער שרייבער נח לוריע געזאגט: „דער חידוש פון שרייבן איצט, ס'הייסט פון שרייבן יידיש, איז נישט קיין צופעליקייט, א בויס וואקסט נישט סתם אזוי. ס'מוז עפעס זיין אין באדן, אין דער לופט, וואס ברענגט אז א בויס זאל בליען און זיך באדעקן מיט בלעטער. זאכן וואס זענען קעגן דער נאטור קאנען נישט האבן קיין קיום.“ (לויט חיים סלאוועס: „איך און ארום“, פאריז 1970, ז' 160).

אבער נישט נח לוריעס גלויבן און נישט האלקינס טרוים זענען מקוים געווארן. די צעבליטע ביימער — די שרייבער — געפינען זיך אין א מדבר און איבער דעם פאלק, וואס דארף זייערע פרוכטן געניסן, ליערט די דאגמע פון אינטעגראציע ציאניזם, וואס איז גורם, אז אין דער היינטיקער אנטוויקלונגס סטאדיע פון דער סאָוועטישער געזעלשאפט מערקט זיך א טענדענץ, ווען פעלקער און נאציאנאל-ליטעטן ווייזן ארויס א באגער זיך צוזאמען גיסן. ביי די יידן, האלטן די טעאָרע-טיקער, קומט עס פאר אין א גיכערן טעמפאָ. זיי זענען דערגאנגען צו אזא מדרגה פון אנטוויקלונג אז זיי האבן שוין קיין באדערפעניש צו קולטיווירן זייער נאציאנאלע באזונדערקייט. קינסטלעך אויפשטעלן קולטור אינסטיטוציעס אין יידיש, זענען גוזר די אינטעגראציע פרעדיקער, באטייט האַמעווען דעם נאטירלעכן און פראַגרעסיוון אינטעגראציע פראַצעס.

עס איז נישט אונדזער אויפגאבע איצט צו דערווייזן דעם פאלשן און, אין תוך, רעאקציאנערן כאראקטער פון דער דאגמע וועגן יידישן זעלבסט-אונטער-גאנג דער פאראדאקס (און אפשר איז עס נישט קיין פאראדאקס) באשטייט אין דעם, וואס דער איינציקער זשורנאל וואס דערשיינט נאך אין יידיש, האלט אויך אז די אינטעגראציע פון די יידן אין די פרעמדע שפראכן און קולטור, איז דיאלעקטיש א געזעלעכע פארמאציע פון דעם יידישן פאלקס-גורל.

צוליב היסטארישער פינקטלעכקייט דארף באמערקט ווערן אז די מערכה פון יידיש און יידישקייט אין סאָוועטנאָר באַנד ווערט באַשטימט פון פאַרשיידענע פאַקטאָרן. דער אַסימילאַציע פראַצעס איז נישט קיין פּועל יוצא נאָר פּון אַ פּרעמדן

אויסערלעכן דרוק. אין רעזולטאט פון באשטימטע היסטארישע סיבות, איז נאך דער צווייטער וועלט מלחמה דער רוב סאָוועטישע יידן פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ כמעט אויסגעשפּראַכענעם אורבאַניסטישן עלעמענט. איבער 50% פון די יידן אין דער רוסישער רעפּובליק, למשל, לעבן אין צוויי שטעט, אין מאַסקווע און לענינגראַד. און אין אוקראַינע לעבן איבער 60% אין דריי שטעט; קיעוו, כאַרקאָו און אָדעס. די דאָזיקע דערשיינג און אויך דער פּאַקט, וואָס אין דער יידישער באַפֿעלקערונג זענען פאַרגעקומען ראַדיקאַלע פּראַפעסיאָנעלע ענדערונגען, האָט גורם געווען נייע שפּראַכלעכע און קולטורעלע באַציונגען. דערפֿון איז געדרונגען, אַז די עקזיסטענץ פֿון דער יידישער קולטור אין סאָוועטרוסלאַנד, איז באַדראַט פֿון צוויי פּראָנטן: פֿון באַגרענעצונגען און צוואַנגס-אַסימילאַציע און פֿון דער אַנדערער זייט, וואָס אין סאָוועט-רוסלאַנד ווירקן אויך די זעלבע פּאַקטאַרן ווי אין אַלע תּפוצות ווי דער גלות בכלל וואָס פֿירן אָפּ יידן פֿון יידיש און יידישקייט.

אין שיינ פֿון דעם ביז איצט געזאַגטן, לאַמיר אַצינד לויפּיק באַטראַכטן דאָס סדרם בעטל וואָס איז פֿאַרט נאָך פּאַרבליבן פֿאַר דער יידישער קולטור אין סאָוועט-רוסלאַנד מען קאָן פּאַרצייכענען דריי אַזעלכע פּאַזיציעס;

ערשטע — „סאָוועטיש היימלאַנד“. דער געזעלשאַפטלעך פּאַליטישער פּרופּאָ פֿון דעם זשורנאַל, איז גענוג באַקאַנט און מיר וועלן זיך אויף דעם נישט אַפּשטעלן. עס וויל זיך גראַד אַנמערקן דאָס פּאַזיטיווע וואָס איז פּאַרבונדן מיט דער דער-שיינג. נישט געקוקט אויף אַלע פּאַליטישע ספּעקולאַציעס און חשבונות, שוין דער עצם פּאַקט אַליין, וואָס אַזאַ זשורנאַל דערשיינט, איז ביודעים צי בלא יודעים, אַ באַשטימטע באַשטעטיקונג מצד די סאָוועטן אַז צו געוויסע שייכטן פֿון יידישן פּאַלק מוז מען רעדן יידיש. והשנית, איז דאָך פֿאַרט דער זשורנאַל צום באַדויערן דאָס איינציקע אָרט וווּ אַ יידישער שרייבער קאָן דרוקן זיינע ווערק. קיין גרויסע פּערספּעקטיוון האָט דער זשורנאַל נישט. וויפּל עס איז באַווסט ווערט זיין טיראַזש פּאַרקלענערט פֿון יאָר צו יאָר און דער לייענער קרייז ווערט קלענער און שמאַלער. אין דעם, אגב, איז מודה די רעדאַקציע אַליין. „דער זשורנאַל, סאָוועטיש היימלאַנד“ — לייענען מיר אין ערשטן נומער פֿון היינטיקן יאָר — דערשיינט פֿאַר אַן אוידי-טאַריע, וואָס נישט נאָר עס שטייט איר נישט פֿאַר, על פי כלל אויסלערנען זיך לייענען, נאָר זי (די אוידיטאַריע) הייבט שוין אָן (ווי טרויעריק עס זאָל נישט זיין) ביסלעכווייז צו פּאַרגעסן ווי אַזוי צו לייענען יידיש.“ (סאָוועטיש היימלאַנד” 1, 1976, ז' 175).

די לייענער אוידיטאַריע פֿונעם זשורנאַל, האַלטן מיר, ווערט אַלץ קלענער. נישט מחמת זי הויבט אָן ביסלעכווייז פּאַרגעסן? נאָר גיכערשט ווייל זי הערט נישט אויף גאַנץ גוט געדענקען די שעדלעכע האַלטונג פֿון „סאָוועטיש היימ-לאַנד“ צו די גרונט פּראַבלעמען פֿון יידישן קיום אין אונדזער צייט. צווייטע פּאַזיציע. די קליינקונסט-גרופּן און ליבהאַבער קרייזן. לויט אַ סטאַ-טיסטיק וואָס איז פּאַרעפּנטלעכט געוואָרן אין דריטן נומער „שבות“, וואָס עס

לאזט ארויס דער תל אביבער אוניווערסיטעט, האָבן אין די יאָרן 1956—1967 עקזיסטירט זעכצן פּראָפּעסיאָנעלע קליינקונסט גרופּן און ליבהאַבער קרייזן. און עטלעכע צענדליק פּראָפּעסיאָנעלע זינגערס און רעציטאַטאָרס זענען אַרויסגעטראָטן מיט קאַנצערטן. די דאָזיקע אויפּטריטן האָבן געשפּילט אַ וויכטיקע ראָל אין שטילן דעם קולטור דאָרשט פון די סאָוועטישע יידן. הונדערטער און טויזנטער צושייער פלעגן באַזוכן די קאַנצערטן. אָבער דאָס איז שוין היינט בלויז געשיכטע. די דראַמ-קרייזן און כאָרן עקזיסטירן שוין אויך נישט. אייניקע זענען ליקוידירט געוואָרן ווי נעסטן פון יידישן נאַציאָנאַליזם. (דער כאָר און דראַמקרייז פון ריגע). אַנדערע האָבן זיך אַליין אויפגעלייזט נישט אויסהאַלטנדיק דעם שווערן געראַנגל פאַר זייער עקזיסטענץ.

אַ גרויסער טייל פון די פּראָפּעסיאָנעלע שוישפּילער, זינגער און ליבהאַבער זענען עולה געווען קיין ישראל. אין סאָוועטן-פאַרבאַנד איז נאָך פאַרבליבן דער איינציקער מאַסקווער דראַמאַטישער קאָלעקטיוו, אַ ליבהאַבער גרופּע אין ווילנע און אין ביראַבידזשאַן.

כדאי צו פאַרצייכענען דערביי פּאָלגנדיקן כאַראַקטעריסטישן פּאַקט; אַלע אַקטיאָרן פונעם ביראַבידזשאַנער דראַמקרייז, אָדער כמעט אַלע זענען רוסי, ווייל אין דער, אַזוי גערופּענער, ייִדישער אויטאָנאָמער געגנט זענען כמעט קיין יידן נישטאָ. פון די 172,449 איינוווינער זענען 11,452 יידן אין פון זיי האָבן בלויז 1,980 אַנגעוויזן יידיש ווי זייער מוטערשפּראַך.

דריטע פּאָזיציע. דאָס דערשיינען פון יידישע ביכער. דאָס געשעט, אמת, אין זייער אַ מינימאַלן פאַרנעם. אָבער אויך דאָס דאַרף מען נישט מינימיזירן. חוץ זייער קינסטלערישן ווערט זענען דאָך די ביכער דער איינציקער מקור צו דער-קענען געוויסע אַספּעקטן פון דעם היינטיקן יידיש-סאָוועטישן לעבן.

אין אַן אַרבעט „מחותרת ציונית-חלוצית בברית המועצות“ (ציוניסטיש-חלו-זישע אונטערערד אין סאָוועטן-פאַרבאַנד) שרייבט דער געוועזענער אַסיר ציון שמעון קלעס: „מחזהו של שמואל האלקין „בר כוכבא“ עשה היסטוריה ברחוב היהודי ובין הנוער הציוני במיוחד. כל כמות של המחזה שהיתה מופיעה בחנויות הספרים היתה נחטפת מיד. דאגו שלכל גרעין יהיה לפחות עותק אחד של המחזה. — המחזה הפיה תקוות בלב רבים ונהפך לספר היסוד לכל חברי התנועה.“ (מורשת י"ב, יולי 1970).

דאָס באַטייט: האַלקינס דראַמע „בר כוכבא“ האָט געמאַכט געשיכטע אין דער יידישער גאַס בכלל און ביי דער ציוניסטישער יוגנט בפרט. וויפל עקזעמפּלאַרן פון דער דראַמע עס זאָלן זיך נישט געווען האָבן באַוויזן אין די ביכער קראַמען זענען זיי גיך צעכאַפט געוואָרן. מען האָט געזאָרגט, אַז ביי יעדן קעמערל פון דער באַוועגונג זאָל זיך געפּינען כאַטש איין עקזעמפּלאַר פון דער דראַמע — די דראַמע האָט אויפגעוועקט האַפּענונגען אין אַ סך הערצער, און איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ גרונט ווערק פאַר אַלע חברים פון דער באַוועגונג.

עד כאן שמעון קלעס.

די וואַרצלען פון דעם נאַציאָנאַלן זכרון זענען ביי די סאָוועטישע יידן קיינמאַל נישט פּאַרטריקנט געוואָרן. טראַץ די שטרויכלונגען און טראַץ אַלע בלאַנדזשענישן האָבן אין די טיפענישן פון דעם פּאַלקס באַוווּסטזיין נישט אויפגעהערט טליען פונקען פון נאַציאָנאַלן שטאַלץ און מענטשלעכער ווערדע. שפורן וועגן דעם זענען פאַראַן אין פּאַלקלאַר, אין דער שפּראַך, אין דער קינסטלערישער ליטעראַטור. אַפילו אין די חשוכדיקע סטאַלין יאָרן איז די ליטעראַטור באַרייכערט געוואָרן מיט טיפן און געשטאַלטן אָנגעלאַדענע מיט דורותדיקער יידישער גייסטיקייט. באַנאַנד מיט די קאַלכאַזניקעס און סטאַכאַנאָוצעס האָט שמואל האַלקין באַזונגען „שולמית“, דער נסתר די בראַסלאָווער חסידים, דוד האַפּשטיין דעם בראַשיתדיקן „אור הגנוז“, פרץ מאַרקיש די אַפּאַקאַליפּטישע חזיונות פון דעם „פּערציקיאַריקן מאַזן“, עלי שעכטמאַן די „קדושת השכינה“. און הירש אַשעראָוויטש די „לוי“, וואָס אינעם וואַכעדיקסטן חומר, ניצויץ לויטערסטן באַהאַלטן“.

דער מצב פון דער יידישער שפּראַך און קולטור אין סאָוועטן-פּאַרבאַנד איז היינצוטאָג אַ טרויעריקער, אַפילו אַ טראַגישער. מען טאָר זיך אָבער נישט איילן זאָגן נאָך זיי רבנן קדיש. אין די טיפענישן פון דעם דאָזיקן גרויסן יידישן שבט זענען באַהאַלטן אוצרות פון נישט קיין אויסגענוצטער נאַציאָנאַלער קולטור ענערגיע. און ביי גינסטיקע פּאַליטישע און געזעלשאַפטלעכע באַדינגונגען קאַנען מיר פון אים נאָך ווונדער דערוואַרטן.

אין 1977, ווערט 25 יאָר זינט דעם טראַגישן 12טן אויגוסט, איז זאָל דערהערט ווערן אונדזער געשאַל פון דער דאָזיקער טריבונע: זאָל שוין אַ סוף נעמען צו דער סטאַלינישער טאַקטיק פון לעסטערן און פאַרדאַרבן יידישע הייליקייטן.

שבע צוקער — יוגנט-גרופע

מיט אַ קורצער צייט צוריק האָבן מיר געהאַט אין קאַנאַדע געסט, די רע-ציטאַטאַרין הדסה קעסטין און דעם דיכטער בינם העלער. זיי האָבן גערעדט מיט אונדז וועגן יידיש און זייער ערנסט, זייער אויפריכטיק. זיי האָבן געזאָגט, אַז מיר יוגנטלעכע דאַרפן קומען צו דער קאַנפּערענץ און מיר דאַרפן זיין אָנגרייפּעריש. מיר דאַרפן ווייזן דער ישראלידיקער יוגנט, אַז מיר יונגע יידי-שיסטן האַלטן יידיש פאַר אַ יש. מיר דאַרפן זען אַז יידיש זאָל זיין די נאַציאָנאַלע שפּראַך וואָס בינדט צונויף די יידישע יוגנט פון דער גאַרער וועלט.

איך האָב זיך צוגעהערט, און פון איין זייט בין איך געווען זייער מיטגע-ריסן פון דעם ברען און התלהבות, און פון דער צווייטער זייט עפעס האָט ביי מיר געטראַכט: וואָס פאַר אַ שיינע, אַדער, זאָל מען מיר אַנטשולדיקן, נאַרישע נאַיווע חלומות. צי ווייסן זיי נישט אַז די יוגנט היינט רעדט כמעט נישט קיין

יידיש ? צי ווייסן זיי נישט אז אויב מען וועט גיין און זאגן יונגע מענטשן :
יידיש איז די נאציאנאלע שפראך, וועט מען אייך ערשנס זאגן : וואס גייט מיר
און נאציאנאלע שפראך ? און צווייטנס, אויב שוין יא א נאציאנאלע שפראך,
פארוואס נישט עברית ?

און איך בין פשוט אין כעס געווארן וואס מענטשן האבן געקענט אזוי
רעדן און נישט קוקן אויף די פאקטן. ביז הדסה האט דעקלאמירט, און דווקא
וונדערשיין, איינע פון בינם העלערס לידער וואס הייסט „אן קינדער און אן
גרייזן“. דעמאלט האב איך פארשטאנען וואס זיי מיינען.

וואס דארף זיין דער צוגאנג פון דער יידישיסטישער יוגנט ? מיר דארפן
קודם כל, וויסן אוינזער לאגע. אונדז קומט אויס צו ארבעטן אין א סביבה וואס
איז כמעט אן קינדער. נישט ווייל מיר זענען נאיוו. נישט ווייל מיר זענען
בלינדע בעל-חלומות און ווייל אזוי געפעלט אונדז, נאך ווייל דער חלום איז
א גוטער. און צי עס קען יא מקוים ווערן, אדער נישט, האלט איך אז עס איז
א חלום וואס עס איז ווערט אים צו פארווירקלעכן.

מיר אלע, יונגע יידישיסטן, זענען גלייך צו א מענטש וואס שפאצירט
אויף א שטריק צווישן דעכער, צווישן צוויי וועלטן. מיר זוכן דעם באלאנס.
אמאל זענען מיר אפטימיסטיש, אמאל פעסימיסטיש, רעאליסטיש, אבער גע-
וואלדיק אידעאליסטיש. איך האלט אז דער עצם פאקט, וואס אין 1976 געפינט
זיך אזא יידישיסטישע יוגנט, איז א באווייז אז עס געפינט זיך נאך ביי אונדז
אידעאליזם.

אבער וואס טוט זיך מיט די יונגע יידן וואס האבן אין גאנצן קיין שייכות
נישט צו יידיש ? היי יאר בין איך ווי א שליח פון די יוגנט-גרופן, ארומגע-
פארן אין פיל ערטער אין די פאראייניקטע שטאטן, אין קאנאדע און איך האב
גערעדט מיט יונגע מענטשן וועגן יידיש. איך האב געהאט אן אויסערגעוויינ-
לעכע געלעגנהייט צו זען וואס עס טוט זיך יא און וואס עס טוט זיך נישט
אויף דער יידישער גאס. כאטש איך בין מער באקאנט מיט אמעריקע, מיין איד,
אז א סך פון דעם וואס איך וועל זאגן, האט אויך א דירעקטן שייכות מיט
אנדערע לענדער.

מיינע פריינד, איך וויל דא נישט צו נישט מאכן די אלע אויפבליונגען
אויפן יידיש-געביט. אבער מיר דארפן אנערקענען דעם פאקט, אז די יוגנט
ווייס גארנישט וועגן יידיש, און ווי מיין טאטע זאגט : גארנישט, אין גאנצן נישט.

יוגנטלעכע פרעגן, למשל, אזעלכע פשוטע פראגן ווי : איז יידיש א-
דערש פון עברית ? צי איז דא א יידישע ליטעראטור, א חוץ שלום-עליכם,
פון פידלער אויפן דאך ? זענען דא נאך אנדערע יידישע שרייבערס ?

און א רוב יונגע פארבינדן יידיש דער עיקר מיט אלטע מענטשן און מיט
פרומע מענטשן. נישט איין מאל האט זיך געטראפן ביי מיר, אז עס איז מיר
אויסגעקומען צו רעדן מיט יונגע, פלעגן זיי זאגן צו מיר : אפשר האסטו גע-

זען עס וואָלגערט זיך אַרום אין די קאַרידאָרן עפעס אָן אַלטיטשקע יידענע פֿון ליובאַוויטש, וואָס זי דאַרף קומען צו אונדז און רעדן וועגן יידיש?

מיינע פֿריינד, אַט דאָס בין איך, די אַלטיטשקע יידענע פֿון ליובאַוויטש...

נישט נאָר טראַכט מען ווייניק וועגן יידיש. נאָר וואָס עס שטערט מיר אַפט מאָל אַ סך מער איז אַז אויך דאָס וואָס מען ווייס וועגן יידיש, איז מער בעגאַטיוו ווי דאָס גאַרנישט נישט וויסן. ווי זאָל איך עס אייך דערקלערן? זומער צייט בין איך אַרומגעפאַרן זייער אַ סך אין די זומער לאַגערן אין ניו-יאָרק, פענסילווייניע אַאז"וו, און טייל פֿון די באַגעגענישן מיט דער יוגנט איז דווקא געווען זייער גוט און פּאָזיטיוו. אָבער פֿון דער צווייטער זייט זענען געווען, וואָס איך וואָלט גערופן: בעגאַטיווע באַציונגען. אָדער מען האָט געזאָגט: יידיש? וואָס דאַרף מען זיצן און הערן וועגן יידיש? בעסער צו שווימען אָדער זיך צו שפּילן. אָדער מען פּלעגט אַמאָל קומען צו מיר אַזוי פּריילעך און ענטוואַסטיש און מען פּלעגט זאָגן: היי, וועסט אונדז אויסלערנען ווי אַזוי צו שעלטן אויף יידיש?...

און דאָס איז עס וואָס זיי האָבן געוואָלט וויסן. און איך מיינ נישט אַז דאָס איז אַ דערשיינונג בלויז ביי יונגע קינדער. איך האָלט אַז אויב מען וואָלט געמאַכט אַן אַנקעטע איבער גאַנץ אַמעריקע, און מסתמא אויך אין אַ סך אַנדערע לענדער, וואָלטן די רעזולטאַטן געווען פּונקט די זעלבע און מען וואָלט געפרעגט ביי נישט יידיש-רעדנדיקע מענטשן: שרייבט אַן 15 ווערטער וואָס איר קענט פֿון דער יידישער שפּראַך, וואָלטן ביי 90 פּראָצענט מענטשן, 10 פֿון די 15 ווערטער געווען: חוצפה, שלימזל, שלומיאל, פּיעטעק, חזיר און נאָך אַזעלכע ווערטער, וואָס איך וועל נישט דערמאָנען, ווייל איך האָלט אַז עס איז אַ קולטורעלער עולם דאָ.

דאָס הייסט, אַז ביי אַ סך מענטשן, אַפילו אַז זיי מיינען אַז זיי האָבן ליב יידיש איז עס ביי זיי בלויז אַ שפּראַך פֿון קללות און באַליידיקונגען. מיר, די יוגנט דאָ, ווילן זייער שטאַרק אַז דאָס זאָל זיך בייטן, אָבער ווי טוט מען דאָס? מיר ווילן אַז די קאַנפּערענץ זאָל עפעס אויפטאָן, אַז דער מצב זאָל זיך ראַדיקאַל און גיך בייטן. און איך וויל אַנמערקן אַז מען קען נישט אַנקומען צו דער יוגנט מיט פייערלעכע רעדעס ביי געדעקטע טישן. מען דאַרף פּשוט רעדן נישט אַזוי אידעאָליסטיש, מען דאַרף מאַכן אַז יידיש זאָל זיין מער צוגענגלעך צו דער יוגנט. דאָס הייסט, מען דאַרף געבן געלט כדי מען זאָל קענען איינפירן קורסן אין די אוניווערסיטעטן, און געלט איז אין אַ געוויסן זין דער עיקר.

איר דאַרפט זיין גרייט צו שאַפן געלט. מען דאַרף זיין גרייט צו בויען יידישע טאַגשולן. מיט אַ וואָך צוריק וואָלט איך געזאָגט, אַז עס איז צו שפּעט. אָבער איצט, ווען איך האָב געזען אַז אין אויסטראַליע איז דאָ אַ יידישע טאַגשול, האָב איך נייע האַפענונגען. מען דאַרף זען בכלל שטיצן יידישע דערציונג,

ד.ה. דזשואיש, ווייל נאָר אויב עס געפינט זיך אַ פולע פּראָגראַם לימודים, קען מען האָפּן אַז מען קען דאָרטן אַריינקוועטשן יידיש.

און וואָס נאָך? מען דאַרף זען, איר דאַרפט זען, אַז די באַציונג וואָס יידיש-שיסטן, ליבהאַבערס, טוערס האָבן צו אונדז, דער יידישיסטישער יוגנט, זאָל זיך בייטן, וואָס הייסט? מיר קריגן נישט די ממשותדיקע דערמוטיקונג וואָס קומט אונדז, מיר קריגן קניפן אין די בעקלעך. דאָס האָבן מיר גענוג. איך האַלט אַז אין אַ געוויסן זין נעמט מען אונדז נישט ערנסט. מען שרייט: יוגנט, וווּ איז די יוגנט? אָבער ווען עס קומט דער יונגער מענטש און ווייל צוטרעטן צו דער יידישער פרעסע, אָדער צו דער יידישער בינע, איז דאָס נישט גרינג. מען שרייט: יוגנט, אָבער אַז עס קומט צו געבן געלט, זעט מען אַז נישט איין היים יענקל האַנגיקוועטשער... האָט געגעבן 3 דאָלאַר. אַז וויי איז צו דער מציאה, מיינע פריינד...

מען שרייט: יוגנט, אָבער ווען עס קומט דאָ, ביי אַט דער קאָנפּערענץ, צו קריגן אַ וואָרט אויף דער טריבונע, האָט מען עס נישט אַזוי לייכט אויסגע-פּוועלט. מען ווייזט אָן אויף דער יוגנט ביי דער קאָנפּערענץ, און מען זאָגט אַז מיר זענען דער המשך, אָבער אַז מען זאָל אונדז פּרייוויליק געבן אַ וואָרט — דאָס נישט. מען זאָל זיך צוהערן צו אונדז, און אונדז געבן אַן אָרט ווי אַלע אַנדערע — אַט דערפאַר האָבן מיר געמוזט קעמפּן, נישט ביי אַלע, נאָר ביי אַ סך.

און איצט קורצע באַריכטן פון אַלע לענדער: אין קאָנאָדע. כנגד אַנדערע לענדער, איז קאָנאָדע דער יידישיסטישער גן עדן. עס געפינען זיך אין גאָודרי, וויניפעג, מאָנטרעאַל יידיש-העברעיִשע טאַגשולן. אין מאָנטרעאַל געפינט זיך אַ יידיש קרייז, אַ חוג, וווּ עס זענען פאַראַן אַ סך יונגע טאַטעס און מאַמעס וואָס דערציען פאַקטיש זייערע קינדער אויף יידיש. די יידיש קאַטעדרע איז מאָנ-טרעאַל ווערט וואָס אַ מאָל בעסער און גרעסער, און מען האַלט אַפילו ביים שאַפּן אַ גראַדואיר-אַפּטיילונג.

אין די פאַראייניקטע שטאַטן ווערן די קורסן פון יידיש וואָס אַ מאָל גרעסער. היינט זענען פאַראַן אַרום 30 אוניווערסיטעטן וווּ מען קען זיך לערן נען יידיש. יוגנט-קורס פּלאַנירט אַרויסצוגעבן אַ דיסק פון לידער וואָס יונגע מוטערס האָבן געשאַפּן. איך האַלט אַז דאָס איז אַ געוואַלדיקער פּראַיעקט און מען דאַרף אַ גרויסע סומע געלט; אויב איר ווילט געבן זענען מיר גרייט...

און נאָך אַ זאָך: עס איז דאָ אַ נייער יידישער פּילם. דאָס איז דער ערשטער יידישער פּילם אין די לעצטע 24 יאָר, און דאָס האָט צוגעגרייט אַ יונגער-מאַן, דזשאַרדזש ווילעצקי. עס הייסט „דאָס מזל“. די קינדער זענען יונגע קינדער פון יידישן קעמפּ. אויב איר ווילט וויסן מער וועגן דעם, פאַרבינדט זיך מיט מיר. איך האָב אַפילו קאַפּיעס פון דעם פּילם. אויב איר ווילט עס זען, און איך מיינן אַז עס איז כּדאי דאָס צו זען. עס האָט ענגלישע סובטיטלען.

אין פראנקרייך זעט מען אין די אוניווערסיטעטן א נייע אויפבליונג פון יידיש. עס געפינט זיך שוין א פאר קורסן, און אונדזער פראנצויזישער דעלעגאט, בערל, האט אונדז געזאגט אז ער האלט אז דער באדן איז געווארן רייף מען זאל שאפן א קאטעדראל, עס זאלן נאר זיין די פאסיקע מענטשן דאס צו טאן.

אין ישראל, ווי געזאגט, בייט זיך די באציונג און מען זעט אז אין ירושלים אוניווערסיטעט שולט מען אויס ערשטקלאסיקע פארשערס. עס זיצט דא א יידיש לייען-קרייז וואס טרעפט זיך איין מאל א וואך, און א דראמע-קרייז האט זיך אויך געשאפן.

אין 1947 איז אין אויסטראליע איינגעשטעלט געווארן א יידישע טאג-שולע און די צאל תלמידים וואקסט פון יאר צו יאר. אין 1975 האט די גרעסטע יידישע מיטלשול און א הויכשול אין לאנד אָנגעהויבן צו לערנען יידיש. ס'האט זיך געשאפן א יונגער יידישער דראַמקרייז, און עס זענען דא אַקטיוויטעטן וואָס ווערן אָפֿט אָנגעפירט אויף יידיש — דיסקוסיעס און צייטונגען. און דאָס, מיינע פריינד, איז וואָס מען רופט דער רענעסאַנס פון יידיש, — אַ טערמין וואָס איד האָב אָגב פיינט, ווייל רענעסאַנס מיינט דאָך אַז עפעס איז געשטאַרבן. און איך האָלט גישט אַז יידיש איז געשטאַרבן, ווייט פון דעם. איז וואָס? אַג-שטאַט צו רעדן, לויבן, צו געבן פרייצייטיקע הספדים אויף יידיש, איז בעסער קוקן צו דער צוקונפט און אַרבעטן און זיך צוהערן צו אונדז, צו דער יוגנט, צו דעם וואָס מיר האָבן צו זאָגן, ווייל ווי איר זאָגט: מיר זענען דאָך דער המשך.

לעאָן לענעמאַן (פראַנקרייך)

חשובע מיט-פאָרויצער, חשובע פרעזידיום, ליבע פריינד. מיר האָבן זיכער אין פראַנקרייך אויך גאַנץ שיינע יידישע מיידלעך. און איך וואָלט פאָרויכערט די פראַנצויזישע דעלעגאַציע אַ גרויסן דערפאַלג, ווען איך וואָלט אויך געוועזן אימשטאַנד היינט דאָ, פאר מיר אַוועקצושטעלן אַ יידיש מיידל פון פאָרין, וועלכע זאל אָפגעבן אַזאַ באַריכט ווי מיר האָבן דאָ געהערט, און וואָס איז אַזוי אַפלאַדירט געוואָרן דורך אייך, וועגן די יידיש-טעטיקייט צווישן יידישע יוגנט אין פראַנקרייך.

ליידער בין איך אָבער גישט אין אַזאַ גוטער לאַגע, און איך מוז אַליין פאַרטרעטן דאָס יונגע מיידל און אָפגעבן אַ באַריכט, אָבער דאָך ווייסן מיר שוין היינט צו וואָס מיר שטרעבן. מיר שטרעבן אַז צו דער צווייטער, ווייטער-דיקער קאַנפערענץ פאַר יידישער קולטור, זאַלן פון אַלע לענדער וועלכע וועלן זיך באַטייליקן, קומען יונגע מיידלעך און יינגלעך און זיי זאַלן אונדז פאַר-טרעטן. דערווייל מוזן מיר נאָך זיי פאַרטרעטן.

אָבער איך מײן אַז דאָס איז דערגרייכלעך. און דעריבער וועל איך רעדן גלייך אין אָנהייב מיט אָפטימיזם. ווען איך האָב געגרייט דעם באַריכט, נאָך אין פאַרזי, האָב איך זיך אַליין געשלאָגן מיט דער דעה: איך בין געווען אַ ביסל אין דער לאַגע פון יענעם ייד ביי וועלכן עס איז געבוירן געוואָרן אַ יינגל און ער האָט געטראַכט ווי אַזוי ער זאָל אים פאַרשרייבן אין דער מעטריקע: מיט אַ יאָר פריער? וועט ער דאָך מוזן פריער גערופן ווערן צום פריזיוו. זאָל ער אים פאַרשרייבן מיט אַ יאָר שפעטער, וועט ער דאָך צו דער חתונה זיין צו יונג. עס איז אים נישט איינגעפאַלן אין געדאַנק, אַז ער זאָל עס פאַרשרייבן אַזוי ווי עס איז ריכטיק. אָבער ווען איך זאָל אַפילו פאַלגן דער עצה פון דעם רב וואָס ער האָט אים געגעבן, אַז ער זאָל פאַרשרייבן ריכטיק, וואָלט אויך דאָס בילד נישט אויסגעקומען אין גאַנצן ריכטיק.

ווען איך זאָל בלויז אָנגעבן ציפערן, אָדער בלויז פאַקטן, וועגן דער לאַגע פון דער יידישער קולטור, ד.ה. פון דער קולטור אין דער יידישער שפראַך, אין די מערב אייראָפעיִשע לענדער, מיט פראַנקרייך אין דער ערשטער ריי וואָלט אויך דאָס בילד נישט געוועזן אין גאַנצן ריכטיק, ווייל עס איז מער. איך וואָלט געוואָלט אַז איר זאָלט פאַרשטיין אַז מען דאַרף וועגן דער פראַגע מער דערציילן ווי ציילן. עס איז פאַראַן אין מערב אייראָפּע, אין פראַנקרייך, אין בעלגיע, און איך וועל באַלד אויך רעדן וועגן אַנדערע לענדער, אַן עולם פון טויזנטער, אפשר צענדליקער טויזנטער, יידישע מיילער וואָס רעדן יידיש. יידישע אויערן וואָס הערן יידיש און ווילן הערן יידיש.

אַז מען רעדט וועגן קולטור זענען נאַטירלעך פאַראַנען צוויי צדדים: עס איז דער צד פון דעם אָפנעמער, פון דעם קאַנסומענט, פון דער יידישער קול-טור, פון דעם יידישן וואָרט, און דער צווייטער צד — פון די שעפער. איז אַזוי ווי איך וויל זיך האַלטן בלויז אין דעם פאַזיטיוון טייל, איך וואָלט וועלן זיין די ווייסע טויב וואָס ברענגט וואָס מער גוטע בשורות, וועל איך אָנהייבן פון דעם צד, פון די קאַנסומענטן.

מיר האָבן אין מערב אייראָפּע, און קודם כל אין פראַנקרייך און בעלגיע, ווי געזאָגט, אַן עולם פון יידישע קאַנסומענטן. אַן עולם פון יידן וועלכע קויפן און לייענען אַ יידישע צייטונג. און יידן וועלכע האַלטן אויס די צייטונג, ווייל זיי גיבן געלט דערויף מער ווי די אַבאַגענטן.

מיר האָבן אַן עולם וואָס לעכצט נאָך אַ יידיש וואָרט. אַן עולם וואָס וואָרט אויף אַ יידיש וואָרט. אַן עולם וואָס איז צעוואָרפן אין פאַרשידענע ווינקעלעך אין גאַנץ מערב אייראָפּע. און דאָס איז קודם כל פאַרזי. עס איז דאָ בריסל, עס איז דאָ אַנטווערפן, עס זענען דאָ יידיש־רעדנדיקע און יידיש־הערנדיקע יידן אין פאַרשידענע ערטער. עס זענען דאָ, וואָלט איך געזאָגט, צעוואָרפן איי-בער גאַנצער מערב אייראָפּע, אינדזעלעך פון יידיש־רעדנדיקע און יידיש־הערנדיקע און יידיש־לעכצנדיקע יידן.

איך האָב דערמאָנט באַזונדערס בעלגיע, קודם כל בריסל און אַנטווערפן, און איך וועל שפעטער אויפקלערן וואָס פאַר אַן אונטערשיד עס איז דאָ, ווייל אַנטווערפן איז אפשר די אַממע־ערסטן יידישע שטאָט אין אייראָפּע, איינע פון די אַממע־ערסטן יידישע שטעט אין דער וועלט, אַ שטאָט וווּ מען הערט אויף די גאַסן קליינע קינדער רעדן יידיש, אָבער ליידער זענען דאָס קרייזן וואָס ווערן אין גאַנצן נישט אַרומגענומען מיט אונדזער פאַראַינטערעסירונג, ווייל זייער איב־טערעסירונג איז אַן אַנדערע, און וועגן דעם וועט אויך לוינען באַלד צו זאָגן אַ פאַר ווערטער. כ'מיי דאָ דאָס רעליגיעזע יידנטום, די שטרענג רעליגיעזע יידן, וואָס פירן זייער רעליגיעזן חינוך כמעט אויסשליסלעך אין יידיש, אָבער מיט וועלטלעכער יידישער קולטור ווילן זיי, ביז דעם איצטיקן מאָמענט, נישט האָבן צו טאָן, אָבער דאָס הייסט נישט אַז עס איז נישט כדאי צו פרוּוון אויך צו ווירקן אין די דאָזיקע יידישע קרייזן.

איך וועל נישט מגלה זיין פאַר אייך דעם סוד אַז קיין סך יונגע מענטשן, צווישן דעם יידיש־רעדנדיקן עלם, זענען נישט פאַראַן. און אין לויף פון די לעצטע 30 יאָר זענען די רייען פון די יידיש־רעדער שיטערער געוואָרן. ס'איז אַ נאַטירלעכער פּראָצעס פון עלטער ווערן, ווייל קיין יינגערע זענען כמעט נישט צוגעקומען. נאָר אַ ראל האָט דאָ געשפּילט נישט בלויז דער נאַטירלעכער פּראָצעס.

איז איידער איך וועל איבערגיין צו דעם צווייטן צד, דאָס מיינט צו די קולטור־שעפּער, און פאַרשפּרייטער, וועל איך מיר דערלויבן אויף אייניקע די־גרעסיעס וועלכע זענען נוגע דער נאָענטער פאַרגאַנגענהייט, האָט מען דאָ באַצייכנט דעם דאָזיקן צוזאַמענטרעף ווי אַ מין קאַנגרעס פון חשבון־הנפש. וועל איך אויך מאַכן אַ שטיקל חשבון־הנפש אין סטיל פון: וואָס וואַלט גע־ווען ווען...

וואָס וואַלט געווען, למשל, ווען אין די נאָך מלחמה־יאָרן וואַלטן די אָנ־פירערס פון דער ציוניסטישער אַרגאַניזאַציע, וואָס האָבן געשפּילט אַ דאָמ־גירנדיקע ראל אין יידישן לעבן, אַרויסגעוויזן אַ גרעסערן אינטערעס פאַר יידיש, פאַר יידישער ליטעראַטור און קולטור, ווען זיי וואַלטן באַטראַכט יידישע צייטונגען נישט בלויז ווי אַן אינסטרומענט וואָס דערלויבט צוצוקומען צו וואָס מער יידן, נאָר ווי אַ קולטור־אינסטרומענט פאַר זיך אַליין, ווי אַ וויכטיקן ביישטייער אויפצוהאַלטן דעם יידישן פּאָלקס־גייסט?

אַ גרויסער טייל פון דער יידישער פרעסע, וואָס איז אַנטשטאַנען און זיך אַנטוויקלט נאָכן קריג, איז דאָך אין די שפעטערדיקע יאָרן ליקוידירט געוואָרן דורך די דאָזיקע אַרגאַניזאַציעס גופא, ווייל מיט דעם אונטערזאָקסן פון יונגן דור און מיט דער אינוואַנדערונג פון הונדערטער טויזנטער נאָרד־אַפריקאַנער יידן, האָבן זיי געמיינט אַז עס איז איצט וויכטיקער צו ווידמען די הויפט אויפ־

מערקזאמקייט צו דער טעטיקייט אין פראנצויזיש, און מיט אייגענע הענט ליקווידירט אַ ריי יידישע צייטונגען.

וואָס וואָלט געווען — פּרעג איך ווייטער — ווען דער אָפּמאַך וועגן די שילומים געלטער וואָלט אויסגעפירט געוואָרן אויף אַ מער יושרדיקן אופן? אין דעם אָפּמאַך, ווי איר ווייסט, וועגן די שילומים געלטער איז געוואָרן פּאַרויס־געזען אַז 10 פּראָצענט וועט געווידמעט ווערן דעם ווידעראויפבוי פון יידישע קולטור פּאַזיציעס, וועלכע דער נאַציזם האָט חרוב געמאַכט. קיין ספּק נישט אַז דער רוב פון די פּאַזיציעס האָט געדאַרפט קודם כל צוריקגעבויט ווערן דאָרט ווהיין עס האָבן זיך איבערגעטראָגן די יעניקע וועלכע האָבן די קולטור ווייטער געפּלעגט און אויפגעהאַלטן. אָבער געשען איז דאָס נישט אַזוי, הגם אין פּראַנקרייך אַליין איז אויסגעגעבן געוואָרן בערך 20 מיליאָן דאָלאַר פון די קליימס־געלטער — בלייבט אַ פּאַקט אַז מיט דעם געלט האָט מען פּאַקטיש נישט צוריקגעבויט קיין איין איינציקע וויכטיקע קולטור־פּאַזיציע אין יידיש. נישט קיין איין יידיש קולטור־הויז, נישט קיין שול, נישט קיין ביבליאָטעק, נישט קיין פּאַרלאַג.

מיר האָבן, ווי געזאָגט, אין מערב אייראָפּע, אינדזעלעך פון יידיש־רעדנ־דיקע, מיר האָבן יידישע קולטור פּאַזיציעס. מיר האָבן אין פּאַריז איינגעהאַלטן — נישט געקוקט אויף אַלע שטרויכלונגען — צוויי שטאַרקע פּאַזיציעס פון יידיש שאַפּונג: דאָס זענען די טאַגצייטונגען וואָס עקזיסטירן אין אייראָפּע היינט, „אונדזער וואָרט“, דאָס וואַכנבלאַט „אונדזער וועג“ פון רעליגיעזן סעקטאָר. מיר האָבן אַ ריי פּאַרבאַנדן. מיר האָבן די פעדעראַציע פון יידישע געזעלשאַפּטן. מיר האָבן דעם פּאַרבאַנד פון יידישע געזעלשאַפּטן, וואָס איז אַ לאַנגע צייט געווען באַאיינפלוסט דורך די קאָמוניסטן און האָט זיך לעצטנס דערנענטערט צו אונדז. דאָס זענען די פּאַרבאַנדן פון די לאַנדסמאַנשאַפּטן, וועלכע פירן אַלע קולטור אַקטיוויטעטן.

עס איז פּאַראַן דער יידיש פּאַקטאָר, עס איז פּאַראַן דער יידיש פּאַטענ־ציאַל וועלכער וואָרט אָבער אויף די צושטעלער. די צושטעלער זענען די יידי־שע שרייבערס, און דאָס איז אַ גאַנץ שטאַרקע גרופּע יידישע שרייבערס און זשורנאַליסטן, די שרייבערס וואָס גיבן אַרויס אַליין ביכער, אין וואָס פּאַר אַ באַדינגונגען ווייסט איר אַלע — מען האָט דאָ וועגן דעם זייער אַ סך גערעדט, אָבער זיי גיבן אַרויס יידישע ביכער און אויך ביכער וואָס ווערן איבערגע־זעצט אין פּראַנצויזיש.

ווי געזאָגט פריער, האָבן איך אָנגעהויבן מיט אַפּטימיזם, ווייל אין די לעצ־טע צוויי־דריי יאָר האָבן מיר זיך דערוואָרט אויף אַ צוריק־כוואַליע, אויף אַ כוואַליע פון פּאַראַינטערעסירונג. די וואָס האָבן מיט יאָרן צוריק פּאַרויסגעזען אַז עס איז שוין קיין יידיש נישטאַ, הייבן היינט אַליין חרטה האָבן, און דאָס דרינגט אַריין אויך אין די אינסטאַנצן, און אויך אין פּאַנד סאַציאַל, דער

פראנצויזישער יוגייטעד דזשוואיש אפיל וועלכער פירט אן מיטן ישוב, און און וועלכער האט אגב צום ערשטן מאל געהאלפן דער דעלעגאציע פון פראנק-רייך צו קומען היינט צו דער קאנפערענץ.

עס האט זיך אין גאנצן געענדערט די סטרוקטור פון יידישן ישוב אין פראנקרייך, וועלכער איז געווארן דער גרעסטער אין גאנץ אייראפע און איז איינער פון די גרעסטע אין דער וועלט בכלל, מיט 600,000 יידן. אמאל איז געווען א גלייכגעוויכט צווישן די נאָרד־אפריקאנער יידן און די מזרח־איי־ראַפּעישע, די יידיש רעדנדיקע. אין די לעצטע יאָרן האָט זיך אין גאַנצן געענדערט די דאָזיקע סטרוקטור. עס האָבן אַריינגעוואַנדערט העכער 250,000 נאָרד אַפריקאנער יידן, און עס האָלט דערביי אַז דער יידישער ישוב אין פראנקרייך זאל ווערן בלויז אַ צפון אַפריקאנער, און דעריבער זענען די יידן פאַראינטערעסירט צו אונטערשטיצן דעם מזרח־אייראָפּעישן סעקטאָר, ד.ה. דעם יידיש רעדנדיקן, און דעריבער זענען די האַפּענונגען אויף אַן אַנטוויקלונג פון יידיש היינט אַ סך גרעסער ווי אין די פריערדיקע צייטן.

עטלעכע דערשיינונגען — דערשיינונגען אין גאנצן נייע — קומען צום אויסדרוק אויף דער קאנפערענץ. עס זענען צום ערשטן מאל דאָ געקומען קיין ישראל, ביי דעם צוזאמענטרעף, קאַרעספּאָנדענטן פון דער פראנצויזישער יידישע פרעסע. עס איז דאָ אַרמאַנד מאַנדעל, וועלכער איז אַ באַוווּסטער קריי־טיקער און שרייבער אין פראנצויזיש, און וועלכער וועט אָפּגעבן אַ באַריכט פאַר דעם „אַרש“, דעם גרעסטן זשורנאַל אין פראנצויזיש. עס איז דאָ גע־קומען אַ יונגע זשורנאַליסטין וואָס הייסט צופעליק אסתר לענעמאַן, און זי וועט אָפּגעבן אַ באַריכט פאַר דער פראנצויזיש־יידישער צייטונג „לאַ טער רעטרוווע“. דאָסוּ ענען דערשיינונגען וואָס מען דאַרף זיי נישט אַוועקמאַכן מיט דער האַנט, ווייל זיי ווייזן אַז צום ערשטן מאל ווייזט מען אַרויס אין אַט די קרייזן אַן אינטערעס אויך פאַר יידישע שאַפּונג. אַ דאַנק דעם אַפּקלאַנג, אַ דאַנק דעם פרעסטיזש וואָס די דאָזיקע קאנפערענץ האָט דערוואָרבן וועלן מיר קענען ווירקן אַז דער יידיש סעקטאָר זאל מער נישט זיין דיסקרימינירט, אַז מען זאל זיך אויפהערן צו שעמען מיט יידיש און מען זאל דערלויבן אויך צו רעדן יידיש אויף עפנטלעכע יידישע פאַרזאַמלונגען.

וואָלף טאַמבור (רומעניע)

איך קום פון רומעניע, פון דעם קאמוניסטישן רומעניע. איך בין געשיקט פון דער פעדעראציע פון די יידישע קהילות אין לאַנד. דאָס איז די איינציקע פאַרטרעטערשאַפט וואָס איז אַנערקענט פון דער מלוכה, אַנגעפירט פון הרב ראָזען. איך דאַרף נישט זאָגן ווער ער איז. ער איז באַקאַנט. איך קען פאַראַפֿראַזירן שלום־עליכמען און זאָגן אַז אַזאַ יאָר אויף מיר וואָס פאַר אַ רב דאָס

איז. הלוואי וואלטן אזעלכע מנהיגים געווען נישט נאָר אין ניו־יאָרק, נאָר אפילו אין מאַסקווע...

מיין ווייניקייט רעדט אין נאָמען פון דעם יידישן ישוב. איך בין אַן אַנגאַזשירטער, פּאָליטישער, מיליטאַנטישער יידישער שרייבער, אָבער אַ יידי־שער שרייבער. איך בין דער רעדאַקטאָר פון דער יידישער צוויי־וואַכן שריפט, „צייט שריפט“. דאָס איז אַ יחיד במינו, וואָס דערשיינט איז אַ קאָמוניסטיש לאַנד. עס הייסט „רעוויסטאַ קולטור מאַזאַיק“, אויף רומעניש. 8 זייטן זענען רומעניש, דער הויפט רעדאַקטאָר איז מיין מיט־חבר וויקטאָר רוסו, וואָס איז דאָ אין דער דעלעגאַציע. אַכט זייטן אויף רומעניש, וווּ מען רעדט נישט יידיש, אָבער מען רעדט וועגן יידישקייט און יידיש אָן יידישקייט קען נישט זיין.

4 זייטן זענען מיינע, 3 אויף יידיש, איינער אויף עברית. בעסער עברית, אָדער שוואַכער עברית, אָבער ס'איז די איינציקע צייטשריפט אין עברית, נישט נאָר אין מזרח אייראָפּע, נאָר אין אייראָפּע. נעמט עס פאַר אַ סימבאָל, נעמט עס פאַר אַ פּאַקט.

איך בין נישט קיין ציוניסט, אָבער מיינע אורעלטערן האָבן געשווירן „אם אשכך ירושלים תשכח ימיני“. איך האָלט הייליק אָט די שבועה. מיינע עלטערן, מיין גאַנצע משפּחה, מיין פרוי און קינדער זענען אומגעבראַכט גע־וואָרן דורך די אונגאַרישע פאַשיסטן אין אוישוויץ. דערפאַר טאָר איך נישט פאַרגעסן ירושלים.

אויב איך האָב געהאַט דעם כבוד און מען האָט מיר איינגעלאָדן צו קומען, בין איך דאַנקבאַר דעם חבר קאָרן.

איך וועל אייך דערמאַנען אַ וואָרט פון יוסף שפּרינצאַק ז"ל. ווער עס האָט אים געקענט. דערמאַנט זיך אַז ער האָט געהאַט אַ טבע צו דרייען מיטן קאַפּ ווען ער האָט גערעדט, כדי אונטערצושטרייכן וואָס ער זאָגט. האָט ער געזאָגט אזוי: אויב די גאַנצע וועלט, די יידישע שונאים, גייען רעכטס, דאַרפן מיר יידן גיין לינקס. אזוי האָט זיך שפּרינצאַק ז"ל אַרויסגעזאָגט ערב דער היטלער־מלחמה. היינט וועל איך אים פאַראַפּראַזירן: אויב די וועלט, די שונאי ישראל, לאָזן זיך לינקיסטיש, דאַרף איך גיין אויפן דרך הישר. דערפאַר זאָג איך: איך בין נישט געווען קיין ציוניסט און בין גליקלעך אַז איך בין אין ירושלים.

דאָ האָט דער חבר פּרעזידענט דערמאַנט מיינעם אַ בוך וואָס איז דערשיי־נען צוריק מיט אַ חודש אין מלוכה פאַרלאַג אין בוקאַרעשט. טייל לייענער, וועלכע האָבן שוין אַריינגעקוקט — נאָך נישט געלייענט — האָבן געזען אַז די דעדיקאַציע הייבט זיך אָן מיט „מה טובו“ און עס איז געווידמעט דעם 28סטן יום העצמאות פון ישראל.

און איך וויל אייך עפּעס זאָגן: אפשר איז נישט דאָס געווען מיין כוונה און אפשר יאָ. פאַר וואָס הייבט זיך אָן אַ בוך אין אַ קאָמוניסטיש לאַנד מיט

„מה טובו“? פשוט, ווייל נביאים האָט קיינער נישט אַרויסגעגעבן נאָר אונדזער פּאָלק. אין די ערגסטע צייטן האָט דער פעסימיטישער נביא געזאָגט תוכחה, אָבער אונטערגאַנג האָט קיינער נישט געפרעדיקט.

אַ נביא, וועלכער איז נישט געוועזן קיין ייד, ער האָט געהייסן בלעם. וואָס האָט ער געזאָגט? מה טובו אהליך יעקב, משכנותיך ישראל. שייך איז דיין געצעלט; האָט ער עס געוואָלט? האָט ער עס נישט געוואָלט? ער האָט געזאָגט אַ ברכה.

אַזוי הייבט זיך אָן מיין בוך. אַז איר ווילט, איז דאָס בוך געווידמעט נישט ישראל, נאָר רומעניע, אירע מנהיגים וועלכע זענען צדיקים ווי נח. איר ווייסט, נח איז געווען אַ צדיק אין אַ דור המבול. פאַר וואָס איז רומעניע אַ צדיק? איר ווייסט עס. דער חבר מרדכי שטריגלער האָט היינט געזאָגט גמרא-ווערטער. דערלויבט מיר אויך צו דערמאָנען אַ גמרא ווערטל. ווער עס הייבט אויף אַ האַנט אויף זיין מיטמענטש, איז אַ רשע. אַזוי זאָגט די גמרא. אַפילו ווען ער שלאָגט נישט דעם מיטמענטש, איז ער אויך אַ רשע. זאָגט דער נישט געשרי-בענער רש"י, אַז אויב אַ דעלעגאַט ביים אונ"א הייבט אויף אַ האַנט אַפצו-שטימען אַ רעזאָלוציע קעגן ישראל, וואָס איז די זעלבע קעגן דעם יידישן פּאָלק, דער איז אַ רשע, הגם ער האָט נישט געשלאָגן. דערפאַר, וואָס דער רו-מענישער דעלעגאַט האָט נישט געהויבן אַזאַ האַנט. דערפאַר ווערט געזאָגט: אַ צדיק ווי נח.

וואָס טוען מיר אין רומעניע? מיר האָבן אַ המשך און אויב מען רעדט וועגן המשך אין די תפוצות, וויל איך כאַטש דערמאָנען די לאַגע אין רומעניע, כאַטש עס נעמט צו פיל צייט. רומעניע האָט פאַרדינסטן, דער יידישער קיבוץ פון רומעניע האָט פאַרדינסטן, און צוריק מיט 150 יאָר איז דערשינען אַ יידישע צייטונג „קורות העתים“, די איינציקע דעמאָלט אין דער וועלט. אין רומעניע איז אַנטשטאַנען דער ערדשטער יידישער פּראָפעסיאָנעלער טעאַטער. יענע וואָך האָט דער יידישער מלוכה טעאַטער אין בוקאַרעשט געפּייערט דעם 100 יאָריקן יובל פון גאַלדפּאָדענס טעאַטער.

איבער אַ יאָר, אין 1977, פייערט רומעניע 100 יאָר פון איר אומאַפהענגי-קייט, אָבער מיר, דער יידישער קיבוץ פון רומעניע, און מיר יידישע שרייבערס, זשורנאַליסטן פון דער גאַנצער וועלט, וועלן פייערן 100 יאָר זינט עס איז דער-שינען דאָס ערשטע יידישע טאַג-בלאַט אין דער וועלט, אין בוקאַרעסט. איינס האָט געהייסן „יידישער טעלעגראַף“ און די צווייטע האָט געהייסן „דער קרי-טיקער“. זיי זענען ביידע דערשינען אין דער זעלבער צייט.

איך האָף, אם ירצה השם (אין דער היים זאָג איך, אם ירצה המפלגה), אַז ס'וועט דערשיינען מינע אַ מאַגאַנאַפּיע וועגן דער יידישער פרעסע אין רומעניע, לכבוד דער געשעעניש וואָס וועט אָנהייבן פון אלף ביז — און איך

ווייל נישט זאגן תו, ביז צו דער „רעוויסטא קולטורא מאזאאיקע“, דער צייט-
שריפט וואס דערשיינט היינט.

אין א חודש ארום וועלן מיר פייערן 20 יאר פון דעם דערשיינען פון
אזא צייטונג, וואס גייט ארויס יעדן 1טן און 15טן פון חודש, אין צען טויזנט
קאפיעס. די צען טויזנט עקזעמפלארן ווערן געשיקט אין לאַנד און אין מיזרח,
אין מערב, ווו די גרענעצן זענען אָפן אַז עס זאָל אָנקומען, און עס ווערט
געהערט — מיר באַקומען בריוו צו דער רעדאַקציע, מיט לאַטיינישע און קי-
רילישע אותיות, וועלכע דאַנקען פאַר אַ יידישן וואַרט.

אין דער צייטונג שרייבן מיר וועגן קהלישע ענינים, וועגן ליטעראַטור,
און וועגן יידיש בכלל. אַפילו מיינע דערציילונגען, אַ טייל, וואָס דערשיינען
אין אַ מלוכה-פאַרלאַג, אַ קאָמוניסטישן, פראַגמענטן דערשיינען אין דער רעלי-
גיעזער צייטונג. אין אַ נומער אין סעפטעמבער וועט זיין אַ פראַגמענט וועגן
קלאַנג און אַפקלאַנג, וואָס וועט דערשיינען אין 1978.

אַ צווייטע אַקטיוויטעט, אַ יידישע, האָבן מיר, דאָס יידישע מלוכה טעאַ-
טער. עס זענען געווען צוויי מלוכה-טעאַטערס: איינער איז געווען אין בוקאַ-
רעשט און איינער איז געווען אין יאַס. אין יאַס איז שוין נישטאַ, נישט חלילה
ווייל ער איז אונטערגעגאַנגען. געלויבט זענען די וואָס האָבן שוין געוואַשענע
הענט... די יאַסער יידישע באַפעלקערונג איז היינט דאָ אין ישראל. איז גע-
בליבן איין מלוכה-טעאַטער אין בוקאַרעשט וועלכער איז טעטיק און ער לעבט.
ס'איז פאַראַן אַ יידישער מלוכה-פאַרלאַג. איך בין נישט געווען צוגע-
גרייט, איך האָב געבראַכט אַהער עטלעכע ביכער וואָס זענען דערשינען אין
דעם יאַר. צוריק מיט 15—20 יאַר האָט מען אַרויסגעגעבן אַ בראַשור אָדער אַ
ביכעלע, ס'זאָל הייסן אַז עס עקזיסטירט. היינט דערשיינען 4—5 בענדער אין
יאָר. למשל, ס'איז דערשינען אַ בוך לידער פון אלי בלאי, אַ זאַמלונג פון לידער
פון לעאַן בערטיש, ער איז דער עלטסטער דיכטער ביי אונדז אין דער מדינה.
ס'איז דערשינען אַ לידערבוך פון ישראל בערקאָוויטש, „אין די אויגן פון אַ
שוואַרצער קאָוע“. ער איז דער יינגסטער דיכטער פון דער מדינה. ס'איז דער-
שינען אַ בוך דערציילונגען, „צו פיל אין איין וואַך“. וועגן מיינ בוך האָב איך
דערמאַנט. די שרייבער-משפחה איז אַ מנין, מען קען דאָווענען מיט אַ מנין,
דער עלטסטער איז ערב 90 יאַר, דער יינגסטער איז 55 יאַר. צווישן די יאַרן
זענען מיר, ד.ה. אַז איך רעד אין נאָמען פון אַ יידישן קיבוץ, וואָס האַלט אויף
יידיש און יידישקייט. אָבער דאָ האָט מיר איינער פון די חברים, דעלעגאַטן,
געזאַגט: דו גיסט זיך נישט אָפּ קיין חשבון וואָס פאַר אַן אחריות איר האָט.
אייגנטלעך בין איך דער וואַרטזאַגער פון רומעניע, פון די יידן פון רומעניע,
אָבער דו ביסט געקומען פון מזרח אייראָפּע, ביסטן דאָך דער וואַרטזאַגער פון
גאַנצן מזרח אייראָפּע, ווייל זיי זענען דאָך נישטאַ דאָ. האָב איך אים געענט-
פערט: די עובדה איז זייער נישט קיין שווערע. ראשית, ווייסט איר אַז עס

זענען פאראנען שווייגנדיקע יידן, און ביי שווייגנדיקע יידן איז נישטאָ קיין וואַרטזאָגער, נאָר אַ וואַרטשווייגער. בין איך דער וואַרטשווייגער פאַר גאַנץ מזרח אייראָפּע, אָבער אויך אין דעם פּאַל זאָג איך אין זייער נאָמען, פאַר אייך, פאַר ירושלים, פאַר ישראל: שלום.

יעקב פּאַלאַטיצקי (אַרגענטינע)

דער אַרגענטינער ישוב האָט געהאַט אַ יחוסדיקן באַגינען — די באַראָן הירש-קאַלאַניזאַציע. און אויב די יידישע קאַלאַניזאַציע איז נישט פאַרגעזעצט געוואָרן דורך די קאַלאַניסטישע זין און טעכטער, וועלכע האָבן בעסער אויסגעוויילט דעם אוניווערסיטעט, אָדער מסחר און אינדוסטריע אין די שטעט, בעיקר אין דער מעטראָפּאָליע בוענאָס-איירעס, האָבן אָבער די אייניקלעך — אַ צאָל פון זיי — גענומען אויף זיך ממשיך צו זיין דאָס קאַלאַניזאַציע-ווערק פון זייערע זיידעס אין אַרגענטינע, אויף די פעלדער פון נגב אין ארץ-ישראל און מדינת-ישראל. דער אַרגענטינער ישוב, איז שטאַלץ אויף זיינע חלוצים, וואָס זענען עולה געווען נישט מחמת נויט, אָדער פאַרפּאָלונגען, נאָר מתוך אידעאָליזם.

עס ליגט אין דעם אַרגענטינער ישוב אַ מאַגישע קראַפט, וואָס שטעלט אים אַרויס צו גרויסע פאַרמעסטן, כדי צו דעקן טיילווייז דעם טראַגישן בלוז וואָס איז אַנט-שטאַנען נאָכן אויסראַטן דאָס מזרח-אייראָפּעישע יידנטום. די קהילה אין בוענאָס-איירעס האָט בייגעשטייערט צו דעם מיט אירע יערלעכע ביכער-אויסשטעלונגען און ביכער-יאַרדיים, צו פאַרשפּרייטן דאָס יידישע בוך און ספר און די נייסטע ביכער-אויסגאַבעס אין יידיש און העברעיִש, וואָס דערשיינען אין ישראל און אין די תּפוצות. עס ווערט אָבער וואָס אַ מאָל שווערער צוליב דער דעוואַלאַציע פון דער מטבע. די צאָל פאַרקויפטע יידישע און העברעיִשע ביכער במשך דעם ביכער-חודש דערגייט נאָך אַלץ צו 4—5 טויזנט עקזעמפּלאַרן. שפּאַנישע ביכער אויף יודאָיסטישע טעמעס ווערן, פאַרשטייט זיך, פאַרקויפט אין אַ גרעסערער צאָל. צום ביכער-חודש איז אויך איינגעפירט צו ברענגען קולטור-געסט פון די מרחקים. זענען במשך די קנאַפּע 30 יאָר, זינט עס איז איינגעפירט געוואָרן דער חודש פון יידישן בוך, געווען געסט פון דער קהילה, דאָס בעסטע, וואָס מיר האָבן פאַרמאַגט און פאַרמאַגן אין דער יידישער ליטעראַטור- און קולטור-וועלט, ווי אויך די בעסטע יידישע קינסטלערס.

דער אַרגענטינער יידישער ישוב האָט אַ גוטע סיבה זיך צו גרייסן מיט נאָך אַ וויכטיקן אויפטו, אָדער עטלעכע פעולות אויפן פעלד פון קולטור-געשיכטע און ליטעראַטור. דער אַרגענטינער אַפטייל פון יידישן קולטור-קאָנגרעס, האָט אויף זיין חשבון אַרויסגעגעבן (מיט דער הילף פון קולטור-קאָנגרעס אין ניו-יאָרק) דאָס מאָנמענטאַלע ווערק פון שמעון דובנאָוו, „די געשיכטע פון יידישן פּאָלק“, אַלע 10 בענדער. מען האָט באַזונדערס געדרוקט 3 בענדער פאַר די יעניקע, וואָס האָבן

געהאט די 7 בענדער פון דער ווילנער ייוו"א-אויסגאבע. דער קולטור-קאנגרעס האט אויך ארויסגעגעבן דובנאווס „די געשיכטע פון חסידים" און זיינע 3 בענדער „דאס בוך פון מיין לעבן". ובכן 16 בענדער פון דובנאווס שריפטן. צו דעם דארף מען נאך צוגעבן די 10 בענדיקע „געשיכטע פון דער יידישער ליטעראטור" פון ד"ר ישראל צינבערג. פאראיאון האט מען עטאבלירט א פרעמיע אויפן נאמען פון דעם טראגיש-אומגעקומענעם דיכטער-פארטיזאן שמערקע קאטשערגינסקי ז"ל פאר יונגע יידישע שרייבערס אין יידיש ביז 35 יאר. מיר פירן אויך דורך זינט מער ווי 25 יאר, אין קולטור-קאנגרעס, תלמידים-קאנקורסן פאר ארבעטן אין יידיש. ליידער ווערט וואס א מאל מער רעדוצירט די צאל תלמידים, וואס באטייליקט זיך, מחמת עס איז רעדוצירט געווארן די צאל שולן ווו מען לערנט יידיש אין די אַנפאַנג-קלאַסן. צו אונדזער גרויסן ווייטיק זענען געבליבן נאָר צוויי שולן (די פּרץ-און שלום עליכם-שול) פון דעם טיפּ אַנפאַנג-שולן ווו מען לערנט נאָך יידיש. אין די אַנדערע אַריבער 4 צענדליק שולן איז יידיש לא יזכר ולא יפקד. דאָקעגן ווערט מער געלערנט יידיש אין די מיטלשולן, אָבער אויך אין געציילטע. פאַר דעם מצב איז מען גענייגט אַרויפצוואַרפן די גאַנצע שולד אויף דער יידישער אַגענד און אירע שליחים. געוויסע שליחים האָבן נישט קיין קליינע שולד פאַר אַרויסטרייבן יידיש. מען האָט געקענט אין אַ געוויסער מאָס אַרויפצווינגען אויף די שולן, זיי זאָלן נישט אַרויסוואַרפן דעם יידיש-לימוד. אויך די קהילה, וואָס גיט סובסידיעס די שולן, דורך איר וועד החינוך, קען צווינגען מען זאָל לערנען יידיש ווי פריער. אויך יידישע טראַדיציע קען מען לערנען אויף יידיש. דערביי וויל איך אונטער-שטרייכן, אַז די שליחים וואָס האָבן געזייט שנאה צו יידיש האָבן געטאָן אַ בערישע טובה דעם ציוניזם וגם דער מדינה און זיי זענען לחלוטין נישט ראוי צו זיין די פאַרבנדלערס צווישן די תפוצות און דער מדינה. איך וויל אָבער אַנווייזן, אַז די יעניקע, וואָס ווילן נישט זען די אַנדערע בולטע פאַקטאָרן פאַר דער ירידה פון יידיש אינעם יידישן לעבן בכלל און אין די יידישע שולן בפרט, מאַכן זיך אַ צו לייכט לעבן אין דער דאָזיקער ביטערער און קאַמפּליצירטער מערכה. זאָל מען געדענקען, אַז יידישע מאַמעס האָבן זיך געבראַכן די ציין און גערעדט מיט זייערע קינדער שפּאַניש (ערגעץ אַנדערש ענגליש, אַדער פּראַנצויזיש). די טאַטעס האָבן געוואָלט זען זייערע קינדער אינזשינערן, אַדוואָקאַטן, דאָקטוירים און צו דעם איז נישט נויטיק די יידישע שפּראַך און קולטור. זיי זענען אויך נישט קיין צו גרויסע חסידים פון עברית. אַ פאַקט, אַז אין די שולן פון וועלכע יידיש איז פאַרטריבן געוואָרן, איז יידיש נישט פאַרטרעטן געוואָרן מיט מער עברית. עס האָט געוונען נאָר די לאַנד-שפּראַך. עס איז אַ שווער פּראַבלעם און מען מוז זוכן פאַר דעם אַן אַלגעמיינע לייזונג.

*

עס איז בלי-ספק וויכטיק אַנצווייזן אויפן פאַקט, אַז זינט אַריבער 25 יאַר דערשיינט אין בוענאָס-איירעס דער זשורנאַל „דווקא" פאַרן פּילאַזאַפּישן עסיי,

אונטער דער רעדאקציע פון שלמה סוסקאוויטש, אגב אַן אַקטיווער טוער אין קולטור-קאָנגרעס. מען דאַרף אויך דערמאָנען די אויסגאַבן פון די „מוסטער־ווערק“ וואָס עס גיט אַרויס די „ליטעראַטור-געזעלשאַפט ביים יוֹ״א“.

זינט דריי יאָר האָט זיך אַרגאַניזירט דער נאַציאָנאַלער יידישער פּאַלקס-טעאַטער. ער האָט שוין צו פאַרזיכענען דערפאַלגן הן אין זין פון בעסערע יידישע טעאַטער-אויספירונגען און הן אין זיין ווירקן אויף יינגערע יידישע קרייזן נישט קיין יידיש-רעדנדיקע. די אויפפירונג פון אַ ישראל-פיעסע מיט אַ נישט-יידישן רעזשיסער, שפּעטער שלום עליכמס „סטעמפּעניו“ מיטן ישראל-רעזשיסער שמואל בונים און די היי-יאָריקע אויספירונג פון גאַרדינס „גאַט, מענטש און טייל“ דורך ישראל בעקער, האָט באַוווּן די קראַפט פון טעאַטער ווי אַ מעכטיקער קולטור-צווייג. די פיעסע האָט געהאַט אַ גרויסן דערפאַלג. עס איז אויך פאַראַן די יוגנט-גרופּע ביים יוֹ״א, וואָס האָט פאַרזאָרגט אויפגעפירט „אַ חתונה אין שטעטל“ און היי-יאָר „שווער צו זיין אַ ייד“ פון שלום-עליכמס, רעזשיסירט פון שוישפילער יעקב קורלענדער. צו דערגאַנצן דאָס בילד דאַרף מען צוגעבן, אַז אין די זונטיק-און שבת-פאַרנאַכטן (אַמאַל אויך אין מיטן וואָך) ווערן אַרגאַניזירט קולטור-אָונטן, לעקציעס, רעפּעראַטן און קאַנצערטן דורך דער קהילה, קולטור-קאָנגרעס, יוֹ״א, שרייבער-פאַראיינ און אַנדערע קולטור-אַרגאַניזאַציעס און פאַראיינען.

לייבל באַטוויניק — יוגנט-גרופּע (קאַנאַדע)

איך האַלט אַז דער גרויסער טייל פון די קערפּערשאַפטן פון די איצטיקע יידישע אינסטיטוציעס און אַלטן יידיש רעדנדיקן דור בכלל, און דער אַרגאַ-ניזיר-קאַמיטעט פון אַט דער קאַנפּערענץ בפרט, זענען עגאַיסטישע. זיי האָבן לייב נאָר זיך אַליין און טראַכטן נישט וועגן זייערע קינדער און וועגן די קו-מענדיקע דורות.

דער יידיש רעדנדיקער דור האָט לייב צו רעדן צווישן זיך יידיש. דאָס איז נאַטירלעך. זיי קומען זיך צונויף אויף יידישע אונטערנעמונגען, דאָס איז אויך נאַטירלעך. אָבער פאַר וואָס טראַכט נישט דער עלטערער דערוואַקסענער דור, אַז זייערע קינדער זאָלן צווישן זיך רעדן יידיש און אַז די קינדער זאָלן אויך קומען צו די יידישע אונטערנעמונגען מיט זיי און האַלטן אַ באַגריסונג בעת אַ יידיש קאַנפּערענץ ווי זיי? איך פאַרשטיי דאָס נישט. ווי אַזוי קענען זיי זיין אַזוי בלינד און נישט זען אַז זיי ווערן עלטער און עלטער און באַמיען זיך גאַרנישט צו לאָזן אַ דור וואָס זאָל ווייטער ממשיך זיין אונדזער ירושה?

זיי זענען עגאַיסטיש, ווייל אַזעלכע יוגנטלעכע ווי איך און די וועלכע זיצן דאָ, וועלן נישט האָבן מיט וועמען צו רעדן יידיש, אויב מען וועט עס איצט נישט צוגרייטן.

איך בין זייער אויפגעצאָרנט. איך קען אַבסאָלוט נישט מוחל זיין אָט די יידיש־רעדנדיקע פירערס וואָס טוען גאַרנישט קאָנסטרוקטיוו צו דערמעגלעכן אַ יידישן קיום דורך יוגנטלעכע, וועלכע זענען איבערגעגעבן און זענען גרייט מיטצואַרבעטן און מיטצוהעלפן שטאַרקן אונדזער קולטור.

אויב איר האַלט אונדו פאַר קליינע קינדער וואָס מען דאַרף פירן ביי דער האַנט, איז דאָס אַ גרויסער טעות. אויף אונדו פאַלט דער עול צוצוציען נייע יוגנטלעכע, אָפהיטן דאָס מאַמע־לשון, וואָס ווערט ממש געפייניקט און געשאַכטן. ס'איז שוין געוואָרן אונדזער אויפגאַבע, אַלס יונגע מענטשן, איבערצונעמען און צו ירשענען דאָס יידישע וואָרט און קולטור, ווייל דער עלטערער דור, אַ חוץ געציילטע אויסנאַמען, זאָרגט זיך אַפילו נישט וועגן דעם.

ניין, מיר פון יוגן דור זענען בפירוש נישט סתם געקומען אויף דער קאַנפערענץ ווי אַ באַזונדע אַפטיילונג פון יונגע מענטשן, אַלס אַנקוקער, כדי זיך אפשר אויסצולערנען דאָס יידישע קולטור־געשעפט. נעכטן ביי טאַג, אויף אַ באַזונדער יוגנט־סעסיע, האָבן מיר באַשטימט צו שאַפן אַן אייגענע יוגנט־קאַָמיטעי, וועלכע זאָל באַהאַנדלען אַלגעמיינע יוגנטלעכע פראַבלעמען. עס איז אויך באַשטימט געוואָרן אַז מיר יוגנטלעכע ווילן אַז אַ יוגנטלעכער רעפּרעזענטאַנט זאָל זיין פאַרטראַטן אין פרעזידיום פון דער קאַנפערענץ. מיר האָבן אויסגעקליבן דעם חבר אַלעקס דפּנה, אַ יוגנט דעלעגאַט פון אויסטראַליע. אויב מעגלעך, בעטן מיר אַז עס זאָל זיין מער ווי איין יוגנטלעכער פאַרשטייער אין פרעזידיום.

דאַנערשטיק וועלן מיר הערן די באַשלוסן פון אונדזער קאַמיטעי. דער עיקר איז וואָס מיר יוגנטלעכע האָבן דאָ זיך צוזאַמענגעקליבן אין דער יידישער מדינה אויף דער וועלט־קאַנפערענץ מיט קאָנסטרוקטיווע פאַרשלאַגן און אַי־דעזען. יעדער איינער פון אייך האָט מסתמא געקראָגן דאָס ווייס־פאַפיר וואָס דער אַמעריקאַנער יוגנט־דעלעגאַט האָט צוזאַמענגעשטעלט. מיר זענען געקומען מיט אַ סך האַפענונג, אַז פּאָזיטיווע רעזולטאַטן קענען און דאַרפן אַרויסקומען פון אַט דער קאַנפערענץ.

מיר האַפן אַז מיר וועלן זיך מער נישט אַנטוישן. זאָל די דאָזיקע ערשטע וועלט־קאַנפערענץ פאַר יידיש אין ירושלים, ווערן דער אָנהייב פון אַ נייעם חלוציזם פון יידיש רענעסאַנס.

נאָך די באַריכטן האַלט פּראָפ. **חנא שמערוק** זיין רעפּעראַט און דערמיט איז די נאָכמיטיק־סעסיע געשלאָסן געוואָרן.

יידיש אין אוניווערסיטעטן

דער פרעזידענט פון העברעישן אוניווערסיטעט, אברהם הארמאן, האָט מיך געבעטן באַגריסן האַרציק אין זיין נאָמען און אין נאָמען פון אונדזער אוני-ווערסיטעט די וועלט-קאָנפּערענץ פאַר יידיש און יידישער קולטור און ווינטשן אייך און אונדז אַלעמען אַ סך הצלחה אין אייער, אונדזער אַרבעט. מיר קענען אייך פאַרויכערן, אַז דער העברעישער אוניווערסיטעט אין ירושלים, די נאַציאָנאַלע און די אוניווערסיטעט-ביבליאָטעק, וואָס פאַרמאָגט די רייכסטע יידיש-זאַמלונגען, און די יידיש-אַפטיילונג פונעם מכון למדעי היהדות וועלן אַלע ממשיך זיין די טראַדיציאָנעלע איבערגעגעבענע אַרבעט לטובת יידיש ווי אַן אינטעגראַלן, לעבעדיקן און אַרגאַנישן באַשטייטייל פון אונדזער פילפאַרביקן און פילשפראַכיקן קולטור-אוצר. מיר שטעלן צו דער דיספּאָזיציע פון דער קאַנפּערענץ אונדזער דערפאַרונג און גרייטקייט מיטצואַרבעטן אין יעדן מעגלעכן געביט לטובת דעם לימוד פון יידיש אין העכערע לערן-אַנשטאַלען און לטובת דער פאַרשונג פון דער יידישער שפראַך, פון דער יידישער ליטעראַטור, פון יידישן פּאָלקלאָר און פון יידישן טעאַטער.

די איצטיקע קאָנפּערענץ פאַלט כמעט צונויף מיט אַ גאַר וויכטיקער דאַטע אין דער געשיכטע פון אונדזער אוניווערסיטעט. דעם 19טן נאָוועמבער 1976 וועלן ווערן 25 יאָר פון זינט דב סדן האָט געהאַלטן זיין ערשטע לעקציע וועגן יידישער ליטעראַטור אין די מויערן פון העברעישן אוניווערסיטעט. מיט אַט דער לעקציע האָט זיך אָנגעהויבן דער לימוד פון יידיש אין ישראל אין העכערע לערן-אַנשטאַלען. דערלויבט זשע מיר ביי דער איצטיקער גוטער געלעגנהייט צו באַגריסן אין אונדזער אַלעמענס נאָמען דעם נעסטאַר פון יידיש-לימוד און פון דער יידיש-פאַרשונג אין ישראל און ווינטשן דב סדנען אַנגע, לאַנגע יאָרן פון ווייטערדיקער פרוכפערדיקער אַרבעט אין אַלע תחומים פון זיין פילפנימדיקער אַקטיוויטעט.

במשך דעם לעצטן יאַרצענדליק האָט זיך דער יידיש-לימוד אין העכערע לערן-אַנשטאַלען פאַרשפרייט און פאַרצווייגט אין גאַר אַ גרויסער מאָס. מע לערנט איצט יידיש און יידישע ליטעראַטור אין צענדליקער קאַלעדזשן און אוניווערסי-טעטן אין די פאַראייניקטע שטאַטן און אין קאַנאַדע: יידיש-לימודים זענען איצט פאַראַן אין די אוניווערסיטעטן פון פאַריז און שטאַקהאַלם און אין אַ ריי אוני-ווערסיטעטן אין מערב-דייטשלאַנד; מע לערנט יידיש אין אַמסטערדאַם און אין קאַפּענהאַגן, אין ווין און אין אַקספּאַרד. יידיש-לימודים זענען פאַראַן אין אַלע פינף אוניווערסיטעטן אין ישראל.

ס'וועט שוין איצט ניט קלינגען ווי אַ פוסטע פראַזע אויב מיר וועלן זאָגן,

אז יידיש האָט זיך איינגעבירגערט ווי אַן אַקאַדעמישער לימוד, וואָס ווערט שוין אין אַ ריי ערטער באַפעסטיקט אַ דאַנק ערנסטע און וויכטיקע פאַרשונגען פון דער יידישער שפּראַך, פון דער יידישער ליטעראַטור און פון יידישן פּאַלקלאָר. אין אַ ריי געביטן פון יודאַסטיק, ווי העברעיִשע שפּראַך, העברעיִשע ליטעראַטור און יידישע געשיכטע איז היינט צו טאָג יידיש געוואָרן אַן אַנערקענטער תּחום און אוצר פון מקורות פאַר לימודים און פאַרשונגען אַן וועלכע מ'קען זיך אָפט מאַל גיט באַגיין. די יידיש־סעסיעס אויף די וועלטקאָנגרעסן פאַר יודאַסטיק, וואָס קומען פאַר יעדע פיר יאָר אין ירושלים, זענען שוין געוואָרן אַ טראַדיציאָ־נעלער טרעפּפּונקט גיט נאָר פון די וואָס זענען דירעקט פאַראינטערעסירט אין יידיש־פאַרשונג, נאָר אויך פון אַ סך פאַרשערס פון אַנדערע תּחומים, וואָס קומען ביי אונדז זוכן תּשובות פאַר זייערע פּראַבלעמען. די יידיש־פאַרשונג איז זינט דעם לעצטן קאָנגרעס אין קיימברידזש געוואָרן אויך אַ באַשטייטייל פון די גערמאַניסטישע קאָנגרעסן. יידיש־סעסיעס קומען אויך לעצנטס פאַר אויף די יערלעכע קאָנפּערענצן פון דער אַמעריקאַנער אַסאַציאַציע פון מאַדערנע שפּראַכן. אין אַנבליק פון דעם אַלעמען וואַלט זיך אפשר געפּאַסט צו קומען צו דער איצטיקער קאָנפּערענץ מיט אַ יום־טובדיקער אַליין־צופּרידענער רעדע, ס'דאַכט זיך אָבער אַז דאָ פּאָדערט זיך היינט גיכער אַ זאַלעכער און אַפילו טיילווייז קריטישער איבערבליק, כדי די אַנטיילנעמערס אין דער קאָנפּערענץ זאָלן קענען פּרווון עפעס אויפּטאָן אויך אויף אונדזער שטח, כאַטש דער אמת איז, אַז איך בין גיט אין גאַנצן זיכער צי מע קען תּמיד און אומעטום העלפן וואָס שייך יידיש־לימודים אין אינסטיטוציעס וואָס געניסן פון דער גוט באַקאַנטער אַקאַדע־מישער אויטאָנאָמיע. אויב מע וויל אָבער פּרווון העלפן און באַוירקן, דאַרף מען קודם־כל באַקומען אַ ריכטיקן באַגריף וועגן דעם מצב פונעם לימוד און מע דאַרף וויסן וווּ און וואָס עס וואַלט זיך אפשר יאָ געלאָזט אויפּטאָן.

יידיש־לימודים אין העכערע לערן־אַנשטאַלטן זענען אַ לפי־ערכ גייער תּחום פאַר דעם פאַראינטערעסירטן יידישן קולטור־טוער. אָבער ווי מע קען צום באַדויער דרינגען פון אַ ריי פּובליציסטישע אַפרופן אויף דער פּראַבלעמאַטיק פונעם יידיש־לימוד אין אוניווערסיטעטן, איז די יידיש־געזעלשאַפטלעכקייט צו ווינציק באַהאַונט אין דעם דאָזיקן גייעם תּחום פון איר מעגלעכער אַקטיוויטעט. אַ מער אינטימער אַריינבליק אין דער פּראַבלעמאַטיק פון יידיש־לימוד, ווי דער אויבנאויפיקער און ווינציק זאָגנדיקער אינטערעס אין דער צאָל תּלמידים וואָס לערנען יידיש און אין דער צאָל געאַגראַפישע פּונקטן וווּ מ'האַט דעם לימוד איינגעפירט, וועט דעריבער זיכער זיין דאָ אויפן אַרט. ס'קען אפשר זיין, אַז פון כּמותדיקן קוקוינקל מעג מען זיין צופּרידן, כאַטש אויך דאָ וואַלטן מיר זיך ביי געהעריקע באַדינגונגען געמעגט ווינטשן אַ סך מער. ס'דאַכט זיך אָבער, אַז ס'איז געקומען די צייט מ'זאָל אויך פּרווון פאַרענטפּערן פּראַבלעמען פון איכות און באַהאַנדלען דעם גיוואָ פון די יידיש־לימודים אין קאַלעדזשן און אוניווערסיטעטן

און פרעגן קלאַר און אָפן צי קענען מיר טאַקע זיין צופרידן מיטן פאַרנעם, מיטן אינהאַלט און מיט די רעזולטאַטן פון די האַזיקע לימודים.

איך מוז זיך גלייך פון פאַרויס באַוואַרענען אַז מיינע ווייטערדיקע באַמער- קונגען זענען ניט געבויט אויף קיין גרינטלעכער און כוללדיקער פאַרשונג פון יידיש-לימודים אין העכערע לערן-אַנשטאַלטן. אַזאַ פאַרשונג פעלט אונדז און זי וואַלט מן-הסתם געדאַרפט פאַסטולירט ווערן דורך דער איצטיקער קאַנפערענץ. כ'מיי אָבער אַז די פינף און צוואַנציק-יעריקע פראַקטיק פון דער יידיש-אַפטיי- לונג אין העברעישן אוניווערסיטעט און אַ גאַנצע ריי מאַטעריאַלן פון אַנדערע לענדער באַרעכטיקן אין אַ גרויסער מאַס די ווייטערדיקע באַמערקונגען און אויספירן.

די לימוד-סיסטעמען אין העכערע לערן-אַנשטאַלטן זענען ביז גאָר פאַרשיידן, נישט נאָר פון לאַנד צו לאַנד. אויך אין די גרענעצן פון איין מדינה פונקציאָנירן אין די אוניווערסיטעטן און קאַלעדזשן פאַרשיידענע שיטות וואָס באַשווערן אַפט מאל די מעגלעכקייט פון אַ ממשותדיקן פאַרגלייך. פון דעסטוועגן קען מען אַננעמען פאַר אַ יסוד פון אונדזער אַנאַליז די פאַרטיילונג וואָס איז גילטיק אין ישראל, אין די פאַראייניקטע שטאַטן, אין קאַנאַדע און אין ענגלאַנד צווישן ביגראַדויר-לימודים, דאָס הייסט די לימודים ביז מע באַקומט דעם ערשטן אַקאַדעמישן טיטל, דעם B.A., און צווישן די נאַכגראַדויר-לימודים פאַרן מאַגיס- טער-טיטל, אַדער דעם M.A., און פאַרן דאָקטאָר-טיטל.

וואָס שייך די נאַכגראַדויר-לימודים זענען אויך דאָ פאַראַן גאָר מהותיקע אונטערשיידן פון אַרט צו אַרט. אין טייל אוניווערסיטעטן איז דער מאַגיסטער- טיטל ניט פאַרבונדן מיט קיין שום לימודים און מ'באַקומט אים אויך אָן אַ דיסערטאַציע. אין אַנדערע אוניווערסיטעטן קען מען אַריבערשפּרינגען דעם מאַגיסטער-טיטל און גלייך אַדער כמעט גלייך נאָך די ביגראַדויר-לימודים זיך נעמען צו דער אַרבעט איבער דער דאָקטאָר-דיסערטאַציע. אין טייל אוניווער- סיטעטן איז מען ניט מקפיד און מ'קען דאָרטן שרייבן אַ דאָקטאָר-דיסערטאַציע, כאָטש ס'זענען אין זיי ניט פאַראַן קיין שום יידיש-לימודים, און מ'קען זי אויך שרייבן ביי אַ פראַפעסאָר וואָס איז אין גאַנצן ניט באַהאוונט אין דעם גאָר ספּעציפישן יידיש-תחום. מיר ווייסן פון דיסערטאַציעס וועגן דער יידישער ליטעראַטור, וואָס זענען געשריבן געוואָרן אויפן סמך פון איבערזעצונגען, ווען גיט נאָר דער דאָקטאָראַנט, נאָר אויך זיין אינסטרוקטאָר האָבן אַליין קיין יידיש- טעקסטן ניט געקענט פאַרשטיין. פון דעם ביז איצט געוואַגטן קען מען זיך שוין אַנשטויסן אַז דער ניוואַ פון מאַגיסטער- און דאָקטאָר-דיסערטאַציע אין יידיש- תחום איז ווייט ניט קיין גלייכער. און צום באַדויערן איז אַפט גיט איבעריק צו קאָנטראַלירן וווּ און ביי וועמען מ'האַט די דיסערטאַציע געשריבן. און ווען מען לייענט די דיסערטאַציע גופא, קען מען לייכט אויסגעפינען פאַר וואָס די אַדער יענע אַרבעט איז אַ סך בעסער פון אַנדערע אַרבעטן, וואָס מ'האַט באַ-

שטעטיקט אָן אַ פּאַסיקן אינסטרוקטאָר און אָן אַ קאַמיסיע פון מומחים. לויט מיין אינפּאַרמאַציע, זענען היינט צו טאָג פּאַראַן יידיש-לימודים פּאַר נאַכגראַדוירטע אין העברעישן אוניווערסיטעט אין ירושלים — דאָ ספּעציאַליזירט מען זיך דער עיקר אין יידישער ליטעראַטור פון אַלע תקופות; לימודים פאַר נאַכגראַדוירטע זענען פּאַראַן אין קאַלאַמביע-אוניווערסיטעט אין ניו-יאָרק, וווּ מען ספּעציאַליזירט זיך דער עיקר אין לינגוויסטיק; טייל בלויון אין נאַכגראַדויר-לימודים קען מען אויספילן אין ניו-יאָרק אינעם מאַקס ווינרייך צענטער פאַר העכערע יידישע שטודיעס אין יידישן וויסענשאַפּטלעכן אינסטיטוט; אין דעם מערב-דייטשן אוניווערסיטעט אין טריר ספּעציאַליזירט מען זיך אין לימוד און אין דער פאַרשונג פון דער יידישער שפּראַך און ליטעראַטור ביזן 18טן יאָר-הונדערט, אין ענגער פאַרבינדונג מיט דער גערמאַניסטיק.

לויט פּראַוויזאָרישע סך-הכלען זענען זינט 1963 באַשטעטיקט געוואָרן אַרום דרייסיק דאַקטאָר-דיסערטאַציעס און ביי פינף און דרייסיק מאַגיסטער-דיסער-טאַציעס אויף טעמעס פון יידישער שפּראַך, ליטעראַטור, פּאַלקלאַר און טעאַטער. דאָס רוב פון די דאָזיקע אַרבעטן זענען סאַלידע און גוטע פאַרשונגען, וואָס באַרייכערן אונדזער וויסן אין די דאָזיקע תחומים. ס'זענען פּאַראַן דיסערטאַציעס וואָס קענען באַטראַכט ווערן ווי אַ בלייבנדיקער פאַרשערישער אויפטו פאַר יידיש. צום באַדויערן זענען נאָר געציילטע פון די אַלע דיסערטאַציעס ביז איצט פאַרעפנטלעכט געוואָרן און גישט טטענדיק די וואָס זענען ראוי פאַרעפנטלעכט צו ווערן. ס'וואַלט געווען גאַר וויכטיק צו שאַפן אַ ספּעציעלן פּאַנד מיט אַן אַקאַדעמישער קאַנטראָל-קאַמיסיע און אפשר אויך פאַרבינדן זיך מיט אַן אוניווערסיטעט-פּאַרלאַג, כדי צו שאַפן אַ מעגלעכקייט, אַז די וויכטיקערע דיסערטאַציעס זאָלן דערזען די ליכטיקע שיינן. מען דאַרף דערביי געדענקען, אַז אָן סובסידיעס איז איצט פשוט אוממעגלעך צו געפינען אַ פאַרלעגער אַפילו פאַר דער בעסטער דיסערטאַציע.

ס'טרעפט שוין צו אַפּט אַז אַ מאַגיסטראַנט אַדער דאַקטאָראַנט איז געצווונגען אַנצונעמען אַן אַרבעט וואָס האָט גישט קיין שייכות צו זיינע לימודים, און זיי פאַרשלעפּן זיך צוליב דעם אויף יאָרן. די עקסיסטירנדיקע סיסטעמען פון סטיפענדיעס זענען בכוח צו פאַרענטפערן דעם מין פּראָבלעמען נאָר טיילווייז. ס'וואַלט געווען געווננטשן צו העלפן די פעלקע מאַגיסטראַנטן און דאַקטאָראַנטן מיט געהעריקע און נאָר פאַר יידיש באַשטימטע סטיפענדיעס, כדי צו סטימולירן נאַכגראַדויר-לימודים און פאַרגיכערן די אַרבעט איבער די דיסערטאַציעס.

אַן ענין פאַר זיך איז די פּראַגע פון געהעריקער באַשעפטיקונג פאַר די וואָס ספּעציאַליזירן זיך אין אַ יידיש-תחום. ווייזט אויס, אַז ביז די לעצטע עטלעכע יאָר האָבן די העכערע לערן-אַגשטאַלטן נאָר געקענט באַזאָרגן מיט אַ פולן פּאַסטן אַז אַנזעעוודיקן טייל פון די דאַקטאָראַנטן, וואָס קענען ווערן אַקאַדעמישע לערערס אין יידיש. איצט איז דער פינאַנציעלער מצב פון די

העכערע לערן-אָנשטאַלטן אין דער גאַנצער וועלט געוואָרן זייער אַ שווערער און טייל מאָל אַפילו אַ קאַטאַסטראָפּאַלער. מ'קען שוין איצט ניט פּאַרזיכערן מיט קיין פּולן פּאַסטן אַפילו דעם סאַמע פעיקסטן דאַקטאָראַנט אין אַ יידיש-תּחום. מיט דער שטאַרקסטער מאַטיוואַציע און התּלהבות פּאַרן יידיש-לימוד, זוכט אַ יונגער מענטש אויך אַ תּכלית אינעם שטח פּאַר וועלכן ער איז גרייט מקריב צו זיין גוטע יאַרן פּון אָנגעשטרעגטער אַרבעט. מע מוז דעריבער געפינען לייזונגען, וואָס זאָלן באַפּרידיקן די דערוואַרטונגען פּון די וואָס זוכן אַן אָנהאַלט אין אַרבעט אויף אַ יידיש-תּחום. ס'איז נאָך איצט פּריציפּטיק צו וויסן צי דער לימוד פּון יידיש איז מיטלשולן אין ישראל און מחוץ ישראל וועט טאַקע קענען אַבסאָרברן כאַטש אַ טייל פּון אונדזערע אַביטוריענטן. מיר וועלן זיך באַמערן אַז צו גלייך מיט יידיש זאָל מען אין העברעישן אוניווערסיטעט אין ירושלים אויך קענען לערנען כדי צו באַקומען אַ לערער-דיפּלאָם.

איך ווייס ניט אויף וויפּל ס'איז מעגלעך צו דערוואַרטן לייזונגען אין עקסטימירנדיקע ניט-אַקאַדעמישע יידיש-אינסטיטוציעס. ווי רעדאַקציעס פּון צייטונגען, זשורנאַלן, ראַדיאָ-אוידיאָציעס, פּאַרלאָגן וכדומה. ביז איצט איז עס צום באַדויערן ניט געוואָרן קיין פּראַקטיק פּון דעם מין אינסטיטוציעס. ס'זעט דעריבער אויס צו זיין ביז גאַר וויכטיק אַן אינציאַטיוו פּון פּאַרנעמיקע קאַלעק-טיווע פּאַרשפּראַעיקטן אין גאַנצן יידיש-תּחום, כדי מע זאָל קענען ביי זיי באַשעפּטיקן כאַטש אַ טייל פּון אונדזערע אַביטוריענטן, וואָס וועלן אין די איצטיקע באַדינגונגען ניט קענען געפינען קיין אַנדער פּעלד פּון אַרבעט אין יידיש. מיר טאַרן ניט פּאַרלירן קיין אויסגעשולטע כּוחות. און ס'איז דערביי גאַרניט אויסגעשלאָסן אַז די גאַנצע צוקונפּט פּון יידיש-לימודים אויף העכערע לערן-אָנשטאַלטן וועט טאַקע באַשטימט ווערן דורך אַ געהעריקן רעזערוו פּון אויסגעשולטע כּוחות.

במשך די לעצטע עטלעכע יאַר האָבן זיך שוין אָנגעהויבן באַווייזן סימנים פּון אַ מצב, וואָס דאַרף באַאומרויקן אַיטלעכן וואָס איז פּאַראַינטערעסירט אין העכערע יידיש-לימודים. ס'לאָזן זיך באַמערקן קעגנאַנאַנדיקע דיספּראָפּאָרציעס צווישן דער צאָל ביז-גראַדוירטע סטודענטן פּון פּאַרשיידענעם פּאַרנעם און מדרגות און צווישן דער צאָל פּון מאַגיסטראַנטן און דאַקטאָראַנטן. אין אונדזער יידיש-אַפּטיילונג אין ירושלים האָבן מיר אין פּאַרגאַנגענעם אַקאַדעמישן יאַר געהאַט סך-הכל זיבן און פּערציק רעגיסטרירטע סטודענטן. פּון זיי האָבן פינף געלערנט פּאַרן מאַגיסטער-טיטל, ניין האָבן געשריבן זייערע דאַקטאָר-דיסערטאַציעס און די אַנדערע דריי און דרייסיק זענען געווען רעגיסטרירט אין פּאַר-שיידענע ביזגראַדויר-לימודים. די פּראָפּאָרציע איז אַ צו גוטע, ווייל גאַר אַ קליינער טייל פּון ביזגראַדויר-תּלמידים איז בדרך-כלל ממשיך די נאַכגראַדויר-שטודיעס. ס'קען גאַר געמאַלט זיין, אַז מיר האָבן שוין איצט צו ווייניק ביז-גראַדויר-סטודענטן פּון וועלכע ס'דאַרפן זיך מיט דער צייט רעקרוטירן די נאַכ-

גראדויר-סטודענטן. ס'קען זיין אז די ציפערן שפיגלען אפ די אלגעמיינע ירידה און די סטאגנאציע אין דער צאל פון סטודענטן אין ישראל-אוניווערסיטעטן במשך די לעצטע יארן. לאמיר אבער האפן אז דער באשלוס פון דערצינג-און קולטור-מיניסטעריום פון סעפטעמבער 1975 וועגן איינפירן דעם לימוד פון יידיש אין מיטלשולן אין ישראל און אנדערע מעגלעכע סטימולן וועלן אין די קומענדיקע יארן אויסגלייכן ביי אונדז די באאומרוינקנדיקע דיספראפארציע.

פון גאר אן אנדער מין איז די דיספראפארציע אין די פאראייניקטע שטאטן, ווו ס'איז פאראן די גרעסטע, אבסאלוטע, צאל סטודענטן פון יידיש-לימודים. אין הארבסט 1972 האבן אין צוואנציק אמעריקאנער אוניווערסיטעטן און קאלעדזשן געלערנט יידיש-לימודים 731 ביזגראדויר-סטודענטן. אין דעם זעלביקן סעמעסטער זענען אבער אין די דאזיקע אינסטיטוציעס געווען ניט מער ווי דרייסיק גראדויר-סטודענטן, וואס האבן זיך ספעציאלזירט אין א יידיש-תחום. ווי מ'האט מיך אינפארמירט, ניט אנגעבנדיק קיין פארלאזלעכע, פולע דאטן, האט די צאל סטודענטן ביי יידיש-לימודים אין די פאראייניקטע שטאטן געהאלטן אין איין וואקסן פאר די לעצטע יארן, אבער די דיספראפארציע צווישן גאר א גרויסער צאל ביזגראדוירטע און א צו קליינעם שפליטער פון נאכגראדוירטע איז געבליבן אן ממשותדיקע שינויים.

ווי אזוי קען מען דאס דערקלערן ?

זינט ביזגראדויר-לימודים אויף העכערע לערן-אנשטאלטן זענען געווארן א מאסן-פענאמען וואס פרוווט דער עיקר פארענטפערן דאס שטרעבן צו א פארברייטערטער אלגעמיינער בילדונג, איז שטארק באגרענעצט געווארן די מעגלעכקייט פון א ספעציאליזאציע אין דער ערשטער מדרגה פון העכערע לימודים. זייער ליבעראלע קרעדיט-סיסטעמען אין א גרויסן טייל פון קאלעדזשן און אוניווערסיטעטן דערמעגלעכן איצט אזא פארשיידן-מיניקן און אפט מאל מאדנעם צוזאמענשטעל פון לימודים און דיסציפלינען, אז ס'קען אפט קיין מעגלעכקייט ניט זיין ארויפצווינגען אויפן סטודנט פון B.A. א סיסטעמאטישן לימוד פון וואס פאר א געביט ס'זאל מיט זיין.

מיר דארפן דערביי אין זינען האבן, אז וואס א יאר ווערן קלענער די פערספעקטיוון אויף סטודענטן וואס קומען צום יידיש-לימוד מיט א פריערדיקער יסודותדיקער קענטניש פון דער שפראך. מיר זענען אפט מאל שוין צופרידן מיט א סטודענט וואס קומט מיט פאסיווע, מינימאלע שפראך-געווינהייטן. אויב ס'האנדלט זיך אין שפראך-לימוד, מוז מען בדרך-כלל אנהייבן פון אן עלעמענטאר-קורס און מחוץ ישראל מיינט עס טייל מאל ממש פונעם אלף-בית. דער קרעדיטן-סיסטעם אין קאלעדזשן און אין אוניווערסיטעטן דערלייבט איצט אן א סטודענט וואל נעמען נאר איין עלעמענטארן קורס במשך פון איין זמן, מיט אדער אן א קורס פון יידישער ליטעראטור אין ענגלישער איבערזעצונג. און ביי דעם בלייבט עס ביזן סוף פון זיינע לימודים. פון אזעלכע הונדערטער

סטודענטן פון פאראייניגטע ביזגראדויר-קורסן אין שווער צו דערווארטן א ממשותדיקן צווייטן פון נאכגראדויר-סטודענטן.

לאמיר באפעסטען די אלגעמיינע אויספירן מיט א ביסל ציפערן, אלע פון יאר 1974, פון די פאראייניקטע שטאטן און פון קאנאדע.

אין איינעם פון די קאלעדזשן אין ניו-יארק זענען אין דעם יאר פארפלאגירט געווארן אכט קלאסן פאר יידיש-אנהייבערס פון דער ערשטער עלעמענטארער מדרגה, אבער נאר פיר קלאסן פאר אנהייבערס פון דער צווייטער מדרגה און נאר צו איין קלאס פאר מיטעלערע און אוואנסירטע סטודענטן פונעם שפראך-לימוד. דאס הייסט אז אין דעם דאזיקן קאלעדזש האט גאר א קליינער טייל פון די סטודענטן, וואס האבן אנגעהויבן לערנען יידיש, ממשיך געווען זייער שפראך-לימוד. אין דעם זעלבן יאר האבן דריי און צוואנציק אוניווערסיטעטן און קאלעדזשן אין די פאראייניקטע שטאטן און אין קאנאדע פארגעלייגט עלע-מענטאר-קורסן פאר יידישער שפראך, אבער נאר אין ניו יארק פון זיי האט מען אויך געהאט פארגעלייגט מער אוואנסירטע קורסן. מ'האט דעמאלט אויך געקענט לערנען יידיש אין איין און דרייסיק הלל-צענטערס אין צפון-אמעריקע, אבער נאר אין א העלפט פון זיי האט מען דעם שפראך-לימוד געקענט ממשיך זיין.

אויסלערנען זיך יידיש איז ניט קיין לייכטער ענין. מ'דארף גוט אריינגארעווען און ניט שטענדיק סטייעט גוטער ווילן און התלהבות אנצוגיין מיטן אנגעהויבענעם לימוד. אויב מיר זאלן אפילו אננעמען אז אלע רעגסטרירטע סטודענטן פארענדיקן דעם אנגעהויבענעם עלעמענטאר-קורס פון שפראך מיט הצלחה, באשטעטיקן אונדז ווידער די אויבן געבראכטע ציפערן, אז נאר א קליינער טייל פון זיי איז ממשיך דעם לימוד ביז אן אקטיוון שפראכבאניץ, ווייניקסטנס אין לייענען אליין א יידישן ליטערארישן טעקסט מיט א ווערטער-בוך. ס'איז דעריבער קיין ווונדער ניט, אז אין די פריער דערמאנטע דריי און צוואנציק קאלעדזשן און אוניווערסיטעטן אין וועלכע מ'האט אין 1974 געקענט לערנען די יידישע שפראך און פארשיידענע מדרגות, האבן נאר פיר אינסטי-טוציעס געהאט אויך קורסן פון יידישער ליטעראטור, אויף וועלכע מ'האט זיך באנוצט מיט יידישע טעקסטן. אין זעכצן פון די דאזיקע לערן-אנשטאלטן האט מען פארגעלייגט קורסן פון יידישער ליטעראטור נאר אין ענגלישער איבער-זעצונג. און טייל פון די דאזיקע קורסן זענען געווען באשטימט פאר דער ליטעראטור ביי יידן בכלל און מ'האט געלערנט צוזאמען איבערזעצונגען פון ענגון, קאפקא, באבעל און שלום-עליכם מיט די ענגלישע ווערק פון מאלאמוד און בעלאו. און לאמיר דערביי זיין קלאר און אפן: ס'איז פאראן א ספק צי אלע לערערס פון אזעלכע קורסן זענען געווען גענוג קאמפעיטענט אנצופירן מיט אזא לימוד און צי זיי זענען אליין געווען בכוח צו לייענען א יידישן טעקסט אין מקור.

איך וויל נישט חס-ושלום מבטל מאכן דעם אנשטרענג וואס איז פארבונדן

אפילו מיט דעם דאָזיקן מינימאלן לימוד פון יידישער שפראך און ליטעראַטור, וואָס איז איצט אזוי פאַרשפּרייט אין צפון-אַמעריקע: אָבער ווען מיר אָפּערירן מיט ציפּערן פון הונדערטער און אפשר טויזנטער סטודענטן וואָס לערנען יידיש, דאַרף מען וויסן צו וואָס מען דערגייט מיט אַזעלכע יידיש-לימודים. אַ צו גרויסער טייל פון די סטודענטן ענדיקן די יידיש-לימודים מיט זייער, זייער ווייניק: די שפראַך אויף אַ שפּיץ מעסער און אַ ביסל ליטעראַטור אין אַ פרעמדן לבוש.

דאָס שטרעבן פון דער יידישער יוגנט זיך צו דערגרונטעווען צו אירע נאַציאָנאַלע וואַרצלען, צוזאַמען מיט דער אַמעריקאַנער מאָדע אויף עטנישע שטודיעס אין די אוניווערסיטעטן, האָבן ווי באַוווּסט פאַרברייטערט די מעגלעכקייט פון יודאַיסטישע לימודים און בתוכם אויך פון דעם יידיש-לימוד. בשעת די וויכוחים ארום דעם כאַראַקטער פון די דאָזיקע לימודים האָבן זיך אַנטפּלעקט קעגנאַנאַנדיקע שטעלונגען ווי אזוי מ'זאָגט די דאָזיקע קאָניונקטור אויסניצן אויף דעם ראַציאָנעלסטן אופן. פאַראַן אַזעלכע וואָס מיינען, אַז וואָס מער און אפילו אויף דעם גידעריקסטן ביוואַ, איז אַלץ בעסער. זיי ווילן האָפּן אַז פון כמות וועט אַ מאַל אויסוואַקסן איכות. אַנדערע ווידער האָבן געהאַלטן אין איין וואַרענען, אַז מען מוז פון אָנהייב אַן זאָרגן פאַר איכות און פאַרן געהעריקן אַקאַדעמישן פּרעסטיזש פון די יודאַיסטישע לימודים און פון יידיש ווי אַן אינטעגראַלן טייל פון די דאָזיקע לימודים. דאָס האָט געהייסן אַז די יודאַיסטישע לימודים און אויך דער לימוד פון יידיש דאַרף גיין פון אָנהייב אַן אין דער טיף און גיט אין דער בדייט. אין דער פּראַקטיק פון יידיש-לימוד איז מען אָבער אין רוב פאַלן געגאַנגען אין צפון-אַמעריקע מיט דעם ערשטן, דעם לייכטערן וועג. האָב איך מורא אַז דער מצב פון דעם לימוד פון יידיש פאַר בייגראַדוירטע סטודענטן האָט שוין דערווייזן, אַז די צווייטע, די ריגאַריסטיש-אַקאַדעמישע שטעלונג איז לכתחילה געווען די גערעכטע.

גיט דאָ איז דאָס אַרט זיך אַרײַנצולאָזן אין פּרטימדיקער באַהאַנדלונג פון דעם גאַר און גאַר קאַמפּליצירטן ענין. איך וועל זיך דערלויבן נאָר בקיצור אַנצווײַזן אויף עטלעכע מעגלעכע לייזונגען. מע דאַרף זאָרגן פאַר דער אפּיליאַציע פון יידיש-לימודים אין אפּטיילונגען און פּראַגראַמען פון יודאַיסטיק. ווייל מ'קען קוים דערוואַרטן אַז פאַראיינצולטע יידישקורסן, ווי גוט זיי זאָלן גיט זיין, אין ראַמען פון גערמאַניסטיק, ענגליש, סלאַווישע שפּראַכן און ליטעראַטורן, קאַמפּאַראַטיווע ליטעראַטור וכדומה, אַן אַ מעגלעכקייט צו לערנען גלייכצייטיק מיט די יידיש-לימודים אויך העברעיש, העברעישע ליטעראַטור, יידישע געשיכטע אַזױו זאָלן קענען פאַרענטפּערן אויף אַן ערנסטן אופן דאָס שטרעבן פון דער יידישער יוגנט זיך צו דערגרונטעווען צו אירע וואַרצלען. יידיש אויף אוניווערסיטעטן און קאַלעדזשן קען האָבן אַ האַפט און אַ צוקונפט נאָר אין ברייטערע ראַמען פון ערנסטע יודאַיסטישע לימודים פאַר בייגראַדויר-סטודענטן.

ס'איז זיכער פאראן זייער א סך גוטער ווילן און איבערגעגעבנקייט לגבי יידיש אין דער איניציאטיוו איינצופירן יידישקורסן אומעטום ווו ס'לאזט זיך. אויך דעמאלט ווען דער פאראיינצולטער לימוד פירט כמעט צו גארנישט. ס'טרעפט אבער צו אפט אז אזא לימוד שטויסט אפ דעם תלמיד, ווען ער ווערט געפירט דורך ניט-קאמפעטענטע לערער-איניציאטארן, וואס זייער אייגנטלעך געביט האט ניט צו טאן מיט יידיש, אדער דורך סתם ענטוויאסטן פון יידיש און א געהעריקער צוגרייטונג פארן לימוד אין א העכערן לערן-אנשטאלט.

און אז מיר האבן פראבלעמען וואס שייך דער קאמפעטענץ פון טייל לערערס, ווערט גאר הארב דער ענין פון לערנביכער. מיר האבן נאר איין פארלאזלעך לערנבוך פון שפראך פאר אנהייבערס, אוריאל וויינריכס ענגלישן קאלעדזש יידיש, וואס וועט בקרוב אויך ארויס אין העברעישן אוניווערסיטעט, אין אן אדאפטאציע פאר העברעיש-רעדנדיקע סטודענטן. ס'איז ביזן היינטיקן טאג ניט פאראן קיין איין גוט לערנבוך פאר מער און אונאסירטע אינעם שפראך-לימוד און מיר פארמאגן ניט קיין גוטע און מאדערנע לערנביכער פון דער יידישער ליטע-ראטור און פון יידישן פאלקלאר, וואס זאלן פאסן פאר ביזנראדור-לימודים אין אוניווערסיטעטן. וואלטן מיר געהאט גוטע לערנביכער, וואלט מען כאטש טייל-ווייני געקענט גובר זיין די פראבלעמען מיט ווייניק קאמפעטענטע לערערס.

און דער עיקר, מע דארף גוט אין זינען האבן פאנאן פאר סטיפענדיעס פאר אזעלכע ביזנראדור-סטודענטן, וואס וועלן גרייט זיין צו פארטיפן און פאר-ברייטערן זייערע לימודים מיט א פאסיקן צוגאב פון יודאיסטישע לימודים, אין ראמען פון פארויס באשטימטע פראגראמען (major).

דער פארנעם פון מיינע באמערקונגען וועגן יידיש-לימוד אין אוניווערסיטעטן איז פון פארויס געווען באגרענצט אין צייט. דעריבער האב איך אויך בכיוון אויסגעמיטן ברייטער און פרטימדיקער זיך אפצושטעלן אויף אונדזערע דער-גרייכונגען, וואס זענען אין א טייל ערטער אוןדאי ניט קיין קליינע. האט זיך אפשר באקומען א ביסל א צו פעסימיסטיש בילד. כ'בין אבער טיף איבערצייגט אז די פאסטולירטע פרטימדיקע און פארנעמיקע פארשונג פונעם מצב פון יידיש-לימוד אין העכערע לערן-אנשטאלטן וועט אין אלגעמיין באשטעטיקן מיין קורצן אנאליז. דארף טאקע זיין קלאר, אז אונדזער לימוד שטייט איצט אויף א שידוועג און אז א טייל פון די פארגעלייגטע מעגלעכע לייזונגען זענען דירעקט פארבונדן מיט פאנאן. אין דער איצטיקער לאגע פון די אוניווערסיטעטן מוזן די פאנאן קומען פון דרויסן. וויל איך האפן אז די דעלעגאטן אויף דער איצטיקער קאנג-פערענץ וועלן געפינען וועגן אויסצודריקן אויף א ממשותדיקן אופן אונדזער אלעמענס טיפע זארג פאר דעם יידיש-לימוד אין אוניווערסיטעטן און העלפן באפעסטיקן די צוקונפט פון דעם דאזיקן וויכטיקן פעלד פון יידישער קולטור.

די אױנט־סעסיע

בעת דער אױנט־סעסיע דעם 24סטן אויגוסט, אונטערן פּאַר־זיץ פון ב. י. מיכלי, וויצע־פּאַרזיצער בערל בעקער, איז פּאַר־געזעצט געוואָרן דאָס אָפּגעבן באַריכטן דורך די דעלעגאַטן, ווי אויך די דיסקוסיע איבער די געהערטע רעפּעראַטן. דער ערשטער האָט גערעדט דער דעלעגאַט פון דרום־אַפּריקע זלמן לעווי.

זלמן לעווי (דרום־אַפּריקע)

חשובער פּאַרזיצער, חשובע דעלעגאַטן און געסט. אָפּגעבנדיק באַריכט פון דער דרום־אַפּריקאַנישער יידישער קולטור־באַוועגונג, פּאַדערט זיך באלד אין אָנהויב צוצוגעבן אַז דער דרום־אַפּריקאַנישער יידישער קיבוץ ציילט היינט בסך הכל 120 טויזנט נפשות, פון דעם 6 פּראָצענט יידיש־רעדנדיקע און אַן ערך 55 פּראָצענט וואָס פּאַרשטייט יידיש. די יידישע קולטור־באַוועגונג ווערט כמעט אינגאַנצן געפירט דורך דער דרום־אַפּריקאַנישער יידישער קולטור־פעדעראַציע וואָס איז געגרינדעט געוואָרן גענוי מיט 30 יאָר צוריק. אין דער גרעסטער שטאַט פון דרום־אַפּריקע — יאָהאַנעסבורג, לעבן היינט צו טאָג גענוי 60,000 יידן, אַ העלפט פון דעם גאַנצן יידישן ישוב אין דרום־אַפּריקע.

אין 1912 האָט זיך אין יאָהאַנעסבורג געגרינדעט דער יידישער ליטעראַרישער פּאַראַיין. אין 1916 האָט דער ליטעראַרישער פּאַראַיין אַרויסגעגעבן אַ חודש־שריפט „דאָס יידישע וואָרט“. דערשיגען בלויז 11 נומערן, די אַסימילאַציע איז דאָן געוואַקסן פון טאָג צו טאָג. אַפילו דער גרינער עמיגראַנט האָט אויך געהאַלטן פאַר זיין ציל זיך אויסצוגרינען און ווערן אַנגליזירט. דאָך האָט זיך דאָס יידישע קולטור־לעבן נישט לייכט איינגעוואַרצלט. די עמיגראַציע שטאַמט בעיקר פון ליטע, פון נאָך דער ערשטער מלחמה. די יידישע קולטור טעטיקייט האָט זיך פאַרשטאַרקט הן מיט די צוגעקומענע כוחות און הן מיט די קאַנטאַקטן פון מזרח אייראָפּע.

אין 1922 האָט דער ליטעראַרישער פּאַראַיין אַרויסגעגעבן אַ חודש־שריפט „דרום אַפּריקע“. דערשיגען בלויז 9 נומערן. אין יולי 1928 האָט דער ליטעראַרי־שער פּאַראַיין ווידער באַנייט דעם זשורנאַל און ער האָט געלעבט גענויע צוויי יאָר. דער ליטעראַרישער פּאַראַיין האָט זיך ליקוידירט און זיין אַרט האָט פאַר־נומען דער יידישער אַרבעטער־קלוב, אַ לינק־אַריענטירטע אַרגאַניזאַציע. דער

אָרגאַן פֿון דעם ייִדישן אַרבעטער־קלוב אין געווען „די פּראָלעטאַרישע שטימע“, און אויך אַ חודש־אָרגאַן.

דאָן האָט זיך אין יאָהאַנעסבויג געגרינדעט דער ייִדישער קולטור־פּאַראַיין אין 1930 האָט דער קולטור־פּאַראַיין אַרויסגעגעבן אַ חודש־זשורנאַל „פּאַרויס“ אונטער דער רעדאַקציע פֿון דעם פּעדאַגאָג און לעקטאָר יצחק כאַרלאַש.

אַט די דריי אויבן דערמאָנטע אָרגאַניזאַציעס זענען געווען די פּאַרגייער פֿון דער איצטיקער דרום־אַפּריקאַנער ייִדישער קולטור־פּעדעראַציע, וואָס אין, ווי איך האָב געזאָגט, געגרינדעט געוואָרן דעם 31סטן מאַי 1947.

אין דער עקזעקוטיוו פֿון דער קולטור־פּעדעראַציע זענען פּאַרטראָטן מענטשן מיט פּאַרשידענע אידעאָלאָגיעס, אָבער די איבערגעגעבנקייט צו ייִדיש לשון און ייִדישער קולטור האָט זיי אַלעמען פּאַראַייניקט.

אויף דער גרינדונג קאָנפּערענץ פֿון דער קולטור־פּעדעראַציע אין אָנגענומען געוואָרן אַז די צענטראַלע דאַרף באַדינען די פּראָווינץ וואָס אין געווען פּאַרלאָזט אין משך פֿון דער צווייטער וועלט מלחמה. אין 1947/1948, זענען נאָך געווען אויף דער פּראָווינץ היפשע ישובים, אַ גרויסער טייל ישובים פֿון געקומענע פֿון מזרח־אײראָפּע. די צענטראַלע האָט געשיקט רעפּערענטן, האָט איינגעאַרדנט קולטור־אָוונטן פֿון וועלכן דיש טעטלעך האָבן שטאַרק הנאה געהאַט.

באַלד נאָך דער גרינדונג פֿון דער קולטור־פּעדעראַציע האָט מען געשאַפֿן אַ טעאַטער־קאַלעקטיוו וואָס האָט דורכגעפירט פּאַרשטעלונגען פֿון בעסערן רעפּערטואַר. דער קאַלעקטיוו האָט מיטגעשפּילט מיט טעאַטער־גרופּעס וואָס זענען געקומען מעבר לים.

דערנאָך אין מען צוגעטראָטן צו שאַפֿן אַ קאָמיטעט וואָס האָט איינגע־אַרדנט רעפּעראַטן, סימפּאָזיוםס און לעבעדיקע צייטונגען, און אַנדערע קולטור־אונטערנעמונגען. עס האָט זיך אויך געגרינדעט אַ פּרויען לייען־קרייז וואָס האָט אַראָנזשירט פּאַרשידענע אונטערנעמונגען, פּאַרלעוונגען, ליטעראַרישע שמועסן און רעפּעראַטן וועגן ביכער און שרייבער.

די אונטערנעמונגען קומען פּאַר אין פריוואַטע הייזער, אין פּאַרשידענע ראַיאָנען פֿון שטאָט, פֿון צייט צו צייט פּאַרט מען אויך אַרויס אין דער נאַנטער פּראָווינץ. די זעלבע אַרבעטן ווערן געטאָן אין קייפּטאָן, די גרעסטע אַפּטיילונג נאָך דער צענטראַלע.

אין סעפטעמבער 1948 האָט די קולטור־פּעדעראַציע אָנגעהויבן אַרויסצוגעבן אַ צייטשריפט „דרום אַפּריקע“. די ערשטע פינף יאָר אין „דרום אַפּריקע“ דער־שינען חודשדיק, אָבער פֿון 1958 דערשיינט „דרום אַפּריקע“ אַלע צוויי חדשים. אַ סך וואָסערן זענען אָפּגעלאָפֿן זייט מיר האָבן געגרינדעט די דרום־אַפּרי־קאַנער קולטור־פּעדעראַציע. אונדזער פּעריפּעריע אין געוואָרן קלענער, צוליב ביאָלאָגישע סיבות. וועגן די סיבות דאַרף מען דאָ נישט רעדן. אַ היפשע צאָל רעפּערענטן, טעאַטער־מענטשן זענען מער גישטאַ. די פּראָווינץ, באַזונדערס די

קלענערע שטעטלעך, זענען יידן-רייזן. די קולטור-פעדעראציע האָט אין משך פון איר עקזיסטענץ אַראָפּגעבראַכט געסט פון אויסלאַנד, שרייבער, רעדנער, היסטאָ-ריקער און אויך טעאַטער-גרופן און יחידים-קינסטלער.

טוביה מייזעל (מעקסיקע)

אין דעם קליינעם יידישן ישוב, מעקסיקע, ווייט ווייט פון דאַנען, אין אַן אַצטעקיש לאַנד, האָבן מיר פון די ערשטע טעג ווען אונדזער ישוב האָט זיך אָנגעהויבן פאַרמירן אין די יאָרן צווישן 22 און 28, באַלד גענומען בויען די יידישע שולע. מיר האָבן פאַרשטאַנען אַז אין דער ישיבה גייט מען נאָכן חדר, מיגייט נישט אין חדר פאַר דער ישיבה. אַז פאַר דער גימנאַזיע דאַרפן מיר האָבן פאַלקס-שולן, און מיר האָבן אָנגעהויבן בויען אונדזערע פאַלקס-שולן.

אַן ערך 20,000 יידן וווינען אין דער גרויסער שטאָט. אַן ערך 25 און אפשר נאָך ווייניקער פון 25 פּראָצענט קינדער זענען אין שול-עלטער, איז אויב מיר האָבן אין אונדזער אשכּנזישער שול, פון אַ באַפעלקערונג פון 4.5 טויזנט קינדער, דריי און אַ האַלב טויזנט תלמידים אין יידישע שולן, באַדייט עס אַז מיר האָבן איבער 70 פּראָצענט קינדער אין אונדזערע שולן, וואָס הייבן אַן אַרבעטן 8 אַזייגער און ענדיקן אַרבעטן 3 אַזייגער, און אין דעם אַלגעמיינעם קוריקולום פון אונדזער שול איז איינגעשלאָסן יידיש ווי אַ לימוד — יידישע שפּראַך, יידישע ליטעראַטור, יידישע געשיכטע.

ווען איר נעמט אין אַכט אַז דאָס קומט פאַר אין אַ נייעם, יונגן, יידישן ישוב, איז דאָס אַ קאַלאַסאַלע דערגרייכונג מיט וועלכער זייער ווייניק יידישע ישובים אין דער וועלט, צום באַדויערן, קענען זיך גרויס האַלטן.

מיר האָבן געבויט, און בויען יידיש לעבן און נישט יידישע קולטור. יידיש קולטור איז יידיש לעבן. אַן יידיש איז נישטאָ קיין יידיש לעבן. נאָר נאַציאָנאַלע שפּראַך און גייסטיקע ווערטן קענען פאַרויכערן דעם קיום פון דעם יידישן פאַלק אין די תּפוצות. ס'איז נישט מעגלעך און ס'איז נישט נוצלעך איבערצוחון אַז עס איז נישט מעגלעך קיין נאַציאָנאַלע-וועלטלעכע קולטור אַן דער אייגענער שפּראַך. די אַלע ווערק וואָס זענען געשריבן געוואָרן אויף ענגליש און פאַרנעמען זיך מיט יודאָיזם זענען פּונקט ווי די ווערק וואָס זענען געשאַפן געוואָרן אין דייטשלאַנד וועגן יידישקייט.

אונדזערע יידישע שולן פאַרמאַגן אין זיך דעם אַראַמאַט פון יידיש, ווען מיר זענען אַפילו אין איצטיקן מאַמענט נישט שטאַרק באַגייסטערט פון די דער-גרייכונגען. און פאַרוואָס זענען אונדזערע דערגרייכונגען געוואָרן קלענער און ווען זענען זיי געוואָרן קלענער? מיר מוזן דאָך זיך אַליין זאָגן דעם אמת — די סיבה איז אין דעם וואָס אין אונדזער ישוב זענען פאַרגעקומען גרויסע ענדערונגען פון איבערלעבן און פון אויסערלעכן כאַראַקטער. אונדזער סאַציאַל-

עקאנאמישע סטרוקטור האָט זיך שטאַרק געענדערט. מיר זענען פריער געווען אַ פּאַלקסטימלעכער יידישער ישוב. אַ ישוב וואָס זיין עוואַנאָמישע סטרוקטור איז באַשטאַנען פון סוחרים, פון קלענערע הענדלער, פון אַנגעשטעלטע. דאָס אַלעס האָט זיך געענדערט. היינט האָבן מיר 500 יידישע פּראָפעסאָרן אין די אוניווערסיטעטן פון מעקסיקע. היינט האָבן מיר 2500 יידישע פּראָפעסיאָנאַלן. זיי קומען אין נענטערע באַרירונגען אין דער אָפּענער געזעלשאַפּט, וועלכע האָט אויף זיי אַ שטאַרקע השפּעה. היינט איז זייער באַציאָונג צו דער גאַנצער יידישער געזעלשאַפּטליכקייט געוואָרן אַנדערש.

עס זענען פאַראַן סיבות, וועלכע מיר מוזן באַקעמפּן, ווייל עס ליגט אין אונדזערע כוחות. אין די לעצטע יאָרן איז געוואָרן ביי אונדז אַ טענדענץ צו דערנענטערן די ביידע שבטים, ספרדים און אשכנזים. די טענדענץ ווערט זייער שטאַרק געשטיצט פון דער גאַנצער פּילאָסאָפּישער איינשטעלונג פון מדינת ישראל — און איך גיי נישט איצט אַריין אין דעם פּילאָסאָפּישן וויכוח. אָבער דער פּאַקט איז אַז מיר דערנענטערן די צוויי קיבוצים, און מיר דערנענטערן זיך אויפן געביט פון אונדזער פּאַליטישער און עקאָנאָמישער צוואַמענאַרבעט אין מעקסיקע, אָבער די דערנענטערונג פירט צו דעם, אַז אויף די אַלע זיצונגען וווּ מיר האָבן פריער גערעדט נאָר יידיש, מוזן מיר אָנהויבן רעדן שפּאַניש, ווייל די מענטשן פון ספרדישן סעקטאָר פאַרשטייען נישט קיין יידיש.

עס קומען דעלעגאַטן פון מדינת ישראל און זיי רופן פאַרזאַמלונגען און וויפל מיר בעטן זיך ביי זיי: רופט באַזונדערע פאַרזאַמלונגען פאַר אַשכנזים און באַזונדערע פאַר ספרדים, וועלן מיר קענען רעדן צו אייך יידיש און איר וועט קענען רעדן צו אונדז יידיש, רופט מען אָבער צוליב אַסך חשבונות וואָס נישט דאָ איז דאָס פּלאַץ צו רעדן וועגן זיי, די פאַרזאַמלונגען צוזאַמען. באַקומט זיך און יידיש רעדט מען נאָר אין דער אַרגאַניזאַציע פון ריין אשכנזישן כאַראַקטער. מדינת ישראל דאַרף זיין א שותף צו בויען יידיש לעבן איבער דער וועלט, מיט אַלע מיטלען און מיט אַלע כוחות. עס קען נישט זיין קיין איינזייטיקע שותפות.

מיר האָבן אין מעקסיקע געשאַפּן אַ יוגנט אין די שולן און אין דעם סעמינאַר. מיר האָבן אַ לערער־סעמינאַר מיט וועלכן מיר האַלטן זיך גרויס. אונדזער לערער־סעמינאַר עקזיסטירט שוין 30 יאָר, און נישט מיט קיין 2-3 תלמידות. מיר האָבן אַרויסגעלאָזן הונדערטער לערערקעס, — הונדערטער יוגע יידישע פּרויען וועלכע זענען פאַרבליבן יידישע אינטעליגענטע מענטשן, יידישע קולטור מענטשן.

דער סעמינאַר באַזאַרגט אונדזער שול־וועזן און מיר טראַכטן יעצט צוזאַמען מיט דעם תל־אביבער אוניווערסיטעט צו שאַפּן מעגלעכקייטן פאַר העכערן יידיש־וויסן.

מיר האָבן געשאַפּן אין מעקסיקע אַ מוועאום, און אברהם האַרמאַן האָט,

זייענדיק אין מעקסיקע, מיר געזאגט, אָ דאָס איז אפשר נישט מיט קיין גרויסן פאַרנעם, נאָר מיט זייער אַ גרויסער מחשבה. לאַמיר נישט זיין באַשיידן און זאָגן אייך אַז דער מעקסיקאַנער ישוב האָט דעם מוזעאום אָנגערופן מיט מיין נאָמען, און ער הייסט „דער יידישער היסטאָרישער מוזיי—טוביה מיזל“. דער מוזיי האָט אין זיך דריי אידעען: די ערשטע וויכטיקסטע מחשבה איז: באַווייזן אונדזער יוגנט, אונדזער צוקונפטיקע דורות דעם חורבן און דאָס אויסמאַרדן די 6 מיליאָן. מיר האָבן אייגענע כאַרן. מיר האָבן צייטונגען אין מעקסיקע, צייטונגען וועלכע גייען אַרויס אין משך פון יאָרן.

און איד וועל פאַרענדיקן דאָ מיט איין פראַגע וועלכע מיטעלט שטענדיק. מען פּרעגט ביי מיר: זענען צוגעקומען ליינערס פון אייערע צייטונגען? מענטשן פאַרשטייען נישט אַז אין אַ לאַנד וואָס האָט שוין 40 יאָר נישט קיין אימיגראַציע, איז דאָך דער האַזיקער דור וואָס האָט געבויט די צייטונגען אויסגעשטאַרבן. מיין דור געפינט זיך אויף יענער וועלט. אויב דער רבּונו של עולם האָט מיך איבער-געלאָזט, האָב איך נישט קיין טענות... מיין דור איז נישטאַ. היינט איז אַ יונגער דור, אַ דור וואָס איז דאָ דערצויגן געוואָרן. און אויב עס גייען אַרויס צייטונגען אין דער זעלבער צאָל, איז עס דערפאַר ווייל מיר האָבן געבויט אַ יידיש לעבן און מיר וועלן ווייטער בויען יידיש לעבן, מיט דער פולער איבערצייגונג אַז אַן יידיש וועט קיין יידיש לעבן נישט זיין.

ב. ווינער (אויסטראַליע)

חברים און פריינד,

איך וויל אייך אָפגעבן אַ גרוס פון אַ ווייטן קאַנטינענט. פון צייט צו צייט דערמאַנט מען אין די צייטונגען אויסטראַליע, דאָס יידישע לעבן אין אויסטראַליע. איך דערמאַן מיר אַז מען האָט אונדז געפּרעגט אַמאַל: פאַרוואָס ווילט איר פאַרן נאָך אויסטראַליע, איז דער ענטפער געווען: עס איז ווייט פון גאָט און ווייט פון מענטשן.

היינט לעבן מיר אין מאַדערנע צייטן. מיר קומען זיך אַלע צוזאַמען פון ווייטע יידישע מקומות, פון אַ סך ערטער, און מיר ווילן דאָ ווייטער פאַרפעסטיקן און שטאַרקן דאָס יידישע לעבן. אָבער עס איז וויכטיק, זייער וויכטיק, אויסצוהערן די באַריכטן פון די ערטער, זייער אָפט איז דאָ אַ געוויסער אומגעדולד, מען וויל נישט הערן דעם אַדער יענעם רעדנער, און מיר פאַרגעסן אַז איינע פון די וויכטיקסטע זאַכן היינט אין די יידישע צייטונגען איז די כראָניק. מיר ווילן הערן וואָס הערט זיך אין יעדן לאַנד אין דער וועלט, כדי מען זאָל קענען קריגן בטחון, שטאַרקן די אַרבעט.

וויל איך אייך געבן אַ גרוס פון אויסטראַליע, ספּעציעל פון מעלבורן. אין

אויסטראליע זענען דאָ עטלעכע און זיבעציק טויזנט יידן. אַרום 35,000 אין מעלבורן און זיי האָבן געטאָן און האָפּן צו טאָן ווייטער אין דער צוקונפט. די יידישע אימיגראַציע איז דאָרטן אַלט עטלעכע און זעכציק יאָר. זי האָט זיך אָנגעהויבן קודם כל אין די יאָרן, נאָך דער ערשטער וועלט מלחמה, און ספעציעל געשטאַרקט נאָכן יאָר 1945, ווען עס איז געקומען אַ מאַסן-אימיגראַציע פון מזרח-איראָפּעיִשע יידן.

וואָס טוען מיר דאָרטן? וואָס האָבן מיר דאָרטן דערגרייכט און וואָס איז די אַרבעט? איך וויל זיך אָפּשטעלן ספעציעל אויף דער אַרבעט אין דעם יידישן סעקטאָר. איך וויל זאָגן, אַז עס איז דאָ אַן אַלגעמיינע יידישע רעפּרעזענטאַנץ. דער באַרד אָון דעפּיטיס, וועלכער איז דער פּאַרשטייער פון דעם יידנטום פאַר דער רעגירונג און פאַר די אינסטאַנצן.

מיר האָבן נישט אַזאַ גרויסן איינפלוס אויף דעם יידישן לעבן, און ספעציעל אויף דעם יידיש-יידישן לעבן. עס זענען דאָ אַ רייע אינסטיטוציעס, און די שטאַרקסטע און די וויכטיקסטע איז די „קדימה“ וועלכע איז אַלט 65 יאָר. אַן אינסטיטוציע וועלכע איז געוואָרן די צענטראַלע פון יידישן קולטור-לעבן. דאָרטן פירט זיך די יידישע קולטור-טעטיקייט. עס איז האַ יידיש טעאַטער. אַ ביבליאָטעק, אַ לייען-זאַל און מען פירט דאָרט אַ גאַנצע ריי אַנדערע אַקטיוויטעטן.

די „קדימה“ אַרגאַניזירט איבער 70 אונטערנעמונגען אין פאַרלויף פון יאָר. עס קומען לעקטאָרן. לעקטאָרן פון דער וועלט. מיר האָבן פאַרשטאַנען אַז מיר האָבן נישט גענוג אייגענע אינטעלעקטועלע כוחות. האָבן מיר געזוכט אַ בריק צו דער וועלט. יעדעס יאָר פאַרבעט די „קדימה“ אַ באַקאַנטן יידישן לעקטאָר פון אַן אַנדער יידישן ישוב. מיר ברענגען לעקטאָרן, מיר ברענגען אַרטיסטן, מיר ברענגען רעזשיסאָרן, וועלכע שטאַרקן און מאַכן דאָס יידיש לעבן בעסער, שענער און אינטערעסאַנטער.

עס איז דאָ אַ „דוד הערמאַן קרייז“, אַ יידישע טעאַטער-גרופּע, וואָס עקזיסטירט שוין אַ סך צייט. אונטער דער אָנפירונג פון אַזעלכע פּראָמינענטע יידישע אַרטיסטן ווי יעקב ווייסליץ און רחל האַלצער זענען פאַרגעקומען אויפֿ-פירונגען פון אַ פאַרנעם. עס איז אַן אַמאַטאָרן טעאַטער וואָס איז ערנסט און קען זיך נישט פאַרשעמען קעגן אַ סך פּראָפּעסיאָנעלע יידישע טעאַטערן וואָס איך האָב געזען אין דער וועלט.

מיר האָבן אויך געשאַפּן אין לויף פון דעם לעצטן יאָר אַ יוגנט-טעאַטער, אַ טעאַטער פון יונגע מענטשן, וועלכע האָבן פאַרגעשטעלט, סיי אין ענגליש און סיי אין יידיש. די טרופּע באַשטייט פון 35 יונגע מענטשן. מיר האָבן אויך אַ כאַר וועלכער האָט איבער 60 מיטגלידער.

מיר האָבן אַ פעדעראַציע פון לאַנדסמאַנשאַפּטן וואָס עקזיסטירט 25 יאָר און האָט אָנגעשלאָסן אין זיך 22 פאַרשידענע לאַנדסמאַנשאַפּטן; אַ קאָמיטעט פאַר יידישער קולטור וועלכע פירט אַדורך אַ גאַנצע רייע קולטור-אַרבעטן און גיט

ארויס א גאנצע ריי יידישע ביכער. מיר האָבן אַ יידיש שול-וועזן וואָס האָט אָנגעהויבן מיט 2 יידישע טאַג-שולן, מיט 2 יידישע נאַכמיטאַג-שולן, וועלכע האָבן געפירט זייער אַרבעט זייט 1936, ווען לאַה ראַוויטש איז געקומען און געהאַפּן גרינדן די איצטיקע יידישע שולן.

די שולן זענען זיך פאַראַנדערגעוואַקסן, אָבער מיר זענען געוועזן עדות, און מיר זענען עדות אין דער גאַנצער יידישער וועלט פון אַ באַרג-אַראַפּ פון די יידישע נאַכמיטאַג-שולן און פון די יידישע זונטאַג-שולן. האָבן מיר, מיט צוויי יאָר צוריק, באַשלאָסן צו מאַכן אַ דרייטן פרווון און געשאַפן אַ יידישע טאַג-שולע, דאָס וואָס מען זאָגט אַז עס איז נישט מעגלעך, האָבן מיר באַוויזן אַז ס'איז יאָ מעגלעך. אַן דער הילף פון גרויסע יידישע אינסטיטוציעס, אַן דער הילף פון דאָרטיקע יידישע גבירים, האָבן 6 מענטשן געמאַכט אַ פרווון און מיט דער צייט דערגרייכט אַז מיר האָבן איצט 2 אָפטיילונגען פאַר יידישע שולן. מיר האָבן אויך צוויי קינדער-היימען און אַלע פערסענקטיוון און מעגלעכקייטן אַז די שול זאָל זיין שענער, בעסער און אינטערעסאַנטער.

איך בין דאָ נישט דער יינגסטער און נישט דער עלטסטער, אָבער מיר האָבן אין מעלבורן געשאַפן אַ בריק צווישן די דורות. מיר האָבן אויפגעבויט יידישע יוגנט-אַרגאַניזאַציעס, יידישע יוגנט-גרופּן. מיר האָבן אַריינגעברענגט יידיש לשון אין די מיילער פון הונדערטער יונגע מענטשן. און אַ דאַנק דעם האָבן מיר די מעגלעכקייט געהאַט צו שאַפן די יידישע שול. אין דער יידישער שול קומען אויך עלטערן, די וועלכע קענען נישט קיין יידיש און זיי האָבן זיך אָנגעהויבן צו לערנען יידיש, און זיי זאָגן אַז דאָס אוממעגלעכע קען ווערן געשאַפן. אויב מיר אין מעלבורן האָבן געקאַנט שאַפן אַזאַ וויכטיקן צענטער, ווי אַ טאַג-שולע, וועלכע דערציט יידישע קינדער, איז דער חוב צו דערמאַנען אַז אין דער גאַנצער יידישער וועלט דאַרף מען נישט וואַרטן אויף קיין נסים. מיט טאַג-טעגלעכער אַרבעט קען מען שטאַרקן דאָס יידישע לעבן.

י. ב. זאַלצבערג (קאַנאַדע)

טייערע פריינד, דער קאַנאַדער יידישער יישוב ציילט אַרום 300,000 נפשות. די באַפעלקערונג איז צעוואַרפן פון דעם אַטלאַנטישן ים ביזן פּאַסיפיק. אין צענדליקער ישובים, אָבער עס זענען דאָ דריי גרעסערע צענטערן — מאַנטרעאַל, דער עלטסטער און דער גרעסטער, אַרום 130-125 טויזנט. טאַראַנטאָ פון אַרום 150 טויזנט, וויניפעג פון אַרום 20 טויזנט. דאָס איז אַ גליק, ווייל די דריי צענטערן זענען גרויס גענוג צו קענען אַנטוויקלען אַ נאַרמאַל יידיש גייסטיק-קולטורעל, געזעלשאַפטלעך לעבן און ממילא באַדינען די קלענערע ישובים וועלכע זענען צעוואַרפן איבערן לאַנד.

קאנאדע איז געבענטשט אויך מיט דעם וואָס זי פאַרמאָגט אַ זייער בכבודיקע יידישע אויסגאַבן וועלכע דערשיינען צוויי מאל אַ וואַך, חודשלעך א.א.וו. געווען באַקרוינט מיט מלך ראַוויטשן. דער עצם פאַקט פון זיין לעבן מיט אונדז און צווישן אונדז, האָט משפיע געווען און האָט צוגעגעבן כבוד דעם גאַנצן ישוב און דער יידישער שרייבער-וועלט.

מיר האָבן אַנגעזעענע, וועלט-באַקאַנטע פּאַעטן, נאַוועליסטן, שרייבער און וויסנשאַפּטלער. איך וועל דערמאַנען בלויז איין ביישפּיל, שמשון דונסקיס וועלט-באַקאַנטע ארבעט, איבערזעצונג אויף יידיש פון מדרש. אין טאַראַנטאַ לעבט נחמן שמן, וועלכער האָט אַרויסגעגעבן וויכטיקע ווערק, צו וועלכע ער האָט געשעפּט מאַטעריאַלן פון תלמוד, פון רבנישער ליטעראַטור א.א.וו.

אין וויניפעג למשל, האָט דער פּרינציפּאַל פון דער דאַרטיקער טאַג-שולע ערשט אַרויסגעגעבן אַ מעטאָד פון לערנען יידישע געשיכטע אויף אַ נייעם אופן. אזוי אַז מיר קענען זיין שטאַלץ מיט אַט דער משפּחה. פון דעסטוועגן איז אונדזער ישוב נישט פּריי פון די צרות און געפאַרן און שטרויכלונגען וואָס אַלע יידישע ישובים אויסער ישראל האָבן צו ליידן. איך וויל אונטערשטרייכן די שפּראַך-אַסימילאַציע. מיר האָבן אַמאל געהאַט דריי יידישע טאַג-צייטונגען, האָבן מיר היינט צוויי. מיר האָבן 5 שטענדיקע וואַכן-צייטונגען. מיר האָבן אַ ריי אַנדערע יידישע אויסגאַבן וועלכע דערשיינען צוויי מאל אַ וואַך, חודשלעך און אזוי ווייטער. אָבער מען מוז אויך צוגעבן, אַז אַמעריקאַנער יידישע אויסגאַבן ווי דער „פאַר-ווערטס“, קומען צו אונדז יעדן טאַג און צו סוף-וואַך פאַרקויפּן זיך נאָך טויזנטער קאַפּיעס פון דער יידישער סוף-וואַכיקער אויסגאַבע.

דער יידישער ישוב אין קאַנאַדע איז אַ קעמפּערישער, אַ דינאַמישער אויפן געביט פון יידיש-געזעלשאַפּטלעכן לעבן און פון קאַמף פאַר קיום און המשך. און דאָס איז אויך אמת אין אַ גרויסער מאל וועגן דעם יידיש-קאַמיטעט.

אין די פאַר געציילטע מינוטן וועל איך זיך נישט אַריינלאָזן אין פרטים. דער נאַציאָנאַלער סעקרעטאַר פון אונדזער קאַמיטעט, שרה ראַזענפעלד, האָט אַנגעשריבן אַ זייער דעטאַליזירטן באַריכט וואָס די פון אייך וועלכע זענען פאַר-אינטערעסירט צו וויסן וואָס עס טוט זיך ביי אונדז, קענען אים באַקומען.

איך וועל אונטערשטרייכן עטלעכע מאַמענטן פון אונדזער אַרבעט, וועלכע איז אפשר איינגאַרטיק. און מיט אַ האַפענונג אַז זי וועט אפשר זיין פאַסיק אין אַנדערע יידישע מקומות.

1) קאַנאַדע איז געבענטשט מיט דעם וואָס זי האָט אַ יידישן קאַנגרעס, וואָס איז כולל 99 פּראָצענט פון דעם גאַנצן יידישן ישוב. דאָס איז ווי מען רופּט „די שירם-אַראַגניאָאָציע“, די צענטראַלע פון דעם יידישן ישוב אין קאַנאַדע איז דאָס טויער פון דעם יידישן ישוב אין קאַנאַדע צו דער גאַנצער וועלט. דאָס איז זייער וויכטיק, ווייל אַ טייל פון אונדזער אַרבעט, אונטערגענומען אין די לעצטע

7—8—9 יאר, האָט נאָר געקאָנט זיך אַנטוויקלען און צושטאַנדקומען אויף דעם באַזיש פֿאַקט וואָס זי וועט געפֿירט דורך דעם קאַנגרעס.

ייִדישע קאָמיטעטן זענען אַנטשטאַנען מיט 12—13—14 יאָר צוריק. מײן פֿערזענליכע מײנונג איז אַז יענע גרופֿן, יענע קאָמיטעטן, אין מאָנטרעאַל, טאָראָנטאָ, וויניפֿעג, זענען געווען זײער אָפּגעזונדערטע, סעקטאַנטיש-איזאָלירטע, און געהאַט אַ השגה וואָס האָט נישט גורם געווען אַז זײ זאָלן אַרויס צו דער ברייטער עפענטלעכקייט. זײ האָבן געהאַט טענות צום קאַנגרעס — גערעכטע טענות. מיט אַ יאָר 7 צוריק איז פֿאַרגעקומען אַ דורכרייס, און די קאָמיטעטן האָבן אײנגעזען אַז זײ קאָנען נישט און דאַרפֿן נישט זײן מחוץ פֿון דער אַראַגאַניזירטער מחנה, שטיין אין דרויסן, האָבן אײגענע ווינקעלעך און נישט זײן אַקטיוו אין דעם אַראַגאַניזירטן ייִדישן לעבן. און עס איז צושטאַנד געקומען אַזאַ מין געשעעניש, אַז דער ייִדישער קאַנגרעס האָט אָנגענומען אונדזער פֿאַדערונג אַז ייִדיש, ייִדיש לשון, ייִדישע קולטור, זאָל ווערן אַ באַשטאַנדטייל פֿון דעם קאַנגרעס. מיר האָבן אויפֿגעהערט צו זײן דרויסנדיקע און אַרײנגעגאַנגען און געוואָרן אינעווייניק אין קאַנגרעס.

דער נאַציאָנאַלער קאָמיטעט, וואָס זײן זײץ-פֿלאַץ איז מאָנטרעאַל. די ראַיאָן-קאָמיטעטן אין טאָראָנטאָ און אין וויניפֿעג זענען אין דעם קאַנגרעס-אַפֿאַראַט. מיר זענען אַ טייל פֿון אַלע אײנסטאַנצן פֿון קאַנגרעס. מיר האָבן אָנגעפֿאַנגען די באַוועגונג צו קריגן בירגערשאַפט פֿאַר ייִדיש. עס איז נישט געווען אײנגאַנצן שווער. און דער קאַמף איז אויך געווען פֿאַר אַ רעאַריענטאַציע, נישט זײן סעקטאַנטיש און ברוגו יעדעס מאָל ווען מען רעדט נישט קײן ייִדיש. אונטער-שטרייכן זײער שטאַרק די קולטורעלע רעכט פֿון ייִדיש און ייִדיש שאַפֿן. פֿאַר-בינדן ייִדיש און די ייִדישע קולטור מיט דער גאַנצער שאַפֿונג פֿון ייִדישקייט פֿאַר דורות און דורות. ייִדיש — נישט עפעס ווי אַ דרויסנדיקער ענין, נאָר מיר האָבן זיך געזאַגט: דאָס איז אַ טייל פֿון קאַמף פֿאַר קיום און המשך, און מען קאָן נישט זײן קײן קעמפֿער פֿאַר קיום און המשך, אויב מען פֿאַרשטייט נישט הונדערטער יאָרן פֿון שאַפֿן אין ייִדיש און דורך ייִדיש, אַלע באַוועגונגען און אַנטוויקלונגען אויף דער ייִדישער גאַס.

איך מײן, חבר פֿאַרזיצער, אַז איך וועל נישט איבערטרײבן ווען איך וועל זאָגן אַז הײנט איז דאָס מער נישט קײן ענין פֿון דיסקוסיעס און דאָס ווירקט זיך אויס אויף אַן אופן, וואָס עפֿנט גרויסע מעגלעכקייטן. אין 2 מאָנטרעאַלער אוניווערסיטעטן לערנט מען ייִדיש, שפּראַך און ליטעראַטור.

אין טאָראָנטאָ איז אײנגעפֿירט געוואָרן דער לימוד פֿון לשון ייִדיש. אין דער פּראָווינץ אַנטאַריאָ איז ייִדיש אַבערקענט ווי אַ שפּראַך פֿאַר מאַטורע. ענגליש-רעדנדיקע גרופֿן לערנען ייִדיש לשון. מיר האָבן למשל אין טאָראָנטאָ אַ קוריאָז: בײ אונדז איז דאָ אַ קאָמיטעט פֿאַר ייִדיש, פֿון ענגליש-רעדנדיקע. אַמאָל האָט מען געזאַגט: שקצים, אַוועק. הײנט איז מען גליקלעך ווען זײ קומען צו אונדז.

מיר האַנדלען אונטער מיט אַ צווייטן טאַראַנטאַ-אוניווערסיטעט וועגן יידישער ליטעראַטור און יידישער שפראַך. אין וויניפעג איז שוין יאָרן-לאַנג דאָ אַ יידיש-קאָטעדערע. בכלל, די חשיבות פון יידיש האָט זיך געהויבן. עס-הארציס וואָגן איצט נישט צו לאַכן פון יידיש. זיי שאַצן יידיש. די יונגע שאַצן יידיש. אין מאַנטרעאַל זענען דאָ יידישע טעאַטער-גרופן, וואַסערמאַנס טעאַטער-גרופע עקזיסטירט שוין 19 יאָר. איצט איז די גרופע געוואָרן אַ טייל פון דעם גרויסן יידישן צענטער, דער בראַנפמאַן-צענטער. זייער מאַטעריעלע לאַגע איז געוואָרן בעסער. טויווענטער קומען צו זייערע פאַרשטעלונגען. מיר אין טאַראַנטאַ למשל, פירן דורך פעסטיוואַלן אין יידיש.

וויניפעג האָט אַ גרופע, און זיי פאַרן אַרום און רעדן, שפילן און טאַנצן. פאַר אַ סך פון זיי איז יידיש שווער, איז וואָס ?

טאַגשולן עקזיסטירן אין קאַנאַדע שוין כמה וכמה יאָרן. די ערשטע יידישע טאַגשול איז געגרינדעט געוואָרן אין וויניפעג, אוןה אָט איבער 300 קינדער. יידיש איז אַ באַשאַטאַנדיג פון דעם לימוד. אין מאַנטרעאַל האָבן די פאַראייניקטע טאַגשולן, וועלכע עקזיסטירן שוין אַ סך יאָרן, 1500 תלמידים, און זיי וואַלטן גע-האַט מער. עס פעלט זיי פלאַץ.

אין טאַראַנטאַ איז דאָ אַ ביאָליק טאַגשול און אַ תלמוד-תורה. די תלמוד-תורה האָט איצט אַנגעהויבן לערנען יידיש אין דריי העכערע קלאַסן. מיינט דאָס אַז אַלץ איז גוט ? ניין. דער וועג איז אַ שווערער, אָבער מען טאַר נישט זיין פאַרגליווערט און מען טאַר נישט פראַקטיצירן נאָר דאָס וואָס מען האָט געטאַן מיט 50 יאָר צוריק. יונגע קומען, ענגליש- אָדער שפּאַניש- אָדער פראַנצויזיש- רעדנדיקע. נעמען מיר זיי אויף. מיר מוזן זיי אויפנעמען, און מען דאַרף עפענען די טירן, עפענען די פענצטער און אַרויסגיין מיט יידיש און רעדן יידיש, און רעדן וועגן יידיש בכל לשון. לכל הדעות פרווון מיר דאָס טאַן.

אין די ראַמען פון דער סעסיע האָט געהאַלטן אַ רעפּעראַט פראַפ. יוסף ק. לאַנדיס, וועלכער האָט גערעדט וועגן יידיש אין די אַמעריקאַנער אוניווערסיטעטן.

יוסף ק. לאַנדיס

פון אַלע שטריכן וואָס מען קען דערשפירן אין דער יידישער געשיכטע — אָדער, אויב איר ווילט, צו איר צושרייבן — איז דער סאַמע בולטסטער שטריך איר סתירותדיקייט, די איראַנישע קאַנטראַסטן וואָס געפינען זיך אין איר. וואַסער פאַלק, אַזאַ לייַדנדיקס — אפשר דאָס סאַמע לייַדנדיקסטע — וואַלט זיך באַטראַכט ווי אויסדערוויילט און דאָס דווקא געמיינט אַן שפּאַס ? וואַסער אַנדער פאַלק וואַלט

אזוי לאנג עקזיסטירט אן א לאַנד ? ווידערשפרוך לאַזט זיך מערקן אפילו אין דעם באַגריף „היים“ גופא און אין דעם באַגריף גלות. און זיכער קען מען דערקענען ווידערשפרוך און איראַניע אין דער אַנטוויקלונג פון יידישן קולטור- לעבן אין אַמעריקע, בפרט אין שייכות מיטן לימוד פון יידיש אין די אַמעריקאַנער אוניווערסיטעטן. דערלויבט אויף אַ מינוט-צוויי איבערצוזחזרן אַ בלאַט באַקאַנטע געשיכטע.

אין מזרח-איראָפּע האָבן סוף 19טן אָנהייב 20סטן יאָרהונדערט געלעבט וואַסערע 12 מיליאָן יידן, געלעבט לויט זייער אַפּשאַצונג אין דער פרעמד, געוואָסט אַז זיי ווערן באַטראַכט ווי פרעמדע, אַפילו ווען זיי האָבן געקעמפט פאַר זייערע רעכט ווי גלייכבאַרעכטיקטע איינוווינער. דאָך האָבן זיי, ווי באַקאַנט, אין דער דאָזיקער פרעמד, אין דעם דאָזיקן גלות, אויסגעבויט אַ גייסטיקע און קולטורעלע היים וואָס איז מיט אירע אינערלעכע רייכטימער דאָס רוב געווען אַ וועלט פון נשמה-שלום און נשמה-שלימות, אַ טיף יידישע און רייך יידישע וועלט.

ווען עס האָט צוליבן אינערלעכן און אויסערלעכן דרוק אויפגעריסן די עכט- יידישע, שעפּעריש-יידישע גלות-היים, און פון דעם געפלאַצטן מזרח-איראָפּעישן רעזערוואַר האָבן גענומען פליסן טייכן יידן אין אַלע ווינקלעך פון דער גאַרער וועלט, האָבן יידן אין די נייע לענדער איינגעזען נאָך בולטער אַז זייער פריער- דיקער גלות איז פאַרט געווען היים; און זייער ליטעראַטור, בפרט אין אַמעריקע און ניט בלויז במשך פון דער ערשטער אימיגראַנטן תקופה, איז געווען אַנגעזאָפּט און דורכגעווייקט מיט אַ בענקשאַפט וואָס איז געשטאַנען אין היפּוכדיקן קאָנטראַסט מיט זייער האַפענונג און ליבשאַפט צו דער נייער היים.

דער צווייטער דור יידן אין אַמעריקע האָט זיך שוין אַרומגעכאַפט מיט דעם נייעם לאַנד. ער איז אַריין אין די אוניווערסיטעטן, אַריין אין די פּראַפּעסיעס, אַריין אין געשעפט, אַנגעהויבן — ווי מען האָט דאָס באַצייכנט — זיך אַרויפ- צואַרבעטן. אין זייער פּערזענלעך לעבן, הייסט עס, האָבן יידן אין דעם פּעריאָד פון דעם צווייטן דור יידיש לעבן אין אַמעריקע, ד. ה. צווישן ביידע וועלט מלחמות, געפונען אַ היים. אָבער די יידישע קולטור איז צוזאַמען מיט איר שפּראַך אַריין אין גלות — אין אַלע יידישע ישובים, כמעט אומעטום אָדער באַקעמפט, אָדער פאַרלאָזן דורך שפּראַך און קולטור אַסימילאַציע; און — ווידעראַמאָל פאַראַדאַקסאַל — געשען איז דאָס דווקא אין יענע יאָרן צווישן די מלחמות ווען די שאַפּונג און די פאַרשונג אויף יידיש האָבן דערגרייכט זייער העכסטן עטאַפּ,

אין אַמעריקע געפינען מיר זיך איצט אין דער צייט פון דעם דריטן דור פון יידישן מאַסן-לעבן, אין דעם פּעריאָד ווען עס זענען שוין אויסגעוואַקסן די אייניקלעך פון די אימיגראַנטן, וואָס זיינען געקומען קיין אַמעריקע אין די יאָרן פאַר דער ערשטער וועלט מלחמה. מיר געפינען זיך איצט אין דער צייט ווען די

דאזיקע אייניקלעך קומען שוין אָן, במשך פון די לעצטע צען יאָר, אין די
 אוניווערסיטעטן, דאָס רוב פרייע ליבהאַבער פון אַ גלות לאַנד, וואָס עס פאַלט
 זיי אַפילו ניט איין אין זייערע ווילדסטע חלומות צו באַטראַכטן אַנדערש ווי אַ
 היימלאַנד. פאַר די דאָזיקע שפראַך־אַסימילירטע קינדער פון אַפּטמאַל שפראַך־
 אַסימילירטע עלטערן, וואָלט דאָך געווען דאָס סאַמע נאַטירלעכסטע ווייטער צו
 שפּאַנען מיט לאַנגע האַסטיקע טריט אויפן וועג צו דער פּרעמדער — אַבער אויך
 שוין אייגענער — אַמעריקאַנער קולטור. דערשפּירט מען אַבער אַ גאַנץ איבער־
 ראַשנדיקע און ווידעראַמאַל, סתירותדיקע דערשיינונג אין אונדזער אַמעריקאַנער
 יידישן לעבן. כאָטש גאַר אַ סך יונגע יידן גליטשן זיך טאַקע אַוועק ווייטער פון
 יידישן לעבנס־אינהאַלט און צו אַ שטאַרקן יידישן באַוווּסטזיין. די דאָזיקע
 זיי אַלץ שוואַכער און שוואַכער און עס גייט זיי ניט אָן ניט יידן, ניט יידישקייט,
 ניט ישראל; כאָטש דאָס פינטעלע ייד הייבט זיך אָן אויסבייגן אין אַ פּראַגעצייכן,
 דאָך זענען פאַראַן מאַסן יונגע יידן פון דריטן דור וואָס קערן זיך יאָ אום צו אַ
 יידישן לעבנס־אינהאַלט און צו אַ שטאַרקן יידישן באַוווּסטזיין. די דאָזיקע
 יונגע לייט און מיידלעך פון דעם דריטן דור יידיש לעבן איז אַמעריקע טראַגן
 דעם חותם פון זייער געשיכטליכער עפאַכע — די עפאַכע פון צוריקקער צו דער
 קולטור־ירושא און די קולטור־ווערטן פון זייערע זידע־באַבעס. דער ערשטער
 וואָס האָט באַמערקט אַ פאַראַלעלע דערשיינונג אין אַמעריקע איז געווען דער
 אַמעריקאַנער היסטאָריקער פון סקאַנדינאַווישן אַפּשטאַם, מאַרקוס לי האַנסען,
 אין זיין פאַרש־אַרבעט איבער דעם לעבן פון דעם סקאַנדינאַווישן ישוב אין
 אַמעריקע. די אייניקלעך ווילן געדענקען, האָט ער אויסגעפונען, וואָס די עלטערן
 ווילן פאַרגעסן. די דאָזיקע געשיכטלעכע דיאַלעקטיק מערקט זיך אויך אין דעם
 לעבן פון כמעט אַלע קולטור־מינדערהייטן אין אַמעריקע, אַבער אין דעם איצטיקן
 מאַמענט צום שטאַרקסטן, דוכט זיך, ביי יידן. דאָס וואָס האַנסען האָט באַצייכנט
 „דער צוריקקער פון דעם דריטן דור“ איז אַבער פאַקטיש גישט דער גאַנצער
 אמת. צוריקקער איז כאַראַקטעריסטיש גישט בוכשטעבלעך דווקא פאַר אייניקלעך
 פון אימיגראַנטן. וואָס איז שייך יידיש לעבן איז צוריקקער כאַראַקטעריסטיש פאַר
 דעם גייסט פון אונדזער צייט, פאַר דער עפאַכע פון דעם דריטן דור פון דעם
 אַמעריקאַנער ישוב, און דער גייסט פון צוריקקער באַהערשט אויך מיטגלידער
 פון צווייטן דור.

צו וואָס זשע קערן זיך אום די דאָזיקע צענדליקער טויזנטער און הונדערטער
 טויזנטער יידן? אין תוך זוכן זיי אַ וועג צו דעם לאַנד דעם פאַרבאַרגענעם:
 צו זייער פאַרגאַנגענהייט, צו דעם לעבן, צו די דערפאַרונגען, צו די קולטור־
 ווערטן, צו דעם לעבנס־שטייגער פון די מזרח אייראָפּעישע יידן פון דעם
 אימיגראַנטישן דור. צווישן די פאַפולערסטע ביכער אין גאַנץ אַמעריקע איז היינט
 צו טאָג דאָס בוך פון פּראַפעסאָר אירווינג האו „וועלט פון אונדזערע טאַטעס“,
 אַ בוך וועגן דער וועלט וואָס דער יידישער ישוב אין אַמעריקע האָט געבויט דער

עיקרשט אין יידיש אויפן געביט פון קולטור און לעבן. און האוס בוך אין ווייט נישט דאס ערשטע וואס איז ארויס פון אמעריקאנער אקאדעמיקער וועגן דער יידיש-שאפונג אין אמעריקע און זיכער נישט דאס לעצטע. במשך פון די לעצטע צען יאר זענען דערשינען א טויף אזעלכע אפהאנדלונגען. ווער שמועסט נאך פון די צענדליקער איבערזעצונגען פון דער יידישער ליטעראטור וואס זענען דערשינען און צעכאפט געווארן! אונדזערע מוזייען גרייטן צו אויסשטעלונגען; אונדזערע טעאטערס אויף ענגליש שטעלן פיעסן; אונדזערע פילם-פראדוצירערס פילמירן קינא-בילדער — אלץ וועגן דעם לעבן פון דעם אמעריקאנער יידיש-רעדנדיקן ישוב. אין דער צייט פון דעם צווייטן דור, איז דער צוגאנג צום אימיגראנטן-לעבן געווען פול מיט ביטול. אין דער היינטיקער צייט איז ער פול מיט ליבשאפט און צארטקייט און בענקשאפט — און עס מערקט זיך אין אים די נישט-געשטעלטע פראגע: וואס זען מיר, ווען מיר קוקן זיך אום אויף אונדזער באענטן עבר אין אמעריקע — וויפל מיר האבן שוין דערגרייכט, צי וויפל מיר האבן שוין פאר-לירן?

פון די אלע דערשיינונגען ווי אויך פון אנדערע איז אבער איין אויספיר קלאר: כאטש עס זיינען פאראן פלאנצן וואס האדעווען זיך אויף לופט איז דאס ניט חל אויף פעלקער.

דאס באנייטע שטרעבן צו יידישער אידענטיטעט, צו יידישן וועזן, קען נישט באפרידיקט ווערן בלויז דורך הסכמה מיט אבסטראקטע פרינציפן. „זיין“ מיינט טאן, „וועזן“ מיינט זיך באוועגן, זיך באטייליקן, זיך לערנען, הנאה האבן, לייענען, פארברענגען, אפהיטן, ווען נויטיק קעמפן. פאר די דאזיקע אזויגערופענע זיך-צוריקקערנדיקע מאסן יידן מיינט יידיש לעבן, פארזעצן, באנייען, איינזאפן, רע-מאנטירן, צופאסן די קולטור-ירושה פון זייערע זידעס. ווען די דאזיקע זיך-צוריקקערנדיקע יוגנט קומט אן אין די אמעריקאנער אוניווערסיטעטן פארשרייבן זיי זיך דארט ווו עס עקזיסטירט די מעגלעכקייט אויף קורסן אין יידיש און אין יידישער ליטעראטור און אין יידישער ליטעראטור אויף ענגליש. אין וואסערע פערציק אוניווערסיטעטן אין אמעריקע זענען איצט פאראן קורסן אויפן געביט פון יידיש. יעדן זמן פארשרייבן זיך עטלעכע טויזנט סטודענטן אויף די קורסן. אין איין אוניווערסיטעט, דווקא א קליינער מיט קנאפע 4000 סטודענטן און ווייט ניט אלע יידן, האבן זיך פארשריבן אין איין איינציקן איבערבליק-קורס אויף ענגליש איבער דער יידישער קולטור און ליטעראטור, אן ערך 375 סטודענטן. איז דער דאזיקער פאקט אליין ניט בלויז א דערשטינענדיקער. ער איז טאקע אויך אן אנווייז אויף דער מערכה פון יידיש אין די אמעריקאנער קאלעדזשעס.

אין די דרייסיקער יארן, אין די יארן פון דעם צווייטן דור, ווען יידיש לעבן אויף יידיש האט גערוישט אין אמעריקע, זיינען, פאראדאקסאל, געווען גאר ווייניק יידישע לימודים אין די אמעריקאנער אוניווערסיטעטן. פון יידישער שפראך איז דאך שוין אפגערעדט. בלויז איין-איינציקן פראפעסאר איז איינגעפאלן צו

דערמאָנען אַ ייִדישע ליטעראַטור אין זיינע קורסן וועגן אייראָפּעיִשער און פּאַר־גלייכלעכער ליטעראַטור. עס איז פאַר אונדז אַ זכיה און אַ גליק וואָס דער מענטש איז נאָך דאָ ביי אונדז — ביז מאה ועשרים — נאָך אַלץ דער ענערגישער עסקן — ד"ר סאַל ליפּצין, און כדאי איז צו דערמאָנען אַז ד"ר ליפּצין איז אויך געווען דער ערשטער איינצופירן ייִדיש אין אַן אַמעריקאַנער קאַלעדזש ווען ער האָט, אין די אָנהייב פּערציקער יאָרן, אַרײַנגעבראַכט דר. מאַקס וויינרייך, ע"ה, אַלס פּראָפּעסאָר פּון ייִדיש אין דער אַפּטיילונג פּון דײַטש אין נײַ־יאָרקער שטאַטישן קאַלעדזש. וויכטיק איז אויך צו דערמאָנען די אַספּיראַנטור־פּראָגראַם ביים יוואָ קרעדיטן, זענען זיי פאַרט געשטאַנען אויף אַ הויכן אַקאַדעמישן ניוואָ.

אויב פּון איין אוניווערסיטעט איז געוואָרן פּערציק, איז דאָך אונדז גוט... איז דער ענטפּער — ס'וואָלט אָבער געדאַרפט און געקענט זיין אַ סך בעסער. כאָטש מען לערנט יאָ ייִדיש אין 40 אוניווערסיטעטן, מוז מען געדענקען אַז עס זענען אין אַמעריקע פּאַראַן העכער 3000 אוניווערזיטעטן, דאָס רוב פּריוואַטע אינסטיטוציעס, נישט אויסגעהאַלטענע פּון קיין רעגירונג. אמת, ניט אין יעדן קאַלעדזש געפינען זיך יידן און דערצו אַזעלכע וואָס וואַלטן געוואָלט זיך לערנען ייִדיש. אָבער עס וואַלטן זיכער געקענט זיין צוויי מאָל, דריי מאָל, אפשר פיר מאָל 40 קאַלעדזשעס מיט ייִדיש־קורסן. אָבער כדי דעם ציל צו דערגרייכן קען מען זיך ניט פּאַרלאָזן, ווי מיר האָבן דאָס געטאָן ביז איצט, אַז די קורסן זאָלן ספּאַנטאַן אויסוואַקסן, אָדער אַז די ייִדיש־סימפּאָטיע לערערס זאָלן ווי דאָס זאָל נישט זיין איינשטעלן אַ קורס אָן דער פינאַנציעלער הילף פּון דער אַדמיניסטראַציע. אין דעם קאַלעדזש וווּ די 375 סטודענטן האָבן זיך פאַרשריבן וואַלטן געדאַרפט זיין צען קורסן.

אין דעם קווינס־קאַלעדזש מיט וועלכן איך בין פּאַרבונדן און וועלכער איז אַ טייל פּון דעם נײַ־יאָרקער שטאַטישן אוניווערסיטעט וואָס געפינט זיך איצט אין אַזאַ שווערער פינאַנציעלער לאַגע, לערנען זיך אַן ערך 450 סטודענטן יעדן זמן אין עטלעכע־און־צוואַנציק קלאַסן. בלויז 4-5 פּון די קלאַסן ווערן געפירט אויף ענגליש און זענען צוגעפאַסט צו די סטודענטן וואָס קענען נישט קיין ייִדיש.

ניט קוקנדיק אויף די פינאַנציעלע שוועריקייטן איז אין דעם זעלבליקן קווינס קאַלעדזש מעגלעך פאַר אַ סטודענט זיך צו ספּעציאַליזירן אויף ייִדיש, ד.ה., גראַדואירן מיט אַ מאַיאָר אין ייִדיש פּונקט ווי ער וואָלט דאָס געקענט טאָן אין פּראַנציוויזש אָדער אין וואַסער אַנדער שפּראַך. דערווייל איז קווינס קאַלעדזש דער איינציקער וווּ דאָס איז מעגלעך — דערווייל. געקענט און געדאַרפט וואַלט דאָס זיין מעגלעך אין אַנדערע קאַלעדזשעס און — אויב מיר וועלן טאָן אונדזערס — וועט דאָס געשען.

אויף דעד גראַדואיר מדרגה עקזיסטירן אויך איצט מעגלעכקייטן וואָס זענען בלויז געווען חלומות מיט אַ דור צוריק. גראַדואיר־קורסן עקזיסטירן ביי דעם

ייווא וויגרייך-צענטער, אין מאגיל-אוניווערזיטעט אין קאנאדע, און אין דעם שוין דערמאנטן קווינס קאלעדזש ביים ניו-יארקער שטאטישן אוניווערסיטעט. מיט דער צייט וועלן זיכער זיך גרינדן אועלכע קורסן אויך אין אנדערע אינסטיטוציעס.

גאר ניט לאנג צוריק האט זיך אויך געגרינדעט אין אמעריקע, ווי אן אפרוף אויף די איצטיקע באדינגונגען אין אמעריקאנער יידיש-אקאדעמישן לעבן, א זשורנאל אויף ענגליש, וואס הייסט „יידיש“ און וואס גיט זיך אפ מיט פארש-ארבעטן און מיט קריטישע אפשאצונגען און אנאליזן וועגן דער יידישער שפראך און ליטעראטור. דער זשורנאל איז געגרינדעט געווארן צו דינען ווי א בריק, אין דער עפאכע פון דעם דריטן דור, צווישן דער וועלט פון יידיש און יענע אקא-דעמיקער, אפילו נישט יידן, וואס פאראינטערעסירן זיך איצט מיט יידישער שעפערישקייט, אבער וואס פילן זיך ניט גענוג באקוועם אין יידיש כדי צו שרייבן זייערע ארטיקלען אויף דער שפראך. און אין די ערשטע פינף נומערן פון דעם זשורנאל האבן זיך שוין געדרוקט אן ערך 30 אקאדעמיקער פאר וועמען דער זשורנאל מאכט מעגלעך צו קאנקרעטיזירן זייער אינטערעס און פארעפענטלעכן זייער ארבעט.

עס האט זיך אויך גאר נישט לאנג צוריק געגרינדעט אן אמעריקאנער פאר-באנד פון יידיש-פראפעסארן, ד.ה., אקאדעמיקער וואס לערנען יידיש אדער וואס פאראינטערעסירן זיך אקאדעמיש אין יידישער שאפונג. פארשריבן אין דער ארגאניזאציע זענען דערווייל קרוב צו הונדערט אקאדעמיקער. און דער פארבאנד גיט ארויס סיי דעם זשורנאל „יידיש“, סיי א בולעטין וואס רופט זיך „דיעות וועגן יידיש“. דא מוזן אויך צוגערעכנט ווערן די ארבעטן אויף ענגליש דאס רוב פון גראדואיר-סטודענטן, וואס דער וויגרייך-צענטער פארשפרייט ווי סעפאראטע אפדריקן און וואס רופן זיך „וואַרקינג פעיפערס“.

איך האב איצט דערמאנט בלויז די נייע דערשיינונגען פון די לעצטע 5-6 יאר. די לאנג-יעריקע אקאדעמישע פארש-ארבעטן און פובליקאציעס פון דעם ייווא און פון דעם יידישן קולטור-קאנגרעס זענען ייאך זיכער שוין לאנג באקאנט. די נייע דערשיינונגען זענען אנוואגן אן נייע יידישע אקאדעמישע צענטערס, צענטערס פאר לערנען און פארשן, האבן שוין אנגעפאנגען אויפצוואקסן אין אמעריקע.

וואס זשע לאזט זיך דרינגען פון די פאר ציפערן און פאקטן וואס איך האב דא אנגעווארפן וועגן דעם מצב פון יידיש אין און ארום די אמעריקאנער אוני-ווערזיטעטן? (1) קודם-כל, א דער קלארער דראג ביי אמעריקאנער יידן איז א דראג צו יידיש לעבן אויף יידיש און אן עס עקזיסטירט א טיפע כוונה מיט דעם דאזיקן לעבן זיך באהעפטן, אריינצוואפן און אריינצוברענגען אין זייער טאג-טעגלעך לעבן די קולטור אויף יידיש. (2) צווייטנס אן דער דאזיקער צוריקשטראם איז אן אויסדרוק פון די אינערלעכסטע נויט-באדערפענישן פון דעם

יידישן ישוב אין אמעריקע בשעת עוי באַמיט זיך צו שאַפן אַ ניי קולטור-לעבן אין אַ נייער עפאַכע אין אונדזער געשיכטע. יידיש איז שוין מער נישט די פריוואַטע זאַרג פון „יידישיסטן“. יידיש איז שוין ווידער, ווי אַמאַל, אַ קולטור-ווערט ביי ברייטע שיכטן פון אונדזער יידישן יישוב, כאַטש זיכער נישט די איינציקע קולטור-ווערט. און אין דער איצטיקער עפאַכע אין אמעריקע, ווען יידן שמידן אויס אַ ניי קולטור-לעבן וועמעס סטרוקטור איז נאָך ווייט נישט קלאַר, האָבן גרויסע מאַסן יידן איינגעזען אַז אַן המשך קען פאַר זיי קיין קיום נישט זיין, און המשך מיינט פאַר זיי פאַרבינדונג מיט דער קולטור אויף יידיש.

(3) דריטנס, אַז דער דאָזיקער דראַנג איז ווייט נישט קיין צייטווייליקע דער-שיינונג, אַ מאַדע וואָס וועט זיך בייטן מיט דעם מאַרגנדיקן אַנצוג, נאָר אַ טיפער, היסטאָרישער כוח. (4) פערטנס, איז קלאַר אַז דער באַנייטער דראַנג צו יידישן המשך קומט צו אַ שטאַרקן אויסדרוק אין די אוניווערסיטעטן, אַז ער איז דאָרט בלויז טיילווייז באַפרידיקט, באַגרענעצט דאָס רוב צוליב עקאָנאָמישע סיבות און אַז עס גייטיקט זיך אַ שטאַרקע קולטור-כוח, וואָס זאָל זיך משתדל זיין פאַר יידיש אין די אוניווערסיטעטן, אויסאייבן אַ פאַליטישן דרוק לטובת יידיש דאָרט וווּ מען דאַרף, כדי צו באַפרידיקן אַ טיפער קולטור-נויט פון דעם גאַנצן ישוב.

(5) פינפטנס, מוזן די אוניווערסיטעטן, ד.ה. די יידיש-לערערס און קאַטעדערעס אין אַקאַדעמישע צענטערס און דער פאַרבאַנד פון יידיש-פּראָפּעסאָרן מיט זיינע הונדערט מיטגלידער, ווערן אַ קולטור-כוח, ווערן צענטערס פאַר קולטור-טיי-קייטן, נישט בלויז צענטערס פאַר לערנען און פאַרשן. זיי מוזן שטעלן פאַר זיך די עובדה צוצוגרייטן אויך פירערס פאַרן יידישן לעבן, און זיי מוזן אַליין זיין קולטור וועג-וויזערס.

וואָס זשע איז דער סך-הכל? איך האָב זיך באַמיט אַפּצושטעלן נישט בלויז און נישט דווקא אויף די ציפערן, די סטאַטיסטיק וועגן יידיש אין די אמעריקאַנער אוניווערסיטעטן, נאָר אויף דער באַדייטונג פון דער גאַנצער דערשיינונג „יידיש“ אין די אוניווערסיטעטן, אויף אירע וויקס-מעגלעכקייטן, אויך איר שייכות מיט דער געשיכטע פון דעם יידישן קולטור-לעבן אין אמעריקע און מיט די סתירות פון אונדזער געשיכטע און אויף דער ראַל וואָס עס מוזן שפילן די יידיש-פּראָפּעסאָרן און די יידיש-קאַטעדערעס נישט בלויז אין דעם אַקאַדעמישן לעבן, נאָר אין דעם אַלגעמיינעם יידישן קולטור-לעבן. איין זאך איז קלאַר: יידיש לעבן קען עקזיסטירן אַן יידיש; אַן יידיש קען אויך עקזיסטירן טירן דאָס יידישע רעליגיעזע לעבן; אַן יידיש קען אויך עקזיסטירן אַ לעבלעכע סענטימענטאַלע סימפּאַטיע פאַר ישראל. אָבער אַן יידיש קען קיין באַדייטנדיק יידיש קולטור-לעבן נישט עקזיסטירן. און אַן אייגענער קולטור, וואָס זאָל אַרויס-וואַקסן פון אירע אייגענע דורותדיקע וואַרצלען קען קיין באַדייטנדיקער, שעפע-רישער און פאַרלאַזלעכער יידישער ישוב אין אמעריקע נישט עקזיסטירן. וועלן מיר, אין דער איצטיקער איבערגאַנג-צייט, זיך באַמיען מיט אונדזערע

שטאַרקסטע כוחות, וועלן מיר וויסן אַז מיר דערפילן אונדזער היסטאָרישע שליחות צו פּאַלק ישראל; און אַז לאַנד ישראל מיט זיין הויפּט-שפּראַך עברית — און דאָ ליגט אפשר דער גרעסטער פּאַראַדאָקס פון דער היינטיקער צייט — וועט געשטאַרקט ווערן און באַפעסטיקט ווערן דורך יידיש און דורך דער השפּעה פון יידיש אין דעם אַמעריקאַנער יידישן ישוב, ווער שמועסט נאָך פון אַנדערע ישובים. צי דאַרפן מיר אָבער זוכן אוטיליטאַרע באַרעכטיקונגען פאַר יידיש מער ווי פאַר וואַסער אַנדער לעבעדיקן ישׁ?

מיט אַ פאַר יאָר צוריק איז מיר אויסגעקומען צו זיין שמחת תורה אין אַ חסידישן געגנט אין ניו-יאָרק, און געהערט האָב איך זינגען אַזאַ מין לידל: „עולם-הבא איז אַ גוטע זאַך; לערנען תורה איז אַ בעסטע זאַך“. לאַמיר זיך אין דעם איצטיקן מאַמענט נישט זאַרגן וועגן דער פּאַלשער גראַמאַטיק פון „אַ בעסטע זאַך“, ווען מיר ווייסן אַז עס קען דאָך זיין בלויז „די בעסטע זאַך“. לאַמיר זיך בעסער אַפּשטעלן אויף דער עטיק און פּראַקלאַמירן אין אַלע ווינקלען פון דער יידישער וועלט: עולם-הבא איז אַ גוטע זאַך; לערנען יידיש איז אַ בעסטע זאַך — און וואַס איז שייך אונדזער פּאַלק — זענען זיי ביידע איינס.

אַ וואָרט אין דער דיסקוסיע האָט גענומען:

ד"ר גרשון וויינער

וועגן דעם ענין פון יידיש אין די אוניווערסיטעטן אין ישראל. איך בין אַ תושב דאָ 6 יאָר. איין זאַך וועל איך אייך זאָגן: איך געפינן זיך אין דער לאַגע פון יענער יידענע, נעבעך, וואַס איז געקומען צום רבין און געזאָגט אַז איר מאַן איז אַנטלאָפּן, און זי האָט געגעבן דעם גבאי אַ פּדיון מיטן קוויטל, און דער גבאי איז געקומען צוריק און געזאָגט צו דער יידענע: דער רבי האָט געזאָגט אַז אייער מאַן וועט צוריקקומען. זאָגט זי צו אים: געזונט זאָל זיין דער רבי. רופט זיך אַפּ דער גבאי צו דער יידענע: אָבער איך זאָג אייך אַז ער וועט נישט צוריקקומען. זאָגט זי: ס'טייטש, ווי קענט איר זאָגן ניין, ווען דער רבי האָט געזאָגט יאָ? זאָגט דער גבאי: דער רבי האָט אייך נישט געזען, אָבער איך האָב אייך יאָ געזען...

איך האָב געזען די אוניווערסיטעטן אין אַמעריקע, איך קען די אוניווערסי-טעטן אין ישראל. דערלויבט מיר צו ציטירן אַ וואָרט פון אַ יידישער דיכטערין, איר נאָמען איז רחל בויםוואַל. זי האָט מיר אַמאָל געזאָגט, אין דער יידישער קולטור-געזעלשאַפּט אין ירושלים: חבר וויינער, וואַס מיינט איר ווילן מיר, רוסישע יידן, פון אייך? איין קלייניקייט — אַ ביסל וואַרעמקייט. מער נישט. אַלץ איז דאָ, אָבער די וואַרעמקייט פאַר יידיש אין די אוניווערסיטעטן אין ישראל, אַט די וואַרעמקייט וואַס מאַכט וואַקסן און שפּראַצן — דאָס איז נישטאַ.

איך רעד ווי אַ טאַטע פון אַ טאַכטער, וואָס האָט פאַרענדיקט די יידיש־קאַטעדריע, דאָ אין ישראל, און איז דעם זומער אוועקגעפאַרן קיין ניו־יאָרק אין ייוואָ. דאָרט האָבן זיך ביי איר די אויגן געעפנט. בקיצור, איך האָב געזאָגט, אַז איך וועל נישט רעדן. לאַמיר בלויז זאָגן אַ ברכה, הלוואי וואָלטן מיר אין די ישראל־אוניווערסיטעטן דערגרייכט אַט דאָס וואָס עס איז דערגרייכט געוואָרן בנוגע יידיש אין אַמעריקע.

איך וועל אויסנוצן די געלעגנהייט און ליענען אַ בריוול פון 3-4 שורות, וואָס מיר ברענגען צום ערשטן מאל צו דער יידישער עפנטלעכקייט אין דער וועלט. און עס איז באַזירט אויף אַ פשוטן פאַקט. עס איז באַזירט אויף אַ חלום, אַ חלום אַז עס זאָל זיך געפינען אין ישראל אין אַן אוניווערסיטעט אַ קאַטעדריע וווּ די לעקטאָרן און פראַפעסאָרן מעגן רעדן יידיש און האַלטן לעקציעס אין יידיש; וווּ די סטודענטן מעגן רעדן און דיסקוטירן אין יידיש. בקיצור, אַט איז דער בריוו: „דער בן־גוריון־אוניווערסיטעט אין נגב איז גרייט איינצושטעלן אויסגעברייטערטע קורסן אין דער יידישער שפראַך, פאַרשן די יידישע קולטור און קורסן אויף צוגרייטן לערער פאַר די מיטל־שולן פון ישראל און די תפוצות.“ אונטערגעשריבן פון יוסף תקוע, פּרעזידענט פון בן־גוריון־אוניווערסיטעט.

פראַפעסאָר פ. הערצאָג (פאַראייניקטע שטאַטן)

איך האָב געבעטן די פּריווילעגיע צו מאַכן עטלעכע באַמערקונגען. אַזוי ווי איך האָב זיך מלכתחילה נישט געגרייט, בין איך זיך מודה, אַז איך בין אַ ביסל אויפגערעגט. וועט איר מיר מוחל זיין. איך וויל נאָר זאָגן אַ פאַר ווערטער: איך האַלט אַז היינט אין אַונט האָט זיך אַפגעשפּילט אַ מיאוסע סצענע, און מ'טאָר דאָס נישט פאַרשווייגן.

איך ווייס נישט צי איך זאָל האָבן טענות צו דעם פּרעזידיום. איך האָב נישט געזען אַז ביו אַהער זאָל מען אַזוי צוגרייטן אַ פראַגראַם. איך האָב נישט געזען אַז מ'זאָל ביי דער געלעגנהייט אַרומרעדן די פראַבלעמען, ערנסטע פראַב־לעמען, וואָס מען האָט אויפגעהויבן לגבי יידיש אין אוניווערסיטעט. דאָס איז אַ וויכטיקער ענין, און דאָס וואָס מען לייגט דאָס אַפ אויף מאַרגן — מאַרגן וועט מען האָבן אַ מעגלעכקייט צו רעדן — האַלט איך, אַז דאָס זענען אומזיסטע האַפּענונגען.

איך האָב דאָ דערפילט היינט פּערזענלעכע קריודעס, וואָס האָבן אויף דער בינע קיין פּלאַץ נישט געהאַט. איך מוז זאָגן אַ דאַנק דעם חבר וויינער, אַבער איך קען אייך פאַרויכערן, אַז יהודית וויינער איז אַנגעקומען אין ניו־יאָרק אַ וואַרעמע, ליבע שילערין, אַן אויסגעשולטע אין יידיש, און זי האָט עס ביי אונדז נישט געלערנט. וואָס זי האָט ביי אונדז יאָ געלערנט, קען איך אייך נישט זאָגן. אויב זי האָט זיך נאָך מער דערוואַרעמט, זאָג איך אַ דאַנק גרשון וויינער

פארן קאמפלימענט, אבער צו אונדז איז זי נישט געקומען לערנען ווארעמקייט. זי איז געקומען מיט דער ווארעמקייט, אפשר פון דער היים, אפשר פון אונז-ווערסיטעט. איך ווייס נישט. אבער נישט דאס איז דער עיקר. עס זענען היינט אוועקגעשטעלט געווארן עטלעכע גאר וויכטיקע פראג-לעמען, וואס האבן א שייכות צו יידיש אין די אוניווערסיטעטן. און איך ווייס נישט צי דא איז דאס ארט די ענינים ארומצורעדן. אבער איך וואלט געוואלט נאך א זאך באטאנען.

מיר מוזן פארהיטן די אוניווערסיטעטן פון די סיכסוכים, פון די פערזענלעכע רייסערייען, וואס מען דערפילט אין אונדזערע געזעלשאפטלעכע קרייזן, ווען מיר רעדן וועגן דעם ענין יידיש און יידישן לעבן, צוקונפט פון יידיש א.א.וו. מיר קע-נען חס וחלילה קאליע מאכן דאס וואס מיר האבן שוין ביז אהער דערגרייכט, אויב מיר וועלן נישט אפהיטן די גרענעצן, די וויכטיקע גרענעצן, צווישן דעם אקא-דעמישן לימוד פון יידיש, פון יידיש-פארשונג, און פון אונדזערע געזעלשאפטלעכע אינטערעסן. וואס אונדזערע ליבשאפטן זאלן נישט זיין צו יידיש, איז פאראן א גרענעץ צווישן אונדזער קהלישן לעבן, אונדזערע אידעאלאגישע אינטערעסן און דער לימור יידיש און יידישע לימודים אין די אוניווערסיטעטן.

און דאס איז פשוט, מיין אפיל, אז וואס עס זאל נישט ארויס פון אונדזער קאנפערענץ — און מיר זענען דאך דא נישט ווייל מיר האבן פיינט יידיש, נאר ווייל מיר האבן ליב יידיש — איז צו יידיש אין די אוניווערסיטעטן זאל מען צוגיין אויף א זייער דעליקאטן אופן און פשוט אריינבעמען עס אין אונדזער אלגעמיינער יידיש-זארג און יידישע אקטיוויטעטן אין יידישן לעבן.

איך דאנק אייך פאר דער מעגלעכקייט. איך באטאן נאך א מאל אז איך פיל זיך זייער באומרואיקט פון דעם טאן, פון דעם סיכסוך, זא פון דעם סיכסוך צווישן פראפעסאר שמערוק און חבר לאגדיס, כאטש ער האט דערמאנט מיין נא-מען — דאס מאל צום גוטן — און דעם טאן וואס גרשוין וויינער האט דא אריינגעפירט.

די זיצונגען פון די אַרבעטס־קאָמיסיעס

מיטוואַך דעם 25סטן אויגוסט, אַ גאַנצן טאָג, זענען אין די זאַלן פון מכון יהדות בת זמננו, „בית שפּרינצאַק“, פּאַרגעקור־מען די זיצונגען פון די קאָמיסיעס וועלכע זענען אויסגעוויילט געוואָרן דורך דעם קאָנגרעס.

דאָ ווייטער ברענגען מיר די רעפּעראַטן וואָס זענען געהאַלטן געוואָרן אין די אַרבעטס־קאָמיסיעס. ליידער איז אונז נישט מעגלעך צו ברענגען די דיסקוסיעס אַרום די רעפּעראַטן וועל־כע זענען אויך געווען זייער אינטערעסאַנט.

די קאָמיסיע פאַר דערציונג

די קאָמיסיע פאַר דערציונג, פּאַרזיצער יצחק הרכבי, וויצע־פּאַרזיצערס: ד״ר בערל פרימער, ש. דונסקי, ד״ר גרשון וויינער און אַ ריי צוקאַפּטירטע מיטגלידער פון קאָנגרעס, האָט אויסגעהערט די רעפּראָטן פון חיים בעז, ניו־יאָרק און פון חיים פינקלשטיין, ירושלים, וועגן דעם מצב פון אונדזער דערציונג־וועזן, אירע פּראָבלעמען און אונדזערע אויפגאַבן:

חיים בעז (ניו־יאָרק)

די יידישע דערציונג אויפן שיידוועג

אויף דער היינטיקער היסטאָרישער קאָנפּערענץ אין ירושלים פילן מיר גאָר אַ באַזונדערע אחריות ווען מיר באַהאַנדלען דעם ענין יידישע דערציונג. דאָ זענען מיר זיך צוגויפּגעקומען פון פּאַרשיידענע ישובים, וווּ מיר לעבן אונטער פּאַרשיי־דענע פּאָליטישע אָרדענונגען מיט אייגנאַרטיקע פּראָבלעמען, אָבער דאָך מיטן ווילן אויפצוהיטן דעם המשך פון אונדזער נאַציאָנאַל לעבן.

אין איין אָרט איז די צוקונפט פון אונדזער פּאָלק באַזירט אויף די יסודות פון אַ סווערענעם פּאָליטישן לעבן אין אַ מדינה מיט אַן אייגענער עקאָנאָמיע און

נייע פארמען פון א קולטור וואס אנטוויקלט זיך אויפן אייגענעם באַדן. אין אנדערע ערטער, אין די תפוצות, שטיצט זיך אונדזער קיום אויף דעם געפיל פון היסטארישער גורל־פארבונדנקייט אויף אַנאָדערע פאַקטאָרן: קולטור, לעבנשטייגער, שפראַך און רעליגיע. דער יידישער מענטש פון צווייטן און דריטן דור, וואָס איז געבוירן אין אַזעלכע לענדער ווי די פאַראייניקטע שטאַטן, קאַנאַדע, מעקסיקע און מסתמא אויך אַרגענטינע, איז אַ ראַנד־מענש. אַ טייל פון זיין פסיכישן לעבן, פון זיין גייסטיקער אויסגעשטאַלטונג איז פאַרבונדן מיט דער מערהייט־קולטור פון לאַנד. נאָר אַ חלק פון זיין נשמה־לעבן געהערט אונדז. עס קומט פאַר אַ גע־ראַנגל ווי אַזוי די יידישקייט צו מאַכן פאַר אַ דאָמינרנדיקן פאַקטאָר אין לעבן פון דעם יונגן מענטשן וואָס פאַרמאַגט מער נישט די אַטמאָספּער פון יידישן שטעטל אָדער פון דעם יידיש־געזעלשאַפטלעכן לעבן אין די גרויסע שטעט פון מזרח־איראָפּע, וואָס האָט דעם יידן באַשיצט גייסטיק און אים פאַרהיט פון דעם געפיל, אַז ער איז אַלע מאָל אַ מינדערהייט.

דאָס האָט זיך אַלץ געביטן אין דער צייט ווען די מאָדערנע טעכנאָלאָגיע באַהערשט אַזוי שטאַרק אונדזער לעבן, ווען אַזאַ גרויסער פּראָצענט יונגע מענטשן טרעטן אַריין אין די אוניווערסיטעטן און שפּעטער אין די פּרייע פּראָפּעסיעס, ווען אַזוי פיל יידן פאַרנעמען הויכע פּאַזיציעס אין דער רעגירונג, אין דער אינ־דוסטריע און אויך אין דער אַקאַדעמישער וועלט.

עס זענען געווען בלויז עטלעכע תקופות אין דער געשיכטע פון אונדזער פאַלק ווען מיר האָבן זיך געפונען אין אַזאַ מצב. מיר ווייסן נישט מיט וואָס די עקספּערמענטן פון פאַרבינדן יהדות מיט אַ פּרעמדער קולטור וואַלטן זיך אויס־געלאָזט. דער חורבן פון יידישן לעבן אין אַלעקסאַנדריע של מצרים, גירוש שפּאַניע און די אויסראַטונג פון דייטשן ייִדנטום האָבן בלויז איבערגעלאָזט אַן אַנגונג וואָס פירט טייל היסטאָריקער צו דעם סאַמע פעסימיסטישן אויספיר, אַז נאָך פינף דורות פון אַזאַ סינקרעטישער קולטור גייען מיר אונטער און מיר ווערן אָפּגע־ווישט ווי אַן עדה יידן אויף אַ באַשטימטן שטח אָדער אין אַ באַשטימטן לאַנד. די אויספירן זענען נישט נייטיק כדי אַנצויאָגן אַ פעסימיזם אָדער שטאַרקן די אחריות וואָס ליגט אויף אונדז, נאָר כדי צו ווייזן דעם פאַרנעם פון די אויפגאַבעס, וואָס זענען פון אַ גלאַבאַלן כאַראַקטער. די מאָדערנע גאַציאָנאַלע אָדער וועלט־לעך־הומאַניסטישע דערציאָנונג שטויסט זיך אָן אויף די זעלבע שוועריקייטן ווי די רעליגיעזע.

שוין אין די צייטן פון בית שני האָט דער יידישער דענקער פילאָן, שרייבן־דיק אויף גריכיש און פאַר יידן וואָס זענען דורכגענומען מיט דער גריכישער פּי־לאָזאַפּיע און קולטור, אַזוי פאַרמולירט דעם ענין: פאַרוואָס זענען מיר יידן צע־שפּרייט איבער דער וועלט? דאָס איז דערפאַר ווייל אונדזער לאַנד איז קליין און דעריבער באַוווינען מיר אַ סך אינדזלען און מיר לעבן אין פאַרשיידענע לעבן־דער, אָבער מיר קוקן אויף ירושלים ווי אונדזער מעטראָפּאָליע; נאָר אויך אין די

ערטער, ווו מיר זענען געבוירן געוואָרן, פילן מיר זיך ווי אייגענע. מעטראָפּאָליע וואָס שייך ירושלים באַטייט, לויט פּילאַגען, אַוודאַי גייסטיקע היים, אפשר אויך העגעמאַניע. פּילאַן מוז אָבער דערקלערן, אַז אויך די פּאַרשיידענע ערטער, ווו יידן איז באַשערט צו לעבן, באַטראַכטן זיי ווי זייער היים. איך וואָלט גיכער געזאָגט פאַרוואַנדלען אין אַ היים, און דאָס מיינט אַ היים וואָס פאַרמאַגט יידישקייט, דעם שטעמפל פון היסטאָרישן יידישן גורל, די קולטור וואָס ציט זיך דורות, און ירושלים איז איר אָנהייב. קורץ, אַ מאַדערנער דערציער וואָלט עס אָנגערופן די נייטיקייט פון אינטעגראַלער יידישער דערציונג, וואָס פאַרפליכט דעם יחיד אויפצונעמען די קולטור-ווערטן פון אַלע יידישע דורות, וואָס אַנערקענט די רעליגיעזע און די וועלטלעך-הומאַניסטישע עלעמענטן פון אונדזער קולטור, וואָס אַנערקענט, אַז אונד-זער קולטור-ירושה האָט באַקומען איר פּורעם אין פאַרשיידענע לשונות — העברעיִש, אַרמיש און אין די לעצטע טויזנט יאָר אין יידיש. צי הייסט עס נישט, אַז מיר זאָגן ביים סאַמע אָנהייב פון אונדזערע באַטראַכטונגען, אַז ס'איז שווער צו זיין אַ ייד ? אַוודאי מוזן מיר עס זאָגן קעגן אַלע טענדענצן פון מאַדערנער דער-ציונג וואָס האָבן אונדז כּלומרשט געוואָלט איינריידן, אַז ס'איז גאַרנישט שווער אויסצוואַקסן אַ מענטש אין צוואַנציקסטן יאָרהונדערט, אַז ס'איז גרינג איינצו-אַרדענען אַ גערעכטע געזעלשאַפט, אַז ס'איז גרינג צו בויען אַ ניי יידיש לעבן אויף די יסודות פון פּאָליטישער סווערעניטעט. דאָס איז איינע פון די אילוזיעס מיט וועלכע מיר האָבן געלעבט אַ האַלבן יאָרהונדערט. נאָר ווען מיר וועלן אָננעמען, אַז די אַלע פּריער-דערמאַנטע אַטריבוטן פון דער מענטשלעכער און יידישער עקזיסטענץ איז ביז גאַר שווער צו דערגרייכן און אויפצוהיטן, וועלן מיר בעסער פאַרשטיין אונדזער אחריות אויך לגבי יידישער דערציונג, לגבי דער יידישער מדינה און לגבי די יידישע תּפוצות.

ביים סוף פון 19טן יאָרהונדערט האָט דער באַוואוסטער יידישער היסטאָריקער און קדוש שמעון דובנאָו גענומען דרוקן אַ סעריע אַרטיקלען וואָס זענען שפּעטער אַרויס אין בוך-פאַרעם א. נ. „בריוו וועגן אַלטן און נייעם יידנטום“. זיינע פאַר-שלאָגן ווי אַזוי צו רעפּאַרמירן דעם דעמאָליטיקן חדר זענען היינט נישט אַקטועל, אָבער איין גרונט-געדאַנק זיינער איז נאָך גילטיק ביזן היינטיקן טאַג. שמעון דובנאָו האָט קריטיקירט די אַלטע יידישע דערציונג, אַז זי האָט דערצויגן בעיקר דעם ייד, אָבער נישט דעם מענטש. די מאַדערנע שולן און אוניווערסיטעטן, ווו די יידישע יוגנט האָט אָנגעהויבן זיך לערנען ביים סוף פון 19טן יאָרהונדערט, האָבן אינגאַנצן פאַרלייקנט דעם ייד און האָבן דערצויגן בלויז דעם בירגער, דעם מענטש. דובנאָו ווייזט אָן אויף דער פּאָליטיק פון ביידע דרכים, ווען דאָס יידישע לעבן איז געשטאַנען פנים-אל-פנים מיט די גרויסע דאגות און די גרויסע שינויים וואָס דער 20סטער יאָרהונדערט האָט אַריינגעטראָגן. ער האַלט, אַז די אוניווערסיטעט מענטשלעכע ווערטן זענען אַוודאי וויכטיק, אָבער זיי מוזן אַרויסוואַקסן פון דער אייגענער נאַציאָנאַלער קולטור. אַ ייד קען נישט לעבן מיט צוויי נשמות, וואָלטן מיר

דאס היינט פארמולירט, מיט איינער זאל ער זיך שאפן ווען ער האט צו טאן מיט די אנדערע בירגער פון לאנד ווו ער לעבט. פון דער אנדערער זייט, זאל ער אויפ-היטן א יידישע נשמה, די נשמה יתירה. די קאנפליקטן זענען צו שווער, אז דער יחיד זאל זיי אליין קענען אויסגלייכן. די יידישע שול מוז אנערקענען, אז ס'איז פאראן א דיסאנאנס צווישן צוויי קולטורן אין וועלכע דער יונגער מענטש וואקסט אויס. אין זייערע אינטעלעקטועלע פארמולירונגען קענען זיך די קולטורן ווי-ניט-אין פארשטענדליך. אנדערש אין אבער ווען עס קומט צום אינטימען לעבן: משפחה, געזעלשאפטלעכקייט, אינטימע באציונגען פון מענטש אדג"ל. אבער נאך א וויכטי-קערן אויספיר דארף מען מאכן פון דובנאווס פארמולירונג: אז בלויז א יידישע טאגשול אדער א כמ-טאגשול ווי אין ארגענטינע וואס קען שאפן אן אטמאספער פון יידישקייט, אן אטמאספער וואס גיט אפ גענוג צייט פאר יידיש וויסן; ווו דער תלמיד פילט זיך גיט ווי א מיטגליד פון א מינאריטעט — בלויז אזא שול קען באשאפן די באזע פאר אנטוויקלען ביים קינד און יוגנטלעכן די יידישע ווערטן, די צוגעבונדנקייט צום יידישן פאלק און צו ישראל, וואס אויף זיי זאל קענען אויפ-מעבויט ווערן דער אלגעמיינער הומאניסטישער קוק אויפן לעבן און אויף דער אנטוויקלונג פון דער געזעלשאפט.

מען מערקט, צום באדויערן, געוויסע נעגאטיווע אנטוויקלונגען אין די יידישע אדער העברעישיע טאגשולן, בעיקר אין א צאל לאטיין-אמעריקאנער לענדער. די אלגעמיינע לימודים, וויסנשאפט, ספארט און לאנד-קענטעניש הייבן אן צו פארנעמען דעם ערשטן ארט און די יידישע לימודים ווערן דערפירט צו א מינימום סיי אין צייט, סיי אין פעדאגאגישן אנטווערנג. אזא טאגשול פאראן אירע אייגענע אידעאלן. זי איז פונקט אזוי א פאלסיפיקאט לגבי דעם היסטארישן לשון-קודש אדער מאדערנעם עברית ווי לגבי אונדזער פאלקסשפראך יידיש. געוויינלעך פאסירט, אז ווו יידיש פארלירט, פארלירט אויך עברית. די גאנצע אטמאספער האט ווייניק צו טאן מיט דער זארג פאר דעם היסטארישן המשך פון אונדזער פאלק און מיט פאר-ווארצלען די קינדער אין א יידישן לעבענשטייגער און אין דעם אייביקן געראנגל פון אונדזער פאלק פאר זיין קיום.

פונקט אזוי איז געווען א פאלשע שטרעבונג אין טאגשולן, וואס זענען לכתחילה געגרינדט געווארן ווי יידישע טאגשולן, צו דערפירן דעם לימוד פון יידיש צו מינימום און דאס נאך צוליב פארשיידענע פאליטישע און אידעאלאגישע סיבות. די סיסטעם פון שולן מיט א רעליגיעזער אריענטירונג און די שול-סיסטעם וואס שטעלט דעם טראפ אויף עברית איז גענוג גרויס און גענוג באדייטנדיק אין יידישן געזעלשאפטלעכן לעבן, אז שולן וואס זענען געגרינדעט געווארן אויפצוהיטן בעיקר יידיש, יידישע ליטעראטור, יידישע פאלקסטימלעכקייט — הגם מיט א היפשער צאל שעהען פאר עברית און ישראל-קענטשאפט — זאלן קענען ווייטער אויפהיטן זייער לכתחילהדיקן כאראקטער. יעדער פרוו אויסצוגלייכן אלע פארמען פון יידישער דערציונג איז נאר צום שאדן פון א נארמאל יידיש קולטור-לעבן. דעריבער מוזן

מיר אָנערקענען אויף אַ גלאַבאלן אופן עפעס וואָס מיר האָבן אָנערקענט אין די פאַראייניקטע שטאַטן — דעם פּרינציפּ פון אַן אייגענעם קולטור-פּלוראַליזם. דאָ קען אונדזער אייגענע קאָנפּערענץ שפּילן אַ היסטאָרישע ראָלע, אויב זי וועט דווקא פון ירושלים, פון דער שטאַט פון אייביקע יידישע ווערטן, פּראַקלאַמירן די חשיבות פון אונדזער פּאַלקס-לשון, וואָס זיין גורל איז אַזוי נאָענט אויסגעבונדן געווען מיטן גורל פון אונדזער פּאַלק. ערב דער טשערנאָוויצער קאָנפּערענץ האָט דער יידישער בעלעטריסט מ. ספּעקטאָר געשריבן אַז נאָר דער יידישער שרייבער קען פּילן דעם צער און די פּרייד פון יידיש, וואָרעם פאַר אַ זאָך פאַר וואָס מ'האַט געליטן ווערט אויפגעוועקט גאַר אַ באַזונדערע ליבשאַפט און געטריישאַפט. אין 1908 האָט עס געקענט שרייבן אַ פאַרשטייער פון דער יידישער שרייבער-משפּחה. אָנגעהויבן פון 1912, 1914 קען עס מיט שטאַלץ אויך זאָגן דער יידישער דערצייער און דער יידישער כלל-טוער, וואָס האָבן געמאַכט יידישן הינוך פאַר זייער שליחות און זייער אחריות.

שוין פון מיטן 19טן און אַוודאי פון אָנהייב צוואַנציקסטן יאָרהונדערט זענען די יידישע שרייבער געווען די ערשטע מאַנער פון אַ נייער דערציאָנג פאַרן יידישן קינד. ווי אויף אַנדערע געביטן איז אויך אין דעם פּאַל י. ל. פּרץ געווען דער פאַרויסגייער, דער מאַנער און וועקער.

צום ערשטן מאל האָט אַזוי געטראָפּן, אַז אין דער גאַנצער ליטעראַטור פון אַ היסטאָרישער תקופה זאָל מען דערהערן די שטים פון פּראַטעסט אין די אינטערעסן פון קינד. זשאַן זשאַק רוסאָ האָט פאַר דער פּראַנצויזישער געזעלשאַפט אָנגעשריבן די נאָוועלע „עמיל“ און געפּאָדערט אַ נייע דערציאָנג. ס'האַט געמאַכט אַ גרויסן רושם. רוסאָ אַרויסטריט איז אַבער געווען אַן אינדיווידועלער אַקט, אַן איינציק-אַרטיקער אַרויסרוף צו דער געזעלשאַפט. אין דער יידישער ליטעראַטור סוף 19טן און אָנהייב 20סטן יאָרהונדערט שטויסן מיר זיך אַן אויף אַ מין קאַלעקטיווע מאַני-פעסטאַציע. עס באַווייזן זיך י. לינעצקיס „דאָס פּוילישע יינגל“, דינעזאַנס „יאַסעלע“, שלום-עליכמס קינדער-מעשיות. דער געפּיל פון מיטלייד צום יידישן קינד, פאַר-וואָס עס געניסט אַזוי ווייניק פּרייד אין לעבן, פאַרוואָס זיינע קינדער-יאָרן און יוגנט פאַרגייען אַן גליק, פּילט אויס די ווערק פון מענדעלע, י. ל. פּרץ, ח. נ. ביאַליק, אברהם רייזען און אַ סך אַנדערע.

דער מצב פון יידישן געזעלשאַפטלעכן לעבן אַרום 1908 איז געווען אַזאַ: ס'איז שוין געווען אַן אַקטיווע פּאַליטישע באַוועגונג וואָס איז טיף אַריינגעדורנגען אין די פּאַלקסמאַסן; ס'איז געווען אַ נאַציאָנאַלע באַוועגונג. ד"ר הערצלס זאָג „אויב איר ווילט נאָר, איז דאָס נישט קיין חלום“ האָט ווייט און ברייט אָפּגעקלונגען אין דער יידישער וועלט. די טשערנאָוויצער שפּראַך-קאָנפּערענץ (1908) האָט אויך אָנגעצייכנט די ריכט-ליניעס פון אַ יידישער קולטור-באַוועגונג. מ'האַט אַבער געפּעלט אין יידישן לעבן די נייע שול פאַרן יידישן קינד און יוגנטלעכן. דאָס האָט געדאַרפט זיין אַ שול וואָס זאָל ברענגען צום אויסדרוק דעם נייעם לעבנס-קוק,

די נייע האפענונגען און אחריותן וואס עס האבן ארויסגעשטעלט די געזעלשאפט-
לעכע באוועגונגען אין יידישן לעבן.

וואס פאר א פנים עס האט געהאט דער יידישער חינוך סוף 19טן יארהונדערט
קען מען זען אין „דאס קליינע מענטשעלע“ פון מענדעלע מוכר-ספרים: „וואס א
תלמוד-תורה איז, ווייסט איר זייער גוט“, שרייבט מענדעלע. „איך פארשפאר עס אייך
צו שילדערן. דאס איז א קבר אויף צו באגראבן ארעמע יידישע קינדער, צו פאר-
שלאגן זיי די קעפ און אפצורייסן זיי פון דער וועלט. דאס איז א פאבריקע אויף
צו פאבריצירן טויגעניכטסן, ליידיק-גייער, בינדע, פארווארלאזטע, אומגליקלעכע
נפשות“.

די רעליגיעזע יידישע דערציונג, וואס האט געהאט אירע גלאנץ-פעריאדן,
וואס האט במשך פון דורות ארויסגעגעבן גאונים, רבנים, תלמידי-חכמים, האט
איבערגעלעבט א שווערן קריזיס, ווי עס האט בכלל איבערגעלעבט דער מזרח-
איראפעישער ישוב אין מיטן 19טן יארהונדערט. י. ל. פרץ כאראקטעריזירט דעם
דאזיקן מעמד. ער שרייבט אין 1905:

„אלץ איז טאנדעט: דאס לעבן, דער האנדל, די ארבעט...

אן ליבשאפט, אן זיכערקייט — אן מארגן...

אלץ איז נע-ונד; דער ייד, זיין ארבעט, זיין לעבן, זיין פאליטיק...

אויסגעלערנט א שטאך מיט דער נאָדל, חתונה געהאט, א ווערקשטעל

געעפנט — אפן שטייט די גרוב און ווארט!“

עס האט געמוזט אויפקומען אין דער יידישער סביבה פון רוסלאנד, פוילן,
און שפעטער אין די קאלאניעס, וואס דאס רוסישע און פוילישע יידנטום האבן
אויפגעבויט אין די פאראייניקטע שטאטן, ארגענטינע, מעקסיקע אאז״וו, א נייער
טיפ יידישע שול וואס זאל העלפן אין דעם שווערן פראצעס פון מאָדערניזירן און
רעוואָלוציאָניזירן דאָס יידישע לעבן.

דער אידעישער באַפֿרוכפערער פון דער נאַציאָנאַלער אויסגעשטאַלטונג פון
נייעם יידישן מענטשן איז אין דער ליטעראַטור געווען י. ל. פרץ. וואָס זענען די
עלעמענטן פון פּרציפּן געדאַנקען-גאַנג וואָס קענען אונדז נאָך היינט אינספּירירן?
(א) דער יידישער באַוואוסטזיין און שטאַלץ מיט דעם אַייגענעם נאַציאָנאַלן
עבר. „מען האָט אַמאַל געמיינט — שרייבט פרץ — אַז אַ מענטש ווערט געבוירן
אַ ליידיקער טאַוול און דאָס לעבן קומט מיט זיין גריפּל און שרייבט“. פרץ זאָגט,
אַ „דער מענטש קומט אויף דער וועלט שוין מיט אַ גרייטער ירושה פון אייגנ-
אַרטיקער קראַפט, מיט זיין לעבנס- און קאַמפּס-פּעאַיקייט, צי ער וועט זיגן, צי
ער וועט פאַלן“.

(ב) דער באַוואוסטזיין פון נאַציאָנאַלער אַייגנאַרטיקייט באַוועלטיקט פּרצן אין
יענער צייט זייער שטאַרק. ער זוכט די אַלגעמיינע פאַלקס-אידיע.

(ג) פרץ איז קעגן „ווינקל-בויעריי“.

(ד) ביי פּרצן פילט איר שוין דעם באַוואוסטזיין פון יידישער אַליינקייט אין

דער וועלט. פּרץ ווייסט, אַז דאָס ייִדישע פּאַלק וועט זיין דאָס לעצטע אין דער ריי פון פעלקער-באַפּרייזונג. אַזוי ווי די וועלט וואָלט צום ייִדן געזאָגט: „דו גיי און בלוטיק ווייטער. דו ביסט דער שוואַכסטער און דער מינדסטער און וועסט אויסגעלייזט ווערן צו אַלער-לעצט... אַזוי לאַנג ווי עס וועט בלוט פאַרגאַסן ווערן, אַ ווילן — אונטערדריקט, אַ פּליגל — אונטערגעשניטן, וועלן עס זיין דייע פּליגל, דיין ווילן, דיין בלוט“. פּרץ זעט אין זיין גאַנצער האַפּענונגפּולקייט אויך די טראַגישע וויזיע פון ייִדישן קיום. ער ווייס, אַז ס'איז שווער צו זיין אַ ייד. איצטער מוזן מיר זיך אומקערן און באַטראַכטן געענטער אונדזערע היינט-צייטיקע דאגות און זאָרג אין ייִדישער דערציִונג.

עס זענען פאַראַן תקופות ווען אַ באַוועגונג מוז אונטערגעמען גייע און גרויסע שריט. דאָס זענען נישט קיין געוויינלעכע שינויים אויף וועלכע זי מוז זיך באַשליסן, נאָר זייער גרונטיקע און עיקרדיקע. פאַרשטייט זיך, קען מען נישט דערוואַרטן, אַז די אַלע נייע אַנטשיידונגען זאָלן באַלד האָבן אַ קאַנטיקע פעולה. איין שריט, אויף וועלכן די ייִדישע שול-באַוועגונג מוז זיך אַנטשיידן, איז צוריק אומצוקערן די אידישע פון ייִדיש און פון ייִדישן המשך צו דער קאַטעגאָריע פון אַ גרויסן נאַציאָנאַלן פאַרמעסט. פאַר דעם וועלן זיין גיטיק שותפים און גיט דווקא די וואָס מיר האָבן היסטאָריש באַטראַכט ווי אונדזערע מיטגלידער אין דעם ייִדישן קהלשן לעבן. למשל, די קאַנפּערענץ מוז אַרויסלאָזן אַ רוף און מאַכן שטאַרקע באַמיינוגען אַז מען זאָל לערנן ייִדיש אין רבנישע סעמינאַרן פון אַלע פאַרשיידענע ריכטונגען — קאַנסערוואַטיווע, אַרטאָדאָקסישע, רעפּאָרמירטע. מען קען נישט אויסוואַקסן קיין רעליגיעזער מנהיג ביי ייִדן אויב מען קען נישט די טויזנט-יאָריקע טראַדיציע פון אַשכּנז און די גרויסע מייסטער פון דער ייִדישער ליטע-ראַטור.

אַ זיבן-אַכט הונדערט יאָר איז די ייִדישע ליטעראַטור געווען פאַרבונדן מיטן רעליגיעזן ייִדישן לעבן. די ערשטע פאַרצייכנטע תּפילה אויף אַלט-ייִדיש זאָגט, אַז ווער עס טראַגט אַט-דעם מחזור אין בית-מדרש אַריין זאָל זיין געבענטשט (אין דעם וואַרמסער מחזור פון יאָר 1272). פּראָפּעסאָר חנא שמערוק האַלט, אַז די פאַר שורות זענען אַ שפּראַצונג פון ליטעראַטור, ווייל זיי גראַמען זיך און בכּן האָבן זיי אַן עסטעטישן ווערט. ייִדיש מוז אויך פאַרבעמען אַן אַרט אין ישיבות קטנות, וואָרעם די טראַדיציע פון לערנען אַ בלאַט גמרא איז תּמיד געווען צו לערנען דעם שיעור אויף מאַמע-לשון און פּילפּולען זיך אויף מאַמע-לשון. הקיצור, אין קיין שום ליטעראַטור איז נישט אַפּגעשפּיגלט דער פרומער ייִדישער לעבנשטייגער — אונדזערע יום-טובים — ווי אין דער ייִדישער.

פון זינט דעם אויפקום פון דער בערלינער השכלה האָבן זיך אַנגעהויבן אומ-פאַרשטענדלעכע און היסטאָריש אומבאַרעכטיקטע רדיפות אויף דער ייִדישער שפּראַך כדי צו געפּינען חן אין די אויגן פון אַ פּרעמד פּאַלק וואָס וועט אונדו אין די יאָרן פון דער צווייטער וועלט-מלחמה פאַרטיליקן אויף דער ערד פון מזרח-

איראָפּע. ממשיך זיין אָט־די דאָזיקע טראַדיציע ביים היינטיקן טאָג מיינט אינגאַנצן נישט באַנעמען די גרויסע טראַגעדיע וואָס האָט געטראָפּן אונדזער פּאָלק. כדי אונדזער אָפּעל צו אַנדערע קרייזן אין יידישן לעבן, למשל רעליגיעזע, זאָל האָבן אַ ממשות, מוזן מיר אויפהיטן אונדזערע אייגענע שול-ריכטונגען און שול-באַוועגונג, אונדזערע אייגענע אינסטיטוציעס. זיי קענען פאַרשטעלן אַלערליי וואַריאַנטן מיט אַנדערשקייטן אין דער פּראַגראַם, אָבער דאָך האָבן זיי זיך שוין היסטאָריש אויסגעפורעמט און זיי האָבן געשאַפּן זייער לעקטור און לערן-שטאָף, וואָס נעמט אַריין יידישן לשון, יידישע ליטעראַטור, יידישע געשיכטע, עברית, תנ"ך און יידישן לעבנסטייגער. די שול איז אַ הומאַניסטישע, און אין דעם גרויסן היסטאָרישן פאַרמעסט צווישן דעם אַלטן יידישן שטייגער לעבן, וואָס האָט נישט געקענט אויסהאַלטן דעם קאַמף מיט די נייע עקאָנאָמישע באַדינגונגען און מיט דער נייער טעכנאָלאָגיע, און דעם נייעם יידישן וועלט-באַגעם, האָט זיך די שול אַרױענטירט אויף מאַדערנאַקייט, דאָס הייסט, אויף יענעם קולטור־שטייגער וואָס איז אויפגעקומען אין די העכערע שפיצן פון דער אייראָפּעיִשער געזעלשאַפּט אין דער וויסנשאַפּט, ליטעראַטור און פּילאָסאָפּיע און וואָס האָט דעם טראַפּ געשטעלט אויף דעם באַגריף מענטש. דאָס איז די קולטור וואָס האָט פּאַקטיש כאַראַקטעריזירט דאָס בעסטע פון די מערב־אייראָפּעיִשע פעלקער. ווען מיר וואַלטן געבליבן אין דרויסן פון דער דאָזיקער קולטור, וואַלטן מיר נישט געקענט קעמפּן פאַר איינגלידערן זיך אין דער מאַדערנער געזעלשאַפּט, אין דער אינדוסטריע, אין די פּראַפּעסיעס. מיר וואַלטן נישט געקענט אָנהייבן דעם פּאָליטישן קאַמף פאַר יידישער מדינהשאַפּט, פאַר צוריק עטאַבלירן זיך ווי אַ פּאָליטיש־סווערן פּאָלק. מיר וואַלטן געבליבן נישט קיין פּאָלק צווישן די פעלקער פון 20סטן יאָרהונדערט, נאָר אַ רעליגיעזע סעקטע. אין תוך האָט די יידישע וועלטלעכקייט געווירקט, אַז אויך אַלע רעליגיעזע באַוועגונגען זאָלן אָננעמען וועלטלעכע פאַרמען, זאָלן זיך לערנען ווי צו פירן אַ פּאָליטישן קאַמף, זיי זאָלן קענען פאַרבינדן געטריישאַפּט צו אמונה מיט דער נייטיקייט פון אַ נייער עקאָקטער סיסטעם פון וויסן, פון פאַרשטיין וואָס די היינטיקע סכנותדיקע וועלט שטעלט מיט זיך פאַר.

במשך פון פופציק יאָר, בעת די רעליגיעזע וועלט איז פאַרוועלטלעכט געוואָרן, איז די יידיש־וועלטלעכע קולטור נאָך מער איינגעפּעסטיקט געוואָרן אין טראַדי־ציאָנעלן יידישן לעבן, אין די ווערטן פון אַ פּילטויזנט־יאַריקער קולטור. די יידישע פּאַעזיע איז געוואָרן אַ מאַדערנע פּאַעזיע ווען זי האָט זיך אַלץ מער דערנענטערט אין אירע אימאָזשן און שטימונגען צו דער וועלט פון חסידות פון תנך און פון אַלטן יידישן שטייגער.

די דאָזיקע גרויסע ענדערונגען מוזן מיר וויסן ווי אַפּצושאַצן איצט, ווען מיר שטייען אויף אַ שידוועג, ווען די יידישע דערציִונג לעבט־דורך אַ גלאַבאַלן קריזיס. ס'איז שווער אויפצוהאַדעווען אַ יידישן מענטשן, וואָס אין אַ קאַנפּראַג־טאַציע מיט דער אַלגעמיינער גרויסער קולטור זאָל ער נישט אָנהייבן ספּקן אין

דעם וואָס זיין יידישע דערציִונג האָט אים געלערנט. מיר ווייסן פון דער געשיכטע, אַז עס וואָלט געווען אַ גרויסע פאַרבלעדעניש צו מיינען אַז מיטן נצחון פון די חשמונאים זענען אויסגעוואָרצלט געוואָרן די רעשטן פון דער גריכיש-סירישער קולטור אין יידישן לעבן אָדער אַז אין דער היינטיקער צייט זענען מיר מיטן זיג פון יידישן נאַציאָנאַליזם געבליבן די זעלביקע יידן ווי ביים אָנהייב פון 19טן יאָרהונדערט אין די שטעט און שטעטלעך פון פּוילן. דאָס איז שייך דער-עיקר אונדזער יוגנט.

די פרעמדע קולטור, צי ס'איז אַן אַמעריקאַנישע, צי אַ שפּאַנישע, צי אַ פראַנצויזישע זוכט פון גרונט אויס איבערצואַריענטירן דעם מענטשן. דער אַמערי-קאַנער ייד וואָס מוז שטייגן אין געזעלשאַפטלעכן, פּאַליטישן און אינטעלעקטואַלן לעבן פון לאַנד, מוז אויסזען ווי אַן אַמעריקאַנער, האָבן די מאַניערן פון איינעם וואָס געהערט צום העכערן מיטל-קלאַס. כדי צו שווימען אין דעם ים פון דער אַרומיקער קולטור מוז ער סוף-כל-סוף איבערנעמען הן דאָס פּאַזיטיווע, הן דאָס נעגאַטיווע. פראַפעסאָר האָרעס קאַלען פלעגט זאָגן, אַז אַמעריקאַנער יידן זענען בלויז „שבת-יום-טובדיקע יידן“. ער האָט עס אויך געמיינט ערנסט וועגן זיך. בלויז אין די יום-טובדיקע טעג גילט זייער יידישקייט. אַלע טעג פון אַ גאַנצער וואָך איז ער אַ מענטש פון 20סטן יאָרהונדערט, ער געהערט צום הויפט-שטראָם פון דער קולטור פון לאַנד. דער מאַדערנער יידישער לעבנשטייגער אין פּוילן און רוסלאַנד, אַפילו אין דער מאַדערנער תקופה, האָט פאַרמאַגט אַ יידישן מאַנטיק און מיטוואָך. די טאַג-טעגלעכקייט איז געווען אַ יידישע, און אין דעם האָט געשפּילט די גרעסטע ראַלע דער פּאַקט וואָס ער האָט פאַרמאַגט אַן אייגן לשון. אַן דעם שפראַכן-פּאַקטאַר איז דער מענטש אַזוי ווי אַ נפש וואָס איז אָפגעשוונדן פון זיין הויט. די שפראַך גיט דעם מענטשן אַ געוויסע גייסטיקע זיכערקייט, מנוחה, אַ גלויבן וואָס האָט גאָר קיין דאַגמעס נישט. ווייניק האָט מען אָפגעשאַצט דעם פּאַקט, אַז איידער מענטשן האָבן געלערנט פּילאָסאָפיעס, האָט די שפראַך באַשאַפן פאַר זיי די לעבנס-פּילאָסאָפיע, די עטיק, די פּסיכישע לעבנסזיכערקייט. די שפראַך האָט אויך באַשאַפן געוויסע מאַראַלישע קאַנצעפּציעס וואָס האָבן דעם מענטשן געלערנט וואָס איז רעכט און אומרעכט, אָבער דאָס זענען אַלץ אָספּעקטן פון דער מענטשלעכער עקזיסטענץ ווען מיר באַטראַכטן זי פון קוק-ווינקל פון דער געזעלשאַפט. מיר מוזן זיך אויסלערנען צו קוקן אויף דעם מענטשן און דעם יחיד פון זיין אייגענער טובה וועגן, אויף אַזא אופן וואָס וועט אים באַשיצן אין אַזא שווערער וועלט, וואָס וועט אים געבן גייסטיקע רו און אינטימע פאַרמען פון אַ דיאַלאָג ווו דער מענטש שמועסט זיך דורך מיט זיך אַליין, מיט זיין פאַרווירטן געוויסן, מיט זיינע מחשבות וואָס אַ בהלהדיקע תקופה אין יידישן לעבן האָט אויף אים אַרויפגעצווונגען. מיר מוזן זאָגן אַז אויך היינט, נאָך הונדערט זיבעציק יאָר עמאַנציפּאַציע, נאָך יידישער מדינהשאַפט, איז שווער צו זיין אַ ייד. עס איז גוט צו זיין און עס איז שווער צו זיין. עס איז גוט ווען

ס'איז אויסגעבונדן מיטן פאלקס לעבן, ווען מען פרייט זיך מיט נאציאנאלע דער-
גרייכונגען, ווען מען האט פרייד אין דער משפחה, ווען מען טראגט שטאלץ דעם
נאמען ייד. אבער ס'איז שווער צו זיין א ייד, ווייל אונדזער פאלק האט נאך
קיינמאל נישט דורכגעלעבט אזויפיל גרויסע שינויים און עס זענען קיינמאל נישט
געווען אזויפיל אידעאלאגיעס און ס'איז קיינמאל נישט געווען אזא צעשפלי-
טערונג אין יידישן לעבן. מיר זענען קיינמאל נישט געשטאנען נאך אזא גרויסן
אומגליק ווי חורבן-איראפע און פאר אזא גרויסער אחריות ווי צוריק אויפבויען
א פאליטיש-סווערען לעבן. דאס פאדערט אויסערגעוויינלעכע גייסטיקע כוחות.
צו פארשטיין צוערשט אינטואיטיוו, דורך מיטבאטייליקונג און ערשט שפעטער
צו באנעמען אינטעלעקטועל וואס מיר זענען, ווער מיר זענען. צו דעם סומט
נאך צו די נייטיקייט צו קענען אריבערטראגן יידישע אליינקייט אין דער וועלט.
ערשט מיט פיר צענדליק יאר צוריק זענען אלע פארגעשריטענע כוחות געווען
מיט אונדז, מיט ישראל, מיטן יידישן פאלק און מיטן יידישן מענטשן. און היינט
לעבן מיר אין א וועלט וואס צערודערט אונדזער יוגנט, מאכט זי „ניי-לינק“, מאכט
זי ספקן אין אונדזערע נאציאנאלע ווערטן, אונדזער עטיק, אונדזער רעכט אויף
יידישן המשך.

אפריקאנער האבן א רעכט אויף זייער נאציאנאלער סווערעניטעט און
קולטור, נאר דאס פאלק פון תנ"ך איז היינט כלומרשט אן אימפעריאליסטישע
מחנה. קורץ גערעדט, אויף אלע שטאפלען פון דערציונג — עלעמענטארע, מיטעלע,
העכערע — מוז אונדזער חינוך באקעמפן דורך געווער פון נאציאנאלער קולטור
די דעזאריענטירנדיקע אידעען פון אונדזער צייט. עס פלאקערט אין דער וועלט
א שריפה און מיר קענען זיין די ערשטע קרבנות. מוז אונדזער דערציונג שטיין
אויף דער געהעריקער הייך און געפינען די פאסיקע פעדאגאגישע מעטאדן צו
שטארקן דעם יידישן יחיד.

אין דעם פראצעס פון שטארקן דעם יידישן יחיד מוזן שפילן א ראלע. סיי די
יידישע ישובים אין חוץ לארץ, סיי מדינת ישראל. די מדינה איז היינט דער קנין
פון גאנצן פאלק און דאס פאלק מוז שטיין אין שוץ פון דער מדינה. ביז דער
יידישער מדינהשאפט איז די אידייע פון א היימלאנד געווען די פלאטפארמע פון
א פאליטישער ריכטונג אין יידישן לעבן, אבער מיט דער גרינדונג פון דער מדינה
האט זיך דער מצב געביטן. היינט טראגט רי מדינה די אחריות, אז אלע נאציאנאלע
און היסטארישע ווערטן, וואס דאס יידישע פאלק האט געשאפן במשך פון זיין
געשיכטע, זאלן אריינגעבויט ווערן אין דעם בנין הארץ. די ווערטן מוזן געפינען
אן אפשפיגלונג אין די קולטור-אינסטיטוציעס וואס די מדינה בויט, אין דער לערן-
פראגראם פאר דער יוגנט, אויף די אוניווערסיטעט-קורסן און אין פארש-אינסטי-
טוטן, אפילו אין די קינדערגארטן-לידער.

און וואס קען זיין באדייטפולער אין פרט פון נאציאנאלע ווערטן ווי די
אשכנזישע קולטור אויף יידיש, די פרעכטיקע מאדערנע יידישע פאעטן און פראזע-

שרייבער, די ווונדערלעכע ווערק פון י. ל. פּרַק, אברהם רייזען, ה. לייזען, י. אַפּאַטשעו, אברהם סוצקעווער, חיים גראַדע, איציק מאַנגער, אהרן צייטלין. מיר האָבן זיך צוגעוויינט צו באַוויינען איין מאָל אַ יאָר די זעקס מיליאָן אומגעקומענע, אָבער די קולטור, די ליטעראַטור, וואָס זיי האָבן געשאַפן, בלייבט פּרעמד אונדזער העלדישער יוגנט פון ישראל, וואָס מיר טראַגן איר אַנטקעגן אַ האַרץ פּול מיט ליבשאַפט. אַט די קרומקייט מוז אויסגעגליכן ווערן. צי קענען מיר ווייטער בויען אונדזער פּאַלקס-לעבן אויפן יסוד פון אַלטע קריוודעס — קריוודעס וואָס געהערן צו אַן אַנדער יאַרהונדערט און אַן אַנדער וועלט?

ניין! מיר מוזן פּראַסט-און-פּשוט זאָגן, אַז די נייע היסטאָרישע ווירקלעכקייט פּאַדערט פון אונדז, אַז צוזאַמען מיט לשון-קודש, אונדזער היסטאָרישע שפּראַך פון תּנ"ך, וואָס האָט אויפגעלעבט און אויפגעבליט ווי דאָס לעבעדיקע עברית אין ירושלים, תּל-אביב און חיפה, מוז אויך אונדזער נאַציאָנאַלע פּאַלקסשפּראַך יידיש באַקומען איר פּאַרדינטן, רעכטלעך-אַנערקענטן אַרט פון חשיבות אין דעם קולטור-לעבן פון דער מדינה.

מיר טאַרן נישט פּאַרמשפּטן יידיש צו בלייבן בלויז אַ שפּראַך פון זיידע-באַבע — זי מוז געהערן צום יידישן קינד פון ישראל, ווי זי האָט געהערט צום פּיאַנער-דור וואָס האָט געבויט ארץ-ישראל און שפּעטער מדינת ישראל. עס קען מער נישט זיין קיין אהבת-יידיש וואָס זאָל גיין מיט שנאת-ציון, און מ'קען נישט זיין קיין אהבת-ישראל וואָס זאָל גיין מיט שנאת-יידיש.

אודאַי ווייסן מיר, אַז די ענדערונג אין קולטור-לעבן פון דער מדינה וועט נישט געשען איבער נאַכט. מען מוז אין ישראל מאַביליזירן פאַר דעם אַקאַדעמיקער און שרייבער, מענטשן פון דער פּאַליטישער וועלט און מענטשן פון פּאַלק. עס וועט נייטיק זיין אַ סך אויפקלערונג און אַ מין נייער דיאַלאָג פון פּריינד, נישט פון קעגנער כדי דאָס צו פּאַרווירקלעכן. עס איז וויכטיק, אַז פון דער טריבונע פון דער היינטיקער קאַנפּערענץ זאָל די נייע אידייע פון קולטור-פּאַרברידערונג דער-קלערט ווערן, ווייל שוין הונדערטער יאָרן איז אונדזער קולטור געווען אַ צוויי-שפּראַכיקע: יידיש און לשון-קודש. שוין בעל-מחשבות און שפּעטער שמואל ניגער האָבן אַט-די אידייע צענדליקער יאָרן פּאַרטיידיקט און אהרן צייטלין און אַנדערע האָבן זי פּאַרווירקלעכט אין זייער שאַפן.

דער אַנהייב, די ערשטע טריט צו באַווייזן אַז אין דער מדינה איז מען גרייט צו דער דאָזיקער נייער פּאַרברידערונג, איז דאָס איינפירן יידיש ווי אַ פּרייוויליגן לימוד אין דער שול-סיסטעם פון ישראל. זאָל דאָס זיין דער ערשטער טראַט אין דער נייער אַרענטאַציע. זאָל מען אויך זען אַ יידיש בוך אויסגעשטעלט אין די פענצטער פון אַ ביכער-געשעפט אין תּל-אביב. זאָלן די יידיש-קאַטעדרעס אין ישראל צוגרייטן אויך לערער פאַר די נייע קורסן און נישט בלויז פּאַרשער. זאָל מען אויך איינאַרדענען פּריוואַטע קורסן פאַר קינדער און יוגנט צו לערנען יידיש.

עד כאן פארשלאגן — איך וויל קומען צום סוף-פסוק.

פון די אלע רייד קען אפשר אויסקומען, אָז אונדזערע פּאָדערונגען זענען מאַקסימאָליסטישע, אָז זיי שטימען נישט מיט דער גרויער רעאַליטעט. אויב מיר זאָלן אין ירושלים נישט אַרויסשטעלן קיין מאַקסימאָליסטישע פּאָדערונגען, האָבן מיר לכתחילה נישט פאַרשטאַנען דעם זינען פון אונדזער היינטיקן וועלט- צוזאַ- מענפאַר. מיר האָבן זיך צוגויפגעקליבן צו באַשווערן איינע די אַנדערע צו טאָן אַ סך מער ווי מיר טוען, צו זוכן נייע כוחות וואָס זאָלן אונדז אויפטרײסלען פון דער רוטין, צו מאַנען ביי די, וואָס אַרבעטן שוין מיט מסירת-נפש, נאָך מערער. יעדער היסטאָרישער קאַלעקטיוו פאַרווירקלעכט אַזוי פיל וויפּל גייסטיקע כוחות ער פאַרמאַגט און נוצט אויס. „אויב איר ווילט נאָר, איז דאָס נישט קיין חלום“, האָט הערצל געזאָגט אויף דעם ערשטן ציוניסטישן קאָנגרעס. אויף דער ערד פון ישראל זענען אַ סך חלומות מקוים געוואָרן. אויך מיר, יידישע דערציער, האָבן אַריינגעבראַכט אַ רעוואָלוציע אין יידישן לעבן, נאָר מיט אונדז איז געשען דער נישט-פאַרויסגעזעענער אומגליק, אַז אין סאַוועט-רוסלאַנד זענען ליקווּי- דירט געוואָרן די יידישע שולן מיט 120 טויזנט תלמידים; אַז אין חורבן-פוילן איז אומגעקומען די נעץ פון „צישאַ“-שולן מיט 25,000 תלמידים, אַז די כוואַליעס פון אַסימילאַציע אין אַמעריקע האָבן אַפּגעהאַקט דעם שפיץ פון דער גרויסער שול- נעץ וואָס האָט אין די דרייסיקער יאָרן אויך דערגרייכט אַ וועלכע 25,000 קינדער. טראָגן מיר יידישע דערציער אין זיך די גרויסע ווונד, וואָס מיר זענען פון אַ מאַיאָריטעט-באַוועגונג געוואָרן אַ מינאָריטעט-באַוועגונג אין יידישן חינוך. פונ- דעסטוועגן האָט די פראַקטיק, אַנגעהויבן פון די אומלעגאַלע אַרבעטער-אַוונט-שולן אין 1910, אונדז קלאָר געוויזן אַז די נייע יידישע שול האָט אַריינגעשריבן אַ נייעם בלאַט אין דער געשיכטע פון דערציונג ביי יידן.

איך וואָלט פאַרענדיקט אויף אַן אופן וואָס איז מסתמא זייער פאַלקסטמלעך און נישט מאַדערן. מען דערציילט, אַז ווען ר' לוי יצחק באַרדיטשעווער פלעגט אַליין מחבר זיין זיינע תפילות, פלעגט ער זיך אויסטענהן מיטן בורא עולם אויף פראַסט מאַמע-לשון. מיין תפילה אויף דער היינטיקער אסיפה איז אַזאַ: רבוננו דעלמא, זע, טאַטע-פאַטער, אַז ביי דעם טיש, ווו מיר זיצן אינאיינעם מיט אונדזער הויז-געזינד, זאָל אונדז פאַראייניקן נישט נאָר דאָס ברויט וואָס מיר עסן, נאָר אויך דער גייסט פון אַלטער יידישער משפחהדיקייט און נאַענטקייט, און נישט אַזוי, אַז די, וואָס מיר האָבן ליב, זאָלן טראָגן קעגן אונדז שנאה. מיר האָבן אַרויס- געשטעלט די שענסטע מענטשלעכע אידעאַלן ווי די גרויסע האַפענונגען פאַר דער נייעם דור און פאַר דער וועלט, נאָר אונדזער ליבשאַפט צו דער וועלט ווערט באַגעגנט מיט שנאה, מיט סם-המוות. און לסוף זע, אַז אונדזער וועלט זאָל נישט אַלט ווערן, אַז מען זאָל הערן אין איר די קולות פון יונגע קינדער און יוגנטלעכע, וואָס ציען ווייטער דעם דורותדיקן יידיש-יידישן ניגון.

יידישער חינוך, יידיש לשון און יידישע ווערטן

א. די ראָל פון יידיש אין דער יידישער דערציונג — דאָס איז אייגנטלעך די צענטראַלע טעמע וואָס די קאָנפערענץ האָט אוועקגעשטעלט אויף איר סדר היום. וואָס שייך דער חשיבות פון יידיש — הן פון קולטור-היסטאָרישן שטאַנדפונקט און הן פון איר ווערטיקייט פאַר דער יידיש-גייסטיקער יצירה — פאַרשפאַר איך מאַריך צו זיין באַזונדערס אויף דער קאָנפערענץ, אויף וועלכער עס זענען פאַר-זאַמלט מענטשן פאַר וועמען דער ענין איז נישט בלויז נאָענט און אייגן, נייערט זיי לעבן אים דורך ממש מיט אַלע זייערע רמ"ח אברים. איז צוליב וואָס איבער-צייגן איבערצייגטע ?

די פראַגע וואָס שטייט פאַר אונדו היינט איז דעריבער — נישט די חשיבות און ווערטיקייט פון יידיש, נייערט וואָס צו טאָן כדי צו פאַרשטאַרקן יידיש און דורך יידיש — פאַרטיפן דאָס יידיש-גייסטיקע לעבן; עס מאַכן וואַרצלדיקער און שלימותדיקער.

ב. אַוודאי, גלויב איך, דווקא ביים סאַמע אָנהייב, קלאַר צו מאַכן, אַז לויט מיין באַשיידענער מיינונג איז שפראַך נישט קיין כלי אין וועלכער מען גיסט אַריין — ווי מען זאָגט — דעם וויין. די שפראַך איז אַליין אַ טייל פונעם וויין. זי איז אַן אינטעגראַלער באַשטאַנדטייל פון דער קולטור פון אַ פאַלק. נאָך מער: זי איז, אויב מען קען אזוי זאָגן, דער מאַטעריאַליזירטער אויסדרוק פונעם פאַלקס כאַראַקטער, פון זיין טראַכטן און פילן. קלאַר דעריבער, אַז אין דער שפראַך גופא קומט צום אויסדרוק די פערזענלעכקייט פונעם פאַלק, זיין אייגנאַרטיקייט, אַריגינעלעקייט און נאַציאָנאַלער „איך“.

דער כלל איז חל אויף אַלע שפראַכן פון אַלע פעלקער. און וואָס שייך דעם יידישן פאַלק איז ער חל סיי לגבי העברעיש און סיי לגבי יידיש.

ג. די צוקונפט פון יידיש — ווי פון יעדער שפראַך איז אָפהענגיק אויף וויפל זי וועט זיין אינעם מויל פון קינדער. אויך העברעיש האָט אויפגעלעבט און זיך פאַרוואַרצלט אינעם לעבן פון מדינת ישראל ווען זי איז געוואָרן די שפראַך פונעם ישראלדיקן קינד. דאָס געזאָגטע פאַרמינערט נישט די ראָל פון שפראַך-אַקאַדעמיעס און אַנדערע וויסנשאַפטלעכע אַנשטאַלטן וואָס גיבן זיך אָפּ מיט פלעגן און פאַרשן די שפראַך. אָבער מיר ווילן דאָך נישט אַז יידיש זאָל זיין אַ שפראַך בלויז פאַר פאַרשונגען אין לאַבאָרטאָריעס און אַקאַדעמיעס, נייערט אַ לעבעדיקע שפראַך, וואָס זאָל אויך אויף להבא, ווי אינעם עבר, זיין שעפּעריש. כדי דאָס צו דערגרייכן דאַרף זי, ווי געזאָגט, אַריין אינעם מויל פון יידישן קינד.

דאס מיינט, אז זי דארף ווערן אן אינטעגראלער באשטאנדטייל פון דער יידישער דערציונג און יידישער בילדונג.

ד. די פראגע פון יידישער דערציונג אין אונדזער תקופה איז פיל קאמפליצירטער ווי בלויז די פראגע פון שפראך אליין. שפראך, ווי געזאגט, איז זייער א וויכטיקער פאקטאר, אבער די פראגע איז נישט בלויז שפראך ווי אן איזאלירט פראבלעם פאר זיך. די פראגע וואס שטייט פאר אונדז היינט אין איר גאנצער שארפקייט איז: וואס ווילן מיר פון דער יידישער דערציונג? וועלכע צילן שטעלן מיר פארן יידישן לערער און דערציער? אין דער מאס וואס אונדז וועט געלינגען צו געבן אן ענטפער אויף די אויבן געשטעלטע פראגן וועלן מיר, גלויב איך, פיל בייטראגן צו דער לייונג אויך פון דער פראגע פון שפראך.

מען טאר נישט פארגעסן, אז מיר לעבן אין א תקופה אין וועלכער עס קומען פאר גרויסע און טיפע ענדערונגען אינעם לעבן פון פעלקער, און נאך אין א פיל שטארקערער אינטענסיווקייט — אינעם לעבן פון יידישן פאלק. אט די נאכאנאנד-דיקע ענדערונגען, וואס ביי אונדז נעמען זיי אפט אן א דראסטישן כאראקטער, באווירקן אלע געביטן פונעם לעבן און האבן, נאטירלעך, גאר א שטארקע און טיילמאל דעצידירדיקע ווירקונג אויך אויפן יידישן חינוך.

חינוך — ווי באוואוסט — איז נישט קיין איזאלירטע דערשיינונג פאר זיך אליין, נייערט א פונקציע פונעם לעבן. און וויל מען פארשטיין וואס דער חינוך דארף זיין און קען זיין, כדי צו זיין ווירקזאם ביים דערפילן די פונקציעס זיינע, דארף מען אים שטעלן אונטערן פראזשעקטאר פון די פארשיידענע פראצעסן וואס קומען פאר אינעם לעבן פון פאלק.

ה. די יידישע דערציונג און בילדונג אין די תפוצות האט נישט — ווי באוואוסט — קיין אוטיליטארן ציל פאר ריין פראגמאטיש-מאטעריעלן כאראקטער. שוין דערמיט אליין איז זי אנדערש פון אלע באקאנטע שול-סיסטעמען אין דער וועלט. איר עקזיסטענץ און פונקציע זענען דעריבער בארעכטיקט נאר דעמלט ווען שטאט דעם פראגמאטיש-אוטיליטארן ציל שטעלט זי דעם דגש אויף דערציונג צו ווערטן; ווערטן — יידישע און הומאניטארישע; סאציאלע, עטישע און קול-טורעלע, וואס גיבן דעם תלמיד גייסטיק-נשמהדיקע איבערלעבונגען, קענטענישן, באוואוסטזיין און געפילן, וועלכע באווירקן די פארמירונג פון דער יידיש-מענטש-לעכער פערזענלעכקייט זיינער.

פאראן דערציערישע ווערטן אלגעמיין מענטשלעכע אוניווערסאלע צו וועלכע אויך יידן האבן א שייכות, מחמת יידן האבן גארנישט ווייניק בייגעטראגן צו זייער געשטאלטונג און אנטוויקלונג. נאטירלעך זאגן מיר זיך נישט אפ פון דעם אלעמען וואס איז פאזיטיוו פארן מענטשן בכלל, אזוי פארן יחיד ווי פארן כלל. אבער פאראן ווערטן וואס זענען ספעציפיש יידישע, וואס אן אונדז וואלטן זיי בכלל נישט געשאפן געווארן, מחמת אין זיי אנטפלעקט זיך דער יידישער

שטייגער, יידישע טראַדיציעס און די אייגנארטיקייט פון יידישן פּאָלק; זיין כאַראַקטער און לעבנס-פּילאָסאָפּיע.

ו. די פּריער דערמאָנטע ווערטן קומען צום אויסדרוק אין דער עכטער גייס-טיקער יצירה פונעם פּאָלק, אָנהייבנדיק פון תּנך און ש"ס און פּוסקים און קבלה און אַזוי ווייטער, און פּאַרזעצנדיק מיט יידישער פּילאָסאָפּיע, מיט דער גאַלדענער קייט פון שאַפּונגען אין מערב און אין מזרח-אײראָפּע ביז צו אונדזערע טעג — אין ישראל און אין די תּפוצות. מיט איין וואָרט: יידישקייט וואָס איז געשאַפּן געוואָרן און ווערט געשאַפּן אין אַלע דורות, אָן אונטערשייד פון צייט און פּלאַץ. צוג ביישפּיל: תּלמוד בבלי און תּלמוד ירושלמי. ביידע פּאַרמאָגן די זעלבע חשיבות אינעם אוצר פון גייסטיקן געניס אונדזערן, נישט געקוקט אויפן פּלאַץ וווּ זיי האָבן דערזען די ליכטיקע שיינן. דער זעלבער כלל איז גילטיק וועגן אַלע אַנטפּלעקונגען פון דער יידיש גייסטיקער יצירה. דאָס איז אייגנטלעך דער פּרינציפּ פון אינטעגראַלער יידישקייט, וואָס שליסט איין אַלץ וואָס איז פּאַזיטיוו און שעפּעריש אינעם יידישן לעבן.

פון דעם איז אויך קלאָר די באַציונג צו ביידע שפּראַכן אונדזערע. וואָס שייך העברעיִש, איז היינט נישטאָ קיין ויכוח אַז אָן דער שפּראַך און די ווערטן וואָס זענען אין איר געשאַפּן געוואָרן, איז נישטאָ קיין יסוד פאַר יידיש-נאַציאָנאַלן חינוך. און וועמען ס'איז ליב ישראל דאַרף אינעם באַנוצן די שפּראַך זען דעם שענסטן אויסדרוק פון קולטורעלער אידענטיפיקאַציע מיט דער יידישער מדינה און אירע שאַפּונגען.

דער כלל פון אינטעגראַלער יידישקייט, ווי ס'האָט אים אַמאָל פּאַרמולירט ר' צבי שוואַרץ ע"ה איז חל אויך אויף יידיש. און ווער עס נעמט אָן דעם דאָזיקן פּרינציפּ מוז פּאַרשטיין, אַז אָן יידיש איז די יידישקייט נישט אינטעגראַל, נישט גאַנץ און נישט שלמותדיק. דער פּועל יוצא דערפון איז אַ קלאַרער:

ווייל מען עכטע אינטעגראַלע יידישקייט; ווייל מען דערציונג צו יידישע ווערטן ווי מיר האָבן זיי פּריער פּאַרמולירט, דאַרף יידיש פּאַרנעמען אַ בכבודיקן אַרט אינעם יידישן קולטור-לעבן און אין דער יידישער דערציונג.

ז. מיר האָבן פּריער געשטעלט די פּראָגע: וואָס ווילן מיר פון דער יידישער

דערציונג? און מען קען צוגעבן: וואָס פאַר אַ טיפּ יידן ווילן מיר דערציען? די פּראָגע איז נישט קיין פשוטע. אָבער אָן צו געבן אָן ענטפּער, קען מען נישט פּאַרשטיין די ספּעציפישע שליחות פון דער יידישער שול אין דער היינטיקער תּקופה.

ווי געוואָגט, איז קענען העברעיִש און יידיש און האָבן ידיעות וועגן יידישקייט אַ גאָר וויכטיקע זאַך. אָבער דאָס אַליין איז נישט גענוג אין די באַדינגונגען אין וועלכע יידן לעבן היינט אין די תּפוצות. אויך גויים קענען העברעיִש און אַפילו יידיש און מאַנכע ווייסן וועגן יידישקייט. דאָס מאַכט זיי אָבער נאָך נישט פאַר יידן. כדי צו זיין אַ ייד דאַרף מען טראַכטן יידיש, פּילן יידיש און לעבן ווי אַ ייד.

א פאסיווער צושויער איז נישט קיין פולער ייד. יידישקייט מיינט אן אקטיוו יידיש לעבן. אן דעם ווערט די יידישקייט אַטראַפֿירט, מחמת זי פאַרמאַגט נישט דעם כוח פאַר גייסטיקער אינספּיראַציע. דערפֿון די מסקנה, אַז די יידישע שול דאַרף זיין מער ווי אַ שול אינעם פשוטן זין פון וואָרט. די יידישע שול דאַרף לערנען און דערציען נישט בלויז צו יידיש וויסן, נייערט צו יידישן געוויסן; נישט בלויז צו געבן דעם תלמיד אַ באַשטימטן סכום קענטענישן, נייערט אים צוגרייטן צו לעבן ווי אַ ייד.

דאָס איז, לויט מיין מיינונג, איינע פון די וויכטיקסטע און אפשר טאַקע די סאַמע וויכטיקסטע אויפגאַבע פון דער יידישער דערציונג אין דער היינטיקער תקופה. דער דאָזיקער כלל איז וויכטיק אומעטום, אויך אין ישראל. אָבער נאָך שאַרפער דאַרף געשטעלט ווערן דער אַקצענט אויפן דאָזיקן כלל אין די תפוצות, מחמת דאָרט פעלן אַלע אַנדערע אַטריבוטן, ווי היים און סביבה — אין יידישן זין פון וואָרט — וואָס דאַרפן באַגלייטן די דערציערישע פונקציעס פון דער שול. ח. מען מוז אָנערקענען, אַז ס'עקזיסטירט אַ קאָנפליקט צווישן דער יידישער הינוך-פּילאָסאָפיע ווי מיר פאַרשטייען זי און דער קלאַסישער הינוך-פּילאָסאָפיע, אויף וועלכער אַ סך פון אונדז האָבן זיך דערצויגן. די לעצטע איז געבויט אויפן פּרינציפ אַז די שול דאַרף צוגרייטן דעם תלמיד צו קענען זיך איינגלידערן ווי אַ ווערדיקער מיטגליד אין דער געזעלשאַפט אין וועלכער ער לעבט.

וואָס מיינט איינגלידערן זיך אין דער געזעלשאַפט? דאָס מיינט פשוט — אַריינװאַקסן אין דער נישט-יידישער קולטור פונעם לאַנד, איינזאַפן אין זיך דעם פרעמדן שטייגער, גיין מיטן שטראָם. מיט איין וואָרט: זיך אַסימילירן, אַפילו ווען דאָס געשעט בהדרגהדיק.

אונדזער אויפגאַבע שטייט אָבער אין פולער סתירה צום דאָזיקן פּרינציפ. און כדי צוצוגרייטן דעם תלמיד אַז ער זאָל זיין אַ ווירדיקער ייד, דאַרפן מיר אים צוגרייטן אַז ער זאָל קענען גיין קעגן שטראָם.

אייגנטלעך איז די גאַנצע יידישקייט אַ כסדרדיקער גאַנג קעגן שטראָם. ווען נישט דאָס וואָלטן מיר שוין לאַנג אויף דער וועלט נישט געווען.

אָבער כדי צו וועלן גיין קעגן שטראָם און דעם נייטיקן כח דערצו, דאַרף דער מענטש וויסן פאַרוואָס און פאַר ווען?

מיטן שטראָם איז לייכט. כדי צו גיין קעגן שטראָם דאַרף דער מענטש פאַרמאַגן גלויבן, אינהאַלט, אַן אידעאַל און אַ ציל אין לעבן. נאָר דעמלט ווען דער מענטש פאַרמאַגט די נייטיקע מאַטיוואַציע איז ער באַרופן צו גיין קעגן שטראָם.

ט. ווער ס'פאַרשטייט נישט דעם זין פון גיין קעגן שטראָם, קען אויך נישט פאַרשטיין די גבורה וואָס יידן האָבן אַרויסגעוויזן אין פאַרשיידענע תקופות פון דער יידישער געשיכטע.

אמת, יידן האָבן אַ סך געליטן, געליטן פיל מער ווי אַנדערע פעלקער. אָבער אויך אין דעם כוח צו ליידן אַנטפלעקט זיך די גבורה פון מענטשן. און אַזאָ גבורה

פארמאגן בלויז מענטשן מיט א גרויסער מאַראַלישער קראַפט; מענטשן מיט גלויבן, מיט אינהאַלט; מיט איין וואָרט, מענטשן וואָס ווייסן פאַרוואָס.

און יידן האָבן נישט בלויז געליטן און פאַסיוו געדולדט דעם ביטערן גורל. יידן האָבן אויך געקעמפט און אויך אויף דעם געביט אַרויסגעוויזן אַ זעלטענע גבורה.

אַן צו פאַרשטיין דאָס דאָזיקע, קען מען נישט פאַרשטיין די יידישע געשיכטע און די מענטשליכע פונעם יידישן פּאָלק. אַן דעם איז אויך שווער צו פאַרשטיין די גבורה וואָס יידן האָבן אַנטפלעקט און אַנטפלעקן ביז היינט אין דער באַנייטער מדינת ישראל.

י. דאָ קומען מיר אייגנטלעך צו איינער פון די עיקרדיקסטע פּראַגן פון דער יידישער דערציונג:

וועלכער דאַרף זיין איר אינהאַלט, איר ציל און דער אידעאַל אירער?

פאַראַן אַלגעמיינע חינוך-ווערטן: הומאַניטאַרע, עטישע, סאַציאַלע, וועלכע זענען אייגן דער יידישער דערציונג, פונקט ווי דער נישט-יידישער, באַווונדערט אין דער פרייער און דעמאָקראַטישער וועלט. אָבער אין ערגעץ איז נישטאָ קיין דער-ציונג אַן נאַציאָנאַלן אינהאַלט און אַן אַ באַגער איינצוגלידערן דעם תלמיד אינעם נאַציאָנאַלן לעבן פון פּאָלק. קלאַר דעריבער, אַז אויך די יידישע דערציונג פאַר-מאַגט נישט קיין זין אויב זי איז נישט דורכגעדרונגען מיט טיפער נאַציאָנאַלער מאַטיוואַציע. דער דאָזיקער תנאי איז חל אויף אַלע ריכטונגען און זרמים אינעם יידישן לעבן, איינשליסלעך אויך די רעליגיעזע ריכטונגען. מיר זאָגן קלאַר:

מיר ווילן דערציען דעם תלמיד צו פולער אידענטיפיקאַציע מיטן פּאָלק. און דאָ דאַרף איר צוגעבן, אַז עכטע אידענטיפיקאַציע מיטן פּאָלק מיינט אויך פולע אידענטיפיקאַציע מיט מדינת ישראל, וואָס אין לעצטן סך הכל דערגאַנצן זיי זיך איינע דער צווייטער.

איך רעד נישט, חלילה, וועגן פאַרטייאישע אַנשוואַונגען, נייערט וועגן יידיש-נאַציאָנאַלן באַוווסטזיין און נאַציאָנאַלע געפילן וואָס מדינת ישראל איז באַרופן צו אַנטוויקלען און צו פלעגן ביים תלמיד.

קען דען, היינט צו טאָג זיין אַ גרעסערער קוואַל פון נאַציאָנאַלער אינספּיר-ראַציע און פון יידיש-מענטשלעכער ווערדע ווי דאָס געפיל צו זיין אַ שותף צו דער סאַמע אייגנאַרטיקסטער רעוואַלוציע ווי די וואָס קומט פאַר אויפן באַדן פון ישראל? דאָ וווּ דער מלוכה-שווערענער ווידערגעבורט פון אונדזער פּאָלק גייט האַנט ביי האַנט מיט טיפע סאַציאַלע און הומאַניטאַרע ווערטן, וועלכע האָבן כמעט נישט קיין ביישפילן אין דער גאַרער וועלט?

ווי נאָך איז פאַראַן אַ ביישפיל ווי דער קיבוץ, דער מושב און ענלעכע לעבנס-פאַרמען, וואָס זענען געבויט אויף פרייען ווילן און עכט דעמאָקראַטישע פרינציפן?

קען דאס נישט דינען ווי א קוואל פון אינספיראציע, ווי אן אתגר, אן ארויס-
רוף פאר יונגע מענטשן וואס זוכן אין לעבן מענטשלעכע ווערטן ?
דאס דארף, לויט מיין מיינונג, זיין דער לייט-מאטיוו אין דער יידישער דער-
ציונג אין אונדזער תקופה. און דער ציל דארף זיין צו דערציען נישט קיין פאסיווע
צושויערס, נייערט אקטיווע מיטבויערס, וואס זענען בארופן צו באוויקן דעם גאנג
פון אויבן דערמאנטן פראצעס.

אויף וויפל די יידישע דערציונג אין דער וועלט — אויך די וואס גלידערט איין
יידיש ווי אן אינטעגראלן באשטאנדטייל פונעם קוריקולום — וועט זיין דורכגע-
דרונגען מיט די דאזיקע ווערטן, וועט זי זיין בארופן צו געשטאלטיקן דעם פרא-
טאטיפ פון היינטיקן נאציאנאלן ייד און א דאנק דעם — פארטיפן איר השפעה
אויף דער געשטאלטונג פון די גייסטיקע ווערטן אין ישראל און אין די תפוצות.
יא, די ציוניסטישע באוועגונג, וואס זעט אין דער אויפלעבונג פון העברעיש אן
אומצעטיילבארן פאקטאר אין דער נאציאנאלער, פאליטישער און גייסטיקער בא-
נייאונג פון פאלק, האט נישט — לויט מיין טיפסטער איבערצייגונג — היינט צו
טאג קיין שום סיבות צו זיין קעגן יידיש. דער אלטער וויכוח וועגן העברעיש אָדער
יידיש געהער שוין צו דער פארגאנגענהייט. היינט איז קלאר פאר יעדן דענקענדיקן
יידן און ערנסטן ציוניסט, אַז מיט פארמינערן יידיש וואַקסט נישט העברעיש. עס
ווערט בלויז פארמינערט נאך אַ דאָמבע קעגן דעם פארפלייצנדיקן שטראַם פון
אסימילאציע און עם הארצות.

יידיש איז וויכטיק נישט בלויז צוליב איר אלטן דורות-לאַנגן יחוס-בריוו.
נייערט אויך ווי אן אומאָפּשאַצבאַרער קולטור-פאקטאר אין דער פארמירונג
פונעם אינטעגראלן יידן, אין די תפוצות און הן אין ישראל.

מעגלעך, אַז דאָ אָדער דאַרטן האָט אַ שליח געהאַנדלט אין סתירה צו דער
דאָזיקער אויפפאַסונג. דאַרף מען עס טאַדלען ווי אַן אומפאַראַנטוואָרטלעכע פּער-
זענלעכע האַנדלונג, מחמת די פּירנדיקע אינסטאַנצן פון דער ציוניסטישער באַווע-
גונג האָבן דערויף קיינעם קיין מאַנדאַט נישט געגעבן.

צום באַדויערן זענען אויך היינט פאַראַן אין פאַרשיידענע לענדער קעגנערס פון
יידיש. בדרך כלל איז עס אַבער אַ לאַקאַלער פּראָבלעם, און זיי רעקרוטירן זיך, די
קעגנערס, פון די וואָס באַנוגענען זיך מיט „לייכטער יידישקייט“. די זעלבע זענען
אַפט גרייט צו פאַרמינערן אויך דעם לימוד פון העברעיש, כדי צו מאַכן „לייכטער
דעם וואָגן“...

לאַמיר נישט פאַרזען דעם פאַקט, אַז אויך אין חינוך-אינסטיטוציעס אין אַמע-
ריקע און אין אַנדערע לענדער, וווּ קיין פּול פון אַ שליח איז קיין מאַל נישט אַריי-
בערגעטראָטן, האָט יידיש ליידער פאַרלוירן דעם באַדן אונטער די פּיס.

סיבות — אַביעקטיווע און סוביעקטיווע — זענען פאַראַן פאַרשיידענע. און
קלאַר אַז דאָס פּראָבלעם וועט נישט געלייזט ווערן מיט וואַרפן סתם באַשולדיקונג-
גען אויף ישראל, אָדער אויף דער ציוניסטישער באַוועגונג, נייערט דורך געמיני-

זאמע קאנסטרוקטיווע מעשים פון אלע וואס זענען פאראינטערעסירט אין דער זאך. יב. די וויכטיקייט פון דער קאנפערענץ פאר יידיש און יידישער קולטור באשטייט, לויט מיין מיינונג, דער עיקר דערין וואס דא זענען צום ערשטן מאל באטייליקט מענטשן פון פארשיידענע ריכטונגען, ארגאניזאציעס, פאקטאָרן און אידעישע איינשטעלונגען, וואס ביז אָהער זענען זיי — ווייניקסטנס אויף דעם געביט — קיין מאל נישט געגאנגען צוזאמען. דאָס איז אַ גרויסע, אומאָפּשאַצ־ באַרע דערגרייכונג פאַר יידיש, און אין דעם — די היסטאָרישע באַדייטונג פון דער קאנפערענץ.

ביים צוגרייטן די טעזיסן פאר דער טעטיקייטס-פראַגראַם אויפן געביט פון יידיש אין יידישן חינוך, וואס זענען פונאנדערגעשיקט געוואָרן נאָך מיט מאַך נאַטן פריער ערב דער קאנפערענץ, האָב איך גענומען אין באַטראַכט אָט דעם אויבן דערמאָנטן פּאַקט. דעריבער איז די פּראַגראַם געבויט אויפן פּרינציפּ פון פּולער קאָאָפּעראַציע פון אלע פּאַקטאָרן וועלכע זענען דירעקט און אומדירעקט פאַרטראַטן אויף דער קאנפערענץ. און די טעזיסן זענען :

(א) אָנהייבן אַ געהעריקע אויפקלערונג אין די יידישע קהילות איבער דער וועלט און באַזונדערס צווישן די עלטערן, לערערס און שול עסקנים, אַז יידיש און יידישע ליטעראַטור זאָלן איינגעשלאָסן ווערן אין די לערנ־ פּראַגראַמען פון די נאַציאָנאַלע חינוך אַנשטאַלטן אין די תּפּוצות.

(ב) סטימולירן צו לערנען יידיש און יידישע ליטעראַטור — וויי־ניקסטנס ווי אַ פּרייוויליקן לימוד — אין די מיטלשולן אין מדינת ישראל. פאַר דעם צוועק אָנקניפן קאַנטאַקטן מיטן משרד החינוך און אלע אַנדערע בילדונגס־פּאַקטאָרן אין לאַנד.

(ג) פּלעגן די פאַראַנענע קאַטעדּרעס פאַר יידיש און יידישער ליטע־ראַטור. און סטימולירן צו דערעפּענען נייע אין די אוניווערסיטעטן אין ישראל און איבער דער וועלט.

(ד) אויסבילדן לערערס פאַר יידיש און יידישער ליטעראַטור פאַר די ישובים אין די תּפּוצות. פאַר דעם צוועק דאַרף געשאַפן ווערן אַ ספּעציע־לער מדור ביי איינעם פון די אוניווערסיטעטן אין לאַנד, אין קאָאָפּעראַציע מיט דער מחלקה פאַר חינוך און תּרבות ביי דער ציוניסטישער וועלט־אַרגאַניזאַציע, מיטן קאַמיטעט פאַר יידישער קולטור, מיטן יידישן קולטור־קאָנגרעס און דעם יידישן וועלט־קאָנגרעס.

(ה) די מחלקה פאַר חינוך און תּרבות ביי דער ציוניסטישער וועלט־אַרגאַניזאַציע דערקלערט אַז זי אָנערקענט די זעלבע זכויות און סטאַטוס פאַר לערער־שליחים פון ישראל וואָס זאָלן אונטעריכטן יידיש און יידי־שע ליטעראַטור אין די תּפּוצות, ווי פאַר לערער־שליחים וואָס אונטעריכטן די העברעישע לימודים.

ו) שאפן אַ פּעדאָגאָגישן צענטער וואָס זאָל זיך פאַרנעמען מיט צו-גרייטן לערן-פּראָגראַמען, טעקסט-ביכער און דיִדאַקטישן מאַטעריאַל פאַר די אויבן דערמאָנטע לימודים. דער פּעדאָגאָגישער צענטער וועט זיין טע-טיק אונטער דער אויפזיכט פון אַ געזעלשאַפטלעכן ראַט אין באַשטאַנד פון פאַרשטייערס פון קאָמיטעט פאַר יידישער קולטור, פון דער מחלקה פאַר חינוך און תרבות פון דער ציוניסטישער וועלט-אַרגאַניזאַציע פון יידישן וועלט-קאָנגרעס און יידישן קולטור-קאָנגרעס.

ז) אונטערזוכן די מעגלעכקייט צו שאַפן אַ ספּעציעלן דעסק ביי דער מחלקה פאַר חינוך און תרבות פאַר די לימודים פון יידיש און יידישער ליטעראַטור אין די יידישע שולן אין די תפוצות.

ח) די דערמאָנטע אַרגאַניזאַציעס ווערן באַאויפטראַגט צו גרינדן אַ ספּעציעלן פּאַנד (קרן) וואָס זאָל פינאַנסירן די טעטיקייטן וועלכע זענען דערמאָנט אין די פּונקטן ג, ד, ו' און ז'.

יג. פון דעם געזאָגטן איז קלאַר אַז מיר גייען אונטערנעמען אַ גרויסע בשותפותדיקע און פאַראַנטוואָרטלעכע אַרבעט, וואָס איז באַרופן צו זיין אַ ווענד-פּונקט אין דער באַציונג צו יידיש; אין דער מערכה פון דער יידישער קולטור און פון יידיש אין דער יידישער דערציונג.

דער פּאַקט וואָס די קאָנפּערענץ קומט פאַר אין ירושלים איז פון גרויסער באַדייטונג. עס איז מער ווי אַ סימבאָל. עס איז אַ וויכטיקער אָנהייב פון אַ קעגנ-זייטיקער דערנענטערונג — פון ישראל צו יידיש און פון ליבהאַבערס פון יידיש — אויך אַזעלכע וואָס זענען נישט שטענדיק געווען אידענטיפיצירט מיט ציוניזם — צו ישראל. די דערנענטערונג איז נישט בלויז קיין טעכנישע. אַן אַן אי-דעישער באַזע; אַן אַ טיפּער פאַרשטענדעניש אַז דווקא ישראל איז באַרופן צו עפּענען פאַר יידיש נייע האַריוואַנטן, וואַלט די דערנענטערונג נישט מעגלעך גע-ווען. דאַרף דאָס דאָזיקע קומען צום אויסדרוק אין דעם אינהאַלט פון דער קול-טור- און חינוך-טעטיקייט אויך אין דער יידישער שפּראַך. וואָס טיפּער דער אינהאַלט, וועגן וועלכן מיר האָבן גערעדט, אַלץ פּעסטער וועט זיין דער בונד פאַר דער שותפותדיקער אַרבעט.

ווי יעדער טעטיקייט וואָס איז געבויט אויף פּרייוויליקייט און גוטן ווילן, קען אויך די דאָזיקע אַרבעט האָבן דערפאַלג אויב אין איר יסוד וועט זיין אַפ-געהיט דער פּרינציפּ פון טאַלעראַנץ און רעספּעקט פון מיינונגס-פאַרשיידנקייטן אינערהאַלב דער ראַם פון נאַציאָנאַלער אחריות.

יד. ביי מיין פולן גלויבן, אַז די שותפות פון די באַטייליקטע פּאַקטאַרן אין דער קאָנפּערענץ און באַזונדערס די ראַל פון ישראל אין אַט דער שותפות, איז פון קאַלאַסאַלער באַדייטונג, טאָר מען נישט פאַרגעסן, אַז דער אַקטיווער און מסירת-נפשדיקער אַרבעט פון די פּריינד פון יידיש אויף די ערטער, וועלן מיר ווייט נישט אַוועק.

איך צווייפל נישט, אז די יידישע קולטור-טעטיקייט אין אירע פארשיידענע אפצווייגונגען און באזונדערס די יידישע דערציונג נייטיקן זיך אין צענטראלע אינסטאנצן וואָס זאָלן אינספירירן און אַריענטירן די אַרבעט. אָבער קולטור און חינוך וואַקסט נישט פון אויבן אויף אַראָפּ. זיי וואַקסן פונעם באַדן, און וואָס טיפער דער בוים פון יידישער קולטור און דערציונג וועט זיין איינגעוואַרצלט אינעם באַדן פון דער יידישער געזעלשאַפט אין יעדן לאַנד און אין יעדן ישוב, אַלץ קערנדיקער וועלן זיין די פרוכטן וועלכע מיר דערוואַרטן פון אים.

פרעסע־קאָמיסיע

די קאָמיסיע פאַר דער יידישער פרעסע, פאַרזיצער ש. ל. שניידערמאַן, וויצע־פאַרזיצערס: יוסף פרענקל, א. צימוקי, עקספערטן: משה רובינשטיין, שלמה שוויצער, וו. רוסו, י. ציפעל און אַ גאַנצע ריי מיטגלידער פון צווישן די קאַנגרעס־דעלעגאַטן, האָבן אויסגעהערט דעם רעפּעראַט פון שמעון וועבער.

שמעון וועבער

די לאַגע פון דער יידישער פרעסע אויף דער וועלט

די אָנגעצייכנטע טעמע פאַר דעם רעפּעראַט אין, „די לאַגע פון דער יידישער פרעסע אויף דער וועלט“. איך האַלט אַז קודם אין נויטיק אַ שטיקל דעפיניציע פון דעם טערמין יידישע פרעסע.

אין ניו־יאָרק דערשיינט אַן ענגליש וואַכנבלאַט וואָס רופט זיך „דזשואיש פרעס“, וואָס דער טייטש דערפון איז יידישע פרעסע. נישט געקוקט אויף דעם נאָמען, פיגורירט די דאָזיקע שריפט אינגאַנצן נישט אין מיין טעמע, פונקט ווי איך האָב נישט בדעה איינצושליסן די צענדליקער אַנדערע ענגליש־יידישע וואַכנבלעטער אין אַמעריקע — בעסערע און ערגערע פון דער „דזשואיש פרעס“. דאָס מיינט אַז איך וועל אויך וועגן אַנדערע יידישע צייטשריפטן אויף ענגליש, שפּאַניש, פראַנצויזיש, אַדער וועלכע עס איז אַנדערע לשונות, נישט רעדן.

ווי איך פאַרשטיי מיין טעמע איז דאָס וועגן דער יידישער פרעסע אויף יידיש. און אַפילו דאָ וויל איך גלייך קלאַר מאַכן, אַז נישט אַלע צייטונגען און צייטשריפטן וואָס דערשיינען אויף יידיש קאָנען פאַררעכנט ווערן ווי אַ טייל פון דער יידישער פרעסע, דהיינו:

אין ביראַבידזשאַן דערשיינט אַ טאַגבלאַט אויף יידיש, „ביראַבידזשאַנער שטערנ“, וואָס האָט אַזאַ שייכות צו יידישער פרעסע ווי די „זקני ציון פראַטאַקאָלן“ האָבן צו יידישע געשיכטע. די צייטונג ווערט טאַקע געדרוקט מיט יידישע אותיות — אַן די סוף־אותיות — אָבער עס איז אויף אירע זייטן נישטאַ קיין סימן פון יידישקייט.

איך וועל אויך נישט אַרייננעמען „סאָוועטיש היימלאַנד“ און די יידישע אויס־גאַבעס אין פּוילן און רומעניע צוליב אַ סך טעמים; איינע פון זיי איז וואָס זיי

טיילן נישט דעם גורל פון דער יידישער פרעסע אין דער פרייער וועלט, דאָס זענען מלוכה-אויסגאַבעס פאַר ספּעציעלע פּראָפּאַגאַנדיסטישע צוועקן. „סאָוועטיש היימלאַנד“, וואָס האָט אָנגעהויבן ווי אַ ליטעראַרישער זשורנאַל, איז ביסלעכווייז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַן אַגרעסיוון קעמפּער קעגן מדינת ישראל און קעגן יידישע אינטערעסן אומעטום.

מיין טעמע וועט זיין באַגרענעצט צו דער יידישער פרעסע אויף יידיש, אין דער שפּראַך און אין דעם תּוּכּוּן. דאָס מיינט פּאַקטיש די יידישע פרעסע וואָס דערשיינט אין דער מערב-וועלט, כאָטש אויך דאָ געפינען זיך צייטונגען און צייטשריפטן וואָס דינען און באַדינען דעם קאָמוניסטישן אָפּגאַט.

נאָך אַ וואָרט וועגן דער דעפיניציע פון דעם באַגריף יידישע פרעסע. אַמאָליקע יאָרן האָט יידישע פרעסע געמיינט בלויז די טאַג-צייטונגען. די וואַכנבלעטער — און זיי זענען געווען גאַר אַ סך — האָט מען באַצייכנט „פּעריאָד-דיק“. היינט קאָן מען נישט ציען אַזאַ שאַרפע ליניע. וויפּל טאַג-צייטונגען זענען דען פאַרבליבן? אין די צוואַנציקער יאָרן זענען אין ניו-יאָרק, אָדער אין וואַרשע, דערשינען כמעט אַזוי פיל טאַג-צייטונגען ווי מיר האָבן היינט אין דער גאַנצער יידיש-וועלט. צוליב דעם, האַלט איך, מוז מען איצט אַרייננעמען אין דעם חשבון נישט בלויז די יידישע טאַג-צייטונגען, נאָר אויך די וואַכנשריפטן און צייטשריפטן. אַט איז אַ ביסל סטאַטיסטיק:

אין די פאַרגאַנגענע דרייסיק יאָר — שוין נאָכן חורבן — האָבן זיך געשלאָסן אַרום אַ צענדליק יידישע טאַג-צייטונגען אין וואַרשע, פּאַריז, לאַנדאָן, מאַנטע-ווידעאַ, בוענאַס איירעס, מעקסיקאָ, מאַטריעאַל, טאַראַנטאַ און ניו-יאָרק. אין פאַרלויף פון דער צייט, און עטוואָס פּריער, האָבן אויפגעהערט צו דערשיינען דריי יידישע טאַג-צייטונגען אין פּילאָדעלפּיע, שיקאַגאָ און קליוולאַנד. דאָס זענען געווען לאַקאַלע יידישע טאַג-צייטונגען און נישט די ספּעציעלע אָפּטיילונגען וואָס די ניו-יאָרקער יידישע צייטונגען האָבן אַרויסגעגעבן פאַר די דערמאַנטע און אויך פאַר אַנדערע שטעט אין אַמעריקע. דער „פאַרווערטס“ האָט אָפּילו געהאַט אַ רעדאַקציע און אַ דרוקעריי אין שיקאַגאָ וווּ מען האָט אַרויסגעגעבן די צייטונג פאַר דעם מיטל-מערב און פּאַציפּישן ברעג פון די פאַרייניקטע שטאַטן.

עס דערשיינען איצט צייטונגען אויף יידיש אין פּאַריז, „אונדזער וואָרט“, און די אַזוי-גערופּענע „פּראָגרעסיווע“, „נייע פרעסע“ (פיר מאָל אַ וואָך); אין סאַן פּאַולאַ, בראַזיל, „דער מאַמענט“ (דריי מאָל אין וואָך); די „פּראָגרעסיווע“ „מאַרגן פּרייהייט“ (פינף מאָל אַ וואָך, חוץ לעגאַלע יום-טובים), ניו-יאָרק; „די פרעסע“ אין בוענאַס איירעס; „היינט“ אין מאַנטעוידעאַ; „לעצטע נייעס“, אין ישראל, און דער „פאַרווערטס“ אין ניו-יאָרק.

כאָטש די לינקע אָדער „פּראָגרעסיווע“ צייטונגען אין פּאַריז און ניו-יאָרק זענען נישט אַקוראַט אַזוי ווי דער „ביראַבידזשאַנער שטערנ“, און זיי פּרוּוון זיך לעצטנס צו דערווייטערן פון מאַסקווע אונטערן איינפלוס פון די איטאַליענישע,

שפאנישע און אנדערע מער זעלבסטענדיקע קאמוניסטן, בין איך נישט גרייט זיי אריינצונעמען אין דעם כלל פון יידישער פרעסע, וועלכע דארף דינען יידישע אינטערעסן — נאציאנאלע צי קולטורעלע, רעליגיעזע אדער וועלטלעכע. וואס שייך די אנדערע יידישע צייטונגען, שטייען זיי, פארשטייט זיך, נישט אלע אויף דעם זעלבן ניווא. פון די אלע פריער-דערמאנטע טאג-צייטונגען זענען פאראן בלויז דריי וואס ווערן נישט געמאכט מיט א שער, וואס האבן אייגענע מיטארבעטער וועלכע ציען זייער חיונה פון דער צייטונג — ווער בעסער, ווער נישט אזוי גוט. אן די דריי — אדער אפילו בלויז אן דעם, „פארווערטס“ — וואלט א סך אנדערע צייטונגען און וואכנבלעטער געשטאנען אין געפאר ווייל עס וואלט נישט געווען פון וואנען צו שניידן.

במשך פון די דרייסיק יאר נאכן חורבן זענען אונטערגעגאנגען אויך א היפשע צאל יידישע וואכנבלעטער — מעגלעך אז ארום פערציק — כאטש איך בין אין דעם ציפער נישט אינגאנצן זיכער. טייל פון זיי האבן איבערגעלאזט רעשטלעך. עס דערשיינען אבער נאך אלץ א באדייטנדיקע צאל וואכנבלעטער, חודש-זשורנאלן און צייטשריפטן אין דער יידיש וועלט. איך וויל מיך נישט אונטער-נעמען זיי אלע אויסצורעכענען ווייל איך קאן בשוגג אויסלאזן א נאמען. איך האף אז אין דער דיסקוסיע וועט יעדער דעלעגאט דערציילן וועגן דער פעריאדיק אין זיין לאנד.

וואס עס דארף אבער דערמאנט ווערן איז א זייל פון דער יידישער פעריאדיק, דער „אידישער קעמפער“, וואס ווערט ארויסגעגעבן פון דער ציוניסט. ארבעטער באוועגונג אין אמעריקע, און וואס איז געבענטשט מיט א רעדאקטאר וועלכער איז אן אומדערשעפלעכער קוואל — אונדזער ליבער חבר מרדכי שטריגלער. דער „אידישער קעמפער“, „שפיזט“ א היפש ביסל יידישע צייטונגען און צייטשריפטן מיט זיבן-אכט ארטיקלען א וואך פון שטריגלערס „סטעף“; איך מיינ זיינע פען-נעמען.

איך קאן אויך נישט פארבייגיין אן צו דערמאנען, אז אין ניו-יארק דערשיינט די עלטסטע יידישע צייטשריפט, שוין העכער 85 יאר, „פרייע ארבעטער שטימע“, וואס ווערט ארויסגעגעבן מיט דער גרעסטער עקשנות און אפילו מסירת נפש, און דער עלטסטער יידישער חודש-זשורנאל, „די צוקונפט“, העכער 80 יאר, וואס ווערט מיט שווערער מי ארויסגעגעבן פון אלוועלטלעכן יידישן קולטור-קאנגרעס. נאך דעם ווי דער „טאג-מארגן-זשורנאל“ איז אונטערגעגאנגען, האט אין ניו-יארק אנגעהויבן צו דערשיינען די וואכנשריפט, „אלגעמיינער זשורנאל“, ארויס-געגעבן אין צייטונג-פארמאט, דאס הייסט, מיט גרויסע זייטן. די דאזיקע שריפט באדינט די ישיבות און דעם רעליגיעזן סעקטאר בכלל און בפרט דעם ליובאוויטשער הויף. דאס דאזיקע בלאט איז געבויט אויף רעקלאמע פאר די ארטאדאקסישע רבנים און אויף א קאמף קעגן וועלטלעכער יידישקייט, און לעצטנס ווערט דארט אפגעחזוקט פון יידישער קולטור און אפילו פון אונדזער קאנפערענץ.

אזעלכע זשורנאלן ווי „די גאלדענע קייט“, „דווקא“ און „די צוקונפט“, כאטש זיי זענען וויכטיקע באשטאנדטיילן פון דער יידישער קולטור, געהערן נישט צו מיין טעמע. דאס זעלבע איז אויך וועגן אזעלכע צייטשריפטן ווי עס גיבן ארויס אין אמעריקע דער ארבעטער-רינג און דער יידישער סאציאליסטישער פארבאנד, כאטש זיי שטעלן מיט זיך פאר א טייל פון דעם יידישן קולטור-פראנט. הויז דער „אלגעמיינער זשורנאל“, זענען אויך פאראן אנדערע רעליגיעזע אויסגאבן אויף יידיש אין די פאראייניקטע שטאטן. איינע פון זיי איז „דער ייד“, וואס דער סאט-מארער הויף גיט ארויס צו קעמפן קעגן מדינת ישראל, קעגן דעם ירושלימער הויפט-ראבינאט און קעגן די ליובאוויטשער, גערער און נאך אזעלכע „אפיקורסים“.

און אזוי ווי איך האב שוין דערמאנט דעם רעליגיעזן סעקטאר, וויל איך בא-טאנען אז איך האב נישט געמיינט צו מינימירן אויף דאס מינדעסטע די וויכטיקייט פון די פרומע עלעמענטן ביים אויפהאלטן דאס יידישע לשון. מיר, אין די פאר-איניקטע שטאטן, האבן פון סאמע אנהייב פון די צוגרייטונגען צו דער איצטיקער קאנפערענץ געמאכט באמיונגען צוצוציען אלע דריי רעליגיעזע שיטות אין דעם אמעריקאנער יידנטום. די ארטאדאקסישע שיטה האט זיך אבער נישט אפגערופן און, ווי געזאגט, האט זייער ארגאן, „דער אלגעמיינער זשורנאל“, חוץ געמאכט פון דער קאנפערענץ און פון דער גאנצער וועלטלעכער יידישקייט, לעצטנס, האט די זעלבע וואכנשריפט געדרוקט אן ארטיקל פון א רב, וועלכער האט גראד ארויס-געוויזן א ביסל מער דרך ארץ צו דעם וואס מיר טוען דא ווי דער געוועזענער רע-דאקטאר פון א גרויסער יידישער צייטונג אין ניו-יארק, וועלכער האט אונדז אין גאנצן אפגעזאגט דאס לעבן. אבער אויך דער רב רעדט וועגן א שידוך בלויז מיט איין צד. מיר זענען דאך גרייט אריינצונעמען די ישיבות ווו מען לערנט גמרא און חומש-רש"י אויף יידיש. די צרה איז דאך אבער וואס יענער צד וויל נישט. מיר זאגן זיך דאך נישט אפ פון דער אלטער יידישער קולטור — פון תנ"ך און תלמוד. ביי יענעם צד, ספעציעל טאקע ווו מ'לערנט אויף יידיש, ליגט דאך אבער אין חרם די וועלטלעכע יידישע קולטור. האס האלט זיי פון דעסטוועגן נישט אפ פון בא-ווארפן די יידישע צייטונגען און צייטשריפטן מיט זייערע בילדער און רעקלאמע, וועגן זייער גרויסקייט און וועגן זייערע גרויסע אויפטוען.

קומען מיר צום תוך פון דער טעמע וועגן דער לאגע פון דער יידישער פרעסע אויף דער וועלט, און מיר מוזן פעסטשטעלן, אז די לאגע איז גאנץ ווייט פון צו זיין גוט. יעדע טאגצייטונג לעבט איבער א שווערן קריזיס. דער קריזיס איז גע-ווארן דער נארמאלער צושטאנד. עס איז אבער פון דעסטוועגן כדאי צו אונטער-שטרייכן, אז נישט געקוקט אויף דעם פאקט וואס די צאל יידיש-ריידער און לייע-נער ווערט קלענער, איז אבער יידיש נאך אלץ די איינציקע שפראך אויף וועלכער יידן גיבן ארויס טאגצייטונגען. בלויז אין די פאראייניקטע שטאטן דערשיינען ארום 200 יידישע אויסגאבעס אויף ענגליש און קיין איינע האט זיך נישט פאר-מאסטן אויף א טאגצייטונג.

זינט חורבן-פוילן, ווו עס זענען פאָר דער מלחמה יאָ געווען יידישע טאָג-
צייטונגען אויף פויליש, איז אין די אָנהויב זעכציקער יאָרן געמאַכט געוואָרן
איין פרוו אַרויסצוגעבן אַ יידישע טאָג-צייטונג אין שפּאַניש, אין בוענאָס איירעס.
די צייטונג האָט אָבער קיין לאַנג לעבן נישט געהאַט. לעצטנס רעדט מען וועגן
שאַפן אַ העברעיִשע טאָג-צייטונג אין ניו-יאָרק. כאָטש עס זענען ביי אונדז
פאַראַן גענוג יורדים צו קענען געבן אַזאַ צייטונג אַ היפשן טיראַזש, ווייסט מען
נאָך נישט צי עס וועט דערפון עפעס ווערן.

די איינציקע לעברעיִשע וואַכנשריפט אין דער גאַרער וועלט — חוץ מדינת-
ישראל — „הדואר“, וואָס דערשיינט שוין דאָס זעקסטע יאָר-צענדליק אין ניו-
יאָרק, קאָן זיך אויך אַליין נישט אויסהאַלטן און מוז אַנקומען נאָך קהלישער
שטיצע.

אויפן אַרט פון די אונטערגעאַנגענע יידישע צייטונגען און וואַכנבלעטער
אין מער ווי צען לענדער איז נישט אויפגעקומען קיין איין נייע העברעיִשע אויס-
גאַבע. אדרבא, עס זענען אויך אונטערגעאַנגען אַ קנאַפע צענדליק העברעיִשע
צייטשריפטן אין פאַרשידענע לענדער. דאָס מיינט אַז די אַסימילאַציע האָט אָפּגע-
האַלטן אַ פולשטענדיקן זיג. דאָרט ווו עס איז נישטאָ קיין יידישע אַדער העב-
רעיִשע אויסגאַבע אויף אַ צייטונגס-קיאָסק זעט מען קיינמאַל נישט אין דער
עפנטלעכקייט דעם יידישן אַלף בית.

וואָס איז די ראַלע פון דער יידישער פרעסע ?

וואָס זענען אירע פּראָבלעמען ?

וואָס קען געטאָן ווערן צו פאַרזיכערן איר ווייטערדיקע עקזיסטענץ ?

כדי צו געבן אַן אויסשעפּלעכן ענטפּער בלויז אויף דער ערשטער פּראַגע
אַליין וועגן דער ראַלע פון דער יידישער צייטונג, וואַלט זיך געפאַדערט אַ
לאַנגער רעפּעראַט. איך וויל בלויז אַנוואַרפן אַ פאַר שטריכן.

די אַנטוויקלונג פון ראַדיאָ און טעלעוויזיע האָט געביטן דעם כאַראַקטער פון
דער טעגלעכער פרעסע אין כמעט אַלע הויך-אַנטוויקלטע לענדער. דער טראַפּ
ווערט שוין מער נישט געשטעלט אויף דעם נייעס-בולעטין וואָס יעדער האָט שוין
סיי-ווי געהערט איידער די צייטונג קומט אַרויס אויף דער גאַס. די צייטונג מוז
זיך דערפאַר אָפּגעבן מיט אַריינגיין אַ ביסל מער אין דער טיף פון דער ידיעה,
אויסטייטשן און אויפקלערן.

די יידישע פרעסע האָט דאָס געטאָן כמעט פון דעם סאַמע אָנהייב פון איר
עקזיסטענץ, לאַנג פאַר דער ראַדיאָ און אַוודאי פאַר טעלעוויזיע. געטאָן האָט
זי דאָס אָבער נאָר אויף דעם ספּעציפּיש-יידישן געביט. אין דעם דאָזיקן זין קאָן
מען די העברעיִשע צייטונגען אין ישראל נישט אַריינגעמען אין דער טראַדיציע
פון דער יידישער פרעסע. די העברעיִשע פרעסע באַטראַכט זיך פּונקט ווי די
אַלגעמיינע צייטונגען פון אַנדערע לענדער, כאָטש זיי ווערן געדרוקט אויף איינער
פון די צוויי יידישע לשונות. מיט אַנדערע ווערטער, זיי שטעלן נישט דעם טראַפּ

אויף יידישע נייעס און אויף אויסטייטשן ספעציפיש-יידישע געשעענישן אין דער גארער וועלט (זעט אַרטיקל פון גרשון הענדעל, „די פּאַפּירענע בריק צו די תּפּוצות איז נאָך אַלץ אין איין ריכטונג“, אין דעם נומער 4 פון „דער זשורנאַליסט“, אַרויסגעגעבן פון וועלט-פּאַרבאַנד פון יידישע זשורנאַליסטן, ירושלים, פעברואַר 1976).

די יידישע צייטונג פּרוּווט אַפּילו נישט מאַכן אַן אַנשטעל פון אַביעקטיווקייט. זי איז אַן אַקטיווער צד און דעה-זאַגער אין יידישן לעבן. קאַן זיין אַז זי וואַלט געדאַרפּט זיין מער אַגרעסיוו אויף דעם געביט. דער עיקר איז אַבער וואָס זי שטייט אויף דער וואַך פאַר יידישע אינטערעסן און זי מאַביליזירט די יידישע עפּנטלעכע מיינונג, און אַמאָל דורך דעם אויך די אַלגעמיינע עפּנטלעכע מיינונג, סיי ווען עס האַנדלט זיך וועגן דער לאַקאַלער געמיינדע, סיי וועגן מדינת ישראל, סיי וועגן יידישע וועלט-פּראָבלעמען. איר השפּעה שטייגט ווייט אַריבער איר טיראַזש. קיין שום פרעסע אויף דער וועלט האָט נישט אַזאַ איבערגעגעבענעם לייענער ווי דאָס האָט די יידישע צייטונג. די יידישע צייטונג איז אַ דאַמבע קעגן אַסימילאַציע וואָס איז אַזוי אויך גרויס גענוג און רייסט פון אונדז לעבעדיקע שטיקער. אַבער דאָרט וווּ עס איז נישטאָ קיין יידישע צייטונג איז די אַסימילאַציע אַ סך גרעסער.

נאָך יידישער דערצינונג, איז די יידישע צייטונג דער וויכטיקסטער צווייג פון דער גאַנצער יידישער קולטור. קיין שום פרעסע אויף דער וועלט האָט זיך נישט פאַרנומען, און פאַרנעמט זיך נישט, מיט בויען די נאַציאָנאַלע ליטעראַטור. די יידישע פרעסע, איבערהויפּט אין אַמעריקע, האָט געבויט די יידישע ליטעראַטור, אַנטוויקלט כּסדר נייע שרייבער, און עס איז כּמעט נישט פאַראַן קיין איין גרויס ווערק אין דער יידישער ליטעראַטור אין אַמעריקע וואָס איז נישט דערשינען פּריער אין דער יידישער פרעסע.

די פּראָבלעמען פון דער יידישער פרעסע קאַנען זיין פאַרשידן אין פאַרשידענע לענדער. אין די פאַראייניקטע שטאַטן ליידן מיר פון דער זעלבער מכה פון וואָס עס ליידט די גאַנצע פרעסע און צוליב וועלכער הונדערטער ענגלישע צייטונגען האָבן זיך געשלאָסן, טייל פון זיי מיט אַ ריזיקער צירקולאַציע. איין ניו-יאָרקער צייטונג האָט געהאַט אַ טיראַזש פון 800,000 ווען זי איז אונטערגעגאַנגען. די מכה איז: די ריזיקע קאַסטן, וואָס שטייגן כּסדר, פון אַרויסגעבן אַ צייטונג. ווי אַ יידישע צייטונג ליידן מיר אויך פון געפּאַלענער הכּנסה.

מיר ליידן פון נאָך אַ פּראָבלעם: מאַנגל אין זשורנאַליסטן. הלל ראַגאַף ע"ה האָט נאָך מיט פּערציק יאָר צוריק געשריבן, אַז די יידישע פרעסע אין אַמעריקע וועט אונטערגיין נישט צוליב מאַנגל אין לייענער, נאָר ווייל עס וועלן נישט זיין קיין שרייבער. נישט געקוקט אויף דער דאָזיקער וואַרונג, האָט מען קיין זאָך נישט געטאַן צוצוגרייטן אַ רעזערוואַר פון יידישע זשורנאַליסטן ווען דאָס איז נאָך מעגלעך געווען. ווער עס איז שולדיק אין דעם? עס זענען נישטאָ קיין אומ-שולדיקע. מען האָט נישט געגלויבט אַז עס וועט קומען צו אַן אַכציק יאָריקן יוביליי

פון „פארווערטס“. מען האט געהאלטן די יידישע צייטונג ווי א דערשיינונג וואס וועט אונטערגיין צוזאמען מיט דעם אימיגראנטן-דור וואס האט זי געבויט. איז צו וואס זיך נאריש מאכן און צוגרייטן יונגע, אמעריקאנער-געבוירענע יידישע זשורנאליסטן ?

איצט האלט זיך די יידישע פרעסע אויף שרייבער וואס זענען אין דורכשניט עלטער ווי די ליינער. איינע פון די אויפגאבן פון דער קאנפערענץ, און פון דער קערפערשאפט וואס זי וועט שאפן, דארף זיין צו זוכן מיטלען ווי אזוי מען קען נאך פרווון צוגרייטן יונגע יידישע זשורנאליסטן.

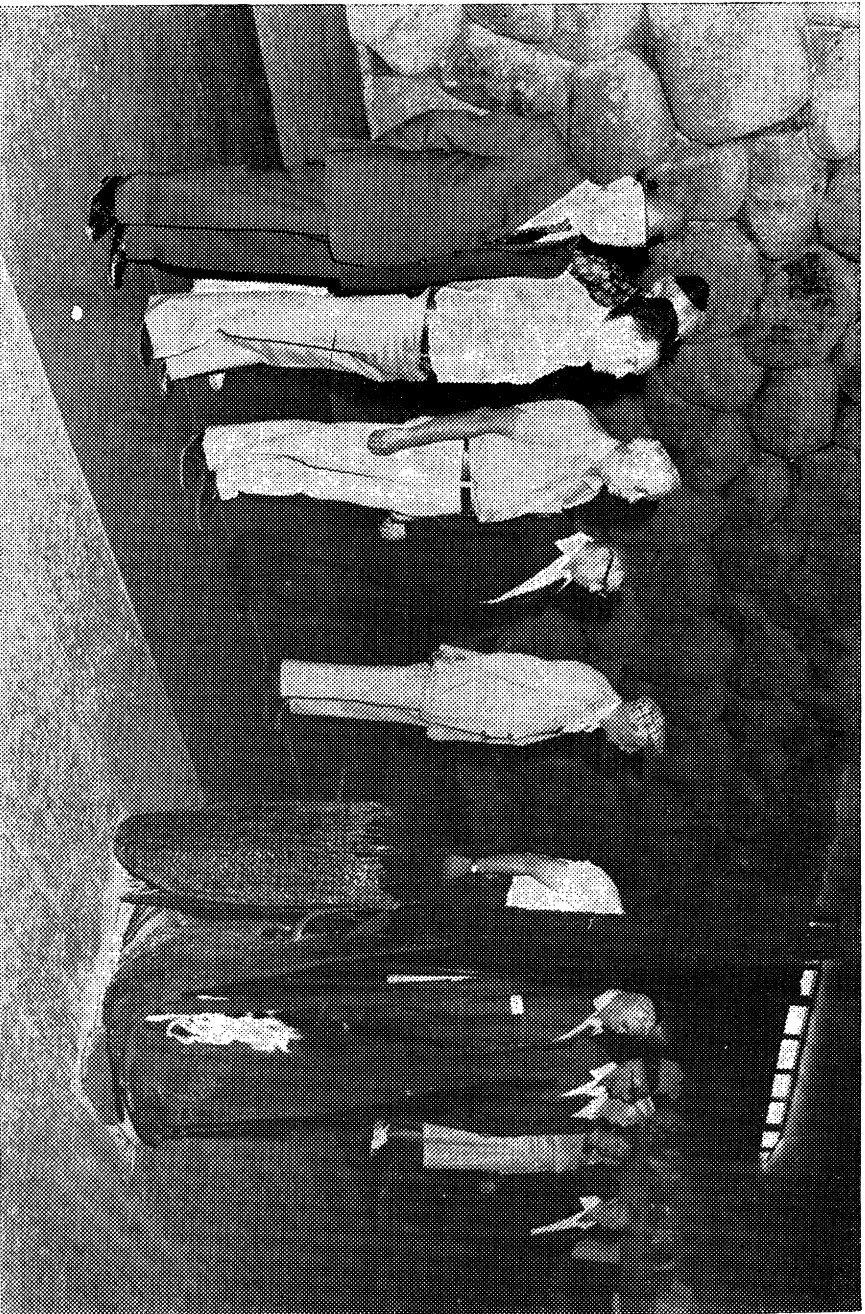
וואס שייך דער דריטער פראגע וואס איך האב אוועקגעשטעלט, וואס מען קאן טאן צו פארזיכערן די ווייטערדיקע עקזיסטענץ פון דער יידישער פרעסע אומעטום, איז דאס מער נישט קיין ענין בלויז פאר יידישע עסקנים נאר פאר דער גאנצער יידישער געזעלשאפטלעכקייט.

די יידישע פרעסע איז מער נישט קיין רשות היחיד. אפילו די מערסטע ענגליש-יידישע וואכענבלעטער אין אמעריקע זענען מער נישט אין פריוואטע הענט. די יידישע געמיינדעס האבן זיי איבערגענומען און זיי דעקן די בודזשעטן.

די יידישע צייטונג איז נישט קיין פריוואט געשעפט פאר פראפיט, נאר אינע פון די וויכטיקסטע קולטור-אינסטיטוציעס וואס מיר פארמאגן. קולטור-אינסטי-טוציעס קאנען זיך אליין נישט אויסהאלטן ביי קיין שום פאלק. אפערעס, סימ-פאגישע אַרקעסטערס, נאציאנאלע טעאטערס, מוזעאומס, ביבליאטעקן דערלייגן ריזיקע סומעס וואס ווערן גוטגעמאכט פון רעגירונגען, פון פונדאציעס און פון פריוואטע מנדבים.

ווען די יידישע שפראך און די יידישע פרעסע ווערן אַטאַקירט אויף אַ ביז-וויליקן אופן אין דעם אַרגאָן פון דער ציוניסטישער אַרגאַניזאַציע אין אמעריקע מיט אַ וואַרונג מען זאל נישט פאַרשווענדן קהליש געלט אויף יידיש, איז עס אַ טאַפלטער סקאַנדאַל ווייל דאָס ווערט געשריבן, געדרוקט און פאַרשפּרייט פאַר קהליש געלט.

אודאי מוזן מיר זאָרן וועגן צוגרייטן ליינער און שרייבער פאַר דער יידישער צייטונג. מיר קומען אויך נישט דאָ אַהער שלאָגן על חטא אויף יענעמס ברוסט. מיר אלע, וואָס זענען זיך מתעסק מיט יידיש, טראָגן אַ גרויסן טייל, אַדער דעם גרעסטן טייל פון דער שולד פאַר דעם איצטיקן צושטאַנד און פאַר דערלאָזן צו דער ביטול-באַציונג אין געוויסע קרייזן. עס ליגט אָבער דער חוב אויף די פאַראַנטוואָרטלעכע יידישע קערפערשאַפטן איצט צו נעמען אויף זיך די אחריות צו פאַרזיכערן פינאַנציעל די עקזיסטענץ פון דער יידישער פרעסע. ווען עס זאָלן חלילה אונטערגיין די פאַרבליבענע יידישע טאַג-צייטונגען און וואַכנשריפטן, וואָלט געוואָרן אַ חושך אין דעם יידישן לעבן. אויב מיר ווילן נישט עס זאל אין דער יידיש וועלט פאַרשווינדן דער געדרוקטער יידישער אות, ווי דאָס איז געשען אין ענגלאַנד, וועלן מיר דאָס נישט דערלאָזן.

דעקאדעציע פון דער וועלט-קאנפערענץ אינעם מודע-וועג פון ירושלים, דעם 25סטן אויגוסט 1976

קאָניסיע פאַר איבערזעצונגען

פאַרזיצער: ק. א. ברתיני, וויצער-פאַרזיצערס: א. רובינשטיין,
מ. חלמיש און עקספערטן: דב סדן, שלמה שנהוד, און משה
יונגמאַן, ביי אַ צאַל צוקאַפּטירטע מיטגלידער פון צווישן
די קאַנגרעס-דעלעגאַטן האָבן אויסגעהערט די אַריינפיר-
ווערטער פון פאַרזיצער און דערנאָך דעם רעפעראַט פון
מ. ליטוין.

ק. א. ברתיני

איבערזעצונגען פון און אויף יידיש

האַלטן אַן אַריינפיר-וואָרט צו די זיצונגען פון אונדזער קאָמיסיע איז נישט
קיין לייכטע זאַך. ערשטנס, איז עס פאַרבונדן מיט דער עצם טעמע: איבערזע-
צונגען בכלל. ס'איז אַ מסכתא, וואָס פון זינט ליטעראַטורן און שפראַכן עקזיס-
טירן, האַלט מען זי אין איין לערנען און צו קיין סיום קומט עס נישט. צווייטנס,
די ספעציפישקייט פון איבערזעצן יידיש אין עברית און עברית אין יידיש; אין
פּלוג צוויי שוועסטער-ליטעראַטורן און צוויי שפראַכן מיט קעגנזייטיקער השפעה,
און דערצו אַ יידישע לעקסיק, וואָס איז באַרייכערט מיט אַזאַ גרויסן קאָמפּאַנענט
פון עברית-עלעמענטן — און כאַטש אַזוי, און אפשר טאַקע דערפאַר, זענען די
איבערזעצן-שוועריקייטן נאָך גרעסערע. און דריטנס, דער הויפט רעפערענט
אונדזערער, ליטוין, וואָס האָט זיך קונה שם געווען מיט זיינע ליטעראַרישע אי-
בערזעצערישע אַרבעטן, און אין אַנוועזנהייט פון עקספערטן בראש מיט אונדזער
מורה-מורינע פראַפ' דב סדן.

אַבער פטור בלא כּלום קען מען דאָך נישט, וויל איך נאָר אַגרירן און דער-
מאַנען די ערנסטע שוועריקייטן וואָס שטייען פאַר אונדז וועגן איבערזעצן בכלל
— פון תמיד אַן האָט דער מענטשלעכער גייסט געפילט דעם דראַנג פון דורכ-
זעצן די צומען צווישן שריפטן פון פאַרשידענע שפראַכן, און טאַקע באַלד זיך
אַנגעשלאָגן אין דער פראַבלעמאַטיק: ווי מאַכט מען עס? אייגנטלעך איז עס
געווען און איז נאָך עד היום, פאַרבונדן מיטן צוועק, דהיינו, וואָס וויל דער אי-
בערזעצער דערגרייכן, צוליב וועמען און צוליב וואָס זעצט ער איבער. דאָס האָט
שוין במילא געפירט דערצו, אַז דער איבערזעצער האָט געמוזט זוכן וועגן, מיט-
לען, ווי אַזוי איבערזעצן. וויל איך דאָ נישט מרחיב זיין און וועל נאָר דערמאַ-
נען, אַז די אַנגענומענע שטיפּעריש-סאַרקאַסטישע פאַרמול אין איטאַליעניש

Traduttore-traditore, דער איבערזעצער איז אַ פאַררעטער, אַ פעלשער, האָט שוין איר פיל עלטערע פאַרמול פון אונדזערע קדמונים: המתרגם פסוק כצורתו הרי זה בדאי, ווער סע זעצט איבער אַ פסוק ווי אין זיין פאַרעם, איז אַ לינגער. און באמת, האָט זיך אַרויסגעוויזן פון די גאַר עלטערע איבערזעצונגען ביז אין די נאַענטסטע יאָרן, אַז אייגנטלעך איז יעדער איבערזעצער אַ מין קאַמענטאַר-טאַר, אַ פאַרטייטשער.

מען מוז אָבער תיכף מוסיף זיין, אַז אַ חוץ די כלל שוועריקייטן פון איבער-זעצן, זענען פאַראַן ספּעציפישע, אַ סך שווערערע, אין שייכות מיט איבערזעצונג-גען פון פּאַעזיע, מחמת דאָ האָסטו צו טאַן נישט נאָר מיט לעקסיק, מיט סע-מאַנטיק און מיט סינטאַקס, נייערט אויך מיט פּראָזאָדיע. און ווי שטאַרק דו זאָלסט נישט מאַכן דעם שפּערישן אַנשטרענג, קענסטו קיין מאָל נישט דער-גרייכן די פינקטלעכקייט בעתן איבערפירן פּאַעטישע ווערק פון שפּראַך צו שפּראַך. אין די לעצטע צענדליקער יאָרן הערשן אין דער וועלט-ליטעראַטור-פאַרשונוג-טעאָריעס, וואָס זענען גורם, אַז איבערזעצן אַ פּאַעטיש ווערק איז בכלל אוממעגלעך, און דערפאַר זענען געמאַכט געוואָרן אַנדערע פּרווון, וואָס שטרעבן צו מער פינקטלעכקייט פון בילדערישקייט און מעטאַפּאָריק און פאַרצייכטן אויף פּראָזאָדישע מיטלען; אָבער דערמיט פאַרלירט דאָס פּאַעטישע ווערק זיין לחלוחית.

דער צווייטער אַספּעקט פון אונדזער טעמע — דער מצב פון איבערזעצונגען פון יידיש אין עברית און פון עברית אין יידיש. כדי נישט צו פאַרברייטערן צו-פיל דעם היסטאָרישן איבערבליק, איז גענוג צו באַטאָנען און נאָך אַ מאָל דער-מאַנען דעם פּאַקט, אַז אַ גרויסער טייל פון אונדזערע קלאַסיקער זענען געווען צוויי-שפּראַכיקע, געשריבן העברעיש און יידיש, ווי, למשל, מענדעלע, פּרץ, שלום-עליכם, ביאַליק, בערדיטשעווסקי, יהודה שטיינבערג, נאַמבערג, יעקב שטיינ-בערג, אַנזכי, זלמן שניאור, סטאַווסקי, בערקאַוויטש. צווייטנס, איבערזעצונגען פון יידיש אין עברית האָבן געמאַכט ס'רוב העברעישע שרייבער-קינסטלער, וואָס האָבן געהאַט אַ וואַרעמע באַציונג צום איבערזעצטן, און די איבערזעצונג-גען זענען דערפאַר געווען גוטע, שיינע. דריטנס, אין משך פון גאַנצן צוואַנ-ציקסטן יאָרהונדערט עד היום זענען די איבערזעצונגען פון יידיש אין עברית נישט צום פאַרגלייכן מער פון די איבערזעצונגען פון עברית אין יידיש. אייגנטלעך, זענען די איבערזעצונגען פון עברית אין יידיש די לעצטע צענדליקער יאָרן זייער ווייניקע, און סע זענען דאָ מן הסתם, סיבות דערצו.

ווי שוין דערמאָנט, שלאָגט זיך אָן דער איבערזעצער פון יידיש אין עברית און פון עברית אין יידיש אין דער ספּעציפישקייט פון די שוועסטער-ליטעראַטורן און שפּראַכן, וואָס אייניקע מקורות פון זייער יניקה זענען געמיינאַמע, און כאַטש אַזוי ווייסט יעדער וואָס האָט אַ מאָל איבערזעצט, ווי שווער די אַרבעט איז, און ווי זהיר וזהיר מע דאַרף זיין ביי איבערזעצער-שינסטלערישער עבודה.

אָבער אַן עיקר גדול איז פּעסטשטעלן אייניקע פּונקטן פון אונדזער אַרבעט : ערשטנס, באַטאַנען און באַגרינדן די עצם נויטווענדיקייט פון איבערזעצן היום יום יידישע ווערק אין עברית און עברית ווערק אין יידיש ; צווייטנס, מאַכן אַן אינווענטאַר פון דעם ישׁ : וואָס איז געטאָן געוואָרן ביז איצט, הן פון יידיש אין עברית, הן פון עברית אין יידיש, און אויך אַנצייכענען די ווערק וואָס מע מוז איבערזעצן ; דריטנס, באַזאָרגן די נייטיקע כלים פאַר די איבערזעצערס ; פּערטנס, פאַרזיכערן דאָס דערשיינען פון די איבערזעצונגען און זיי פאַרשפּרייטן. כּיהאַב דאָ אַנגערירט אייניקע פּונקטן פון אונדזער טעמע, און כּיטאָר נישט מסיג גבול זיין אונדזער רעפּערענט, פּריינד ליטוויין ; ער איז דאָך באמת דער בר־סמכא, און ער וועט באַלייכטן פאַרשידענע פּונקטן און אויך מאַכן זיינע פאַרשלאָגן.

איך וויל נאָר מקדים זיין מיט איין הנחה :

וואָס איז דער מיינ, וועלכער איז דער ציל פון דער איצטיקער קאַנפּערענץ — וועגן דעם האָט מען געשריבן, וועגן דעם האָט מען גערעדט, וועגן דעם האָט מען דעבאַטירט. ס'איז אָבער קלאַר איין זאָך, אַז די איניציאַטאָרן האָבן געשטעלט דעם טראַפּ אויך, און אפשר דער עיקר, אויף דער נייטיקייט פון איינ־שטעלן אַ פּעסטערן קאַנטאַקט און התקרבות צווישן יידישן און העברעיִשן שאַפּן — אויב אַזוי איז אונדזער קאַמיסיע אַ מין הויפּט־מחותן פון דער איצ־טיקער שמחה, און מיר דאַרפן האַפּן, אַז די פאַרשלאָגן און באַשלוסן וועלן זיין אַ וויכטיקער ביישטייער צום דערפאַלג פון דער קאַנפּערענץ.

מרדכי ליטוויין (פאַריז)

איבערזעצונגען פון און אויף יידיש

א.

ווען מען האָט געהאַט אַוועקגעשטעלט דעם ענין איבערזעצונגען פון און אויף יידיש ווי אַ באַזונדערן פּונקט אויפן סדר היום, האָט עס דאָ און דאָרט געהאַט אַרויסגערופן ספיקות, אַפּפּרעגענישן אַפילו, עלעהיי אַן ענין בלוז אַ שרייבערישער. פאַרוואָר אָבער איז עס נישט געווען קיין צופעליקייט, אַ צוטראַכט, צי גאָר אויסטראַכט. אין גערעם פון אַ וועלט־קאַנפּערענץ פאַר יידיש און יידישער קולטור האָט אַט דער ענין געמוזט אַרגאַניש אויפקומען. מחמת ער שרייבט זיך אַריין אין איינעם פון די יסודותדיקע פּראַצעסן פונעם יידישן גייסטיקן גאַנג. ער דערשיינט דאָ דעריבער פאַר אונדז נישט אין זיין לינגוויסטישן, אויך נישט ביבליאָגראַפֿישן, צי בכלל שרייבערישן אויסמעסט, אלא קודם־כל אין זיין קולטור־היסטאָרישן — ובכן קולטור־פּרעמדיקן באַטייט אויך פאַר די היינטיקע און מאַרגנדיקע שטרע־בונגען אינעם יידיש־זיין־און־ווערן.

אלע ווייסן, אז איבערזעצונג איז אן אומבאדינגט גייטיקער, אומבאגלייכער טייל פון מענטשלעכער גייטיקער טואונג; פון קדמונים אן אן אימפעראטיוו פארן מענטשן-מין, כדי גובר צו זיין די קללה פון דור הפלגה. די קללה? און אפשר איז עס גאר די ברכה, דער אורבאדינג פארן פילגעשטאלטערישן און צוליב דעם טאקע פרוכטיקן באַנעם פונעם זיין? וואָרעם מיר ווייסן דאָך היינט, אז איט-לעכע שפראַך איז נישט פשוט אַ נאַמענקלאַטור פאַר איין און די זעלביקע פע-נאַמענען פון דער הוויה, אַ צוואַמענשטעל פון באַצייכנס, תמיד באַלאַדענע מיט זעלביקע באַצייכנטע. גייערט — אַ ספּעציפישע סימבאָליזאַציע, אַן אייגענע סטרוקטוראַציע פון דער וועלט. דעריבער, גישט אַריינפאַלנדיק אינעם לינגוויס-טישן סאָליפּסוזם פון אַ ווילהעלם פאַן-הומבאָלדט, מוז מען פאַרט זאָגן, אז איט-לעכע שפראַך איז אַ באַזונדערע „וועלט מיט וועלטלעך“, ווי מאַקס וויינרייך האָט עס איין מאָל געהאַט פאַרמולירט. דערביי אָבער איז אויפן פלאַץ פון דער לעקסיק, פונעם וואָרט-אוצר די שפראַך-סטרוקטור אַן אָפּענע, מסוגל כסדר זיך אויסצוברייטערן, באַרייכערן מיט נייע באַצייכנס, השגות, ניואַנסן און אַסאַציאַ-ציעס. פונעם האַזיקן דואַליסטישן כאַראַקטער: אויסערגעוויינלעכע באַשטענדי-קייט פון איין זייט און כסדרדיקע דיספּאַגירלעכקייט פון דער אַנדערער דרינגט אַרויס די פּראַבלעמאַטיק פון איבערזעצן — אין לשער טיפּער ווי דאָס בלויע פאַרשטענדעניש. ס'איז אַ באַגעגעניש צווישן צוויי וועלטן, צוואַמענשטויס און דורכדרינג, צוצי און אָפּשטויס. ס'איז קלאַר, אַז אַ קולטור, וואָס לעבט זיך אויס אין דער פאַרשלאַסענער וועלט, באַשאַפן אויסשליסלעך דורך דער אייגענער שפראַך, וועט זיך אַנדערש אַנטוויקלען ווי אַזאַ, וועמענס שפראַך האָט איבערגע-נומען אויך אַנדערע וועלטן. אַזוי אַרום ווערט די איבערזעצונג אויף אַ באַשטימטן גיוואַ פון גייטיקער עוואָלוציע אַ גורם פון ערשטראַנגיקן באַטייט און באַווירק. איבערזעצונגען פאַרנעמען היינט אַלץ מער און מער אַרט אין דער וועלט-ליטעראַטור. זייער ממש ריזיקע צאָל וואַקסט פון יאָר צו יאָר. איינצייטיק פאַר-נעמען אויך די פּראַבלעמען פון איבערזעצונג אַלץ אַ גרעסערן אַרט אין דער מאַדערנער לינגוויסטיק. דער עיקר ווען עס גייט וועגן קינסטלערישער איבער-זעצונג. אירע טעאַרעטישע פּראַבלעמען ווערן היינט באַטראַכט ווי איינס פון די מיטלען אויסצופאַרשן באַשטימטע אַספּעקטן פונעם קינסטלערישן שאַפן בכלל; ווי אַ מין בריק צווישן אומוויסיקן און וויסיקן, צווישן קונסט און וויסנשאַפט. אין אונדזער תקופה, ווען דער וועלט-שטח ווערט אַלץ מער צונויפגעשרומפן און דער אַנטוויקל פון פעלקער און קולטורן איינצייטיק סיי צענטריפעטאַלער, צומצענטרישער, און סיי — און אפשר נאָך שטאַרקער — צענטריפוגאַלער, פונ-צענטרישער, באַקומט די איבערזעצונג באַזונדערע חשיבות, וואָס שטייגט ווייט אַריבער דאָס בלויו אוטיליטאַרע. צוליב וואָס איבערזעצט מען? צו פאַרגרעסערן דאָס וויסן פון מענטשן? אַודאיי. באַקענען זיי מיט ווערק גישט צוגענגלעכע אין אַריגינאַל? אַודאיי. כדי צו באַרייכערן די אייגענע ליטעראַטור? זי בא-

קאנט מאַכן ביי אַנדערע? אַודאי און אַודאי. נאָר איבער דעם אַרויס איז דאָ דער פאַרזיכיקער און אינוויכישער גורם פון איבערזעצונג ווי אַ שאַפּערישער פּראָצעס מיט אַלץ, וואָס דאָס איז כולל. איטלעכע שפּראַך וואָס לעבט, וואָס וויל לעבן, כל-זמן זי לעבט, צווינגט ממש אויף איבערזעצונגען; ציט שיער נישט מיט כוח אַרײַן אין איר געשטאַלטיקונג-שטח פּרעמדשפּראַכיקע יצירה, און שטרעבט פון איר זײַט איר שאַפּונג צו פאַרכפלען אין נײַע שפּראַכיקע ובמילא געשטאַל-טערישע גילגולים.

נאָר הויך איבער דעם — אויב נישט נאָך העכער — זענען, וויזט אויס, פאַראַן נאָך גורמים. אפשר זענען עס די פאַרהוילענע כוחות אינעם מענטש און אין דער מענטשלעכער געזעלשאַפט, וואָס קערעווען מיט דער געשיכטע? און אפשר בלויז צוזאַמענשפּיל פון געשיכטלעכע צופאַל? כווייס נישט. נאָר כווייס, מיר אַלע ווייסן, אַז ס'זענען געווען איבערזעצונגען, וואָס האָבן ממש משפּיע געווען אין אַזאַ אַדער אַנדערער מאָס דעם וועלט-גורל. אַזוי זענען ביידע וואַרצ-לען פון דעם, וואָס מען רופּט היינט אַן — אינעם סכּום פון איר פּילגעשטאַל-טיקייט — די מיטלענדיש-אייראָפּעיִשע ציוויליזאַציע, ענג פאַרבונדן מיט אי-בערזעצונגען. אַן זיי וואָלט זי מסתּמא אויך געווען. נײַערט זי וואָלט געווען אַן אַנדערע. אַן שום ספּק אַן אַנדערע!

אַלע ווייסן מיר וואָסער געוואָלטיקן אויסוירקן עס האָבן געהאַט די אי-בערזעצונגען פון דער גריכישער ליטעראַטור. און כמעט אין דער זעלביקער צײַט, ווען מען הייבט אַן איבערזעצונגען ווערק פון גריכיש אויף לאַטייניש; ווען ליוויס אַנדראַניקוס טרעט צו אין 3טן י"ה פאַר אונדזער צײַטרעכענונג צו זײַן ערשטן פּראָזאַאיִשן איבערדערצייל פון דער „אַדיסייע“, הייבט זיך אַן אַן איבער-זעצונג אַ נאָך וויכטיקערע אויף גריכיש — די עלטסטע איבערזעצונג פונעם תנ"ך, דעם תּרגום השבעים, די סעפּטואַגינטאַ. די ערשטע גרויסע איבערזעצונג אין דער וועלט-געשיכטע כּכלל. „די גריכישע איבערזעצונג פון דער ביבל — שרייבט פּראָפּעסאָר קאַלע, איינער פון די בעסטע נישט-ײַדישע ספּעציאַליסטן אויפן דאָ-זיקן אַפּשניט — איז תּמיד באַטראַכט געוואָרן ווי אַ זאָך אַ יחיד במינו. ס'איז געווען דער ערשטער פּרוּוו אַריבערצוטראַגן אַ לאַנגן טעקסט אין אַ פּרעמדער שפּראַך.“ היסטאָריש געזען איז אַט די איבערזעצונג געוואָרן איינע פון די טיפּ-וויקנדיקסטע מיט ווייטגייענדיקסטע קאַנסעקווענצן. נישט אומזיסט האָבן זיך פאַרקניפט אַזוי פּיל אַגדות אַרום דאָזיקן תּחילתדיק רײַן ײַדישן ענין, מאַטיווירט דורך אינעווייניקסטע אומשטאַנדן אין ײַדישן קולטורקײַז. דער תּרגום השבעים, פּונקט ווי שפּעטער תּרגום אונקלוס און אַנדערע, זענען דאָך געמאַכט געוואָרן לכתּחילה נישט פאַר פּרעמדע, נאָר פאַר אייגענע. די צוערשט פאַרזיכיקע, צו-פעליק-זײַטיקע, וואָלט זיך געקאַנט דוכטן, היסטאָרישע באַדינגונגען, וואָס האָבן לפּי ערך שוין גאַנץ פּרי אין אונדזער געשיכטע אונדזו געמאַכט צו אַ פּאַלק אַ פּילשפּראַכיקן, במילא צו אַ פּאַלק פון איבערזעצונגען *par excellence*, האָבן

זיך אומגעריכט אַרויסגעוויזן ווי גרונטיקע, מכריעדיקע גורמים אין דער געשיכטע פון דער מענטשהייט בכלל.

די איבערזעץ־קונסט איז בכן איינע פון אונדזערע אוראלטע טראַדיציעס. זי איז באַדינגט דורך דער געשיכטע פון אונדזער פֿאָלק, וועמענס לעבן האָט זיך במשך פונעם גרעסטן טייל פון זיין דויער אָפגעוויקלט אין צוויי ספערעס, אין יידישער און אויסעריידישער; און אין אַ שפראַכלעכן פלוראַליזם, וואָס האָט סטרוקטורירט זייערע פאַרשידענע שטאַפלען און מיטאַנאַנדיקע שייכותן: לשון־קודש, צו וואָס ס'איז שוין זייער פרי צוגעקומען אַראַמיש, ביידע שפראַכן וואָס האָבן אויף פאַרשידענעם אופן אָבער תמיד און אומעטום אונדז באַגלייט; די אַרומיקע שפראַכן מיט זייער באַווירקונג־כוח, צו מאַל אַ גרעסערן, צו מאַל אַ קלענערן, נייערט תמיד אַ פאַראַנענעם. און צווישן ביידע האָבן מיר אומעטום געשאַפן אונדזערע אייגענע נייע לשונות וואָס האָבן געשטאַלטיקט אונדזער פֿאַלקסלעבן, אַריינעמענדיק עלעמענטן פון ביידע ספערעס, פאַרבינדנדיק — ביים יחיד און ביים כלל — דאָס אַלטע מיטן נייעם, דאָס פנימיותדיקע מיטן אַרום, מיט איין וואָרט — די יידישקייט מיט דער טאַג־טעגלעכער טואונג; איי־בעראַנדערשנדיק זיי אין הסכם מיט דער יעמאַליקער קאָנסטעלאַציע. אַזוי האָט זיך געשאַפן אַיטלעך מאַל אַ גייסטיק געוועב און געהאַלפן אויפצוהאַלטן אין תמיד גייע אַרומען דעם אייגענעם נאַציאָנאַלן מהות און זיין המשך. דערפון אויך די ספּעציפישע און דערהויבענע פונקציע פון איבערזעצן גישט בלויז פון צי אויף פרעמדע שפראַכן, אלא און אפשר טאַקע קודם־כל פון און אויף אונדזערע אייגענע. דער גאַנג איז דערביי געווען, פאַרשטייט זיך, אַ פאַרשידענער וועדליק דעם געבאַט פון די תקופות. אין דער צייט. למשל, פאַר און נאָך חורבן בית שני — איבערצוזעצן פון העברעיִש אויף אַראַמיש, צי גריכיש. טויזנט יאָר שפּעטער — פאַרקערט, פון אַנדערע שפראַכן, קודם־כל פון אַראַביש, אויף העברעיִש, ד"ה אויף דער שפראַך, וואָס האָט פאַראייניקט דאָס גאַנצע פֿאַלק און געשאַפן די באַזע פאַר דער גייסטיקער קאָמוניקאַציע צווישן זיינע פאַרשידענע טיילן און נאַכאַנאַנדיקע דורות. אַזעלכע ווערק ווי „הכוזרי“, „מורה נבוכים“, צי „חובות הלבבות“ האָבן גע־קאָנט ווערן אַזאַ וויכטיקער פאַקטאָר אין אונדזער גייסטיקער געשיכטע ערשט אַ דאַנק דעם, וואָס זיי זענען געוואָרן איבערגעזעצט. ערשט דורך דעם זענען זיי און אַזוי פיל אַנדערע געוואָרן אַ טייל פון יענע אונטערערדישע שטראַמען, פון וואָנען עס ציט איר יניקה יעדע לעבעדיקע קולטור. מען קאָן אפשר נאָך מער פאַראַלגע־מיינערן: איבערזעצונגען האָבן אַ גישט קיין קליינעם חלק אין דעם, וואָס אונדזער נוסח אשכנז האָט געקאָנט אויפנעמען און פאַראַרבעטן אויף זיין שטייגער די עשירות אויך פון נוסח ספרד. אַט דעם דרך — פון אַ כסדרדיקן איבערזעצערִישן באַוועג — געפינען מיר, צו מאַל בולטער און שטאַרקער, צו מאַל אָפגעשוואַכט, נאָר תמיד ווי אַ קאָנסטאַנטע, אָן אומבאַגלייטען עלעמענט פון אונדזער גייסטיקן לעבן.

העכסטן אויסלאַד. דאָס גיט דעם פּראָבלעם איבערזעצונגען פון און אויף יידיש אָן איינגידיקן צוגאַבלעכן אויסמעסט.

ב.

מען דערציילט אָן אַנעקדאָט וועגן נאַפּאַלעאָן דעם ערשטן. בעת איינעם פון זיינע טורנעס איבער די איינגענומענע שטעט פון ריינלאַנד האָט מען אים אומעטום באַגעגנט מיט אַ סאַלוט פון האַרמאַטן. אַחוץ אין איין שטאַט. אויך דאַרט האָבן אים די פּני העיר באַגעגנט ווי עס געהערט זיך, אַרויסגעטראַגן אויף אַ טאַץ די שטאַט-שליסלען, נאָר אָן אַ סאַלוט. נאָך דער צערעמאָניע האָט דער קיסר נישט אויסגע-האַלטן און געפרעגט ביים בירגערמייסטער די סיבה. „מיר, האָט דער בירגערמייסטער געענטפּערט, מיר האָבן איין און צוואַנציק סיבות נישט אַפּצוגעבן קיין סאַלוט. די ערשטע סיבה איז, וואָס מיר האָבן נישט קיין האַרמאַטן. די צווייטע...”

— ס'איז גענוג, האָט נאַפּאַלעאָן אים איבערגעשלאַגן די רייד, די ערשטע איז גענוג...

אין פּלוג וואָלט מען געקאַנט אויך בנוגע אונדזער ענין אזוי ענטפּערן: צו וואָס דאַרף מען נאָך עפעס אָן אויסמעסט ? גענוג, וואָס יידיש לעבט. במילא זענען איבער-זעצונגען אַ זאָך אַ נאַטירלעכע, אַ פון זיך גופא פאַרשטענדלעכע, ווי ביי איטלעכער לעבעדיקע שפּראַך. פון דעסטוועגן איז כדאי אויסצורעכענען נאָך אַ מאָל לכל הפחות די ליכטיקסטע מאַמענטן, וואָס הייבן אַרויס דעם באַטייט און ראַל פון איבערזעצונג פאַר יידיש און יידיש-ליטעראַטור.

א) פון אַלע יידישע שמעלצשפּראַכן איז יידיש נישט בלויז די לעבעדיקסטע, נאָר אָן שום ספק די וויכטיקסטע, איינע פון די יסודותדיקע נישט בלויז קולטור — נאָר אויך פּאַלק-פורעמענדיקע כוחות. בכז האָבן איבערזעצונגען פון איר און אויף איר נישט בלויז קולטור-היסטאָרישן אלא אויך אַקטועל-שאַפּערישן באַטייט. זיי זענען איינער פון די עלעמענטן, וואָס באַשטימען די פּאַטענציאַליטעט ווי אויך דעם אויסשטראַל פון יידיש און יידיש-ליטעראַטור אין אונדזער היינטיקער צייט. (ב) צו-ליבן גענעזיס פון דער יידיש-ליטעראַטור, וווּ פון אָנהייב אָן האָבן שיער נישט דאָ-מינירט איבערזעצונגען: ווערטערלעכע צי פּאַראַפּראַזירנדיקע, פּשט צי דרוש, פון תּפּילות, מגילות, הפטרות, צוערשט פון אויסצוגן, דערנאָך פון גאַנצן תנ"ך; שפּע-טער פון מוסר-ספרים, מעשה-ביכער, היסטאָרישע ביכער א"א. דער באַהעפט צווישן איבערזעצונגען, ריכטיקער איבערטראַגונגען פונעם לשון-קודשדיקן תּחום און די וועלטלעכע עלעמענטן, סיי אייגענע, סיי איינגעדורונגענע פון דרויסן, זייער אַט פאַרשמעלץ און אַט אַפּוואַרף, האָבן געפורעמט און רעגירט די געשיכטע פון דער יידיש-ליטעראַטור דורך יאָרהונדערטער.

ג) דער באַזונדערער אויסמעסט פון איבערזעצונג אויף יידיש קומט אָבער אַמבולטסטן צום אויסדרוק אינעם געוואַלטיקן אַרט, וואָס זיי האָבן געהאַט פאַרנו-מען אינעם אַלגעמיינעם פּונאַנדערבלי פון יידיש און יידיש-ליטעראַטור צום סוף

פון 19טן און אנהייב פון 20סטן י"ה. די מייסטן פון אונדזער דור האָבן נאָך באַוווּן אין זייערע קינדער- און יוגנט-יאָרן צו זיין עדות און אין אַ געוויסער מאָס באַ-ווירקטע פון אַט דעם אומגעהייערן שלל איבערזעצונגען. נישט בלויז פון שיינער ליטעראַטור, נאָר אויך פון כל המינים וויסנשאַפטלעכע, פּילאָזאָפּישע, היסטאָרישע, עקאָנאָמישע, היינט ווער רעדט נאָך פּאָליטישע און ווער ווייסט נאָך סאַרע ביכער. דאַרווין און מאַרקס, באַקל און קאַנט, רוסאַ און קראַפּאַטקין, אַלעמען האָט מען גע-קאַנט לייענען אויף יידיש. גאַרקי, טשעכאַוו, און אויב איך האָב קיין טעות נישט אויך איבסען, זענען געווען באַקאַנט דעם לייענער פון יידיש פריער ווי דעם פון ענגליש. אַט די לאַווניע איבערזעצונגען איז געווען אַן אַרגאַנישער, נאַטירלעכער און אומ-באַדינגלעך גייטיקער עלעמענט פון דעם, וואָס מען רופט אַן ביז היינט „דער נס יידיש“ ד"ה יענער קפיצת-הדרך, איינציטיק אויסוויק און באַווירקער פון די טיפע שינויים אין דער יידישער געזעלשאַפט. און וואָס איז פון זיין זייט געוואָרן איינער פון די הויפּטיקע אינסטרומענטן פאַר איר טראַנספּאָרמאַציע און פאַרוועלט-לעכונג, איר פאַרוואַנדל פון אַ רעליגיעזן ציבור אין אַ פּאָלק, אַ נאַציאָנאַלן איינס. כּווייל, מען זאָל מיך ריכטיק פאַרשטיין : כ'מיין נישט, אַז די יידיש-ליטעראַטור האָט אַליין גורם געווען אַט דעם פּראַצעס. ס'זענען געווען פאַר דעם ווי תמיד נישט איינער אלא אַ גאַנצע ריי גורמים : עקאָנאָמישע, סאַציאַלע, גייסטיקע, פּאָליטישע. נאָר די יידיש-ליטעראַטור איז אַן ספּק געווען נישט בלויז זיין טיפּסטער אַנטפּלעקער נאָר אויך זיין אַקטיווסטער און וויסנסטער טרעגער. און אין איר גערעם האָבן איבער-זעצונגען אויסגעפירט אַן ערשטראַנגיקע עובדה : דער פאַקט וואָס יידיש האָט גע-בראַכט וועלטלעך וויסן און די גאַנצע וועלט-ליטעראַטור צו די יידישע מאַסן נישט אין קיין פרעמדשפּראַכיקן אלא נאַציאָנאַלן לבוש, האָט זיך אַרויסגעוויזן פאַר איי-נעם פון די קאַרדינאַלע מאַמענטן אינעם דאָזיקן פּראַצעס. בפרט נאָך ווען מען נעמט און מען מוז עס נעמען אין באַטראַכט דעם פאַראַלעלן אויפּווקס פון איבערזעצונגען אויך אין דער נייער העברעישער ליטעראַטור. דאָס זעט מען באַשיימפּערלעך ווען מען פאַרגלייכט די רעזולטאַטן צ"ב מיט די יידישע גרופּעס צי עדות, צו וועמען די פאַרוועלטלעכונג מיט איר גאַנצער סוויטע פון אייראָפּעישע קולטור און ליטעראַטור איז געקומען דורך דער פאַרמיטלונג פון אַ פרעמדער נישט-יידישער שפּראַך.

די איבערזעצונג-כוואַליע אויף יידיש האָט דערגרייכט איר קוואַנטיטאַטיוון הויכפונקט ערב דער ערשטער וועלט-מלחמה. ביסלעכווייז האָט זיך אויך גענומען בייטן איר כאַראַקטער : פּראָדוקט צוערשט פונעם מאַכטיקן ספּאַנטאַנעם דראַנג פון די יידישע מאַסן, ווערט זי בהדרגהדיק רעזולטאַט פון אַ וויסיקן נאַציאָנאַלן ציל — דאָס אַריבערטראַגן און אינטעגרירן אין יידיש נישט בלויז די אוצרות פון דער וועלט-ליטעראַטור, אלא אויך און אפשר קודם-כל די יידישע גייסטיקע אוצרות. דער דאָזיקער באַשטרעב, פאַרמולירט אויף דער טשערנאָוויצער קאַנפּערענץ, איז געווען אין אַ געוויסער מאָס אַ צוריקקער צו דער אַלטער יידישע טראַדיציע. אָבער נאָכן שטורעם-און-דראַנג-פּעריאָד, וואָס די איבערזעצונג אויף יידיש האָט געהאַט דורכ-

געמאכט במשך פון א האלבן יארהונדערט, א צוריקקער נישט קיין פשוטער, נייערט אויף אן אנדערן העכערן שטאפל. קוואנטיטאטיוו האט עברית אין דער אויבן דער-מאנטער כוואליע פון איבערזעצונגען אויף יידיש פארנומען א רעלאטיוו באשיידן ארט. גייערט קוואליטאטיוו האבן מיר דא געהאט א ביו גאר וויכטיקע און פרוכ-טיקע טענדענץ. פרץ האט זיך גענומען צום איבערזעצן די מגילות און א פאר צענד-ליק יאר שפעטער וועלן מיר האבן דאס פונדאמענטאלע און גראנדיעזע ווערק פון יהואש'ס תנ"ך-איבערזעצונג.

די זעלביקע טענדענצן פארשטארקן זיך אין די יארן צווישן ביידע וועלט-מלחמות. אויב די קוואנטיטעט פון איבערזעצונגען אויף יידיש גייט אפשר צוריק, וואקסט די קוואליטעט, סיי פונעם אפקלייב, סיי פון דער איבערזעצערישער ארבעט גופא. עס שטייגט אויך דאס אריבערפירן די גרויסע ליטעראטור פון העברעיִש אויף יידיש, ווי צ"ב דאס פארטייטשן פון „ספר האגדה" פון ביאליק און ראווינצקי, די איבערדיכטונגען פון י. שווארץ א"א. אויף א גאנץ אנדערן תחום און מיט א לחלוטין אנדערן כאראקטער קומט אויף אין די ערשטע יארן נאך דער מלחמה 14-18 און דער אקטאבער-רעוואלוציע א כוואליע איבערזעצונגען פון פאליטישער ליטע-ראטור. די רעוואלוציע רופט אויך ארויס א שלל איבערזעצונגען פון דער נייער רוסישער ליטעראטור, נישט בלויז אין ראטנפארבאנד, נאר אויך אין פוילן, פארי-אייניקטע שטאטן און אנדערע מדינות. דאס אויפקומען אין א ריי לענדער פון א יידישער שולנעץ ברענגט מיט זיך אויך איבערזעצונגען און איבערזעצערישע קאמ-פילאציעס פון לערנביכער און בארייכערנדיק יידיש מיט כל המינים טערמינא-לאגיעס, העלפט עס פון זיין זייט ביי אנדערע איבערזעצונגען.

ווי האט אויסגעזען אין די זעלביקע פעריאדן די איבערזעצערישע טואונג פון יידיש? פאר דער ערשטער וועלט-מלחמה איז זי געווען — אחוץ דאס איבערזעצן אדער זעלבסאיבערזעצן די יידישע קלאסיקערס אויף עברית — אין אנדערע שפראכן א ביו גאר קארגע. איינצלע ווערק בלויז פון אונזערע קלאסיקערס האבן זוכע געווען צו אן איבערזעצונג אויף רוסיש, פויליש אדער דייטש. אויף פראנצויזיש איז די יידיש-ליטעראטור געווען א טערא אינקאגניטא. אויך אויף ענגליש איז כמעט ווי גארנישט נישט געווען. דאס ערשטע בוך איז געווען לעא ווינערס פראזאישע איבערזעצונג פון א צאל לידער פון מאריס ראזענפעלד. אין דעם פרט האט די יידיש-ליטעראטור געהאט א סך ווייניקער מזל ווי די העברעיִשע. דער מצב בייט זיך צווישן ביידע וועלט-מלחמות, ווען עס שיינט אויף אין דער אינטערנאציאנאלער ליטעראטור דער שטערן פון שלום אש. באַלד וועט דער נאָמען שלום-עליכם נעמען קלינגען אויף צענדליקער שפראכן. אן אינטענסיווע איבערזעצערישע ארבעט אַנט-וויקלט זיך אויף רוסיש, דייטש, אַ ביסל שפעטער אויף ענגליש. אָבער די צאל אי-בערזעצונגען אויף יידיש שטייגט נאָך אַלץ ווייט אַריבער די צאל איבערזעצונגען פון יידיש.

נאך 1945 איז דער מצב, פארשטייט זיך, ראדיקאל אן אנדערער. די צאל

איבערזעצונגען אויף יידיש פאלט קאטאסטראפאל, כמעט ביז צום פארשווינד. אין דער זעלביקער צייט הייבט זיך אן א באוועג פאר איבערזעצן פון יידיש, וואס ווערט כסדר אלץ גיכער און שטארקער.

ג.

מען וואלט געדארפט אט די אלגעמיינע באטראכטן אילוסטרירן מיט גענויע צאלן. ליידער האבן מיר נישט אויף יידיש קיין אויסשעפלעכן אינדעקס טראנסלאַ-ציאָנוס, בלויז טיילפארשונגען. די צאלן, וואס זענען דאָ צונויפגענומען פון פאר-שידענע קוועלן און מיט „בעל-מלאכהשע“ פשוטע מיטלען, פּרעטענדירן נישט בשום אופן נישט אויף אויסשעפלעכקייט און נישט אויף אַבסאָלוטער פּרעציזקייט. זיי קאָנען בלויז דינען ווי אַ מין אילוסטראַציע, אָן אַריינטייר פאַר די אַלגעמיינע טענדענצן. זיי זענען נוגע בעיקר די לעצטע יאָרן און בלויז ביכער, נישט קיין אי-בערזעצונגען אין פּעריאָדישע אויסגאַבעס.

די פולסטע רשימה האָבן מיר פאַר איבערזעצונגען פון יידיש אויף ענגליש צונויפגעשטעלט דורך דער פאַרדינסטפולער ביבליאָטעקאַרין פון „ייוואָ“, פרוי דינה אַבראַמאָוויטש. זי ווייזט אָן, אַז אין 50 יאָר ביזן סוף פון דער צווייטער וועלט-מלחמה איז די צאל איבערגעזעצטע ביכער פון יידיש אויף ענגליש דערגאַנגען בסך-הכל צו 80. בעת פון 1945 ביז 1968 זענען שוין דאָ 248 איינסן. אין אַ צוגאַב-רשימה פאַר די יאָרן 1969 ביז אָנהייב 1974 געפינען מיר ווייטערדיקע 28 איינסן. ד״ה צוזאַמען 276 איינסן, צווישן זיי נישט ווייניקער ווי 28 אַנטאַלאָגיסעס, דערפון 6 פּאָעזיע. ס׳איז אַנצוזעמען, אַז ביז היינט האָט די צאל איינסן אַריבערגעשטיגן 300.

אויף פּראַנציזיש זענען מיר, נאַטירלעך, אומפאַרגלייכלעך אַרעמער. אויפן סמך פון קוועלן, וואָס פּרעטענדירן נישט אויף אויסשעפלעכקייט, האָבן מיר געהאַט ביז 1939 אין גאַנצן 7 ביכער איבערגעזעצט פון יידיש. פון 1945 ביז 1960 שטייגט די צאל אויף 13; און אין די יאָרן 1960 ביז 1975 אויף 44, דערונטער 7 פון פּאָעזיע.

אינטערעסאַנט איז די סטאַטיסטיק פון יידישע איבערזעצונגען אויף רוסיש, וואָס כ׳האַב געפונען אינעם ביבליאָגראַפישן האַנטבוך פון סטאַרצעוו. די דאָזיקע סטאַטיסטיק בלויז פון קינסטלערישער ליטעראַטור נעמט נישט אַרום די צוואַנ-ציקער יאָרן. זי גיט אָן: (נישט רעכענענדיק איבערדרוקן פון די זעלביקע ווערק): פאַרן פּעריאָד 1934—1941 — 78 איינסן; 1941—1945 ד״ה די מלחמה-יאָרן — 14 איינסן; 1945—1948 — 9 איינסן; 1948—1954 — 3. נאָך 1956 הייבט עס ווידער איינסן; 1945—1948 = 9 איינסן; 1948—1954 = 3. נאָך 1956 הייבט עס ווידער אָן אַ ביסל צו שטייגן און פון 1951 ביז 1959 פאַרצייכנט סטאַרצעוו שוין 69 איינסן, דערונטער אַ נייע זעקסבענדערדיקע אויפלאַגע פון שלום-עליכם נאָך 8 איינסן פון אים און 10 איינסן פון לייב קוויטקאַס קינדער-לידער. דער אַקעגנ-געשטעל פון די צאלן און יאָרן רעדט פאַר זיך און נייטיקט זיך נישט אין קאַמענ-

טארן. פאר די ווייטערדיקע יארן דארף מען דערמאנען דאס דערשיינען אין 1960 פון א צווייבענדיקער אויסגאבע און אין 1969 פון א נייעם באַנד (פון איבער 600 זייטן) מיט איבערזעצונגען פון פרץ מאַרקישעס לידער; אַ בוך איבערזעצונגען פון קולבאַקס לידער (1969); פון עזרא פיניבערג (1965); פון שמואל האַלקין (?); פון אַ נייער זעקסבענדיקער אויפלאַגע פון שלום-עליכמס ווערק אין 1971 און פון אַן איינבאַנדיקער אויסגאבע פון שלום-עליכמס פון 45 דרוקבויוגנס. לעצטנס אין 1976 איז אַרויס אַ באַנד געקליבענע שאַפונגען פון י. ל. פרץ (400 זייטן). צו דעם דארף מען נאָך צורעכענען בערך 8 ווייטערדיקע איינסן פאַרשידענע איבערזע-צונגען פון יידיש. לויט די רשימות פון ירושלימער אוניווערסיטעט „קרית ספר“ זענען פון סוף 1965 ביז 1971 דערשינען אין ראַטנפאַרבאַנד 47 איינסן איבער-זעצונגען פון יידיש אויף רוסיש. מיר ווייסן נישט וויפיל דערפון זענען איבער-זעצונגען פון דערשינענע ביכער, צי פון כתב־ידן.

איך לאָז דורך די איבערזעצונגען פון יידיש-ליטעראַטור אויף אַנדערע שפּראַכן. אויף דייטש, למשל, וואָס האָט צו פאַרצייענען אין די לעצטע פאַר צענדליק יאָר נישט ווייניק, דערונטער אַ פאַר ווערטפולע אַנטאָלאָגיעס פון פּאָעזיע; אויף שפּאַניש אַזױ. כװיל בלויז דערמאָנען, אַז נישטערנדיק אין די קאַטאַלאָגן, למשל, פון דער ניו-יאָרקער פּאַבליק-לייברערי און פון דער וואַשינגטאָנער קאָנגרעס-לייברערי; קאָן מען געפינען צענדליקער אַנטאָלאָגיעס פון יידיש-פּאָעזיע, דער-שינענע זינט בערך 60 יאָר אין פאַרשידענע לענדער: אויף דייטש, ענגליש, פּראַנ-צייזיש, רוסיש, פּויליש, שפּאַניש אונגאַריש, רומעניש, טשעכיש, שוועדיש און אַפּילו יאַפּאַניש. אמת, די לעצטע נישט פון פּאָעזיע, נאָר פון מאַדערנע יידישע דראַמעס, אַרויסגעגעבן אין טאַקיאַ אין 1922. וואָס שייך שלום-עליכמס איז ער ממשך זיין טריאומפּאַלן גאַנג דורך צענדליקער, אויב נישט הונדערטער לשונות, דערונטער אויף יאַפּאַניש, כינעזיש, צולעצט אויף סוואַהעלי אַזױ.

אַ פאַר ווערטער נאָך וועגן פּוילן. אַמאַל האָט מען פאַרהעלטענישמעסיק נישט ווייניק איבערגעזעצט פון פּויליש אויף יידיש, דער עיקר קינסטלערישע פּראָזע. מען האָט געקאַנט ליינען אויף יידיש די ווערק פון סיענקעוויטש, אַזשעזשאַ, זשעראַמסקי, קאַנאַפּניצקאַ, פּשיבישעווסקי אַז. דאַקעגן האָט מען פון יידיש אויף פּויליש ווייניק געהאַט איבערגעזעצט. אין דער יידישער פאַרלאַג-טעטיקייט, וואָס איז אויפגעקומען אין פּוילן אין די ערשטע צוויי צענדליק יאָר נאָך 1945, האָבן איבערזעצונגען פאַרנומען אַ רעלאַטיוו אַנגעזען אַרט. פּלענער זענען געווען נאָך גרעסערע. אַבער זיי האָבן זיך כמעט פון אַנהייב אַן אַנגעשטויסן אויף געוויסע גרענעצן.

לויט מער ווייניק גענויע אַנגאַבן זענען פאַר דער גאַנצער צייט פון 1945 ביז 1970 דערשינען אויף פּויליש 16 איינסן איבערזעצונגען פון יידיש; דערונטער 5 איינסן פון שלום-עליכמס, איין באַנד געקליבענע ווערק פון פּרצן (איבערגעזעצט דורך אַנאַ דרעזנער), 5 איינסן פּאָעזיע. אַ טייל פון די פּובליקאַציעס פון יידישן

היסטארישן אינסטיטוט זענען דערשינען צוויי שפראַכיק. עטלעכע גרעסערע פראַ-יעקטן, צווישן זיי אַ גרעסערע אויסגאַבע פון שלום-עליכמס ווערק צו זיין 50סטער יאַרצייט אין 1966, און אַן אַנטאַלאָגיע פון יידישער פּאַעזיע, וואָס אויף איר האָבן געאַרבעט אַרנאָלד סלוצקי און יאַן שפּיעוואַק, זענען קיין מאָל נישט געוואָרן רעאַליזירט.

מער מול האָבן געהאַט איבערזעצונגען אויף יידיש. אַחוץ מאַטעריאַלן פון דער חורבן-צייט, ווי למשל דאָס טאַגבוך פון דוד רובינאוויטש, איז געוואָרן איבערגעזעצט נישט ווייניק שיינע ליטעראַטור. קודם-כל דאַרף מען דערמאָנען דעם אויפטו פון לייב אַליצקי ע"ה, וואָס האָט לעבן זיינע אייגענע ווערק אַרויס-געגעבן נישט ווייניקער ווי 8 ביכער איבערזעצונג פון פּאַעזיע, פון פּויליש, רוסיש און העברעיִש; צווישן זיי מיצקעוויטשעס „קרימער סאַנעטן“, קרילאַוס משלים, צענדליקער לידער און פּאַעמעס פון דער העברעיִשער פּאַעזיע, אַנגעהויבן פון ר' משה אבן-עזראַ ביז אברהם שלאָנסקי, אַלטערמאַן און גאַר מאַדערנע. אין גאַנצן זענען פאַרן דאָזיקן פּעריאָד דערשינען איבער צוויי צענדליק ביכער איבערזעצונגען פון פּראָזע און פּאַעזיע פון פּאַרשידענע שפּראַכן אויף יידיש.

דאָס אַלץ האָט זיך איבערגעריסן זינט 1967 און געהערט היינט צום עבר. מיר זענען אַזוי אַרום געקומען צו איבערזעצונג אויף יידיש. די ווייטער-דיקע צאַלן וועגן דעם זענען נאָך פּראַגמענטאַרישער און אויסשליסלעך אילוס-טראַטיווע. ווי מאַטעריאַל פאַר זיי האָבן געדינט די קאַטאַלאָגן פאַר שיינער ליטע-ראַטור (פּאַעזיע און פּראָזע) פון דער ספּריה לאומית אין ירושלים און פון דער „יוואַ“-ביבליאָטעק אין ניו-יאָרק, נעמענדיק דערביי צו הילף אויך די קאַרטאַטעקן פון די ביידע אויבן דערמאָנטע ביבליאָטעקן אין די פּאַראַיינקטע שטאַטן. אין ירושליםער קאַטאַלאָג האָבן מיר געפונען 309 איינסן איבערזעצונגען אויף יידיש פון 15 שפּראַכן + 25 פון עברית. אין ניו-יאָרק — 355 איינסן פון 11 שפּראַכן + 32 פון עברית. דערפון אין ניו-יאָרק: דערשינענע פאַר דער צייט ביז 1918 — 169 איינסן (פון עברית 7); צווישן ביידע וועלט-מלחמות — 175 (61); נאָך 1945 — 43 איינסן (9).

ס'איז קלאַר, אַז ביידע ביבליאָטעקן האָבן און קאַנען האָבן בלוזי גאַר אַ קליינעם טייל פון אַלע דערשינענע איבערזעצונגען. ווי אַ פּאַרגלייך איז גענוג אַ קוק צו טאָן, למשל, אין אַ פּאַרקויף-קאַטאַלאָג פונעם באַקאַנטן פּאַרשפּרייט-צענטער, געשאַפן דורך די גרויסע יידישע פּאַרלאָגן אין וואַרשע נאָך פאַר דער ערשטער וועלט-מלחמה אונטערן נאָמען „צענטראַל“. דער קאַטאַלאָג, וואָס געפינט זיך אין דער ירושליםער ספּריה לאומית, טראַגט דעם נומער 26, איז, הייסט עס איינער פון אַ סך. דאָס יאָר איז נישט אַנגעגעבן, נאָר וועדליק די פּרייזן קאָן מען זיך משער זיין, אַז ער געהערט צו די צוואַנציקער יאָרן, ד"ה צו אַ צייט, ווען דער גרויסער יידישער ביכערמאַרק פון דער רוסלענדישער אימפּעריע איז שוין געווען צעטיילט. אינעם דאָזיקן קאַטאַלאָג פיגורירן אויף 422 איינסן 102 ד"ה רונד 25%

איבערזעצונגען. אמת, נישט בלויז פון שיינער ליטעראטור. טשעקאווע, אז ביי קינדער-ליטעראטור שטייגט אָט דער פּראָצענט אויף כמעט 77 — (32 אויף 43 איינסן!).

אינטערעסאַנט זענען די טענדענצן: קודם-כל דאָס קוואַנטיטאַטיוו באַשיי-דענע אָרט, וואָס עס פאַרנעמען איבערזעצונגען פון עברית: אינעם קאַטאַלאַג פון „צענטראַל“ 3 אויף 102; פון ספּריה לאומית — אויף 334 איינסן בלויז 25 ד"ה רונד 7%; אין דער „ייוואָ“-ביבליאָטעק אויף 387 — 32 ד"ה 8%. ווען מען זאָל צונעמען די אַנדערע איבערזעצונגען — וויסנשאַפט, געשיכטע, ווער רעדט נאָך סאַציאַלע און פּאָליטישע פּראָגן, וואָלט דער פּראָצענט, פאַרשטייט זיך, געווען אַ סך אַ נידעריקערער.

דאָס צווייטע איז נוגע איבערזעצן פּאַעזיע. אינעם קאַטאַלאַג פון „צענטראַל“ געפינען מיר 1 (אייין) איינציקע אַזאַ איבערזעצונג. אינעם קאַטאַלאַג פון „ייוואָ“ — פאַר 1918 בלויז 8 איינסן; בעת צווישן ביידע וועלט-מלחמות שטייגט שוין די צאָל אויף 10 און בלייבט אַפילו נאָך 1945 ביי 18 איינסן. דאָס אַליין ווייזט שוין די קוואַליטאַטיווע שינויים, די אַנדערשדיקע סטימולאַציע. איבערזעצונג פון פּאַעזיע אויף יידיש ווערט אַלץ מער סטימולירט נישט דורכן לייענערישן אלא דורכן שרייבערישן אינטערעס (אָט אַזוי ווי אַמאָל איז עס געווען אין העברעיִש!) מען איבערזעצט נישט מער קיין פּאַעזיע פאַר אַ לייענער, וואָס זיין צאָל ווערט אַלץ קלענער, נאָר לשמה, צוליבן שאַפּערישן אינטערעס פאַרן דיכטער-איבער-זעצער און זיין קינסטלערישער הנאה. ווי אַן אינטערעסאַנטע באַשטעטיקונג פאַר דעם איז כדאי צו דערמאָנען, אַז אין 1954 איז דערשינען אין ניו-יאָרק דער פּינישער עפּאָס „קאַלעוואַלאַ“ אין דער יידישער איבערזעצונג פון הערש ראָזענ-פעלד.

אין פּראַנקרייך זענען פאַר דער גאַנצער צייט פון 1945 ביז 1972 מיר באַקאַנט בלויז 6 ביכער, איבערגעזעצט פון פּראַנצוזיש און 4 פון אַנדערע שפּראַכן, (דערונ-טער 2 פון רוסיש), אָבער דערשינענע אין פּראַנקרייך.

די איבערזעצונגען פון רוסיש אויף יידיש האָבן אין די ערשטע ביידע אויבן באַצייכנטע פּעריאָדן געהאַט פאַרנומען איינס פון די ערשטע, אין באַשטימטע צייטן אַפילו דאָס ערשטע אָרט. פאַר דער ערשטער וועלט-מלחמה האָט געקאַנט מיט זיי קאַנקורירן, צוליב כמה וכמה טעמים, בלויז די פּראַנצויזישע ליטעראַטור. אויך זיי זענען נאָך 1945 כמעט ווי פאַרשווינדן. אַוודאי זענען איבער פּעריאָדישע אויסגאַבעס צעוואָרפן נישט ווייניק איבערזעצונגען. אָבער קיין ביכער דערשיינען כמעט נישט מער. פון וויכטיקערע ווערק קאַנען מיר בלויז אַנרופן „אויסגעוויילטע ווערק“ פון מ. יו. לערמאַנטאָוו, דערשינען אין מאַסקווע אין 1946. מען דאַרף אָבער דערמאָנען עטלעכע, הגם ספּאַראַדישע, איבערזעצונגען פון רוסישע ווערק, איבערגעזעצט און אַרויסגעגעבן אין אויסלאַנד. אַזוי צ"ב אַ ביכל לידער פון יעווטשענקאַ, אַרויסגעגעבן אין די פ"ש; סאַלזשעניצנס „אַ טאַג פון איוואַן

דעניסאָוויטש" און נ. ריבאָקס, "דער טעות פון אַנאַרע דע-באַלזאַק", איבערגעזעצט אין פראַנקרייך; און — סימפּטאָמאַטיש. — עטלעכע וויכטיקע איבערזעצונגען, געמאַכט און אַרויסגעגעבן אין ישראל און וואָס כּוועל שפּעטער דערמאָנען. מען וואָלט ווייטער געדאַרפט דערמאָנען אַ ריי ווערק איבערגעזעצט פון שפּאַניש, אָבער אויך פון רוסיש, אין אַרגענטינע. צווישן זיי די מאָנומענטאַלע איבערזעצונגען פון „דאָן קיכאַט" דורך פּיניע קאַץ. מען וואָלט אפשר אויך געדאַרפט ברענגען נאָך מער פּרטימדיקע צאָלן לויט זשאַנערן, מחברים אא"וו. אָבער שוין פון די געגעבענע קאָן מען מאַכן עטלעכע גרונטיקע אויספירן:

די סיבות פאַרן פאַרהעלטענישמעסיק שטאַרקן וויקס פון איבערזעצונגען פון יידיש זענען קלאָרע: גענאַטיווע — די אַלץ גרעסערע צאָל יידן, פאַר וועמען די יידיש-ליטעראַטור איז נישט מער צוגענגלעך אין אַריגינאַל. פּאַזיטיווע — דער דראַנג פון פאַרשידענע טיילן פון אונדזער פּאָלק זיך בעסער צו קענען, צו פאַר-שטיין. דער וואַקסנדיקער דראַנג פון טיילן יידישע יוגנט צו אידענטיפיקאַציע, צו באַקענען זיך מיט די אייגענע וואַרצלען און אויך צו געפינען אפשר אין די יידישע גייסטיקע אוצרות אַן ענטפּער, צי אַ טיילענטפּער אויף די אַלגעמיינע ספּקות, אַרויסגערופּענע דורכן קריזיס פון אונדזער ציוויליזאַציע ביי דער יוגנט בכלל און ביי דער יידישער בפרט. מען דאַרף אויך געדענקען דעם געוואַקסענעם אינטערעס פונעם ניט-יידישן ליינער פאַר אַלץ, וואָס האָט אַ שייכות מיט יידן און יידישקייט.

דאָס זענען, אַזוי צו זאָגן, די חיצונעדיקע, מחוץ ליטעראַרישע גורמים. צו דעם קומט נאָך צו דער נישט ווייניקער שטאַרקער באַשטרעב פון דער יידיש-ליטעראַטור גופּא. ווי מיר האָבן שוין געהאַט אַנגעוויזן, שטרעבט אַיטלעכע ליטע-ראַטור צו צעשפּאַרן די אייגענע גרענעצן, בפרט אַ ליטעראַטור מיט שוואַכן אויס-שטראַל-ראַדיוס. אין דער יידיש-ליטעראַטור, וואָס גראַוויטירט צווישן וויסיקייט איבער איר הויכווערטיקייט און כּוח פון איין זייט און דעם געפיל פון נישט-זיכערן המשך פון דער אַנדערער, איז אַט דער דראַנג באַזונדערש שטאַרק. זי רייסט זיך צום אויסוויקן און אויסשטראַל, וואָס קומען איר אין דער וועלט-ליטעראַטור, און אין דער זעלביקער צייט אויך צום אייגענעם פּאָלק; צו די טיילן זיינע, וואָס קענען נישט איר לשון; צו דער יוגנט, וואָס איז אַזוי שפּירעוודיק צו כל-המינים אוצרות און וואָס פאַרזעט דערביי אַפּט — מחמת שפּראַך-מחיצה — די אייגענע. דאָס אַלץ פאַרשטאַרקט דורך אַ געפיל — אַ ריכטיקן צי נישט — וועגן דער דרינגעוודיקייט פון אַ טואונג, וואָס מען טאַר זי נישט אַפּלייגן אויף שפּעטער, אויף אַ קומענדיקער עפּאָכע, צי פאַר אַ צווייטן דור. אַזוי אַרום באַקומט דאָס איבערזעצן די בעסטע ווערק פון דער יידיש-ליטעראַטור אויף אַנדערע שפּראַכן סיי זיין געזעלשאַפּטלעכע, סיי זיין אינטראַ-ליטעראַרישע סטימולאַציע.

לחלוטין אַנדערש איז עס מיט איבערזעצונגען אויף יידיש. זייער כּמעט פאַרשווינדן איז איינער פון די בולטסטע סימפּטאָמען פאַרן מצב פון דער יידיש-

ליטעראטור בכלל. די סיבות זענען באקאנטע: די טראגעדיע, וואס האט פאר- שניטן אזוי פיל יידיש-לייענערס און די שפראכלעכע אסימילאציע. און די יידיש-לייענערס, געבליבענע אין די תפוצות (וועגן ישראל וועט אויסקומען צו רעדן באזונדערש), זענען שוין אויך א ביסל אנדערע. נישטא שוין קיין סך צווישן זיי, וואס זאלן נישט מער ווייניקער באהערשן לכל הפחות די לאנדשפראך. ובמילא איז פאר זיי צוגעגלעך נישט בלויז איר ליטעראטור, נאר אויך אנדערע אין איר איבערגעזעצטע. אויב אזוי קאן מען דאך פרעגן, און מען טוט עס טאקע גאנץ אפט, צו וואס-זשע דארף מען אין א צייט, ווען ארויסגעבן און פארשפרייטן יידיש-ביכער קומט אן מיט אזוי פיל שוועריקייטן, נאך פארנעמען זיך מיט איבער-זעצונגען פון אנדערע שפראכן? צי איז עס נישט לוקסוס און פארשווענד? מען קאן נאטירלעך זאגן, אז פאר א סך לייענערס איז עס פארט נישט די זעלביקע זאך צו לייענען א קינסטלעריש ווערק אין זייער מאמע-לשון ווי אין אן אנדער שפראך, זאל זיין פונעם אריגינאל. נאר נישט דאס אליין איז מכריע. אלא ווידער א מאל די אינטרא-ליטערארישע גורמים: פונקט ווי איתלעכע לעבעדיקע ליטע-ראטור אזוי קאן זיך אויך די זדיש-ליטעראטור נישט באגיין אן איבערזעצונגען. זי דארף עס כדי צו בלייבן אן אפענע. מחמת אן איבערזעצונג, אויב זי האט נאר א באשטימטע קוואליטעט, ווערט א קנין פון דער ליטעראטור וואס אויף איר שפראך איז עס איבערגעזעצט. זי ווערט א טייל פון איר, זי בארייכערט זי, שטייט און סטימולירט צום אייגענעם וואקסן, צום שפראכיקן און קינסטלערישן אויסברייט און פארטיף. און שפראכיקער אויסברייט הייסט אויסברייט פון דער נאציאנאלער אפערזעפציע, פון גייסטיקן לעבנס-שטח.

ביי יידיש קומט נאך צו דער שוין אפט דערמאנטער ספעציפישער אינטער-יידישער סטימול, וואס גייט דורך אונדזער גאנצע געשיכטע און ווירקט צום טייל אויך היינט, קאן זיין אין אנדערע פארמען, ווייטער. דהיינו אין די איבערזע-צונגען פון משניות (זאלקינד, פעטרושקא), צי אין די מדרשים-איבערזעצונגען פון ש. דונסקי א"א.

ד"ר אליהו שולמאן האט מיר דערציילט, אז אין די פאראייניקטע שטאטן איז איצט דא א גרויסער נאכפרעג אויף אזעלכע ביכער. ער האט מיר אויך דערציילט אינטערעסאנטע פרטים וועגן אויפלעב פון איבערזעצן רעליגיעזע ליטעראטור בכלל, וואס ווערט איצט אויסגעטראגן דורך באשטימטע קרייזן, קודם-כל דורך די ליובאוויטשער. ס'איז ארויס אויף יידיש דער „תניא“, דער דרוש פון ליובא-וויטשער רבין אויף חומש, א צווייטפראכטיק חסידיש ווערק, „חוק בישראל“ א"א. ס'ווערן איבערגעדרוקט פריערדיקע ספרים, למשל חומש מיט רש"י-איבערזעצונג אויף יידיש א"ו.

אודאי האבן מיר דערביי צו טאן מיט א ספעציפישן לייענער-קרייז. ער נעמט אבער ארום נישט בלויז עלטערע און מיטליאריקע, נאר אויך יוגנטלעכע און קינדער. דער פראבלעם איז אבער אויף וויפל און ווי אזוי דאס שרייבט זיך אריין

אינעם כוללדיקן באוועג פון יידיש און יידיש-ליטעראטור; צי עס שליסט זיך אריין אין זייער גרויסן שליאך, אדער בלייבט א זייטיקער אפגעטיילטער וועג. נאך דאס איז שוין א פראבלעם, וואס גייט אריבער דעם גערעם פון מיין רעפעראט. געטריי אט דעם גערעם האב איך, רעדנדיק וועגן איבערזעצונג, אויסגעמיטן קוואליטאטיווע אנאליזן און כמעט ווי נישט בארירט אויך איר אינעווייניקסטע פראבלעמאטיק. בלויז א פאר קורצע, זייער אלגעמיינע באמערקן: די טעאָרעטישע פראבלעמען פון איבערזעצן בכלל, פונעם צונויפטרעף צווישן צוויי פארשידענע וועלט־סטרוקטוראציעס פון דער קאמפליקירלעכקייט צווישן זיי אא"וו זענען, פארשטייט זיך, חל אויך אויף יידיש, סיי ווי אן אויסגאנג — און סיי ווי אן אַנקום־שפראך. זיי דערשיינען אָבער אין איטלעכן פאל מיט אן אנדערן פארויסצייכן: ביי יידיש ווי אן אַנקום־שפראך זענען די דאָזיקע פראָב־לעמען נישט קאמפליצירטער ווי ביי אנדערע שפראכן. ווי אן אויסגאנג־שפראך קומען אָבער אויף אַ ריי באַזונדערקייטן, צו מאַל שווער גובר צו זיין. בדרך כלל איז דעריבער, ביים גלייכן איבערזעצער־ישן קענען כּמובן, דאָס איבערזעצן פון אנדערע לשונות, לכל הפחות פון אייראָפּעיִשע, לייכטער ווי אומגעקערט. מחמת, ווי כ'האָב עס שוין געהאָט אַ מאַל געשריבן, „יידיש מיט אַלץ, וואָס עס האָט איבער- און אַריינגענומען פון לשון־קודש און פון אַראַמיש, פון תּנכישע און תּלמודישע, פּאַלקלאָריסטישע און חסידישע עלעמענטן, געהערט דאָך פּאַרט צו דער אַלגעמיינ־אייראָפּעיִשער פּסיכישער ספּערע. טאַקע אין אַט דעם אייגנ־אופנדיקן און זעלטענעם צונויפשמעלץ פון מזרחישן און אייראָפּעיִשן ליגט אפשר זיין באַזונדערער טעם און חן.“ ביי יידיש ווי אן אַנקום־שפראך גייט עס אין איבערגעבן, פאַרקערפּערן דאָס אַלגעמיינע, בשותפותדיקע; דאַקעגן ווי אן אויסגאנג־שפראך — די ספּעציפיק, דאָס וואָס טיילט אָפּ פון יענער אַלגעמיינער ספּערע, מיט איין וואָרט — די „יידישקייט“.

און דאָ ווייזט זיך אַרויס אויפן ערשטן בליק אַ פאַראַדאָקסאַלע, אין תּוך אָבער פּילזאָגנדיקע דערשיינונג: דווקא אַ ריי ווערק, וואָס זענען אין זייער פּורעם־אינהאַלטערישער נישט־צעטיילעוודיקייט און גאַנצקייט געדיכט פאַרקנאַטן אין פּילשיכטיקער דורותדיקער יידישקייט, דערגייען אויך אין איבערזעצונג. מען קאָן פאַר דעם ברענגען באַלערנדיקע ביישפּילן.

מען קאָן פאַר דעם ברענגען באַלערנדיקע ביישפּילן פון דער היינטיקער ליטעראַטור. דאָס באַלערנדיקסטע איז און בלייבט שלום־עליכם וואָס איז מסתּמא אַממייסטן געוואָרן איבערגעזעצט פון דער גאַנצער יידישער ליטעראַטור אויף צענדליקער שפּראַכן. שלום־עליכם, וואָס ער איז דאָך כּולו לשון, ספּעציפּיש לשון: אַמשווערסטן, מען וואַלט געקאַנט זאָגן, באמת אוממעגלעך צו איבערזעצן. נאָר ווי ס'ווייזט אויס, איז טאַקע אין דעם פאל חל דאָס וואָרט פונעם באַרימטן רוסישן פּאַעט און גרויסן איבערזעצער וואַלערי ברויסאָוו: „א ווערק, וואָס ס'איז אוממעגלעך צו איבערזעצן. נאָר וואָס ס'איז אויך אוממעגלעך עס נישט צו

איבערזעצן". די גאונשיקייט פון שלום-עליכם אין, ווייזט אויס, אַזאַ, אַז וויפל ס'זאל אין דער אַנקום-שפראַך נישט פאַרלאַרן גיין, דאָס וואָס בלייבט אין תמיד נאָך גענוג, מענטשן זאָלן לאַכן און זאָלן וויינען, און שפירן דאָס אייביק-מענטש-לעכע אינעם אייביק-יידישן פון זיינע העלדן. אין דעם אַפּקלאַנג, אַפילו בלויז אינעם ווייטן אַפּקלאַנג פון זייער לשון. דאָס זעלביקע באַווייזט אין אַנדערן צוזאַמענהאַנג אייזיק מאַנגערס פּאַעזיע. (ווען ס'וואָלט נישט געווען מחוץ פון דער טעמע, וואָלט מען דאָ געקאָנט ציען אַ פאַר אינטערעסאַנטע מסקנות). אַנדערש זענען, נאַטירלעך, די פּראַבלעמען פון יידיש ווי אַן אויסגאַנג-און אַנקום-שפראַך כלפי עברית. און מיט דעם קומען מיר צום לעצטן וויכטיקסטן קאַפיטל, צום איבערזעצערשן באַוועג צווישן די ביידע שפּראַכן אונדזערע.

ד.

ס'וואָלט אַוודאי געווען כדאי צו באַטראַכטן די קאַמפלעקסע און קאַמפּלי-צירטע, קולטור-היסטאָריש אָבער אויך לינגוויסטיש פּילבאַטייטנדיקע געשיכטע פונעם דאָזיקן באַוועג צווישן ביידע לשונות במשך פון די יאַרהונדערטער; בפרט אינעם אויבן דערמאָנטן מכריעדיקן פּעריאָד פון טראַנספּאַראַמאַציע און איבער-וואַנדל פון דער יידישער געזעלשאַפט. אויך דאָס גרויסע און ביז גאַר חשובע קאַפיטל פון אונדזערע קלאַסיקער, וואָס האָבן זיך אַליין איבערגעזעצט, ריכטיקער „איבערגעשאַפן“; אָדער וועמענס איבערזעצונגען דורך אַנדערע זענען שוין לאַנג געוואָרן אַן אַרגאַנישער באַשאַטאַנדיג פון דער העברעישער ליטעראַטור. וועגן די דאָזיקע ענינים איז שוין אַ סך געפאַרשט און געזאָגט געוואָרן. כּווייל זיך דעריבער דאָ באַגרענעצן אויף דער „ריין-איבערזעצערשער“, אַזוי צו זאָגן, טואונג צווישן עברית און יידיש פאַר די לעצטע יאָרן אין גערעם פון דער נייער יידישער ווירקלעכקייט, געשאַפן דורך מדינת ישראל.

אויך דאָ ראשית כל עטלעכע צאָלן. אויך זיי פּרעטענדירן נישט אויף אויס-שעפּלעכקייט און אַבסאָלוטער פּרעציזקייט:

אויפן סמך פון די ביבליאָגראַפישע האַנטביכער פון ירושלימער ספריה לאומית „קרית ספר“ זענען אין ישראל פאַר די לעצטע צען יאָר פון 1965 ביז 1975 פון יידיש אויף עברית געוואָרן איבערגעזעצט 112 ביכער. דערפון 40 פּאַעזיע, 54 קינסטלערישע פּראָזע, 6 ביכער פון היסטאָרישן צי געזעלשאַפטלעכן כאַראַקטער. 12 ביכער עסייען, ליטעראַטור-קריטיק וכדומה.

פאַר דער גלייכער צייט וועדליק די זעלביקע קוועלן זענען פון עברית אויף יידיש געוואָרן איבערגעזעצט אין ישראל 6 ביכער, דערפון פּאַעזיע 2 איינסן; קינסטלערישע פּראָזע, 6 ביכער פון היסטאָרישן צי געזעלשאַפטלעכן כאַראַקטער, אינעם קאַטאַלאַג פון שיינער ליטעראַטור (ד"ה אויסשליסלעך בעלעטריס-טיק און פּאַעזיע) פון דער ספריה לאומית אין ירושלים האָבן מיר געפונען אי-בערגעזעצטע ביכער:

פון יידיש אויף עברית 192 פראָזע 66 פּאָעזיע 258 צוואַמען
פון עברית אויף יידיש 18 „ 7 „ 25 (10%)

שוין אויפן סמך פון די עטלעכע צאלן קאָן מען ציען באַשטימטע מסקנות : פּאָזיטיווע — דאָס כסדרדיקע, הגם נאָך ווייט נישט גענוגנדיקע וואַקסן פון אי-בערזעצונגען פון יידיש אויף עברית. פון דער אַנדער זייט דאָס דערשיינען אויף יידיש פון עטלעכע זייער וויכטיקע איבערזעצונגען (ווי למשל פון אברהם שלאַג-סקיס פּאָעזיע דורך משה יונגמאַן ; פון עגנוס ווערק דורך אליעזר רובינשטיין, פונעם בוך „שיח לוחמים“). אַ וויכטיקע און דערפרייענדיקע דערשיינונג איז דאָס אַלץ אַפּטערע אַרויסגעבן פון פּאָעזיע צווייטפּראַכיק, יידיש און איבערזעצונג אויף עברית זייט קעגן זייט (ווי למשל לידער און פּאָעמעס פון חיים גראַדע, רחל קאַרן, פון פּרץ מאַרקישעס פּאָעמע „צו אַ יידישער טענצעריין“, לידער פון געבירטיג, אַלמי, אַשעראַוויטש, רחל פּישמאַן א"א). אַ פּאָזיטיווער און פּילאָויסאָגנדיקער פּאַרן איבערווייניקסטן לעבן פון יידיש אין ישראל איז דער פּאַקט, אַז ס'איז כמעט דאָס איינציקע לאַנד, וווּ עס דערשיינען אויך פון צייט צו צייט איבערזעצונגען אויף יידיש פון אַנדערע שפּראַכן, צווישן זיי וויכטיקע. צו דערמאָנען : פון רוסיש — יוסף פּאַפּיערניקאָוס איבערזעצונג פון יעסענינס פּאָעזיע ; פון פּאַסטערנאַסק „ד"ר זשיוואַגאַ“ ; פון פּראַנציוזיש — פון אַנדערע שוואַרצבאַרדס „דער לעצטער למדוואָוויק“ ; און פון עטלעכע אַנדערע.

נעגאַטיווע — די נאָך נישט גענוגנדיקע צאַל איבערזעצונגען בכלל, זייער צו מאַל צופעליקער כאַראַקטער און די דיספּראָפּאָרציע צווישן איבערזעצונגען אויף עברית און פון עברית אויף יידיש.

נאָר אַלע צאַלן און אַ קוואַנטיטאַטיווער צוגאַנג בכלל דעקן נישט דעם עצם ענין וואָס האָט דאָך אַ פּרינציפּיעל אַנדערן און העכערן אויסמעסט ווי ביי יידיש און אַנדערע שפּראַכן. ביים איבערזעצן פון יידיש אויף עברית זענען מיר דאָך ממשיך די אוראַלטע יידישע טראַגיק פון איבערזעצן זיך גופא, איטלעך מאַל אין הסכם מיט די היסטאָרישע געבאַטן. אין היינטיקער תקופה איז עס איינער פון די וועגן — נישט וויכטיק צי אַ הויפּטיקער, צי אַ זייטיקער — פונעם מזוג רוחני, ד"ה אַ טייל פונעם סתירותדיקן, זיגנאַגישן, אַבער גורלדיק דעטערמינירנדיקן מזוג גליות ! דאָ גייט מער ווי וועגן ליטעראַטור. די ליטעראַטור איז דאָ אפּשר איינס פון די מיטלען, אַ טיילמיטל צו אינטעגרירן דעם נוסח אשכנז, זיינע בעסטע פּאַ-זיטיווע עלעמענטן אינעם נייעם נוסח, וואָס קומט בהדרגדיק אויף אין ישראל. דער נוסח, וואָס וועדליק מיין איבערצייגונג, וועט עס זיין נישט סתם נוסח ספרד, נאָר אַ סינטעזע צווישן ביידן פּלוס נאָך עפעס נייע, עפעס אַנדערש, אַריגינעלס, ספּעציי-פּיש ישראליקס. די השפּעה פון איבערזעצונגען אויף עברית איז דאָך אַ טאַפּלטע : דירעקט אויף די לייענערס ; און אומדירעקט דורכן פּאַרמיטל פון דער העברעישער ליטעראַטור. די צייט ווען די מייסטן עברית-שרייבערס אין ישראל האָבן געהערט

צום צווייטשפראכיקן דור, וואָס האָט געקענט יידיש און יידיש-ליטעראַטור, גייט דאָך ביסלעכווייז פאַרביי. די נייע העברעישע ליטעראַטור, באַהערשט אַלץ מער דורך יונגע, שטייט אונטער אַ שטאַרקער אויסלעבדישער, קודם-כל אַנגלאַ-זאַקסי-שער השפעה. פאַרשטאַרקן די השפעות פון דער יידיש-ליטעראַטור דורך אַ מאַסע פון גוטע, הויך-קוואַליפיצירטע איבערזעצונגען קאָן זיין אַ רעלאַטיוו וויכטיקער פאַקטאָר אינעם גאַנג פון דער עברית-ליטעראַטור ובכן פאַרן גייסטיקן דרך אין ישראל בכלל.

היינו הך דאָס איבערזעצן פון עברית אויף יידיש. אויב בנוגע אַנדערע שפראַכן קאָן מען נאָך פרעגן: צו וואָס? פאַר וועמען? איז אין דעם פאַל און וואָס שייך ישראל, די תשובה אַן אומאַפּרעגלעכע. אַפילו דאָס ריין אוטיליטאַרע, ביי איבערזעצונגען פון אַנדערע שפראַכן גישט אַזוי קאַנטיק, איז דאָ אַפּנוואַר און באַשימפּערלעך. כ'מיון, ס'וועט נישט זיין קיין טעות צו זאָגן, אַז אַ טייל פון די, וואָס לעבן זיך אויס אויף יידיש אין ישראל, כ'ווייס נישט צי אַ גרעסערער אַדער אַ קלענערער, אויב זיי זענען אַפילו מסוגל צו ליענען אַ העברעישע צייטונג, איז אַבער די עברית-ליטעראַטור בכלל און די מאַדערנע בפרט אין אַריגינאַל פאַר זיי נישט צוגענגלעך. אַוודאי קאָן מען זאָגן, אַז דאָס איז נוגע בלויז דעם עלטערן טייל. אַבער דאָס איז נישט קיין טענה. עס בלייבט, אַז אַן איבערזעצונגען אויף יידיש לעבט, הייסט עס, אַ באַשטימטער טייל פון דער ישראל-געזעלשאַפט אין אַ מין אינאַלאַציע. און דאָס איז אַ פּראַבלעם, כ'ווייס נישט, צי אַ גרעסערער, צי אַ קלע-נערער, נישט בלויז פון זיי נאָר פון דער גאַנצער געזעלשאַפט, פון דער מחיצה צווישן די דורות און צווישן די עדות. איבערזעצונגען אַליין קאַנען אים, פאַר-שטייט זיך, נישט באַשיידן, אַבער צוהעלפן צו זיין באַשייד — אפשר.

פאַר די יידיש-לייענערס אין די תפוצות שטייט דער פּראַבלעם נאָך שאַר-פער. דאָס דאַרף מען דאָך נישט באַווייזן. ווי פאַרבונדן דאָס רוב יידן שפירן זיך נישט מיט ישראל, די ישראלדיקע ליטעראַטור בלייבט זיי מייסטנס אומבאַקאַנט און פרעמד. איבערזעצונגען קאַנען אַ סך מיטהעלפן צו פאַרשטאַרקן דעם גייסטיקן בונד צווישן ישראל און די תפוצות.

און לוסף — איבערזעצונגען אין ביידע ריכטונגען זענען אַן אומבאַדינגט גיי-טיקער עלעמענט פאַרן קעגנזייטיקן גייסטיקן און שאַפּערישן פאַרבינד און באַ-ווייך צווישן די יידיש- און עברית-שרייבערס ובכן פאַרן ווייטערדיקן אַנטוויקל פון אונדזער צווייטשפראַכיקער ליטעראַטור לטובת ביידן; פאַר איר כאַראַקטער און ריכטונג; פאַר איר צווישנאַנאַנדיקער דערנענטערונג צי דערווייטערונג.

דער הכרח פון אונדזער געשיכטע, וואָס האָט געמאַכט פון אינטימירידישע איבערזעצונגען אַזאַ ליכטיקן גורם, איז מיטן אויפקום פון מדינת ישראל נישט פאַרשווינדן. ער האָט בלויז באַקומען אַן אַנדערן פאַרויסצייכן און נאָך העכערע פאַרמען. אין דעם באַשטייט, לפי ענית דעתי, די נאַציאָנאַלע עובדה פון איבער-זעצן צווישן עברית און יידיש.

די פראבלעמען פון אַט דער עוברה זענען פון גרויסן אינטערעס פאַר טעאַ-
 רעטיקער און פראַקטיקער פון איבערזעצונג און פאַר לינגוויסטן בכלל. דאָס פאַר-
 העלטעניש צווישן אויסגאַנג- און אַנקום-שפראַך ביי יידיש-עברית איז נישט און
 קאָן נישט זיין דאָס זעלבע ווי ביי יידיש און אַנדערע, פּרעמדע שפראַכן. יידיש
 און עברית זענען טאַקע זייער פאַרשידענע, פון לגמרי אַנדערן שורש, אָבער גע-
 שאַפן דורכן זעלביקן פאַלק, וועמענס גייסט זיי ביידע האָבן פון זייער זייט פאַסאַ-
 נירט און מאַדיפּיצירט. יעדע איז טאַקע אַ באַזונדערער אופן אויפצובויען אַ וועלט.
 נאָר אין דעם פאַל איז עס דער זעלביקער אַרכיטעקטאַר אין פאַרשידענע, גרונט-
 פאַרשידענע סיטואַציעס. אַזוי אַרום זענען זיי ווי שטאַקן פון איין און דעם זעלביקן
 בנין. אויף די טרעפּ צווישן זיי האָט קיין מאָל נישט אויפגעהערט אַ כסדרדיק
 אַרויף- און אַראַפּגיין, אַ לעבעדיקע קאָמוניקאַציע. דער צווייטער שטאַק איז טאַקע
 געווען געבויט צום גרעסטן טייל פון אַן אַנדערן מאַטעריאַל, אָבער אין זיין סטיל
 זענען תמיד געווען בולט גרונטשטריכן פון ביידן...

ס'איז אַוודאי פאַרכאַפּנדיק אינטערעסאַנט נאָכצוגיין די מאַדיפּיקאַציעס, וואָס
 דאָס כסדרדיקע קאָמוניקירן האָט געהאַט אַרויסגערופן ביי איטלעכן פון די צוויי
 לשונות און אין דער פּסיכאָלאָגיע פון זייערע באַנוצערס אינעם גאַנג פון די דורות.
 צו מאָל פּלעגן זיי זיך טרעפּן אַפּטער, צו מאָל זיך אַ ביסל אַפּפּרעמדן, אַפּילו פּרווון
 פון צייט צו צייט שפּילן אַ ברוגז. נאָר לאַנג אָנהאַלטן האָט עס נישט געקאַנט. נישט
 אומזיסט האָט יידיש, הגם אַרומגעוואַקסן מיט אייגענעם לייב, געטראָגן תמיד אין
 זיך אַ לשון-קודשדיקן ריפּ, וואָס האָט געקערעוועט זיין געשטאַלט. ביי אַזאַ אינטי-
 מען צוזאַמענלעבן האָט איינער אויפן צווייטן אַפּגעפאַרבן, דעם אַנדערן און זיך
 גופא כסדר פאַרוואַנדלט. יידיש האָט אינעם שטרענגן, פייערלעך-הייליקן לשון
 פון די כוהנים און נביאים אַריינגעטראָגן היימישקייט און פאַלקישקייט; און לשון-
 קודש אין יידיש — דערהויבנקייט און נשמה יתירה. אוריאַל ווינרייך האָט טרעפּ-
 לעך באַשריבן דעם פענאַמען, ווען צוויי לשונות זענען אין קאַנטאַקט אין דער
 נאַכאַנאַנדיקער פראַקטיק פון זעלביקן מענטשן. מען געפינט אין זיין לשון אַפּ-
 נייגן פון די נאַרמעס פון ביידן. אַזעלכע אינטערפּערענצן, זאַגט ווינרייך, טרעפּן
 זיך תמיד ביים אינדיווידועלן ריידער אין אַלע שפראַכן. מכל שכן דאָ, וווּ ס'האַט
 זיך געהאַנדלט וועגן אַ ספּעציפּיש יידישן, היסטאָריש באַדינגטן דויערנדיקן פע-
 נאַמען אין אונדזער דורותדיקן שאַפן, וואָס אונטערשיידט זיך פּרינציפּיעל פון
 געוויינלעכן בילינגוויזם. דער רעזולטאַט האָט געמוזט זיין נישט אַפּנייג פון דער
 נאַרמע, אלא אַ נייע נאַרמע ביי ביידן. מען האָט אַגב אים שוין גוט אויסגעפאַרשט
 אין שייכות מיטן יחיד במיבודיקן און יסודותדיקן פענאַמען פון דער צוויי — און
 צו מאָל אַפּילו דריישפראַכערישער שאַפּערישקייט (מיטן טראַפּ טאַקע אויף שאַ-
 פערישקייט) פון די מייסטן גרויסע שרייבערס אונדזערע, די גרונטלייגערס פון
 דער נייער סיי העברעיִשער און סיי יידישער ליטעראַטור. זיי אַלע האָבן וועדליק

דעם באקאנטן און אָפּט ציטירטן זאָג פון מענדעלע „געאַטעמט דורך ביידע נאָז-
לעכער“ (און נאָך אַ מין אָטעמען!) אין זייערע אַריגינעלע שאַפּונגען און אין
זייערע זעלבסאיבערזעצונגען. אין דער אמתן דאַרף מען זאָגן „איבערבאַשאַפּן“,
פּראָדוקט פון אַ סובטילן אייגנדיקן פּאַראַלעליזם, לחלוטין, פּרינציפּיעל אַן אַג-
דערן ווי ביי יענע זעלטענע שרייבערס אין אַנדערע ליטעראַטורן, וואָס האָבן אין
אַ געוויסער מאָס און אין פּאַרהעלטנישמעסיק ענגע גרענעצן געקאָנט שאַפּן אין
צוויי שפּראַכן. נאָך מער: אפשר איז טאַקע אַט די צוויי שפּראַכיקייט געווען איינע
פון די גרונט-הנחות פאַר זייער טאָונג און אויפטו. (זע למשל ביי ביאַליקן די
תּנכיש-גביאישע שפּראַך אין „דאָס לעצטע וואָרט“ און דעם פּאַלקסטימלעך-פּאַ-
מילערן לשון אין „שירי עם“). ווי ווייט די שפּראַכן זאָלן נישט זיין פון אַנאַנדער,
עס גייט תּמיד וועגן פּאַרשידענע עלעמענטן און סיטואַציעס פון איין און דער
זעלביקער וועלט. נישט וועגן צוויי שפּיגלען, אלא וועגן איין טאָפּלשפּיגל, וווּ דאָס
בילד-אַפּבילד איינס און אומגעטיילט דערשיינט איינציטיק אויף צוויי פּלאַכן.

אין ישראל זענען ביידע לשונות מיט איין מאָל אַראַפּ אין גאַס און האָבן זיך
גענומען צו גלייכע עסקים. די קאַרעלאַציעס צווישן טראַכטן, רייזן און שרייבן,
ווי אויך דער אויבן באַשריבענער פענאַמען פון צוויי שפּראַכיקייט ביי אַ יחיד זענען
דאָ פּלוצעם אויסגעוואַקסן צום פּראַבלעם פון אַ טאַג-טעגלעכער כוללדיקער קאַ-
מוניקאַציע פון אַ גרופּע. און דערצו נאָך צווישן צוויי לשונות, וואָס איטלעכער
פון זיי איז אין אַ געוויסער מאָס אַ פּראָדוקט פונעם זעלביקן באַנעם און האָט פון
זיין זייט אַ חלק אין זיין געשטאַלטיקונג. מיר דוכט זיך, אַז דאָס ברייטערט נאָך
ווייטער אויס דעם וויינירייכישן פּאַסטולאַט און שאַפט אַ ספּעציפּישע סיטואַציע
נישט בלויז אינעם געשריפט, אין דער ליטעראַטור בכלל און אין דער איבערזע-
צערישער ליטעראַטור בפרט. יידיש און עברית בייזן זיך אַלץ אָפטער און ראַדי-
קאַלער מיט די ערטער פון אַ גערעדטער און אַ געשריבענער שפּראַך, אַרויסרופּנדיק
אין דער ליטעראַטור און באַזונדערס אין דער איבערזעצונג אַ גאַנצע ריי פון נישט
זעלטן דיאַמעטראַל היפּוכדיקע טענדענצן. בפרט ביי אַ שפּראַך אין אַזאַ אייליקער
טראַנספּאַראַמאַציע און כּסדרדיקן ווערן און גיי-ווערן ווי עברית, וואָס באַשטייט
וועדליק דעם זאָג פון עמוס עוז, „צו העלפט פון אַ האַרטן פעלדו און צו העלפט פון
אַ באַוועגלעכן זאַמד“. אין יידיש האָבן מיר פּאַראַלעלע נאָר קאַפּויערדיקע באַוועגן:
פון איין זייט ווערט עס אַלץ מער אַ סטיליזירטער שרייבערישער לשון; פון דער
אַנדערער — נעמט אויף דאָס ליטעראַרישע ישראל-יידיש ביי אַ ריי שרייבערס אַלץ
מער און מער דעם קאַלאַריט פונעם לאַנד און פון זיין גאַנצן פּאַלק אין זיין פּיל-
פּנימדיקייט און פּאַראַנדערשטקייט: אונטער נייע הימלען, אָבער אויף זיין אַלטער
ערד. אויף זיין אַלטער ערד טאַקע, אָבער אונטער נייע הימלען.

די אינטערפּערזעצונג, סיי פּאַרמירנדיקע, סיי דעפּאַרמירנדיקע, ווירקן, נאַטיר-
לעך, ביים איבערזעצן צווישן יידיש און עברית אויף זייער אַן אייגנדיקן אופּן.
אַ טיפּישער ביישפּיל, וואָס כּהאַב אָפּט געהערט פון איבערזעצערס, דאָס אַריבער-

טראַגן אויף עברית דעם לשון-קודשדיקן קאמפאָנענט אין יידיש. טשיקאָווע איז, ווי זעט עס אויס אינעם אומגעקערטן פּאַל. צ"ב ביים איבערזעצן אויף יידיש דעם גזעם העברעישן סלענג. אָט איז גאָר לעצטנס אויפגעקומען אַ דיסקוסיע, ווי אַזוי זאָל מען היינט איבערזעצן שלום-עליכמען, וואָס איז דאָך כּוּלּוּ, „גערעדטע שפּראַך“? אינעם עברית דעם געשריבענעם פון זיין צייט, צי אינעם גערעדטן פון אונזערער ? און ווי אַזוי זאָל מען איבערזעצן דעם צברישן עברית ? אינעם גערעדטן יידיש פון אַמאָל מיט זיין גאַנצער רייכער אידיאָמאַטיק ? צי אינעם סטיליזירטן פון אַ טייל יידישע שרייבערס היינט ? מען זעט תּיכּף, אַז מיר האָבן דאָ צו טאָן מיט אַ סך אַ ברייטערן איבערזעצערשישן פּראָבלעם : ווי אַזוי איבערזעצן אויף יידיש דאָס טיפּישע גערייד פון יידן, וואָס טראַכטן און ריידן אָבער ניט יידיש. הכלל מיר האָבן דאָ אַ ספּעציפּישע פּראָבלעמאַטיק, וואָס איז נוגע אָבער די יסודות גופא פון דער איבערזעצערשישער טעאָריע און פּראַקטיק. כּוּוּאַלּט געעצהט אַלע לינגוויסטן, וואָס פּאַרנעמען זיך מיט איבערזעצן-פּראָגן, זיך וואָס גיכער אויסצולערנען עברית און יידיש. ווער ווייסט וואָסערע טשעקאָווע מסקנות זיי וואָלטן געצויגן און אויפֿ-געשטעלט מי יודע וועלכע גייסטרייכע און... מאַדנע טעאָריעס !

נאָר טעאָריעס אַהין, טעאָריעס אַהער — דער רויטער פּאָדעם דורך אַלע מיינע אויספירן, און די אונטערשטע שורה איז : איבערזעצונג = שאַפּונג (הגם פון אַ באַזונדערן מין). הייסט עס, אַלץ הענגט אָפּ פון דער קוואַליטעט, אין לעצטן סך-הכל פונעם איבערזעצערס טאַלאַנט. צום גליק האָבן מיר נאָך טאַקע אין ישראל אינעם תּוּחֹם פון יידיש-עברית נישט ווייניק גלענצנדיקע איבערזעצערס, וואָס זענען נישט בלויז איבערזעצערס, נאָר אין הסכם מיט אונזער טראַדיציע — און דאָס איז פון זייער גרויסן באַטייט ! — צווישןפּראַקטיקע שאַפּערס. און זיי וועלן בלתי ספק נאָך זייער אַ סך אויפּטאָן ביים רעאַליזירן די עובדה, וועמענס דרינגענדיקייט און נאַציאָנאַלע חשיבות ס'איז מיר, האָף איך, געלונגען צו ווייזן.

כּיּקוּם צום סוף פון מיינ לאַנגן לויבגעזאַנג פאַר דער איבערזעצונג. אַוּודאי ווייסן מיר, אַז איבערזעצונגען אַליין וועלן ניט און קאַנען ניט ענטפּערן אויף אַלע שווערע אויסערלעכע און אינעווייניקסטע פּראָבלעמען פון דער יידיש-ליטעראַטור. זיי זענען ניט קיין אוניווערסאַלע סגולה. אָבער זיי זענען, ווי מיר האָט זיך האַפּנטלעך איינגעגעבן צו באַווייזן, אַן אַבסאָלוט נייטיקער און פּרוכטיקער טייל פון איטלע-כער ליטעראַטור און נאָך מער פון דער יידישער צוליבן גאַנצן אויסטערלישן, יחיד במינודיקן פאַרפלעכט אירן. דאָ באַקומט די ליטעראַרישע טואונג איר נאַציאָנאַלן אויסמעסט ; די הנאה פון שאַפּן — גרונטבאַדינג פון יעדער קינסטלערישער, במילא אויך איבערזעצערשישער הצלחה — שרייבט זיך אַריין אין אַ העכערער און כוללדיקער גאַנצקייט. סוף כל סוף איז דאָך איבערזעצן ליטעראַטור איינער פון די אַספּעקטן פון אַ סך אַ ברייטערן פּראָבלעם : אויב איטלעכע שפּראַך איז אַ „וועלט

מיט וועלטעלעך, איז די ליטעראטור פארבינד און קאמוניקאציע צווישן זיי. דורך דעם גופא באשיידט זי, צום טייל לכל הפחות, די אַנטינאַמיע צווישן נאַציאָנאַלן און אוניווערסאַלן אין אַ העכערן צוזאַמענווירק. די מעגלעכקייט גופא די שפראַכ- לעכע יצירה, ד"ה דאָס סאַמע שבסאַמע נאַציאָנאַלע און ספעציפישע אַריבערצו- טראַגן אין אַ צווייטער ספערע איז דאָך דער אויסדרוק פון אַ צד השווה שבינם, ד"ה פונעם אוניווערסאַלן טאַקע. צי איז גישט אין דעם אַ מאָל דער זינען אויך פון דער אגדתא איבערן תרגום השבעים, וואָס דערציילט, ווי אַלע איבערזעצערס, אַפגע- טיילט און איזאָלירט פונאַנאַנדער, זענען געקומען צום זעלביקן אויסדרוק ?

זינט דעמאָלט און ביז היינט, 2000 יאָר שפעטער. זענען די איבערזעצערס טאַקע גישט געקומען צום זעלביקן אויסדרוק. פאַרקערט — די מעגלעכקייט צו איבערזעצן דעם זעלביקן טעקסט אויף ווער ווייסט וויפל אופנים איז דאָך דער גרונט-פענאַ- מען פון אונדזער טואונג בכלל. אָבער איטלעכער איבערזעצער זוכט מיטן זעלביקן גישט-געשטילטן לעכצנדיקן דראַג, מיטן זעלביקן געפיל פון אַ „מוז“, צווישן די אַנצאַליקע ווערטער תמיד אַט דאָס איינציקע, איינמאַליקע, אומפאַרבייטלעכע וואָרט. אַזוי שטייט אונדזער איבערזעצערישע טואונג סיי וואָס שייך צו אירע אי- בעווייניקסטע פראַבלעמען, סיי צו איר נאַציאָנאַלער עובדה תמיד אונטערן צייכן פון די זיבעציק, די עלטסטע און ערשטע איבערזעצערס אונדזערע. זאָל זייער זכות אונדז ביישטיין אין אונדזער אַרבעט. היינט און מאָרגן. כן יהי רצון !

די קאמיסיע וועגן יידיש טעאטער

פאָרזיצער: מ. צאַנין, וויצע-פּאַרזיצערס: מאיר מעלמאַן,
יצחק בראַט, שמעון פינקעל, עקספּערטן: שמעון דזשיגאַן,
יאָשאַ שער, פייוול זיגעלבוים און אַ גרויסע צאַל צוקאַפּ-
טירטע מיטגלידער פון צווישן די דעלעגאַטן, האָבן אויס-
געהערט דעם רעפּעראַט פון ישראל בעקער.

ישראל בעקער (ישראל)

אַקטועלע פּראָבלעמען פון יידישן טעאטער

חשובער פּאַרזיצער פריינד מרדכי צאַנין, טייערע דעלעגאַטן פון גאָר דער
וועלט און טייערע חברים.

ס'איז אַרױפּגעלייגט געוואָרן אויף מיר די אויפגאַבע צו האַלטן אַ קורצן רע-
פּעראַט אויף דער טעמע „יידיש טעאטער“. יאָרן לאַנג וואָרט מען אויפן וואָרט פון
יידישן שוישפּילער און טעאטער-מענטש. מען וואָרט מיט אַ האַרצקלאַפּן אויף דער
רגע ווען דער יידישער טעאטער-מענטש וועט אָנהייבן רעדן נישט מיט ווערטער
פון ביכלעך, נישט פון פיעסן, נישט פון אויסגעלערנטע ראָלן נאָר פון זיך. וועגן זיינע
קונסט-דאגות, ווייען און פריידן. אַז דער יידישער שוישפּילער זאָל דערציילן וואָס
עס דריקט אים און וואָס מאַכט וואַכעדיק זיין שבת. יידישע טעאטער-מענטשן טוען
עס צווישן זיך, בום קאַפּע-טיש, מערסטנטייל ביי זיין אייגענעם טישל און דאָרט,
שמועסן, פון איינעם מיטן אַנדערן, וועגן אַנטווישונגען, וועגן אַראַפּגעלאָזטע הענט,
האַפּענונגסלאָזיקייט, אַ רבּנן קדיש... היינט רעדן מיר נישט צווישן זיך... מיר רעדן,
קען מען זאָגן, צו דער גאַנצער יידישער וועלט. מיר רעדן היינט וועגן די סיבות
פון קריזיס און צוואַמענברוך פון יידישן טעאטער און פון טעאטער ביי יידן.

חברים, דאָס יידישע טעאטער אין דער ברייטער וועלט געפינט זיך אין אַ
גסיסה-געראַנגל און ס'איז אַן ערנסטע סכּנה אַז איינס פון די הערלעכסטע קאַפּיט-
לען אין אונדזער קולטור זאָל בקרוב טאַטאַל אַפּגעמעקט ווערן. ווונדערלעכע טעא-
טער-אינסטיטוציעס, אַנסאַמבלען וואָס האָבן פאַרשאַפט פרייד און שטאַלץ די
יידישע ישובים אין גאָר דער וועלט, זענען נעלם געוואָרן. אַ גרויסע צאַל קינסטלערס,
שעפּער אויפן טעאטער-געביט, ווי דראַמאַטורגן, רעזשיסערן, שוישפּילערס, מוזיק-
קערס, זינגערס, מאַלער — זענען אַוועק פון אונדז. ברייטע יידישע מאַסן פאַר ווע-
מען דאָס יידישע טעאטער איז געווען אַלעמאַל אַ בריק און אַן אויסדרוקס-מיטל
פאַר זייער נאַציאָנאַלער אייגנטימלעכקייט האָבן זיך דערווייטערט פון יידישקייט

און זייער נאנטקייט צו יידיש לשון ווערט אלץ קלענער און קלענער. די ליקוידאָ-ציע פון אַ יידישן טעאָטער איז אין אַ סך פּאַלן אַ צייכן פון אַ כסדרדיקער איינגע-שרומפּנקייט אין דער טעטיקייט פון יידישע קהילות און יידיש לעבן פון די יידן אין אַלע לענדער.

100 יאָר יידיש טעאָטער. פון 1876 ביז היינט. לאַמיר עס צעטיילן אין דרייען. פון 1876 ביז 1917. פון 1918 ביז 1940-1945 און פון דאָן ביז היינט. די ערשטע תקופה — אברהם גאַלדפּאָדען און זיין פּיאָנערישער וועג. דער רעפּאַרמאַטאָר פון יידישן טעאָטער יעקב גאַרדין און זיין ביישטייער פאַר דער אַנטוויקלונג פון טעאָטער; די בשורה וואָס עס האָט געטראָגן מיט זיך די מאַמע פון יידישן טעאָטער אסתר רחל קאַמינסקאַ, די דריי גרויסע אָנהייבערס און מיט זיי הונדערטער און הונדערטער שוישפּילערס אין דער גאַרער וועלט זענען געווען די אָנזאָערס און פּאַנען-טרעגערס פון דעם אָנהייב. אין די יאָרן שפּאַנט דאָס יידישע טעאָטער זיינע ערשטע טריט נאָך דעם, ווי ס'איז אים געלונגען צו באַפּרייען פון פאַרבאַטן און עקסצעסן אין וועלכע ער האָט געלעבט.

די יאָרן 1918—1940 קאָנען פּטריעכנט ווערן פאַר דעם גלאַנץ-פּעריאָד אין דער געשיכטע פון אַנטוויקלונג פון טעאָטער ביי יידן. אויף אַ ווונדערלעכן אופּן שטייען אויף דאָן די ווילנער טרופּע, די הבימה, דער מאַסקווער גאַסעט, דער וויקס, מאַריס שוואַרצס קונסט-טעאָטער, שפּעטער דער יונג-טעאָטער, אַראַראַט, די איפּט-טעאָטערן, פּריער נאָך די פּאַלקסבינע אין ניו-יאָרק, שטערנבערגס טעאָטער אין רומעניע און נאָך פּיל, פּיל אַנדערע וועלכע האָבן אַן שום צווייפּל דערווייז אָז די יידישע טעאָטער-קונסט איז דערגאַנגען צו זעלטענע קינסטלערישע דערגרייכונגען. דאָס איז געווען די תקופה פון זוכענישן נאָך אייגענע יידישע טעאָטראַלע אויס-דרוקס-פּאַרמען און אַ ווילן צו פאַרוואַנדלען זיי אין אַ נחלת הכלל. דאָס אַלץ, פאַר גרויסע יידישע פּאַלקס-מאַסן וועלכע האָבן פאַרוויילנדיק זיך אין טעאָטער, גע-שעפט וויסן מיט דער הילף פון און דורך דער יידישער טעאָטער-קונסט.

אַט דער אומגעוויינלעכער אַנטוויקלונגס שוונג איז איבערגעהאַקט געוואָרן דורכן חורבן וואָס איז געקומען אויפן יידישן פּאַלק אין אייראָפּע. זעקס מיליאָנען יידישע קרבנות פון דער נאַצי-תקופה פון איין זייט און די אכזריותדיק בייזוויליקע ליקוידאַציע פון יידישע קולטור-אינסטיטוציעס און מיט זיי די שרייבערס און קינסטלערס, פאַרשערס און וויסנשאַפּטלערס אין ראַטנפאַרבאַנד האָבן איבערגע-לאָזט די שרעקלעכסטע השפּעה אויף דעם יידישן קולטור לעבן אין דער גאַנ-צער וועלט.

אין וואָס איז געלעגן באַהאַלטן דער ווונדערלעכער כוח פון דער טעאָטער-תקופה? דאָס איז געווען אַ צייט פון אַמתן יידישן טעאָטער מיט זיינע אַלע שאַטי-רונגען. דאָס איז געווען אַ טעאָטער-תקופה מיט אַ רוקן-ביי. מיט אַ וועלט-אַנ-שוואונג. דאָס טעאָטער האָט געצויגן זיין ערשטע ניקה פון דער יידישער אמונה און

האָט זיך אַנטוויקלט פאַר יידיש-גייסטיקע אייביקייטן און נישט נאָר פאַר אַרטיקע צופעליקייטן.

מיר שטייען ביון היינטיקן טאָג איבערראַשט פאַר דער אינטואַטיווער געניאַ-ליטעט פון פּאָטער פון יידישן טעאַטער אברהם גאַלדפּאָדען. ס'איז צו באַוונדערן דעם גאַלדפּאָדען-אויפטו וועלכער איז פול מיט עכטע און טיפע באַגריפן אין טעאַ-טער-קונסט. גאַלדפּאָדען איז דער ווילן צו פירן דאָס יידישע טעאַטער אויף אַ ברייטן קינסטלערישן וועג, אַ וועג פון גרויסע פאַרמען און טיפן אינהאַלט. „שולמית“ און „בר-כוכבא“, „די כישופמאַכעריין“ און די קוני-לעמלעך זענען קינסטלערישע טעאַטראַלע רעבוסן, פול אַנגעשטאַפט מיט יידישער לעגענדע און אינהאַלטן וואָס בליצן אויף ביי דער באַרירונג פון רעזשיסאָר און שוישפילער. אַן שום ספק עקזיסטירט אַן אייגנאַרטיקע אַריגינעלע יידישע טעאַטראַלישקייט. זי איז דאָ אין יידישן לעבן און קינסטלער. מיט אַ חוש פאַר מאָס און וואָג ווייסן זיי צו געפינען. גאַלדפּאָדען האָט זיי נישט געזוכט אין גאַסן-געטומל, ער איז אַוועק צום אמתן קוואַל, צו דער יידישער אמונה, דאָרט האָט ער געפילט אַ דערהויבנקייט, אמתע באַהעפטונג און ווען איך רעד פון יידישער טעאַטראַלישקייט זאָלט איר מיך חס ושלום נישט באַשולדיקן אין שמאַלקעפּלדיקייט. מיטן אַרויפפירן אויף דער בינע טליתים, מזוזות און אתרוגים מאַכט מען נאָך נישט קיין יידישע טעאַטער-קונסט.

טעאַטער-קונסט דאַרף מען זוכן אין דער טיף. ריכטיק... אין די אַלטע בתי מדרשים. דאָרט ליגן אונדזערע וואַרצלען, דאָרט הערן מיר דעם אָטעם פון יידיש-קייט. דאָרט ליגט דער יידישער זשעסט, דער עכטער יידישער ניגון. נישט די גאַסן-גרויקייט נאָר די וועלט פון יידישער לעגענדע איז דער קוואַל פון אונדזער שאַפן. דאָס האָט געזוכט די „הבימה“, די „ווילנער טרופע“, דער וויקט. דאָס האָט געזוכט דער גרעסטער גאון פון יידישן טעאַטער-לעבן י. ל. פּרץ.

ווער ס'האַט נאָר אין זיך כוח זיך קעגנשטעלן און באַקעמפן די פאַרלאַקונג-גען פון נאַכמאַכעריי און כלומרשטן אינטערנאַציאָנאַליזם דערנענטערט זיך צו די עכטע יידישע קינסטלערישע אמתן.

צעזוייט און צעשפּרייט איז דאָס פאַלק איבער אַלע זיבן ימען. די שארית הפליטה האָט געפונען פאַר זיך אַ מקום מקלט און אַלט איינגעזעסענע יידישע ישובים אין דער וועלט און איבערהויפט אין מדינת ישראל. יידן האָבן אַלע מאָל געזוכט זייער טעאַטער אין די נייע מקומות. די טעטיקייט פון דראַמאַטישע קרייזן איז אַן שום ספק אַ באַווייזן פון דער פאַלקס בענקעניש צו טעאַטער קונסט. זיי ווילן טעאַטער און האָבן ליבן טעאַטער.

אַבער עס שטעלט זיך די פּראַגע, ווי געשיקט זיך דאָס, אַז אַנגלענענדיק זיך אויף די פלייצעס פון אַזאַ פאַלקס-ווילן האָט דאָס יידישע טעאַטער נאָכן חורבן אייראָפע פאַרלוירן זיין גלייכגעוויכט און האָט נישט קיין ממשותדיקע עקזיסטענץ מער, איז קיין מאָל נישט זיכער מיט זיין קיום? וווּ איז אַהינגעקומען דער ענטוואַיאָם און

ברען פון זיינע ערשטע צוויי תקופות ? פארוואס איז ער אזוי פארמסחרט און אויף דער נידעריקסטער שטופע ? פארוואס איז ער געווארן אזוי גרוי און פרימיטיוו, עם הארציש ? ווי איז עס געקומען אז יידישע טעאטער-קונסט איז אזוי אפגעשטאנען פון אלע אנדערע פאלקס-אויפטוען און ווייט פון נאציאנאלע זוכענישן און פריידן ? דאס יידישע טעאטער האט נישט מער קיין רעוואלוציאנערע פערזענלעכקייט, דאס יידישע טעאטער האט נישט קיין קינסטלערישע אידעע און א טעאטער-קולטור וואס פארמאגט נישט קיין פערזענלעכקייטן און איז נישט באהויכט פון אידעען איז א קינדערלאזע טעאטער-קולטור. און מיטן אפשטארבן פון איצטיקן דור וועט ער נישט האבן נאך זיך קיין יורש, קיין נאמען.

און איך זאג דאס אויף אלץ וואס טוט זיך אין אונדזער יידישן לעבן אויף דעם געביט. אלץ איז איינגעשלאסן אין דעם מצב, אויך דאס טעאטער אויף עברית. אלע צוזאמען... איין סך הכל. אזוי פיל פעיקע מענטשן אין יידישן און העברעישן טעאטער און אמתע קינסטלער אזוי ווייניק.

אן אמתער קינסטלער איז און וועט זיך נישט מקריב זיין פאר סתם אבסטרקטע אידעען. וווּ האט איר געזען אן אמתן קינסטלער וואס שלאגט זיך סתם ווייל ער האט ליב געשלעגן ? אמתע קינסטלער ליידן נאר דאן ווען זיי קאנען נישט זיין קיין אנדערע ווי זיי אליין.

נייע אידעען און צוגאנגען ווערן נישט באגענט מיט אפלאדיסמענטן. ס'איז נישט לייכט צעברעכן אלטע געטער און אוועקשטעלן אויף זייער ארט א נייעם, האב איך געלערנט ביי מוקדוני — איינעם פון אונדזערע טיפסטע יידישע טעאטער-קענער.

ער זאגט : „קינסטלער סתם עקזיסטירן נישט. זיי קענען נאר אויסוואקסן פון א קאנקרעטער סביבה פון א פאלק, אן אמתער קינסטלער קאן נישט פארלייקענען זיין קינסטלערישן איך און דינען עבודה זרה“.

מיר זעען עס אזוי באשיינפערלעך אין דער ליטעראטור, מאלעריי, ביי די אומות העולם... און ביי אונדז ? ביי יידן ? היינט צו טאג ? א יידישער שוישפילער שפילט היינט יידיש, העברעיש און מארגן גיט ער א פארדריי דעם דאשעק און ווערט א דייטשער שוישפילער, אן ענגלישער, א טערקישער... ווי לייכט איז עס איבערשפרינגען פון תל-אביב קיין מינכען, פון חיפה קיין טשיטשעסטער אדער טאראנטא און דערווייזן דער וועלט דעם גוואלטהאונעם קונסט... איך קען אויך !

כ'מיי, אז כ'האב אין גאנצן נישט איבערגעפערט און איבערגעזאלצן, מאלנדיק מיט טונקעלע פארבן אונדזער היינטיקע ווירקלעכקייט. אזוי איז עס ביי אונדז. אומעטום, אויף דער גאנצער וועלט און אין מדינת ישראל.

ביי דער זייט פון דעם גרעסטן ווונדער פון אונדזער תקופה — דאס אויפשטיין פון דער מדינת ישראל, מיט איר אנטוויקלונג און וואקס אין אלע שטחים, פרווון איינצעלנע יידישע טעאטער-קינסטלער ווייטער ציען דאס דינע פעדימל פון עקזיס-

טענן פון יידישן טעאטער. זיי טוען עס מיט איבערמענטשלעכע באַמיונגען. יידישע אַקטיאָרן האָבן ווידער גענומען דעם וואַנדער־שטעקן אין האַנט און גייען פון איין יידישן ישוב צום אַנדערן. די איינציקע און ווייניקע ערטער פון כמעט סיסטעמאַ־טישער טעאטער־טעטיקייט, וועלכע קענען דינען ווי אַ באַווייז פון מסירת־בפשדיקן קעגנשטעלן זיך דעם פאַקט פון אויפהערן עקזיסטירן זענען, די היברו עקטאָרס יוניאָן אין ניו־יאָרק, די פּאַלקסבינע, דאָס יידישע נאַציאָנאַלע פּאַלקס־טעאטער אין בוענאָס־איירעס, די „קדימה“־געזעלשאַפט אין מעלבורן, דאָס יידישע מלוכה־טעאטער אין בוקאַרעשט. באַדויערנסווערט און טרויעריק איז דער פאַקט וואָס אַזעלכע גרויסע יידישע טעאטער־שעפּער ווי קאַמינסקאַ, בולאַוו און דזשיגאַן שטייען אַליין, איינזאַם אין שווערן און פאַרצווייפלטן קאַמף פאַר יידישער טעאטער־קונסט.

און נאָך באַדויערנדיקער איז דער פאַקט, אַז מען קוקט מיט אַ געוויסן גלייכ־גילט אויף דעם שקיעה־פּראָצעס, וואָס קומט אַלץ שנעלער און שנעלער. יידישע טעאטער־קינסטלער זענען לעצטע מאַהיקאַנער.

מיר לעבן איצט אין אַ מאַדנער צייט. עפעס ווייסן מיר נישט גענוי, ווי גיט מען זיך מיט איר אָן עצה. וואָס פאַר אַ פנים האָט געדאַרפט האָבן אונדזער טעאטער־קולטור נאָך דעם וואָס עס איז מיט אונדז געשען ? וועלן מיר געפינען פאַרמען און ווערטער זיך אויסצודריקן אין אַ תקופה וואָס פון איין זייט ליגט אויף איר דער שאַטן פון אומקום און חורבן און פון דער צווייטער זייט דאָס ליכט פון ווונדערלעכן אויפ־קום פון מדינת ישראל ? וואָס פאַראַ אויפגאַבן האָט געדאַרפט נעמען אויף זיך דאָס יידישע טעאטער ? וואָס האָט געדאַרפט זיין זיין רעפּערטואַר־פּאַליטיק, ווי אַזוי האָט מען געדאַרפט היינט שפּילן טעאטער ? אַנשטאַט געפינען און געבן אַ קלאַרע און דרייטע תשובה אויף דעם פּראָבלעם, האָבן מיר דערלעבט אַ מאַסיוון אַנטלויפן און אַוועקוואַרפן פון אונדזערע קינסטלער אונדזער אייגנס און אַוועקגיין איבער די פּרוכט־גערטנער פון דער וועלט. ס'איז גאַר נישט שווער געווען זיך אויסלערנען די פרעמדע שטיפערייען, פאַרקרימענישן און צעלאַזנקייטן וואָס דער וועלט־טעאטער האָט פאַרגעלייגט פאַר ביליקע פּרייזן. ווי שנעל זענען פאַרטאַכליעוועט געוואָרן באַגריפן ווי געוויסן, גלויבן, יושר, רחמים, מענטשלעכקייט, וועלכע זענען געווען די הויפּט־טעמע פון אונדזער שאַפן. אויפן אַרט פון דעם אַלעם האָבן באַקומען זייער בכבודיקן פּלאַץ דער סקאַנדאַל, די גראַבקייט, דאָס טריפהס, דער ממזרישער אויפטו און שפיצל. די דעוויז איז געוואָרן „מיט וואָס וועלן מיר היינט איבער־ראַשן ?“ און אויב איבערראַשונג איז אַלץ כּשר און געווננטשן. נישטאַ מער קיין גרענעצן און פאַרבאַטן. די צען געבאַטן דאַרפן אויפסניי געשריבן ווערן. מען דאַרף פון זיי אויסמעקן דעם לאַ ! דעם ניין ! און ביי אַזאַ מצב וואָס האָבן יונגע יידן צו זוכן אין יידישן טעאטער ? אַז דער טעאטער ביי די גויים וועט דעם גאַנצן ווירוואַר פון גיבול פּה און אויסגעלאַנסקייט מאַכן בעסער, ראַפינירטער, חוצפהדיקער און אָן איבערבלייבעניש פון מענטשלעכער חרפה.

אַט די ביטערע ווירקלעכקייט האָב איך געזען אַמקלאַרסטן אין דעם פאַריקן

יָאָר ביי מיינע באַזוכן אין די פאַראייניקטע שטאַטן און אין דרום אַמעריקע, מיטאַר- בעטנדיק מיט די יידישע טעאַטער-קאַלעקטיוון וועלכע זעצן פאַר זייער עקזיסטענץ אַ דאַנק דער געזעלשאַפטלעכער שטיצע און שוץ. ווי אַ טעאַטער-מענטש וואָס איז פאַרבונדן מיטן יידישן און העברעישן טעאַטער העכער 45 יאָר און וואָס האָט מיט- געלעבט און געדענקט דעם יידישן טעאַטער אין זיין בלי-פּעריאָד לאַזט עס מיך נישט צורו. אַלע ווייסן מיר וואָס פאַר אַ שווערע קאַנסעקווענצן וועלן זיך אויסוירקן פון דער כמעט האַפענונגסלאָזער סיטואַציע אין וועלכער עס האָבן זיך פאַרפלאַנטערט די יידישע טעאַטער-מענטשן אויף דעם יידישן לעבן אין די פאַרשידענע לענדער און איך בין זיכער אַז אַט די קאַנסעקווענצן וועלן האָבן אַן אויסוירקונג אויף די פאַרבינדונגען פון יידן אין דער וועלט מיט מדינת ישראל.

טעאַטער האָט זיין אייגענע וועלט. עס איז אַן אַנדער וועג ווי דער וועג פון ליטעראַטור, פון דערציונג פון דער מוזיק אָדער מאַלעריי. טעאַטער מוז אַלעם ערשטן זיין טעאַטער און אַלץ וואָס קומט צו צום טעאַטער ווי ליטעראַטור, מוזיק און מאַלעריי מוז זיך אונטערוואַרפן דעם געזעץ פון טעאַטער. דאָס טעאַטער האָט אַ שותף און אַן אים, נאָר אַן אים קען ער נישט עקזיסטירן. דער שותף איז דאָס פּובליקום. אַ בוך קען געדולדיק וואַרטן אויף זיין לייענער, אַ געמעל אויף אַ באַזוכער אין מוזעאום. אַ שוישפּילער אַן פּובליקום איז נישט מער ווי אַ יבשה-קאַמיקער. אַן פּובליקום עקזיסטירט נישט דאָס טעאַטער.

געווען צייטן ווען די ליטעראַטור איז געווען דער איינציקער קינסטלערישער אויסדרוק ביי יידן און איר השפּעה איז דערגאַנגען צו די העכסטע קינסטלערישע שטאַפלען. זייענדיק פאַרבונדן מיט די נאַציאָנאַלע טרוימען און האַפענונגען פונעם פאַלק איז זי געווען דער עסטעטישער אויסדרוק פון אויפלעבונגס חלום. צו וואָס פאַראַ ווקס איז זי דערגאַנגען ווען זי האָט געפונען דאָן איר צווילינגס-ברודער — דעם יידישן בינע-קינסטלער, איר אויסטייטשער, פּאָפּולאַריזאַטאָר און גלייכבאַ- רעכטיקטן יצירה שותף. ווהיזן האָט זי זיך דערקייקלט אונדזער ליטעראַטור וואָס האָט געדאַרפט שטיין אין דער פּאָדערשטער טראַנשיי דינענדיק אַלס וועגווייזער, אַלס אַ מורה נבוכים אין אונדזער תקופה.

מדינת ישראל שטייט היינט אין צענטער פון יידיש לעבן. זי איז דער באַראַ- מעטער פון טרוימען און פאַרצווייפלונג, התלהבות און זאַרגן, נאַציאָנאַלן שטאַלץ און געפאַלנקייט. דאָס איז די עובדה פון אונדזער לעבן נאָכן חורבן. און עס איז די נאַרמאַלסטע זאַך אַז אַלץ וואָס קומט פאַר דאָ, ווירקט אויס זיין השפּעה אויפן לעבן פון יידן אויף דער גאַנצער וועלט. ווי עס ישראלט זיך, אַזוי יידלט זיך. אַלץ וואָס געשעט אין ישראל איז אַ פּאַן, אַ לאַזונג, אַן אַנציענדיקע אידעע, אַלץ וואָס ישראל טוט און וואָס טוט זיך אין ישראל האָט איר באַלדיקן אַפּקלאַנג איף יעדן ווינקל אויף אונדזער ערד-קייילעך און אויב די יידיש-קאַנפּערענץ האָט נישט צופעליק זיך פאַרזאַמלט אין ירושלים — די הויפט-שטאַט פון מדינת ישראל, וועלן און קענען די באַשלוסן, ווונטשן און רעקאַמענדאַציעס וועלכע וועלן אַרויס פון דאַנען דינען

ווי אַ באַלדיקע שטויסקראַפט פאַר טעטיקייטן און מעשים אין דער גאַנצער וועלט. אין זייער טאָג-טעגלעכן קאַמף פאַר עקזיסטענץ און בטחון, לייגנדיק פונדאַמענטן פאַר אַלע געביטן פון ישראלדיקן לעבן דאַרף דאָ געזאָגט ווערן אַז מדינת ישראל און יידן אין ישראל זענען נישט פרעמד די זאַרגן פון די יידן אין די תּפוצות. דאָס וואָס קומט פאַר אין דער יידישער וועלט קלאַפט זיך אָפּ אין די מעמבראַנעס פון נישט פאַרשטאַפטע אויערן און אויף דער הויט פון נישט פאַרהאַרטעוועטע הערצער. נישט איך בין דער וואָס דאַרף צוגעבן צו דעם וואָס עס איז קלאַר אויסגעדריקט געוואָרן דורך וויכטיקע פירער און טוער דאָ אין לאַנד.

איין פאַלק — דאָ און דאַרטן.

נישט קיין קאַמף צווישן לשונות נאַר

אַ שותפות-געפיל פאַר קיום.

אַלץ וואָס ברענגט נוץ און איז קאַנסטרוקטיוו דאַרף און מוז אויסגענוצט ווערן פאַר דער אויפגאַבע פון פאַלקס-קיום. יעדער וואָס קען העלפן און טאָן און וויל העלפן און טאָן איז אונדז אַ קאַמפּס-ברודער — פאַרן זעלבן ציל — קיום פון יידישן פאַלק.

אַ ביסל איז געטאָן געוואָרן אויף דעם געביט וואָס באַשעפטיקט און אינטער-רעסירט אונדז דאָ היינט — אָבער ווייניק! אומעטום ווייניק. און מען האָט געקענט טאָן מער. אָבער עס זענען געווען פרווון, אָנהויבן, מער געלונגענע און ווייניקער. זיי זענען נישט געמאַכט געוואָרן דאָ אין ישראל פון יוצא וועגן. דער נישט געלונג-גענער פרווון מיט אַנדערטהאַלבן יאָר צוריק צו שאַפן אַ יידישן קונסט-טעאַטער אין ישראל געבויט אויף כמעט מלוכהשע יסודות האָט טראָץ זיין דורכפאַל נישט מיד געמאַכט די הענט פון די וואָס ווייסן די נויטווענדיקייטן פון אַזאַ אונטערנעמונג. מדינת ישראל און איר רעגירונג ווילן זען דעם אויפקום און נאַרמאַלע אַנטוויקלונג פון אַזאַ אינסטיטוציע און ווילן טאָן אַלץ כדי פאַרויזערן דעם קיום און שאַפונגס-מעגלעקייטן.

פון וואָנען וועט און קען קומען די הילף און אפשר די ישועה? דער נס פון ווידעראויפבלי קען געשען ווען מיר וועלן זיך פאַרטראַכטן וואָס פאַר אַ פנים דאַרף קריגן דאָס יידישע טעאַטער היינט צו טאָג. צי ווילן מיר אַ טעאַטער פון דער שאַמע-רישער צייט, צי באַנוגענען מיר זיך מיט אַ טעאַטער פון דער אַנפאַנגס-תּקופה, צי טראַכטן מיר אין קאַטעגאָריעס פון נאַסטאַלגיע אין ראַמען פון אַ פאַרנעפלט בילד פון אונדזערע קינדער-יאָרן, צי ווילן מיר פאַרשטאַפן מיט ביליקע מאַכערייקעס די לעכער פון אומוויסן, לאַזן ווייטער דעם חרפה-צושטאַנד פון וואָנדערנדיקע יידישע קינסטלער וועלכע שטרעקן אויס נדבה-הענט?

עס דאַרף און מוז אויפשטיין באַלד אַ טעאַטער-אַנסאַמבל דאָ אין מדינת ישראל ביי דער זייט פון אַ טעאַטער-צענטער וועלכער וועט זיין דורך און דורך יידיש און איז אָנגעלענט אויף התלהבות. אַ טעאַטער וואָס איז אַ קעגנזאָץ צו דעם וואָס מיר האָבן היינט. דער צוגאַנג צו דער בינע-קונסט דאַרף זיין ווי עס איז געווען דער

צוגאנג פון די ה'בימה-אנהויבערס, פון די גרינדער, פון דער ווילנער טרופע, פון דעם יונג-טעאטער, פון בראדערוואנישן אראראט און פון דעם מיכאעלשישן גאסעט. די מיטלען דאס צו דערגרייכן דארפן זיין גאכאנאנדיקייט און חסידישקייט. אנטלויפן פון לייכטע נצחונות. לערנען און נישט איילן זיך אויפטרעטן פארן עולם. דאס דארף זיין א טעאטער פון פאנאטישער עקשנות און נישט קיין פלאץ פאר לייכטע נצחונות. א טעאטער מיט א יידישער אנטוואונג און טיפן יידישן באוואוסטזיין. יידישע העכסטע טעאטער-קונסט איז אלעם ערשטן — די ענדערונג — נייע פארמען. נייער בליק. א טעאטער וואס רייסט זיך ארויס פון דער טאג-טעגלעכקייט, פון צופעליקייט — פון נאטוראליזם און שפאנט אין א קינסטלערישער ווירקלעכקייט וואס איז אייביקייט. ביי דער זייט פון אזא טעאטער-אנסאמבל מוז גלייך אויפשטיין א יידישע טעאטער-שולע פאר בחורים און מיידלעך פון דער גארער וועלט וועלכע ווילן זיך לערנען און באוואפענען זיך מיט וויסן און טאן אלץ כדי ווערן די רעזערוו פון צוקונפטיקע טעאטער-טוער אין דער יידישער וועלט.

דאס מיניסטעריום פאר קולטור און דערציונג אין מדינת ישראל צוזאמען מיטן ראט פאר קונסט ביים דאזיקן מיניסטעריום שטיצן מיט התלהבות דעם פלאן פון אויפשטעלן אזא טעאטער-אנסאמבל אין יידישן טעאטער לערן-אנשטאלט אין ישראל און באגריסן די וויכטיקייט פונעם באשלוס פון דער אנפירערשאפט אין ישראלדיקן נאציאנאל-טעאטער „הבימה“ צו העלפן ביי דער רעאליזירונג פון דאזיקן פלאן. דער נאציאנאל-טעאטער „הבימה“ האט צו דעם צוועק באפרייט פון זיינע „הבימה“-פארפליכטונגען איינעם פון אירע שוישפילער און רעזשיסארן און האט צוגעזאגט אים געבן אלע גוטיקע הילף און שטיצע אין דער פארווירקלעכונג פון דעם פלאן. די טעטיקייט פון דעם נייעם אנטשטייענדיקן אנסאמבל וועט נישט קומען מבטל צו מאכן אדער פארמינערן דעם ווערט פון ארטיקע אקטיוויטעטן אין אלע לענדער פון יידישע ישובים. פארקערט! די ארטיקע טעאטערן און גרופן וועלן געשטארקט ווערן דורך דער פארבינדונג צווישן דעם צענטער וואס וועט אויפשטיין אין ישראל מיט די קולטור-דעפארטאמענטן ביי די קהילות, טעאטער-געזעלשאפטן און קאמיו-טעטן אין די פארשידענע לענדער.

דער „פאלקסבינע“-טעאטער דארף געשטארקט ווערן... און גלייך. קענענדיק די באדינגונגען און טעטיקייט פון דער פאלקסבינע ביים ארבעטער רינג, ניו-יארק, און אונטערציענדיק א סך הכל פון אירע דערפאלגן אין לעצטן יאר. ווען איך האב געהאט דעם כבוד מיט זיי צו ארבעטן, שטעל איך פעסט די העכסטע גוטווענדדיקייט פון א יידישער טעאטער-שולע אין ניו-יארק פאר די פאראייניקטע שטאטן פון אמעריקע און קאנאדע. אויסנוצנדיק דעם גרעסטן רעזערוואר אין דער וועלט פון פעדאגאגישע און פראפעסיאנעלע קרעפטן וועט אזא שולע זיין דער אינקווארטארי פון דעם צוקונפטיקן דור יידישע קינסטלער וואס וועלן און ווילן זיך ווידמען דער יידישער-טעאטער-פראפעסיע.

מיט וואס קען מען העלפן דעם יידישן אקטיארן-פאריין אין ניו-יארק — דעם

צאלרייכסטן יידישן ישוב אויף דער וועלט וועלכער ראנגלט זיך יעדן יאר מיט אוי-
סערגעוויינלעכע שוועריקייטן כדי פארזעצן זיין טעטיקייט? דאס יידישע געזעלשאפט-
לעכע ניו-יאָרק דאָרף שטעלן צו דער דיספּאָזיציע פון דער היברו אַקטיאַרס יוניאָן
אַ טעאַטער-זאַל פון העכסטער קוואַליטעט. יידיש טעאַטער מוז געשפּילט ווערן אין
גערוימע און אויסגעפּוזטע טעאַטער-זאַלן. דאָס אַראָפּנעמען דעם עול פון פאַר-
קויפּן זיך צו טעאַטער-אימפּרעסאַרן אַפּילו צו די בעסטע פון זיי און אַוועקשטעלן
די טעאַטער-אַרבעט אויף געזעלשאַפטלעכע יסודות און זאָרג וועט זיין אַ שטויס-
קראַפט פאַר נייע אונטערנעמונגען און דערגרייכונגען פון דער רומפּולער אַקטיאַרן
יוניאָן אין ניו-יאָרק וועלכע איז געווען דאָס שיינדל און קרוין פון געוואַלדיקער
טעאַטער-טעטיקייט אין יידישן אַמעריקע אין משך פון אַ האַלבן יאָרהונדערט.

דער פאַרבאַנד פון די יידישע קהילות פון דרום-אַמעריקאַנישן קאַנטעינענט
דאָרף אונטערנעמען אַ באַלדיקע אַקציע צוריקצובאַקומען פאַר דעם נאַציאָנאַלן
יידישן פּאַלקס-טעאַטער אין בוענאָס איירעס די הערלעכע טעאַטער-זאַלן וועלכע
זענען געבויט געוואָרן דורך יידיש געלט. די „אַמיא“ פון בוענאָס איירעס דאָרף
טאָן אַלץ כדי דעם דערפאַלג וואָס איז דערגרייכט געוואָרן דעם לעצטן יאָר, און
די דערפרייענדע דערשיינונג פון טויזנטער יידישע יוגנטלעכע וועלכע האָבן
באַזוכט די פאַרשטעלונגען פון נאַציאָנאַלן יידישן פּאַלקס-טעאַטער זאַלן נישט
בלייבן אַן עפּיאָד אין דער געשיכטע. דער יידישער ישוב אין אַרגענטינע, אורוג-
וואַי, בראַזיל ווענעצועלאַ קאַלאַמביאַ און מעקסיקע האָט ליב און וויל יידיש
טעאַטער און גלויבט אַז אין בוענאָס איירעס זענען געלייגט געוואָרן יסודות פאַר
יידיש טעאַטער פון הויכן ניוואָ.

דאָס יידישע טעאַטער און טעאַטער-טעטיקייט דאָרף געניסן פון די זעלבע
באַדינגונגען אין שאַפּונגס-מעגלעכקייטן מיט וועלכע ס'איז אויסגעבעט דאָס
אַפיציעלע העברעישע טעאַטער און ס'קאָן נישט זיין פלאַץ פאַר צווייט-ראַנגיקייט
אַדער חלילה דיסקרימינאַציע, אויב די טעטיקייטן זענען אין קלאַרן נאַציאָנאַלן
יידישן כאַראַקטער און פאַרמעסטן זיך מיט העכסטע אָנגענומענע קונסט-קאַטע-
גאַריעס.

דער נייער ישראלדיקער קונסט-טעאַטער וועט ציען זיין יניקה פון יידישע
קולטור-מקורות און ווערטן און דאָרף זיין אַ בריק אויף וועלכער ס'וועט זיך באַגע-
גענען און צוריקגעפּינען אַלץ וואָס איז יידיש אין ברייטסטן זין פון וואָרט. דער
נייער טעאַטער וועט פּאַפּולאַריזירן און נאַענט מאַכן די מקורות פון פּאַלקס-שאַפּן,
ברענגען צו דער יידישער וועלט דעם קינסטלערישן הויך פון אונדזער איצטיקער
ווירקלעכקייט און שאַפּן אַ נאַענטקייט צווישן די פאַרשיידענע שבטים פון אונדזער
זיך ניי-געפּונענעם פּאַלק.

ביי דער זייט פון אונדזערע קלאַסיקער וועלן נאַענט און באַקאַנט ווערן עגנון
און מגד, ניסים אלוני און יזהר, בן ציון און אַשמאַן, מיט דער הילף פון יידישן

קונסט-טעאטער וועלן מיר אריינקוקן און באקענען זיך מיט די טיפענישן פון אַרט לעבן פון אונדזערע ספרדישע ברידער און אַנטדעקן אַז מיר זענען איין פּאַלק.

אויב מיר וועלן זיך אונטערגאַרטלען און אויפהייבן דעם אָנהויב-פּלאַן, און מיר וועלן געדולדיק און זאַרגפעליק שטיצן די וואָס ווילן טאַן די עבודה, אויב דער חלום וועט מקויים ווערן וועלן מיר מעגן זאַגן זיך אַליין אַז מיט רעכט האָבן מיר אַפּגעמערקט די דאַטע פון „הונדערט יאָר יידיש טעאָטער און טעאָטער ביי יידן“. דאַס ווערט אַ דאַטע נישט פון סך-הכלען נאָר אַ בליק פאַרויס. נישט אין קאַטעגאָריעס פון געציילטע יאָרן נאָר אַ דאַטע פון גלויבן אין נצח ישראל!

אין אַלע קאַמיסיעס זענען נאָך די רעפּעראַטן פאַרגעקומען פאַרצויגענע דיסקוסיעס וועגן די באַהאַנדלטע פּראָבלעמען. לסוף זענען אין יעדער קאַמיסיע באַשטימט געוואָרן עטלעכע חברים פון פּרעזידיום וועלכע האָבן אויסגעאַרבעט אַ רעזאַ-
לוציע און זי געבראַכט, אויף צו מאַרגנס, פאַרן פּלענום.

אלגענויינע פלענארע סעסיע

דעם 26סטן אויגוסט אין דער פרי איז די פלענארע-סעסיע, אין אולם ווייז, געווידמעט געוואָרן די באַריכטן פון די קאַ-מיסיעס און די דעבאַטן וועגן די צוגעשטעלטע רעזאָלוציעס. די סעסיע איז פּרעזידירט געוואָרן דורך ד"ר יהודה שפיראָ פון ניריאַרק און וויצע-פּאַרזיצער איז געווען ד"ר יצחק וואַרשאַווסקי פון פּראַנקרייך.

ד"ר יהודה שפיראָ עפנט די סעסיע און זאָגט:

ד"ר יהודה שפיראָ (ניו-יאַרק)

מיר וועלן היינט הערן באַריכטן פון אַלע קאָמיסיעס. היינט נעמען מיר נישט אָן קיין רעזאָלוציעס. די באַריכטן וועט מען איבערגעבן דעם פּרעזידיום און זיי וועלן נאַטירט ווערן. מיר וועלן אויסהערן אַלע באַמערקונגען און אויסבעסערונגען וואָס דעלעגאַטן ווילן מען זאָל זיי נעמען אין באַטראַכט. שפּעטער וועט דאָס פּרעזידיום אָננעמען דעם ענדגילטיקן טעקסט פון די רעזאָלוציעס.

זאָל קלאָר זיין אַז מיר פירן היינט נישט קיין דעבאַטעס. די דעבאַטעס זענען שוין געווען אין די פאַרשידענע קאָמיסיעס און יעדער איינער האָט געהאַט אַ געלעגנהייט צו זאָגן זיין וואָרט.

מיר וועלן הערן איין באַריכט נאָכן אַנדערן. איר וועט האָבן די געלעגנהייט צו באַמערקן וועגן פאַרבעסערונגען, אָדער ענדערונגען, און אַזוי וועלן מיר איבער-גיין פון איין קאָמיסיע צו דער צווייטער.

איידער מיר הייבן אָן זענען נאָך פאַראַן אַ ריי באַגריסונגען פון גאָר דער וועלט. אַ באַגריסונג פון ירוחם משל, דאָ אין לאַנד, דעם מזכיר כללי פון הסתדרות. פון שר משה קול, דער מיניסטער פאַר טוריזם. פון לאָרד פישער, פון לאַנדאָן, וווּ ער איז דער פאַרזיצער פון דער באַאַרד אף דזשוואיש דעפּיּוטס. פון מעלבורן, אויסטראַליע, פון קאַנאַדער יידישן קאַנגרעס און נאָך און נאָך אַ סך.

און איצט וועל איך רופן צו דעם ערשטן באַריכט דעם חבר שניידערמאַן, ער זאָל באַריכטן וועגן דער קאָמיסיע פאַר דער פּרעסע.

ש. ל. שניידערמאַן (ניו-יאַרק)

זייער חשובער פאַרזיצער, חשובע קאַלעגן, פריינד, דעלעגאַטן, איך וויל קודם כל אויסדריקן אַ דאַנק די מיטגלידער פון דער פּרעסע-סעקציע, ישראל גורטמאַן,

משה לבני, יצחק לודען, שלמה שווייצער, פאר צוגרייטן און אויסארבעטן די פאר-
שלאגן אויף דער פרעסע-קאמיסיע.

דאס איז די רעזאלוציע וואס איז אנגענומען געווארן נאך די נעכטיקע פאר-
האנדלונגען. (זע די רעזאלוציע זייט 237).

שמעון וועבער (ניו-יארק)

איך בין זייער צופרידן מיט דעם באריכט וואס די קאמיסיע האט געגעבן פון
אונדזער פרעסע-פאנעל און אזוי ווי דארט ווערט זייער שטארק באטאגט א פאר-
לאנג און די יידישע טעלעגראפן-אגענטור זאל שענקען מער אויפמערקזאמקייט צו
יידישע נייעס, וויל איך צוגעבן דערצו נאך א פונקט, און די קאנפערענץ פארלאנגט,
און די ישראלדיקע העברעישיע פרעסע זאל שענקען מער אויפמערקזאמקייט נישט
בלויז צו געשעענישן אין דעם יידישן קולטור-לעבן, נאר אין דעם יידישן לעבן
אין די תפוצות בכלל.

חיים לייב פוקס (קאנאדע)

איך וויל זאגן עטלעכע ווערטער ספעציעל וועגן דער יידישער טעלעגראפן-
אגענטור. איר וויסט מסתמא, און איך האב געשריבן א גרויסע צאל ביאגראפיעס
פארן לעקסיקאן פון דער יידישער ליטעראטור. אבער, ביז היינט, איז אין ערגעץ
נישט פארציכנט קיין שום טויט-פאל פון יידישע שרייבערס, און אויב איך פיר
אליין, אויף מיינער אייגענער אחריות, א ספר זיכרון, עס זאלן נישט פארגעסן
ווערן די דאטעס פון די יידישע שרייבערס, געפינן איך נישט קיין מאל קיין שום ידיעה
אין דער יידישער טעלעגראפן אגענטור.

ס. ליפשיץ (קאנאדע)

אין וויל מאכן צוויי אויסבעסערונגען, זייער קורץ: אין דעם פונקט 2,
וואס חבר שניידערמאן האט פארגעלייענט, וועגן פארלאנגען פון אלע מלוכהשע
און געזעלשאפטלעכע אינסטאנצן אין ישראל, — און איך בין א גרויסער אנהענגער
פון פארלאנגען אלעס פון ישראל, אבער איך דענק און מען דארף דא צוגעבן און
מען זאל אויך פאדערן פון אלע יידישע צענטראלע און לאקאלע קערפערשאפטן אין
די תפוצות, פאדערן פון זיי זיך צו באנוצן מיט דער יידישער פרעסע, פאר אלע
זייערע מעלדונגען, ספעציעל פאר זייערע באצאלטע אגאנסן. איך בעט און די, בני
ברית, דער אמעריקאן דושואיש קאמיטי, דער אמעריקאנער יידישער קאנגרעס,
אפטמאל אויך דער קאנאדער יידישער קאנגרעס זאלן זיך באנוצן מיט דער יידישער
פרעסע, פאר זייערע באצאלטע אגאנסן.

צווייטנס, וואלט איך געוואלט און מען זאל אריינשטעלן אין דער רעזאלוציע

א רוף צו די יידישע נאציאנאלע קערפערשאפטן אין די תפוצות, און זיי זאלן באשעפ-
טיקן אונגעשטעלטע וואָס קענען רעדן יידיש. ווייל זייער אָפט קומט אַריין אין אַ
ביוראַ פון אַ צענטראַלער יידישער קערפערשאפט, אַ ייד וואָס קען נישט קיין
ענגליש, און מען קען אים דאָרט נישט פאַרשטיין. ער האָט נישט צו וועמען צו רעדן.
נומער דריי, וויל איך צוגעבן צום פונקט 14, וואָס זאָגט וועגן פאַרלאַנגענע
פון דער ראַדיאָ אינסטאַנצן אין ישראל, און זיי זאלן העכערן דעם גיוואָ פון די
יידישע פראַגראַמען אין ישראלדיקן ראַדיאָ, און מען זאל אויך צוגעבן און מען
זאל פאָדערן פון די ראַדיאָ פראַגראַמען אין די תפוצות, אַ שטייגער, ביי מיר אין
טאַראַנטאָ, און מען זאל העכערן דעם גיוואָ און עס זאל זיין אַ בעסערער יידיש-
פראַגראַם אויף דעם ראַדיאָ.

נחמן ראָפּפּ (ישראל)

חשובע פריינד, לויט מיין מיינונג דריקט אויס די רעזאָלוציע פון דער פרעסע-
קאָמיסיע אַלץ וואָס די קאָנפערענץ האָט געקענט און געדאַרפט זיך ווינטשן, ווען
זי ריכטעט זיך אין איר ווייטערדיקער אַרבעט און די פאָדערונגען וואָס זי שטעלט
אַרויס צו די באַרופענע אינסטאַנצן. זיי זענען ריכטיקע און סאיז פשוט אַ מצווה
זיי צו אַקצעפטרן.

די יידישע פרעסע און די קאָנפערענץ דאַרף קעמפן קעגן פאַרשווייגן דאָס
יידישע וואָרט אין אַלע געביטן. די יידן אין די תפוצות דאַרף מען וואָס מער דער-
ציילן וועגן ישראל און אין ישראל דאַרף מען וואָס מער פובליקירן וואָס עס קומט
פאַר אין דעם יידישן לעבן אין דער וועלט.

משה פרידמאַן (פאַר. שטאַטן)

שלאַגט פאַר און מען זאל געבן מעלדונגען אין די אל-על אַוויאָנען אויך אויף
יידיש.

ל. סעגאַל (פאַר. שטאַטן)

מיר האָבען געהערט אַ גרויסן צעטל פון פאָדערונגען און קלאַגערייען וועגן
דער לאַגע פון יידיש אין ישראל. ווען אַבער איר ציט אונטער אַ סך הכל, דוכט זיך
מיר, און דאָ אין ישראל איז פאַראַן מער טעאַטער און מער יידישע לייענער און
מער צייטונגען ווי אין דער גרויסער ניו-יאָרק.

דאָס אַלץ וואָס מיר פאָדערן, אָדער איר פאָדערט, פאָדערט גרויסע בודזשעטן.
לאַמיר שאַפן דעם ערשטן מיליאָן דאָלאַר, וועט איר זען און איר וועט האָבן אַ
גאַנצע שעה אין יידיש אויף דער ישראל-ראַדיאָ, איר וועט האָבן צוויי שעה אין
יידיש, דאָ. שאַפט דעם ערשטן מיליאָן דאָלאַר און איר וועט זען און איר וועט האָבן

אלץ וואס איר פאָדערט דאָ. פאָדערט נישט פון ישראל, ווען די יונגלייט שטייען דאָ מיט די ביקסן און זייערע פאָמיליעס דאָרף די רעגירונג אויסהאלטן. ווען מען פאָדערט פון אַנדערע, דאָרף מען זען אַז עס זאל זיין אין אַרדענונג ביי זיך אין הויז.

שרה פּעדער (ירושלים)

איך בין געווען די פאָרויצערין פון די פּיאַנערן פרויען אַרגאַניזאַציע. איך וויל דאָ באַמערקן, אַז עס איז פאָרגעסן געוואָרן אינגאַנצן דער מאַמענט וואָס איז פאָר-בונדן מיט פרויען-אַרגאַניזאַציעס. איך שלאָג פאָר אַז אין די רעזולטאַטן, אין די רעזולטאַציעס זאל אויך אַרײַנגיין אַן אויסבעסערונג, אַז מען זאל זיך ווענדן צו אַלע פרויען אַרגאַניזאַציעס וואָס האָבן פּובליקאַציעס, אַז זיי זאלן אַרײַנפירן סיי יידיש און סיי אינפאָרמאַציע וועגן יידיש.

און איך וועל דאָ זאָגן, מיט שטאַלץ, מיר די פּיאַנערן פרויען אַרגאַניזאַציע, האָבן אַ גאַנצע סעקציע פאָר יידיש. די אַלע יאָרן, מער ווי 50 יאָר, אָבער דערמאַנט און פאָרגעסט נישט די פרויען וועלכע דאָרפן נאָך אַלעמען העלפן פירן אונדזער וועלט, ספּעציעל אין יידיש.

א. גורלי (בוענאָס-איירעס)

איך לייג פאָר אַן אויסבעסערונג צום ערשטן פונקט אויפצולעבן דעם פּראַיעקט וועגן אַ פּאַנד פאָר דער יידישער פרעסע פון דער וועלט. אין אַרגענטינע איז געשלאָסן געוואָרן די „יידישע צייטונג“ וועלכע האָט עקזיסטירט 58 יאָר, צוליב אַ פּאַנאָכלייסיקונג צוליב אַ קליינער סומע. די איינציקע צייטונג „די פרעסע“, איז אויך באַדראַט געשלאָסן צו ווערן. אין דעם רייכן אַמעריקע איז באַדראַט דער „פּאַרווערטס“, נאָך 80 יאָר עקזיסטענץ. דאָס טאָר מען נישט דערלאָזן.

פּאַרויצער: איך רוף דעם חבר מרדכי צאַנין צו באַריכטן וועגן דער טעאַטער-קאַמיסיע:

מרדכי צאַנין

חשובער פּאַרויצער, חשובע פּריינד,

איך דאָרף אייך נישט דערציילן אַז נאָך איידער עס זענען געווען אויף דער וועלט ביכער, צייטונגען, טעלעוויזיע און ראַדיאָ, איז אויף דער וועלט געווען טעאַטער. דאָס זעלבע איז אויך געווען דאָס יידישע לעבן. בשעת אין מזרח אייראָפּע

איז נאך די יידישע ליטעראטור געלעגן אין די וויקעלעך, איז שוין געווען יידיש טעאטער. איינגטלעך האט זיך דאס קולטור־לעבן ביי יידן אין מזרח־אייראָפּע, מחוץ רעליגיע, אָנגעהויבן מיט פּאַרשטעלונגען: מכירת יוסף, מיט די פורים שפילן! ווייל טעאטער איז דער פרימערער מעדיום פאַר אַ פּאַלק. צום גוטן און צום שלעכטן. אַז מען וויל אָפּווענדן די אויפּמערקזאַמקייט פון אַ פּאַלק, צו זיינע ערנסטע פּראָגן. גיט מען אים פּאַרשטעלונגען.

דעריבער האַלט איך, אַז אין דער היינטיקער צייט, ווען דער יונגער דור האַט פּראָרלירן זיין לשון — און ווען איך זאָג זיין לשון, מיין איך גישט בלויז יידיש, נאָר איך מיין אויך העברעיִש, וואָס איז גישט דערגאַנגען צו דעם דור, צו דעם יונגען, אַזוי ווי מען האַט זיך פּאַרגעשטעלט מיט 25 יאָר צוריק — איז ביים היינטיקן טאַג טעאטער איינער פון די וויכטיקסטע געביטן אין דעם יידישן קולטור־לעבן.

איך בין געקומען צום אויספיר, בעכטן, אויף דער קאָמיסיע, אַז מען קען גישט שאַפן קיין איינהייטלעכע רעזאָלוציע וואָס זאָל אַלץ פּאַרענטפערן. דאָ איז גישט קיין פּראָגע פון אייניקן, ווייל עס איז גישטאָ קיין שום סתירות, יעדער וויל דאָס זעלבע, יעדער וויל יידיש טעאטער — די פּראָגע איז וואָס פאַר אַ טעאטער.

עס זענען אַרויסגעטראָגן געוואָרן פּאַרשלאַגן, די מערהייט פאַר דעם פּאַרשלאַג וואָס האַט געבראַכט ישראל בעקער — אין אַן אויספירלעכן מעמאָריאַל וועגן דעם אַז אין ישראל דאַרף אַנטשטיין אַ געזעלשאַפטלעכער טעאטער. דער פּאַגד פאַר טעאטער ביי דעם קולטור־מיניסטעריום וועט טיילווייז פּינאַסירן די דאָזיקע אינסטיטור־ציע. דער אַריגינעלער פּראַיעקט איז געווען נאָך אַ ווייטיגענדיקער, אָבער איך וועל איצט גישט אַריינגיין אין דעם, ווייל ער איז גישטאָ מער.

דער פּראַקטישסטער פּאַרשלאַג איז דער וואָס האַט געבראַכט ישראל בעקער. אָבער אַזוי ווי עס זענען געווען אויך אַנדערע פּאַרשלאַגן, לייג איך פאַר אַז עס זאָל אַנגענומען ווערן אַן אַלגעמיינע רעזאָלוציע וואָס זאָל זאָגן: שאַפן אַ צענטראַלע אינ־סטאַנץ פאַר יידיש טעאטער, וואָס זאָל באַטראַכטן פּאַרשלאַגן, און צו דער אינ־סטאַנץ זאָלן געהערן פּאַרשטייער פון אַלע סעקציעס פון דעם יידישן קולטור־לעבן. אַט די דאָזיקע אינסטאַנץ וועט באַטראַכטן אַלע פּאַרשלאַגן וואָס זענען אַריינגע־טראָגן געוואָרן דורך טעאטער־מענטשן, וואָס האָבן זייער אייגענעם אינטערעס, ווייל איינער קומט, לאַמיר זאָגן, פון אַזאַ טעאטער, האַט ער זיין אינטערעס. אַ צווייטער קומט פון אַן אַנדער טעאטער און האַט זיין אינטערעס. דעריבער האַלטן מיר אַז ביי דעם אַלגעמיינעם קאָמיטעט זאָל געשאַפן ווערן אַ ספעציעלע אינסטיטוציע, וואָס זאָל זיך פאַרנעמען מיט דעם וויכטיקן געביט וועגן שאַפן טעאטערס, ווייל עס איז אויך דאָ אַ פּאַרשלאַג — וואָס איז געוועזן פון חבר יאָב־לאַקאָו פון גיו־יאָרק, אַז דווקא אין גיו־יאָרק זאָל געשאַפן ווערן אַן ערנסט יידיש טעאטער, וואָס זאָל באַדינען די גאַנצע וועלט.

אָבער איך מײן אַז מדינת ישראל איז איצט דער גײסטיקער צענטער פון דער יידישער וועלט. דערײבער איז אַלעס וואָס קומט פאַר אין גײסטיקן יידישן לעבן דאַרף קאַנצענטרירט ווערן אין מדינת ישראל. במילא, אויב מיר וועלן אַוועקשטעלן זיך אויף דעם פּרינציפּ, וועלן מיר דאָ, אין אײער נאַמען, קאַנען אויפהייבן אונדזער שטים אויך פאַר בעסערע פּראָגראַמען אין ראַדיאָ פאַר יידיש און אין טעלעוויזיע. נאָר דעמאָלט ווען מיר וועלן באַשטימען אַז דאָ איז אויך אונדזער גײסטיקער צענטער.

די רעזאָלוציע פון דעם טעאַטער-קאָמיסיע געפינט זיך אויף זײט 240.

פאַרזיצער: ד״ר בערל פּרימער וועט באַריכטן וועגן דער קאָמיסיע פאַר יידישער דערציאונג:

ד״ר בערל פּרימער

די קאָמיסיע פאַר יידישער דערציאונג האָט געפילט די גרויסע פאַראַנטוואָרט- לעכקייט וואָס ליגט אויף איר, ווייל יידישע דערציאונג איז דאָס האַרץ פון אונדזער גאַנצער קולטור-טעטיקייט אויף יידיש. מיר זענען אַלע געווען באַהערשט פון דעם געפיל, אַז די אַנגענומענע באַשלוסן דאַרפן זײן אַפיציעל ווייטגייענדיק און גלייכצײ- טיק רעאַליסטיש. נישט דאָס וואָס עס וואָלט זיך געוואָלט לייגן מיר פאַר, נאָר דאָס וואָס איז מעגלעך אין אונדזער קאָמפּליצירטן יידישן לעבן.

די קאָמיסיע האָט אויך געפילט די טראַגישע סתירה צווישן דעם טײערן, גע- ליבטן „ישׁ“ און דעם גרויסן חלום וואָס הערשט אויף דעם געביט פון דער יידישער דערציאונג.

די קאָמיסיע האָט זיך אויך אָפּגעגעבן אַ חשובן, אַז כאַטש זי ווייס, אַז דערציאונג איז אַ טײל פון דעם גאַנצן קאָמפּלעקס פון פּראָבלעמען, פון יידיש-געזעלשאַפטלעכן און קולטור-לעבן, האָט זי זיך אָבער געדאַרפט קאַנצענטרירן אויף דעם, צוליב וואָס די קאַנפערענץ איז גערופן געוואָרן: אויף יידישער דערציאונג אין יידיש. דאָס האָט אפשר פאַרקלענערט אַזוי צו זאָגן דעם פאַרנעם, אָבער ס׳האָט פאַרטיפט די צילן און געמאַכט קאַנקרעטער, בולטער און ממשותדיקער די אויפגאַבן.

די קאָמיסיע האָט אויך געזען דערציאונג אין יידיש אין איר ברייטסטן קאַנ- טעקסט. פון קינדערגאַרטן ביז צו דעם אוניווערסיטעט. און ווייל זי האָט באַגריסט דעם געוויסן רענעסאַנס פון לערנען יידיש אין אוניווערסיטעט און געזען אין דעם

נישט קיין אויסדרוק פון א צייטווייליקער שטימונג, האָט זי אָבער באַגריפֿן אַז דאָס איז נאָר אַן אַנהייב.

מיר האָבן זיך אויך אָפּגעגעבן אַ חשבון אַז בילדונג — און אין ענגליש גייט מען ווייטער און מען זאָגט: דערציאונג פון דערוואַקסענע — איז נישט קיין אַפֿ־געריסענער ענין פון דעם חינוך פון אונדזערע קינדער. און אַז מיר קענען נישט דערלאָזן אַז קינדער זאָלן קומען פון אַ פרעמדער, עס־הארצישער יידישער היים.

און דעריבער איז אַ גרויסער שוונג אין קולטור אַרבעט צווישן דערוואַקסענע, און איך שטעל אַ באַזונדערן דגש צווישן יונגע עלטערן פון די קינדער, אַ פּאַרבאָדינג פאַר יעטוועדער דערפאַלגרייכער חינוך־אַרבעט אין דער וועלט.

די קאָמיסיע ווייס אַז די פּראַבלעמען פון לערערס און פון תלמידים זענען ענג פאַרקניפט. איר קענט אַפילו נישט זאָגן וואָס קומט פריער, דער לערער צי די קינדער. און מיר זענען געשטאַנען פאַר דעם מוראדיקן פּראַבלעם פון מאַנגל אין קוואַליפֿיצירטע לערערס אין יידישע לימודים. און דאָס פּראַבלעם פון דערציען, שאַפֿן אינסטיטוציעס צו פאַרמירן קאָדרען פון יידישע לערערס איז אַזוי דרינגענדיק, אויב נישט נאָך מער ווי גרינדן נייע שולן.

די קאָמיסיע האָט אויך נישט געוואַלט מאַכן קיין אונטערשיד צווישן טיפֿן פון יידישע חינוך־אינסטיטוציעס. אָבער מיר זענען אַלע געווען אייניק אַז די טאַג־שולע איז די אידעאָלסטע און געוונטשנסטע פאַרם פון יידישן חינוך, די קינדער געפינען זיך דאָ אין אַ יידישער אַטמאָספּערע.

אָבער חשובֿע דעלעגאַטן, אויך דאָס איז נישט דער ציל פאַר זיך אַליין. עס איז געווענדט וואָס עס איז דער תּוכן, וואָס איז די צייט וואָס מען גיט פאַר יידישע לימודים אין די טאַגשולן, אָדער ווי מען רופֿט דאָס אָן אין לאַטיין אַמעריקע: אין די אינטעגראַלע יידישע שולן.

און מיר באַגריסן פונקט אַזוי צוגאַבשולן, אויב עס ווערן דאָרטן געגעבן אייניקע שטונדן לכל הפחות פאַר יידישע לימודים.

און צום סוף נאָך צוויי פאַרבאַמערקונגען איידער איך גיי צו צו די רעזאָלוציעס: מיר זענען אַלע געווען אייניק אַז מיר לעבן אין אַ פּלוראַליסטישער וועלט, אין אַ פּלוראַליסטישער קולטור־וועלט. מיר האָבן דעם פולסטן דרך ארץ פאַר די רעליגיעזע אינסטיטוציעס פון די חב"דער און אַנדערע, אָבער נישט דאָס איז דער צוועק פון דער קאָנפּערענץ. דער צוועק פון דער קאָנפּערענץ איז אונטערשטרייכן מיט דער גאַנצער פּילזייטיקייט פון אונדזער קולטור, דאָס יידישע, דאָס העב־רעישע, די נאַציאָנאַלע ווערטן וואָס מען דאַרף איינפלאַנצן אין די יידישע קינדער.

און צום סוף וועגן די רעזאָלוציעס גופא, אָבער איידער איך טו עס, וויל איך באַדאַנקען די צוויי חשובע חברים: חבר חיים בעז און חבר חיים פינקעלשטיין, וואָס זענען געווען דער לעבנסקוואַל פון אונדזער קאָמיסיע.

איך וויל באַדאַנקען דעם פּאַרויצער, דעם חבר הרכבי, דעם אָנפירער פון דער קאָמיסיע. און צום סוף, דוכט זיך מיר אַז די קאָמיסיע האָט געשלאָגן רעקאָרד. עס האָבן גערעדט 51 חברים און האָבן גערעדט צו דער זאַך, ווייל דאָס זענען געווען שול-טוערס, דערציערס, דירעקטאָרן, פּראָפעסאָרן און מיר האָבן גע-קראָגן אַ קאָליידסיסקאָפּישן איבערבליק איבער דעם חינוך אין דער וועלט.

עס זענען דאָ אַזעלכע רעזאָלוציעס, וועלכע מיר לייענען נישט פאַר, אָבער מיר וועלן איבערגעבן דעם פרעזידיום, למשל אַ זייער ערנסטן פּאַרשלאָג וואָס איז אַריינגעטראָגן געוואָרן דורך ח'טע וולאָדקע פון ניו-יאָרק, וועגן חינוך, וועגן דעם באַוווּסטזיין פון חורבן, וועגן חורבן ליטעראַטור, וועגן אַן אינסטיטוט פאַר חורבן, וועגן לערנען וועגן דער שרעקלעכער טראַגעדיע אין די שולן. מיר האָבן געפילט, צוליב געוויסע טעמים, אַז מיר קענען נישט די רעזאָלוציעס פּאַרלייגן, אָבער מיר גיבן עס איבער מיטן גאַנצן האַרצן צום פרעזידיום.

עס זענען געווען אויך רעזאָלוציעס דיִדאַקטישע, פּעדאַגאָגישע, ווי למשל, אַ שיינער פּאַרשלאָג וועגן אַ פרעמיע פאַרן בעסטן בוך פון קינדער ליטעראַטור. עס איז געווען אַ פּאַרשלאָג וועגן אַן אינפּאַרמאַטיוון ביולעטין פון לערערס, עס איז געווען אַ פּאַרשלאָג פון פּראָפעסאָר לאַנדיס, וועגן דער באַזונדערער ראַלע פון פּראָפעסאָרן-פּאַרבאַנד אין דער פּראָגע פון יידיש אין די אוניווערסיטעטן א.א.וו. (די רעזאָלוציע — אויף זייט 235).

א. שיינעס (קאַנאַדע)

מיינע חברים, פּאַרויצער און פּריינד.

איך בין אַ דעלעגאַט פון י. ל. פּרץ שולע אין וויניפּעג, קאַנאַדע. נעכטן, ווי דער חבר פּרימער האָט באַמערקט, האָבן מיר געהאַט אַזוי פיל רעדנער, אַז איך האָב נישט געקענט אַריינטראָגן די רעזאָלוציע וואָס איך וויל היינט פּאַרשלאָגן.

היות ווי יידישע דערציאונג וואָס איז פון דער גרעסטער וויכטיקייט, ספּע-ציעל אין די טאַגשולן, און היות אַז אַ גאָר קליינער פּראָצענט פון יידישע קי-נדר באַקומען וועלכע עס איז דערציאונג, ספּעציעל אין די טאַגשולן, צוליב די גאָר גרויסע אָפּצאלן פון שכר לימוד וואָס איז פאַר פיל עלטערן אַ לאַסט, דערפאַר שלאָגן מיר פאַר אַז די קאַנפּערענץ זאל אויפּפּאַדערן די קהילות אין די תּפוצות

צו נעמען אויף זיך דעם גרעסטן טייל פון דער פאראנטווארטלעכקייט צו געבן א מעגלעכקייט יעדן יידיש קינד צו באקומען א יידישע דערציאונג. אין דער זעלבער צייט וועט איר מיר דערלויבן צו מאכן איין אנאנס : אונד-זער פרינציפאל, הייליג, האט אנגעשריבן א בוך „דאס לעבעדיקע פאלק“. דאס איז א לערנבוך פאר יידישער געשיכטע. אויב אימזיער פון אייך איז פאראינטער-רעסירט צו קריגן דעם בוך פאר אייערע שולעס, לייג איך עס אייך פאר.

טוביה מייזעל (מעקסיקע)

איך וויל זיך ווענדן צו דער אפטיילונג פאר דערציאונג און קולטור ביי דער סוכנות, אז לערערס וועלכע ווערן געשיקט אין די תפוצות, אפילו פאר העבר-רעישע לימודים, זאלן אומבאדינגט קענען יידיש און האבן א באציאונג צו יידיש. מען מוז זיך באמיען אז אין די גרויסע לערער-סעמינארן אין ישראל, זאל ווערן איינגעפירט און פארפליכטנדיק דער קורס פון יידיש, ווייל לערערס וועלכע פארן אין די תפוצות, אפילו פאר העברעישע לימודים, דארפן קענען יידיש.

מיין צווייטע ווענדונג איז אז עס זאל געשאפן ווערן א גוטע באציאונג און א געזעלשאפטלעכע אטמאספער ארום יידיש אין די יידישע שולן און ארום די יידישע שולן. צו דעם קאן ווירקן ישראל. די קארעספאנדענץ אין די שולן טאר נישט געפירט ווערן אין פרעמדע שפראכן.

דא האב איך געהערט וועגן באגריסן דעם בילדונגס מיניסטעריום פאר איינפירן יידיש אלס א שפראך. איך געהער צו די מענטשן וואס איך באגריס יעדערן מיטן גרעסטן פארגעניגן, פון גאנצן הארצן. דא איז אבער פאראן א גרויסע סתירה: פון איין זייט ווערט דערקלערט יידיש ווי א נאציאנאלע שפראך, און א נאציאנאלע שפראך קען נישט זיין קיין אפטאטיווע שפראך. אן אפטאטיווע שפראך קען זיין נאר א פרעמדע שפראך, אבער נישט קיין נאציאנאלע שפראך.

א. זשעלעזניקאוו (מעלבורן)

חשובע פריינד, איך גלייב אז מיר האבן דא איבער דער דערציאונגס קאמי-סיע און אויף דער גאנצער קאנפערענץ געמאכט איין פעלער, און איך האלט אז מיר האבן געהאט א רעפערענץ און זייער א וויכטיקן רעפערענץ וועגן יידישער דערציאונג אין די אוניווערסיטעטן. איך ווייס און איך פארשטיי אונדזער אל-געמיינע פריינד וואס יידיש פארנעמט אלץ מער א באדייטנדיק ארט אין אקאדע-מישן לעבן. אבער איך גלייב אז מיר באגייען א פעלער וואס מיר האבן דא נישט גערעדט און נישט געהערט די רעזאלוציעס וועגן שאפן יידישע קינדער-גערטנער און יידישע קינדער-היימען.

קיין שום בנין קען נישט געבויט ווערן פון דאך. אויב מיר מיינען טאקע ערנסט, און איך בין זיכער אז מיר מיינען ערנסט. אלץ וואס עס איז דא געזאגט

געוואָרן מוז דער ערשטער און דער וויכטיקסטער רוף זיין דאָס שאַפן קינדער-
היימען און קינדער-גערטנער. אויב מיר וועלן נישט האָבן דאָס יידישע לשון, אויב
מיר וועלן נישט האָבן די יידישע שפראַך אין מויל פון די קינדער, פון דריי יאָר
אַן, זענען אַלע אונדזערע האַפּענונגען אויף אויפבויען אַ שטאַרקע יידישע קולטור,
צו קריגן נייע לעזער פאַר די ביכער וואָס מיר ווילן איבערזעצן און שאַפן, אַן
אַרויסגעוואַרפענע אַרבעט.

וולאַדקע מיד (ניו-יאָרק)

איך וויל מאַכן צוויי באַמערקונגען אין שייכות מיט דער דערציאונגס-קאָמיסיע.
אין די צוויי רעפּעראַטן וועגן יידיש אויף די אוניווערסיטעטן און אויף דער
קאָמיסיע פון יידישער דערציאונג האָט זיך אַרויסגעפילט אַן אינטערעס פון דער
יוגנט אין די קאַלעדזשעס פאַר יידישער פּראָבלעמאַטיק. אויף דער דערציאונגס-
קאָמיסיע האָט אַבער זיך נישט געהערט ווי אַזוי די דאָזיקע יוגנט איינצוהאַלטן אין
דעם יידישן געזעלשאַפטלעכן לעבן.

עס איז אַ מאַנגל ביי אונדז, אין די יידישע קולטור-קרייזן, און געזעלשאַפט-
לעכע קרייזן אין אַרבעטער, פשוט — אין מענטשן וועלכע זאָלן קענען פאַרבע-
מען די ערטער פון די וואָס גייען אַוועק. עס איז אַ מאַנגל אין יידיש-געזעלשאַפט-
לעכע טוער, אין סעקרעטאַרן אין די ביוראָען, אין די וועלכע קענען זיך פאַרנעמען
מיט שול-אַרבעט. וועגן דעם דאַרף מען זאָרגן און מען דאַרף שאַפן דעם קלי-
מאַט, אַז די וואָס לערנען זיך אין די אַלע יידישע דערציאונגס-אינסטיטוציעס, זאָלן
בלייבן ביי אונדז אין דעם יידיש געזעלשאַפטלעכן לעבן.

אַ צווייטער פונקט. דער פאַרזיצער פון דער דערציאונגס-קאָמיסיע האָט גע-
זאָגט אַז וועגן חורבן-מאַטעריאַלן דאַרף מען זאָרגן. מיין פאַרשלאַג אויף דער
קאָמיסיע איז געווען וועגן שאַפן אַ ראַט וועגן חורבן-ענינים, וואָס דאַרף נישט
בלויז זאָרגן וועגן מאַטעריאַלן, ווייל עס זענען פאַראַן פאַרשידענע אינסטיטוציעס
און געזעלשאַפטן וועלכע זאָרגן און פאַרנעמען זיך היינט מיט חורבן-מאַטע-
ריאַלן. מען דאַרף אַבער אויך צוגרייטן לערערס און שאַפן פאַרשידענע אינסטי-
טוציעס איבערזעצן די אַרבעט דעם יונגן דור.

פאַרזיצער: מרדכי חלמיש וועט באַריכטן וועגן דער קאָמיסיע
פאַר איבערזעצונגען.

מרדכי חלמיש

חשובער פאַרזיצער, ליבע פריינד און טייערע געסט, דער פאַרזיצער פון דער
קאָמיסיע, דער דיכטער ברתיני, האָט מיר געבעטן איבערזעצן דעם באַריכט.

די קאָמיסיע האָט מיט גרויס אינטערעס אויסגעהערט דעם רעפּעראַט פון פריינד ליטווינ און אים אויסגעדריקט אַ דאָנק פאַר זיין הויכן וויסנשאַפּטלעכן ניוואָ. מיר דריקן אויס דעם ווונטש אַז דער רעפּעראַט זאָל ווערן אָפּגעדרוקט, ווייל ער איז אַ חשובער ביישטייער צו דעם עצם פּראָבלעם פון איבערזעצן אויף יידיש און פון יידיש.

דאָס פרעזידיום האָט צוגעגרייט די רעזאָלוציעס אויסמיידנדיק יעטוועדע מאַמענטן פון דעקלאַראַטיוון כאַראַקטער, מיינענדיק אַז ערשטנס געהערט עס צום פּלענום און צווייטנס — איז דער ענין פון איבערזעצן פון יידישער ליטעראַטור אויף אַנדערע שפּראַכן, און פון אַנדערע שפּראַכן אויף יידיש, נישט קיין ענין פון וויכוחים, ווייל אַלע זענען מיר מסכים אין דער וויכטיקייט פון דעם דאָזיקן ענין. זענען אונדזערע רעזאָלוציעס זאָכלעך און פּראַקטיש. און איך וויל צוגעבן נאָך איין באַמערקונג, אַז אויב פאַר אַנדערע ליטעראַטורן איז דער ענין פון איבער-זעצונג זייער לעבנס-וויכטיק, איז עס פאַר דער יידישער ליטעראַטור ספּעציעל וויכטיק, און עס איז איבעריק צו זאָגן עס דאָ. נאָר וואָס? דער ענין דאָרף ווערן פאַר-וואַנדלט פון אַן ענין פון יעדן שרייבער באַזונדער אין אַ נאַציאָנאַל-קולטורעלן ענין סיי פון דער מלוכה פון מדינת ישראל, און סיי פון דער יידישער געזעלשאַפּט-לעכטיקייט אין דער גאַנצער וועלט.

און איך וויל פאַרענדיקן דערמיט אַז די קאָמיסיע האָט אָנערקענט אַז מיר שטייען אין דער סאַמער לעצטער שעה, ווען איבערזעצונגען פון יידיש און אויף יידיש, קענען ווערן געמאַכט דורך איבערזעצערס און שרייבערס וואָס דאָס יידישע לשון, מיט אַלע אירע זאַפטן און טעמים, לעבט אין זייער מויל ווי אונדזער טייערע און האַרציקע מאַמע-לשון. (רעזאָלוציע — 238).

פּאַרזיצער: חבר יוסף מלאַטעק וועט באַריכטן וועגן פּראַיעקטן און פּלענער:

יוסף מלאַטעק

חשובע פריינד, איך גיב אָפּ אַ באַריכט פון דער קאָמיסיע פאַר פּלענער און פּראַיעקטן. דער וויצע-פּאַרזיצער פון דער קאָמיסיע איז פריינד ישראל סטאַלאַרסקי, דער סעקרעטאַר — דוד שטאַקפּיש.

מיר האָבן זיך באַגעגנט פון 9 ביז 1 און פון 4 ביז 6.30. עס האָבן גערעדט און גע-בראַכט פּראַיעקטן 47 דעלעגאַטן פון אַלע לענדער מאַרבע פינות העולם. לאַמיר אייד זאָגן אַז ווען נאָר 10 פּראַצענט פון די פּאַרשלאַגן און פּראַיעקטן וואָס זע-נען געבראַכט געוואָרן נעכטן צו אונדזער קאָמיסיע, זאָלן דורכגעפירט ווערן. וועלן מיר האָבן געהאַט אַ דערפּאָלגרייכע קאַנפּערענץ.

מיר האָבן זיך אויך גענומען די פּריווילעגיע ווייל עס איז נישט פאַראַן קיין אַנדער רעזאָלוציע־קאָמיטע, נישט בלויז צו רעדן וועגן פּראַקטישע פּלענער און פּראַיעקטן, נאָר אויך צו מאַכן געוויסע אַלגעמיינע באַמערקונגען, און די ערשטע איז אַז די קאָנפּערענץ דריקט אויס די גרעסטע אַנערקענונג צו דעם אַרגאַניזיר־קאָמיטעט פון דער דאָזיקער קאָנפּערענץ, מיט איר פּאַרויצער יצחק קאַרן, און אַלע וואָס האָבן אַנטייל גענומען ביים אַרגאַניזירן די דאָזיקע היסטאָרישע פּאַרזאַמלונג.

מיר רעקאָמענדירן: די דעקלאַראַציע וואָס וועט אַנגענומען ווערן היינט ביי טאָג פון דער דאָזיקער קאָנפּערענץ, זאָל נישט בלייבן אין די שופּלאַדן אָדער אויף די טישן פון אונדזערע אַרגאַניזאַציעס, נאָר זאָל אַרויסגעגעבן ווערן קודם כל אין יידיש און אין העברעיִש, און געדרוקט ווערן אין אַלע צייטונגען וואָס גייען אַרויס און דערגייען צו דעם יידיש יידישן עולם און אויב ס'איז נייטיק אַז די דעקלאַראַציע זעע זאָל געדרוקט ווערן ווי אַנאַנס, זאָלן געשאַפּן ווערן די פּאַנן, אַז זי זאָל גע־דרוקט ווערן אין די לענדער, כדי זי זאָל דערגיין צום ברייטן עולם.

אויסער דעם רעקאָמענדירן מיר אַז די פּאַרהאַנדלונגען און דעקלאַראַציעס זאָלן אויך איבערגעזעצט ווערן אין די לאַנד־שפּראַכן פון וואָגען מיר קומען, כדי זיי זאָלן דערגיין צו די יידן, צו וועלכע מיר ווילן רעדן, מיר ווילן נישט רעדן בלויז צו זיך אַליין. מיר ווילן דערגרייכן צו דעם יונגן עולם און ער לייענט ליידער נישט אונדזער מאַמע־לשון. מוזן מיר צו אים דערגיין מיט די לאַנד־שפּראַכן.

מיר שלאָגן פאַר, אַז די דעקלאַראַציע וואָס איר וועט היינט הערן, ביי דער פייערלעכער שלום־זיצונג, זאָלן די פּאַרטערטער פון די לענדער ברענגען אַהיים, צו זיך, און זאַמלען אויף איר אונטערשריפטן פון פּראָמינענטע פּערזענלעכקייטן אין די באַזונדערע לענדער. פּערזענלעכקייטן וואָס האָבן אַ ווירקונג אין יידישן לעבן און זיי זענען נישט אידענטיפיציירט מיט אונדזער טאַג־טעגלעכער יידישער אַרבעט, זאָלן אונטערשרייבן די דאָזיקע דעקלאַראַציע און זי זאָל פּאַרעפּנטלעכט ווערן מיט די אונטערשריפטן פון די דעלעגאַטן, צוזאַמען מיט די פּראָמינענטע פּערזענלעכקייטן פון די באַזונדערע לענדער.

די קאָנפּערענץ ווענדט זיך צו די באַטרעפּנדיקע אינסטאַנצן אין מדינת ישׂ־ראל, אַז יידיש זאָל אַרויסגענומען ווערן פון דער קאַטעגאָריע פון פּרעמדע שפּראַכן. אַז די יידישע אוידיצייעס אויף דער ישראל ראַדיאָ זאָלן פּאַרלענגערט ווערן און אַז עס זאָל געגעבן ווערן די מעגלעכקייט אויפצוטערעטן און אויסצופירן קינסטלערי־שע פּראָגראַמען אויף דער ישראלדיקער טעלעוויזיע.

נעמענדיק אין באַטראַכט אַז דער יידישער שרייבער, איז דער שעפּער פון נייע קינסטלערישע ווערטן, וואָס דאַרפן דערגיין צו וואָס ברייטערע קרייזן, באַשליסן מיר צו שאַפּן אַ געהעריקן פּאַנל וואָס זאָל העלפּן יידישע שרייבערס אַרויסצוגעבן זייערע ווערק. דער חבר סטאַלאַרסקי האָט צוגעגרייט אַ גענויעם פּראַיעקט פון דעם דאָזיקן פּונקט. די פון אונדז וואָס זענען געוועזן נעכטן פרי ביי דער סעסיע וווּ עס

האבן גערעדט יידישע שרייבערס, האבן געהערט דעם ווייגעשריי וועגן דעם, אָז נישט נאָר דאָרף מען אַרײַנלייגן גרויסע געלטער אויף אַרויסצוגעבן אַ בוך, נאָר מען דאָרף אויך נאָך דעם אַרומגיין און פּעדלען און פאַרקויפּן דאָס בוך. זײ ווייסן ווי וויכטיק עס איז אַ סוף צו מאַכן צו דער דאָזיקער הפּקרות.

מיר רעדן, פאַרשטייט זיך, וועגן אַרויסגעבן גוטע קינסטלערישע ביכער. מיר ווייסן, ס'ווערן אַרויסגעגעבן צענדליקער ביכער וואָס מעגן נישט אַרויסגעגעבן ווערן. מיר ווילן שאַפּן אַ צענטראַלן פּאַנד, וואָס זאָל אַרויסגעבן יעדן יאָר אַ צאָל קינסטלערישע יידישע ביכער. און די ביכער זאָלן דערגיין צו וואָס ברייטערע קרייזן.

און פאַר דעם צוועק, חברים, רעקאָמענדירן מיר אָז עס זאָל געשאַפּן ווערן אַ ביכער-קלוב פאַר אַבאָנענטן, און יעדע דעלעגאַציע פון דעם לאַנד דאָרף זיך היינט פאַרפליכטן — נישט בלויז צו פאַטשן בראַוואַ, נאָר צו קומען אַהיים און זאָגן צו אונדז, צו דעם קאָמיטעט וואָס וועט זיך מיט דעם פאַרנעמען: מיר פאַרפליכטן זיך צו שאַפּן ביי אונדז אין לאַנד הונדערט, צוויי הונדערט, דריי הונדערט שטענדיקע אַבאָנענטן, וואָס זאָלן צאָלן 30 דאָלאַר אַ יאָר און זיי זאָלן האָבן די רעכט זיך אויסצוקלייבן אַ צאָל ביכער וואָס וועלן אַרויסגעגעבן ווערן.

מיר האָבן, אין דעם פּראַיעקט פון חבּר סטאַלאַרסקי, געזאָגט אָז מיר ווילן 2500 אַבאָנענטן. ווען מיר האָבן אויסגערופן אויסטראַליע, 150 ביכער, האָט אַ דעלעגאַט פון אויסטראַליע געזאָגט: מיר וועלן קענען פאַרקויפּן מער. דעריבער איז אונדזער ציל אָז עס זאָל געשאַפּן ווערן אַ שטענדיקער ביכער-קלוב, אַ יערלעכער פון 5000 אַבאָנענטן, וואָס זאָלן דערמעגלעכן אַרויסצוגעבן אונדזערע קינסטלע-רישע ווערק.

מיר ווילן אויך זאָגן, אָז גלייך ביי דער דאָזיקער זיצונג, האָבן זיך געמאָלדן צוויי דעלעגאַטן: איינער פון באַהאַהיאַ (בראַזיל), מאַרקוס קערצמאַן, וועלכער האָט געזאָגט: איך טראָג צו 3000 דאָלאַר צו דעם פּאַנד און אויך פאַר פרעמיעס פאַר דעם בעסטן יידישן בוך וואָס דערשיינט, יעדן יאָר, ביז 120 יאָר. איז געקומען אַ צווייטער דעלעגאַט, סטוטשינסקי פון ניו-יאָרק און האָט געזאָגט: איך טראָג צו 1000 דאָלאַר פאַר דעם דאָזיקן פּאַנד.

און דער פּאַנד איז אָפּן פאַר אייך אַלעמען ווייטער.

עס איז מעגלעך אָז מיר וועלן האָבן געוויסע רעקאָמענדאַציעס, וואָס וועלן זיך איבעררופן מיט אַנדערע קאָמיטעס. אָבער איך בין מחויב אויף צו באַריכטן וועגן זיי: כדי צו פאַרזיכערן דעם המשך פון דער יידישער שפּראַך און דער יידישער קול-טור, איז נייטיק אויסצובילדן לערערס, וואָס זאָלן צוזאַמען מיט העברעיִש קענען לערענען יידיש און די מזרח-אייראָפּעיִשע יידישע ליטעראַטור און קולטור.

פאַר דעם צוועק דאַרפן אויסגענוצט ווערן די שוין עקזיסטירנדיקע העברעיִשע און יידישע לערער-סעמינאַרן אין ישראל און אין אַלע אַנדערע לענדער.

אין ישראל זאָל אויך געשאַפּן ווערן אַ צענטראַלער לערער-אינסטיטוט, צו

באדינען די שולן אין די תפוצות, און די סטודענטן זאלן ארויסווייזן ליבשאפט צו די מזרח-איראפעישע יידישע קולטור-ווערטן און צום יידישן לשון.
מיר האבן אויך באהאנדלט א צווייטע ווייטיקדיקע פראבלעם, און דאס איז: ביכער וואס בלייבן, נאך 120 יאר, ביי יידיש לייענערס, און די זין און טעכטער ווייסן נישט וואס מיט זיי צו טאן. און דאס איז א ווייטיקדיקע פראבלעם, וועגן וועל-כער עס האבן אנגעוויזן לייזונג און אנדערע אין דער יידישער פרעסע, און מיר דארפן קומען צו דער וועלט מיט פאזיטיווע זאכן, און מיר קענען נישט קומען און רעדן וועגן דעם. אבער דא, צווישן זיך, דארפן מיר וועגן דעם דערמאנען.
דעריבער לייגן מיר פאר אז אין יעדן לאנד זאלן געשאפן ווערן צענטראלעס, וואס זאלן אויפזאמלען די דאזיקע ביכער און זיי זאלן זיך נישט וואלגערן אין די גאסן. און די דאזיקע ביכער, נאך א געהעריקן איבערקוק, זאלן געשיקט ווערן צו עקזיסטירנדיקע שטאטישע ביבליאטעקן אין זייערע לענדער און שטעט, און אויך האבן מיר געהערט נעכטן אז אין די קיבוצים און אין די יידיש-קלובן, און אין די קלובן פון די פענסיאנירטע, דא אין ישראל, איז פאראן א הונגער נאך יידישע ביכער.

יידישע ארגאניזאציעס דארפן זיך פארפליכטן די דאזיקע ספרים איבערצושיקן אין די ביבליאטעקן און אין די קיבוצים, אז זיי זאלן דארטן האבן א נוי.
היות יידיש און יידישע ליטעראטור איז געווארן א לימוד וואס ווערט איצט גע-לערנט אין פיל אוניווערסיטעטן אין פארשיידענע לענדער פון דער וועלט, האבן אונדז צוויי חשובע פראפעסארן, חנא שמערוק און מיכאל הערצאג, דערקלערט אז עס איז וויכטיק ארויסצוגעבן אן ארומגעענדיקע ביבליאגראפיע וואס זאל ווייזן וואס פארא אוצרות זענען געשאפן געווארן אין דער יידישער שפראך. פראפ. שמערוק האט אונדז געוויזן אז די דאזיקע ארבעט איז שוין פאקטיש אנגעהויבן געווארן, עס זענען מיקראפילמירט געווארן צענדליקער ביכער פון די ערשטע 200 יאר פון יידיש שאפונג, און די ארבעט דארף ווייטער געטאן ווערן אין פארבינדונג מיט דעם ירושלימער אוניווערסיטעט, מיט דער נאציאנאלער ביבליאטעק, מיט יו"א און מיט אלע אנדערע וויסנשאפטלעכע יידישע ארגאניזאציעס, וואס פארנעמען זיך מיט יידישער קולטור.

מיר האבן געהערט צענדליקער פראיעקטן און יעדער פראיעקט דארף האבן מיט וואס אים דורכצופירן. דעריבער דארפן די דעלעגאציעס פון די באזונדערע לענדער אויסאיבן א דרוק אויף די קהלישע פאנדן פון זייערע לענדער, אז יידיש און יידישע קולטור טעטיקייטן זאלן איינגעשלאסן ווערן אין די בודזשעטן פון זייערע קהילות, כדי צו העלפן פינאנסירן די פלענער און פראיעקטן וואס מיר האבן דא אויסגע-ארבעט, די צו שטארקן יידיש און יידישע קולטור.

אנערקענענדיק דעם פאקט אז יידיש ווערט געלערנט אין די אוניווערסיטעטן פון מדינת ישראל און עס מערקט זיך אז אינטערעס צווישן א טייל פון דער ישראל-יונגט צו דער יידישער שפראך און ליטעראטור, באשליסט די קאנפערענץ צו שאפן

אן אַרומנעמענדיקן העברעיש-יידישן און יידיש-העברעישן ווערטערבוך וואָס זאָל געבן אַ שליסל צו אונדזערע רייכע קולטור-אוצרות.

מיר באַגריסן דעם ישראלדיקן בילדונגס-מיניסטעריום, פאַר אָננעמען דעם באַ- שלוס צו אַנערקענען יידיש און אויך לאַדינאַ, ווי צוויי אויסוואַל-שפראַכן צו די מאַ- טורע-עקזאַמענס. מיר האָפּן אַז דאָס איז נאָר דער ערשטער שריט איינצושליסן יידיש און די מזרח-איראָפּעישע יידישע קולטור ווי אויך די קולטור פון די מזרח- עדות, אין דעם דערציאונגס-סיסטעם פון מדינת ישראל.

מיר ווענדן זיך צו די דירעקטאָרן פון די מיטלשולן, אַז זיי זאָלן העלפן רעאַ- ליזירן אין זייערע לערן-אַנשטאַלטן די אויבן-דערמאָנטע באַשלוסן פון ישראלדיקן בילדונגס-מיניסטעריום.

פריינד שניידערמאַן איז געקומען מיט אַ פּראָיעקט, אַז עס דאַרף אַרויסגעגעבן ווערן אַ מאָדערנע יידישע איבערזעצונג פון סידור און פון מחזור. חברים, ווידער דאָס זעלבע: מיר מוזן אויפהערן רעדן צו זיך אַליין. און אין די שולן, אין טעמפלס, אין בתי מדרשים זאָמלען זיך איצט מיליאָנען יידן איבער גאַר דער וועלט. מיר האָבן געזען אַ סידור פון לאַס-אַנדזשעלעס, וווּ אַ רב האָט אַריינגעפירט יעקב גלאַטשטיינס אַ ליד ווי אַ תפילה.

און פריינד שניידערמאַן, וואָס האָט פאַרבינדונגען מיט פיל שיכטן אין דער יידישער באַפעלקערונג, און אויך מיט די רעליגיעזע, איז געקומען און האָט אונדז געזאָגט: ער האָט גערעדט מיט פאַרשידענע פּערזענלעקייטן פון דער רבנישער און פון דער רעליגיעזער וועלט. זיי וואַלטן אויפגענומען אַזאַ איבערזעצונג מיט גרויס פרייד.

פריינד שניידערמאַן האָט אונדז אויך געזאָגט, אַז ער האָט אַ פּריוואַטן פאַר- לעגער וואָס וויל אַרויסגעבן אַזאַ איבערזעצונג פון סידור און מחזור, האָבן מיר געזאָגט: מיר שטימען צו אַז עס זאָלן אַוועקגעזעצט ווערן ספּעציאַליסטן וואָס זאָלן די דאָזיקע אַרבעט טאָן.

חברים, איך האָב אייך געזאָגט אַז 47 רעדנער האָבן פאַרגעשלאָגן פאַרשידענע פּראָיעקטן און יעדער איינער האָט זיך נישט באַנוגנט מיט ברענגען איין פּראָיעקט, נאָר איינער האָט אָפילו געבראַט זיבן. מיר וועלן נישט קענען ברענגען אַלע פּראָ- יעקטן. מיר וועלן זיי איבערגעבן דעם פּרעזידיום, נאָר בלויז נאָך עטלעכע. עס מוזן פאַרענדיקט ווערן די אַנגעהויבענע אַרבעטן וואָס זענען נישט פאַרענדיקט און דאָס איז דאָס אַרויסגעבן דעם גרויסן יידישן ווערטערבוך, דעם לעקסיקאָן פון דער יידי- שער ליטעראַטור און קולטור, און זלמן זילבערצווייגס טעאַטער-לעקסיקאָן, וואָס געפינט זיך אין מאַנסקריפט און ער ווערט נישט אַרויסגעגעבן.

עס איז פאַראַן אַ ווענדונג פון פאַרבאַנד פון עולים פון ראַטנפאַרבאַנד און צו די אינסטאַנצן וואָס פירן די אַרבעט צווישן די עולים, אַז עס זאָל געפירט ווערן מער טעטיקייטן אין יידיש. עס איז פאַראַן אַ פאַרלאַנג אַז עס זאָל געשאַפן ווערן אַ צענ- טראַלע רעפּערענטן-ביראָ צו באַדינען די ישובים פון דער וועלט.

עס איז דא א פארשלאג אז די באזונדערע דעלעגאציעס זאלן טראכטן וועגן דורכפירן אין זייערע לענדער אויסשטעלונגען, וואס זאלן ברענגען צום אויסדרוק די יידישע ליטעראטור און קונסט, פלאסטישע קונסט, די יידישע מוזיק, נישט נאר פון אמאל, נאר די וואס ווערט איצט געשאפן, כדי צו באווייזן אז יידיש און יידישע קולטור אין אלע אספעקטן איז א לעבעדיקע שאפונג.

חברים, ווי איך האב געזאגט, עס זענען פאראן נאך און נאך פראיעקטן, אבער מיר וועלן זיי איבערגעבן צו דעם פרעזידיום, מיר ווילן אבער נאכאמאל ווינטשן אז מיר אלע וואס זענען געקומען דא אהער מיט גרויסע האפענונגען, זאלן זיך באטייליקן ביי דעם רעאליזירן די דאזיקע האפענונגען. א שיינעם דאנק.

(רעזאלוציע — זע זייט 241)

אין די ווייטערדיקע דעבאטן איבער די רעזאלוציעס זענען ארויסגעטרעטן א היפשע צאל דעלעגאטן מיט פארשידענע באמערקונגען און פארשלאגן. צווישן זיי: דעגאל (פאראייניקט־טע שטאטן), דער קינסטלער משה בערנשטיין (ישראל), דער דיכטער יוסף קערלער (ישראל), די דיכטערין רחל בוימוואל (ישראל), דער דיכטער זיאמע טעלעסין (ישראל), שרה געצאו (פאראייניקטע שטאטן), חיים וויינשטיין, שמואל מילמאן (פאראייניקטע שטאטן), ב. געבינער (פאראייניקטע שטאטן), ש. קערנער (פראנקרייך), קלארא קאלמאנאוויטש (בראזיל), מענדל גליקסמאן (פראנקרייך), יצחק גוטערמאן (בראזיל), י. גלזמאן (ישראל), ישראל סטאלארסקי, דוד אליהו פישמאן (יונגט־גרופע), יעקב ראטשטיין און אנדערע.

שלוס-סעסיע

פאַרויצער : יצחק קאַרן, וויצע-פאַרזיצער : הערשל אַסטראָוו

חשובע דעלעגאַטן, געסט,

דער ערשטער טייל פון אונדזער שלוס-סעסיע איז געווינדמעט דער פאַרטיילונג פון דעם פרייז פון ראש הממשלה פאַר אַ יידישן שרייבער. דער פרייז איז געשאפן געוואָרן דורך גאַלדע מאיר, ווען זי איז געווען ראש הממשלה. איך וויל באַגריסן גאַלדען און באַטאָנען אַז זי איז זייער באַענט צו דער טעמאַטיק וואָס מיר האָבן באַהאַנדלט במשך פיר טאָג. איך גלויב אַז מיר וועלן אויך הערן איר מיינונג וועגן אונדזערע פראַבלעמען.

וויל איך זאָגן נאָר איין וואָרט וועגן דער פערזענלעכקייט פון גאַלדע מאיר. ס'איז אפשר סימבאָליש, וואָס אַט די פיגור האָט אַ גוואַלדיקן אַנזען נישט נאָר אין ישראל, נאָר אויך אויסער מדינת ישראל און אין דעם גאַנצן יידישן פּאָלק. איד מוז זאָגן אַז אַסך מאָל פּרעג איך מיר : פאַרוואָס איז דער בוים אַזוי צעבליט און צעוואַקסן ? און איך ענטפער מיר : ווייל די וואַרצלען פון דעם בוים זענען שטאַרקע און טיפע. גאַלדע איז טיף פאַרבונדן מיט יידישער קולטור, מיט יידישקייט, מיט נאַציאָנאַלער גייסטזיקייט. פאַר אונדז איז גאַלדע אַ גוואַלדיקע דערשיינונג.

דעריבער האָבן מיר זייער געוואַלט אַז צום שלוס פון אונדזער וועלט-קאָנפערענץ זאָל גאַלדע זיין מיט אונדז. איך מיין אַז די זשורי, וואָס איז באַשטאַנען פון דריי באַקאַנטע שרייבער — יאַנאַסאַוויטש, יונגמאַן און מיכלי — האָט געמאַכט אַ ווונדערלעכן אויסוואַל, ווען זיי האָבן באַשטימט דעם דיכטער אברהם סוצקעווער אַלס חתן הפרס פאַר דעם דאָזיקן יאָר.

עס איז אַ גרויסע ריזיקע פאַר מיר צו רעדן וועגן דער דיכטערישער פער-זענלעכקייט פון סוצקעווערן. איר וועט הערן די מאַטיוון און באַשלוסן פון דער זשורי. אָבער איין זאך מוז מען און מען דאַרף אַנערקענען, אַז די דיכטונג פון סוצקעווערן איז טיף פאַרוואַרצלט אין דעם יידישן לעבן פון נעכטן, אין דער תקופה פון פאַרניכטונג און פון היינט, דער תקופה פון גאולה. דערפאַר איז סוצקעווער אַנערקענט געוואָרן אַלס איינער פון די פראַמינענטע פיגורן אין דער וועלט-פּאָעזיע. מ'האָט נישט לאַנג געשריבן אַז סוצקעווערס פּאָעזיע און די אויפנאַמע וואָס זי האָט באַקומען אויף דעם סימפּאָזיום אין האַלאַנד, איז אַן איינפירטיס-קאַרטע צום אַריינגאַנג צווישן די קאַנדידאַטן אויף נאַבעל-פרייז. ווען עגנון ז"ל האָט באַקומען דעם פרייז, איז דאָס נישט געווען זיין פּריוואַטער דערפאַלג. דאָס יידישע פּאָלק, אין ארץ-ישראל און אין חוץ-לארץ, איז געווען גליקלעך און ווען מען

דערמאנט די זאך אז סוצקעווער איז געוואָרן אַ צענטראַלע פיגור אין דער אַלגע-
מיינער וועלט-שאַפונג, איז דאָס אונדזערס אַ גרויסע נאַציאָנאַלע דערגרייכונג.
איך וועל בעטן דעם דיכטער יצחק יאַנאַסאָוויטש, אַז ער זאָל איבערלייענען
די מאַטיוון פון דער זשורי וואָס האָט באַשלאָסן אַז אברהם סוצקעווער זאָל באַקומען
דעם פרייז פון ראש הממשלה פאַרן יאָר 1976.

יצחק יאַנאַסאָוויטש לייענט די מאַטיוון פון דער זשורי
אין דער פערטער פאַרטיילונג פון פרס ראש הממשלה
דעם דיכטער אברהם סוצקעווער.

די זשורי, וואָס האָט איינשטימיק באַשלאָסן צוצוטיילן דעם היינציקן
פרייז פון ראש הממשלה דעם דיכטער אברהם סוצקעווער, האָט אין איר
באַשלוס זיך געשטיצט אויף די פאַלגנדיקע מאַטיוון:

1) אברהם סוצקעווער איז איינער פון די גרויסע און אַריגינעלע
יידישע דיכטער נישט נאָר אין אונדזער דור, נייערט אויך אין די דורות
ביז צו אונדז. דערביי איז כדאי צו באַמערקן, אַז דעם נאָמען פון אַ גרויסן
און אייגנאַרטיקן דיכטער האָט ער זיך דערוואָרבן נישט נאָר אויף דער
יידיש-ליטעראַרישער גאַס, נאָר אויך צווישן די פּאָעזיע-קענער און פּאָעזיע-
ליבהאַבער פון דער ברייטער אינטערנאַציאָנאַלער וועלט, ווי דאָס האָט
קלאָר באַוווּזן זיין גרויסער דערפאַלג אויף דעם צווישן-פעלקערלעכן
פּאָעזיע — יום טוב, וואָס איז היינציק פאַרגעקומען אין ראַטערדאַם, האַלאַנד.
2) אין דער פּאָעזיע פון אברהם סוצקעווער זענען אויף אַ בולטן
אופן פאַרקריצט די איבערלעבונגען, וועלכע האָבן אינספּירירט זיין שאַפן
און היות דער גורל האָט אים באַשערט צו זיין דער איבערלעבער און
מיטלעבער מיט די גרעסטע און וויכטיקסטע געשעענישן פון זיין פּאַלק
אין די לעצטע 50 יאָר, איז זיין פּאָעזיע געוואָרן די אין פיין און אין פייערן
געלייטערטע מגילה, וואָס אין איר איז לדור דורות פאַרפיקסירט געוואָרן
אַ קאַפיטל געשיכטע — און אפשר טאַקע איינס פון די וויכטיקסטע קאַפיטל-
לען אין אונדזער פּאַלקס-געשיכטע — אויף דער קאַמפּס-אַרענע פון אונד-
זער געבענטשטער און פאַרשאַלטענער ערד.

3) אויב ס'איז אמת וואָס מען זאָגט, אַז דער שר של שירה גיט
איבער יעדן דיכטער אויסצופירן נאָר איין שליחות פאַר זיין פּאַלק און
פאַר זיין ליטעראַטור, מוזן מיר פעסטשטעלן אַז אברהם סוצקעווערן זענען
דורך דעם דאָזיקן שר אָנגעטרויט געוואָרן צוויי שליחות. וואָרים סוצ-
קעווער איז דער קינסטלער וואָס אים איז באַשערט געוואָרן צו פאַראייביקן
אין פּאָעטישן וואַרט-בילד דעם טראַגישן אומקום פון יידישן לעבן אין

מזרח-אײראָפּע און אים איז אויך געגעבן געוואָרן די זכיה צו זיין דער אויטענטישער זינגער וועגן דעם הערפֿאַרשן אויפֿקום פֿון אַ נײַ ייִדיש לעבן אין דער אויפֿסנייִ-אַנטשטאַנענער מדינת ישראל. אמת איז, אַז כמעט אַלע ייִדישע דיכטער אין דער גאַרער וועלט האָבן אין זייערע שאַפֿונגען אַרויס-געבראַכט אַט די צוויי ווידעראַנאַדיקע געשעענישן אין לעבן פֿון ייִדישן פֿאַלק, אָבער אברהם סוצקעווער, צוזאַמען מיט נאָך אייניקע פֿון אונדזערע גאַר גרויסע, איז געווען דער, וואָס האָט די שליחות אויסגעפירט מיט אַזוי פיל טאַלאַנט, טיפֿקייט און שלימות, אַז ער איז באמת געוואָרן דער מוסטער און די מאָס פֿאַר דער פֿאַעטישער שאַפֿונג פֿון אונדזער דור.

4) נישט געקוקט דערויף וואָס דער דיכטער אברהם סוצקעווער האָט דורכגעמאַכט אין זיין לעבן אַזעלכע שאַרף-קאָנטראַסטיקע געשעענישן און איבערלעבונגען און האָט דערפֿאַר אויך אין זיין שאַפֿן געמוזט דורכ-מאַכן אַזעלכע פֿאַרשידנאַרטיקע טעמאַטישע מעטאַמאָרפֿאָזעס, איז ער אָבער אין אַלע זיינע גילגולים פֿון גורל געבליבן דער זעלביקער פעסט-שטאַמיקער פֿאַעט וואָס שעפט די ווערטער פֿאַר זײַנע וויזיעס און די קלאַנגען פֿאַר זיינע ניגונים פֿון זיין אייגענעם האַרץ-ברונעם, פֿון זיין אייגענעם קוואַל — פֿון אַט דעם אייגענעם אינדיווידועלן, שפּרודלדיקן קוואַל, וואָס איז באַזיגלט מיט דער חתימה: אברהם סוצקעווער.

5) קיין שום גרויסער פֿאַעט איז נישט קיין זוכה מן ההפּקר. אָבער אברהם סוצקעווער געהערט צו די דאָזיקע פֿאַעטן, וואָס האָט פֿון זיין אָנהויב אַז גערעטן אויף אַן אייגענעם וועג, וועלכער איז געווען לגמרי אַנדערש פֿון די וועגן אויף וועלכע עס זענען געגאַנגען די פֿאַעטן ביז אים און אויך די פֿאַעטן פֿון זיין צײַט. סוצקעווער האָט געבראַכט מיט זיך נישט נאָר אַן אייגענע מוזיק, נײַערט אויך אַן אייגענעם אינסטרומענט אויף אויסצושפּילן די דאָזיקע נײַע מוזיק; נישט נאָר אַן אייגענע וויזיע, נאָר אויך אַן אייגן וואָרט ווי אַזוי די דאָזיקע וויזיע וואָס פּולער און וואָס געטרייער צו געשטאַלטיקן. אברהם סוצקעווער האָט דעריבער גאַר גרויסע פֿאַרדינסטן פֿאַר דער אַנטוויקלונג פֿון דער פֿאַליפֿאַנישער מוזיק וואָס עס לאַזט אונדז הערן דער פּילפֿאַרביקער אַרקעסטער פֿון דער ייִדישער דיכטונג און נישט קיין ווונדער וואָס סײַ ייִדישע סײַ נישט ייִדישע דיכטער באַטראַכטן אים ווי אַ מוסטער און ווי אַ מײַסטער. סוצקעווערס באַליבטקײַט ביים פֿאַעזיע-לייענער נעמט זיך אויך פֿון דעם, וואָס מען דערפּילט דאָס נסתרדיקע וואָס איז פֿאַראַן אין זיין ניגלה, דאָס איראַציאָנאַלע וואָס ער כאַפט אויף אין דער רעאַליטעט און דאָס געהײַם-מיסטישע וואָס ער כּישופּט פֿאַר אונדז אַרויס מיט ווערטער און בילדער, סײַ אין זיין ליד און סײַ אויך אין זיין פּראָזע.

צוטיילנדיק דעם פֿאַעט אברהם סוצקעווער די פרעמיע פֿון ראש

הממשלה פארן יאר 1976 ווינטשן מיר אים אז ער זאל נאך א סך יארן וויטער שפאנגען אויף זיין געבענטשטן שעפערנישן וועג און זאל באַרײכערן אונדזער ליטעראַטור מיט די דאָזיקע ווערטן וועלכע ער איז מסוגל אַרויס-צוברענגען אין זיין שאַפונג.

- די שרייבער זשורי
(—) יצחק יאָנאַסאָוויטש
(—) משה יונגמאַן
(—) ב. י. מיכלי

חל-אביב, מנחם אב, תשל"ו

יצחק קאַרן:

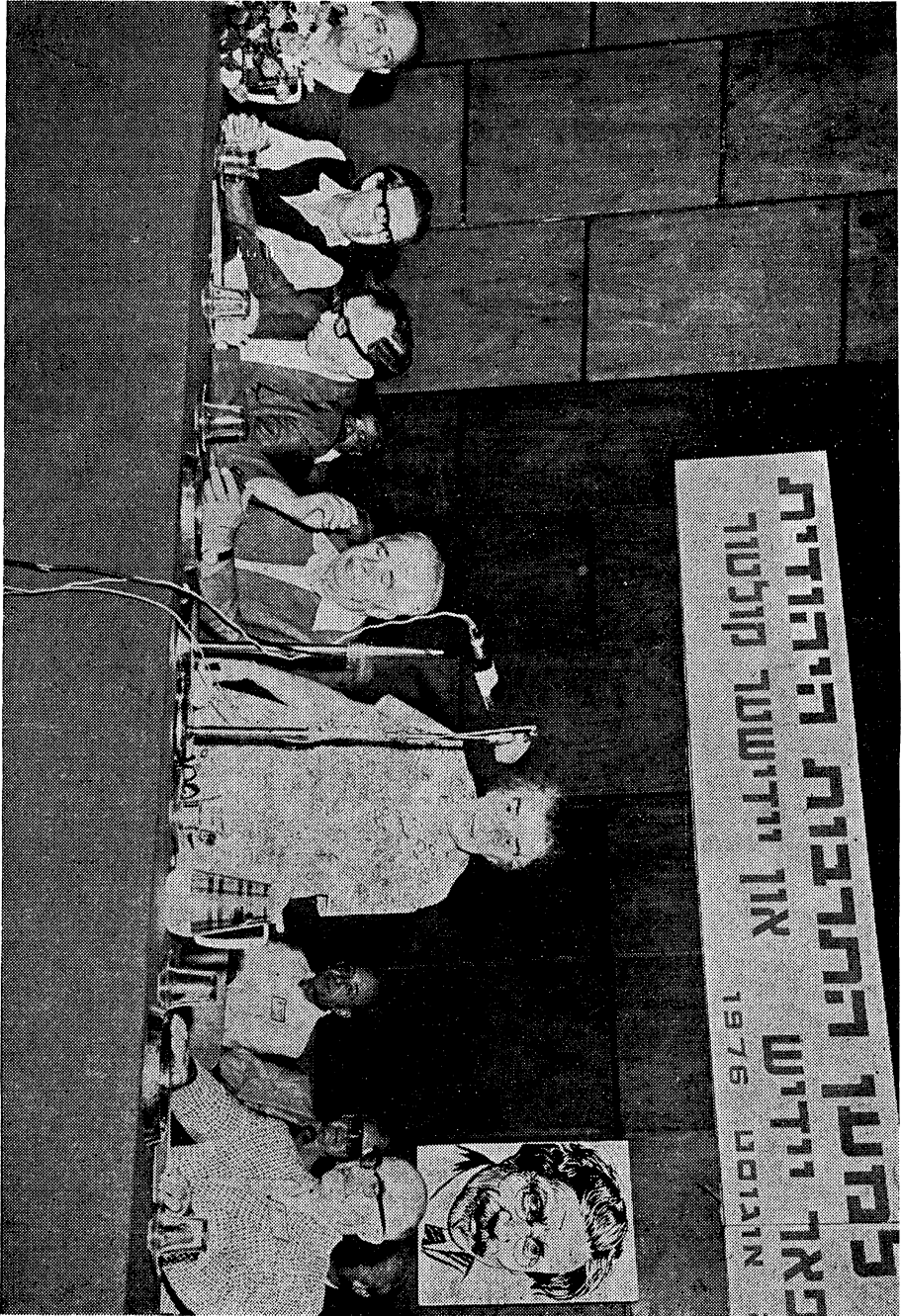
איך וועל בעטן אז גאַלדע מאיר זאל איבערגעבן סוצקעווערן דעם פרייז. אן ספק איז דאָס אַ רירענדיקער מאַמענט און איך וויל בעטן גאַלדע מאיר זי זאל זאָגן וואָס זי וויל אונדז לאַזן הערן:

גאַלדע מאיר

מיין גוטער חבר סוצקעווער, חבר קאַרן, חברים פון דער זשורי, חברים און גוטע פריינד.

קודם כל וויל איך אייך זאָגן אז עס פאַרדריסט מיר זייער וואָס צוליב פאַר-שידענע סיבות וועלכע איך האָב נישט געקענט ענדערן, בין איך נישט געווען דאָ אויף דער קאָנפערענץ און גלויבט מיר אז איך וואָלט דאָ זייער-זייער געוואָלט זיין. איך האָלט אז אייער צוזאַמענקום דאָ אין ישראל אויף דער קאָנפערענץ, דאַרף ברענגען דערצו אז מיר זאָלן נעמען טראַכטן וואָס עס טוט זיך ביי אונדז, וואָדין גייען מיר און ווי ווילט זענען מיר שוין פאַרפאַרן. אַט די טראַכטעניש דאָס איז איינע פון די וויכטיקסטע זאַכן וואָס מיר דאַרפן איצט אין אונדזער לעבן און ווען איך זאָג „אין אונדזער לעבן“, זאָג איך קיינמאַל נישט מיינענדיק בלויז ישראל. פאַר מיר עקזיסטירט נישט ישראל אָן דעם יידישן פּאָלק און פאַר מיר עקזיסטירט נישט דאָס יידישע פּאָלק אָן ישראל.

איך האָלט אז דער ייד, סוצקעווער, איז ווי עס זאָגט קאַרן, אַ וויכטיקער פּאַעט, אַפילו ביי די גויים. אָבער פאַר מיר איז ער עפעס מער. עס גייט אַוועק אַמאָל אַ סך צייט וואָס מ'טרעפט זיך נישט — און פונדעסטוועגן, זייט 1945, 1946, זע איך אַט דעם ייד אַלס אַ סימבאָל פון דאָס וואָס איז, וואָס איז געווען און וואָס עס וועט זיין. אַט פרוּוו איך זיך דערמאַנען: אין 1946, נאָך דער שואה, נאָך דער וועלט-מלחמה, איז פאַרגעקומען אַ זיצונג פון דער הנהלת הסוכנות אין פאַרזי. פאַרוואָס אין פאַרזי? ווייל מען האָט דעמאָלט אַרעסטירט די גאַנצע פירערשאַפט אין לאַנד און בן-גוריון איז געווען אין די פאַראייניקטע שטאַטן, זיך אָפגעשטעלט אין פאַרזי, און מען האָט געדאַרפט פון דאַנען מיט אַלע כוחות אים איינהאַלטן אין פאַרזי, ווייל מיר זענען געווען זיכער אַז ער וועט גיין גלייך פון עראַפלאַן אין לאַטרוו,

בית דין פארוילונג פון דער ראש הממשלה הישראלית
פון רעפס אויף לינקס : אהרם סאסקווער, נאלדע מאיר, יצחק קורני, יצחק זאנאפארוושי, מישה חונגמאן, לייב ראפמאן.

און לאַטרוֹן איז שוין דאָן געווען גאַנץ נישט קשה באַזעצט און מען האָט נישט געדאַרפט האָבן דווקא נאָך איינעם.

זענען מיר געפאָרן קיין פאָריז. דאָס איז געווען נאָך דעם וואָס מיר האָבן גערופן „דער שוואַרצער שבת“, ווען מען האָט אויפגעקליבן די יידן פון דער הנהלת הסוכנות, פון ועד לאומי — טויזנטער, פון קיבוצים און מושבים און זיי אַוועקגעשיקט אין רפיח, אין לאַטרוֹן, אין עתלית. מיר האָבן דאַמלסט אויך זיך אָפגעגעבן אַ דין וחשבון: וואָהין מען גייט און וואָס ס'איז אונדזער כוח? דער שבת האָט געוויזן אַז כאַטש די ענגלישע אימפעריע איז אָפגעשוואַכט, אָבער מיט אונדזער „אימפעריע“ קען זי זיך נאָך אַן עצה געבן.

מיר האָבן געזען, ווי זאָגט מען אין אַ גוטן מאַמישן יידיש — באַשיימפערלעך ווי דאָס אַלץ קען צעשטערט ווערן אין משך פון שעהען אָפילו, נישט נאָר פון טעג. וואָס עס האָט זיך דאָן געפאָדערט פון דער פירערשאַפט אין דער ציוניסטישער באַוועגונג און בכלל פון יידישע פירער, אפשר אויך יידישע מאַסן, איז געווען אַ סך חוצפה צו גלייבן אַז מיר קענען שטיין קעגן דער בריטישער אימפעריע. הונדערט טויזנט ענגלישע סאָלדאַטן זענען דאָן געווען אין לאַנד. און ווען מען האָט אין יגור דאָן געפונען דאָס באַהאַלטענע געווער אונדזערס, איז דאָס געווען נישט נאָר אַ ווייטיק, נאָר עס איז געווען אַן אַנשטענדיקער פראַצענט פון דעם כלי זין וואָס מיר האָבן געהאַט אין לאַנד בכלל.

אונדזער „גוטער פריינד“ בעווין, זאָל ער האָבן אַ ליכטיקן גן עדן, האָט אונדז דאָן איינגעלאָדן קיין לאַנדאָן און מיר האָבן געזאָגט: ניין, נישט אונטער אַלע אומשטענדן וועלן מיר גיין, סיידן עס וועט זיך האַנדלען וועגן אַ יידישער מדינה. און אויף דעם פאָן טרעף איך זיך מיט דעם יידן סוצקעווער אין פאָריז. איך בין זיכער אַז יעדער איינער פון אייך וואָס איז נישט געווען אין דער שוואַה, לעבט איבער דאָס זעליביקע וואָס איך האָב איבערגעלעבט דאָן, ביים טרעפן זיך מיט אַ יידן, פון דאָרטן, פון יענער וועלט.

שטענדיק איז דאָ אַביסל שרעק! ווי שטייט מען פאַר אַ מענטשן וואָס איז דורכגעגאַנגען אַזאַ גיהנום? וואָס פאַר אַ שפראַך רעדט מען מיט אים? ווי גייט מען צו צו אים? ווי און וואָס מעג מען אים זאָגן? וואָס טאָר מען נישט זאָגן? און דאָ טרעף איך דעם יידן וואָס האָט דאָס אַלץ איבערגעלעבט און ער גרייט זיך קיין ארץ-ישראל, און אַן אַ טראַפן פון ביטערקייט, אַן אַ טראַפן פון יאוש, אַן אַ טראַפן פון צווייפל, אַז אפשר זאָל ער נאָך דעם אַלעם וואָס ער האָט איבער געלעבט פאַרן ערגעץ זיך אַביסל אַפרוען?

סוצקעווער און זיינע חברים האָבן זייער גוט געוואוסט וואָהין זיי פאַרן. עס איז נישט אויף אַפרוען זיך. ס'איז נישט אַ לאַנד אַן דאגות, אַן געפאַר. און טראַץ דעם — אַן אַ שמץ פון צווייפל. דער וועג איז קלאַר. דאָס דאָרף מען. סוצקעווער איז דורכגעגאַנגען אַלע עטאַפן און ווייען פון דער קליטה. כאַטש מען האָט אים אויפגענומען זייער גוט און מען האָט אים זייער ליב געהאַט און

מען האָט געוויסט ווער ער איז און וואָס ער איז. איך האָלט אַז סוצקעווער איז דער סימבאָל פון צוויי זאַכן: א) נישט פאַרשאַפן קיין נחת-רוח דעם שונא (און ווען האָבן מיר נישט געהאַט קיין שונא ?) אַז עס זאָל אים געלינגען אונדז צו ברעכן. קלעפּ, ווייטיקן, פחד, צרות, געוויין — אַלץ יאָ, אָבער ברעכן אונדז ? — דאָס נישט. און ב) וויסן אַז דאָס איז אונדזער גורל און פון אַן אייגענעם גורל אנטלויפט מען נישט. און דער גורל פון יידישן פאָלק איז הונדערט פראַצענט, נישט 99 פראַצענט, נאָר הונדערט פראַצענט, פאַרבונדן מיט דעם קיום פון אונדזער זעלבסטשטענדיקייט אין אונדזער היימלאַנד.

דאָרף מען צוליב דעם נעמען אויף זיך נאָך יסורים, נאָך צרות, נאָך קלעפּ, אָבער אויב מען בלייבט שטיין און מען ווערט נישט צעבראַכן, איז אויך דאָ דער אַבסאָלוטער גלויבן, אַז סוף סוף וועלן מיר דערגיין. דער עיקר — נישט אַוועק-לויפן פון דער מדינה, נישט פון דעם יידישן פאָלק, ווייל פון אַ גורל, פון אַ פאָלק, פון דער געשיכטע פון אַ פאָלק, פון דער אויפגאַבע פון אַ פאָלק — קען מען נישט אַוועקלויפן. מען קען זיך באַהאַלטן אויף אַ וויילע, אָבער נישט אויף לאַנג.

איך האָלט אַז סוצקעווער מיט זיין שאַפן אין יידיש, ווערט דער סימבאָל פון יידישער שאַפונג אין ישראל. דאָס האָט ער, לויט מיין מיינונג, אויפגעטאָן און מען קען עס בכלל נישט אַפשאַצן. ער און דאָס יידישע שאַפן דאָ אין ישראל האָבן דערמעגלעכט אַט דעם צוזאַמענקום. איך בין זיכער אַז דער גייסט וואָס איז געשאַפן געוואָרן פון סוצקעווער און אַנדערע יידישע שרייבער האָבן דאָס דערמעגלעכט. אַ סך קאַנפערענצן קומען איצט פאַר אין ישראל. אַלע זענען וויכטיק און מיר פרייען זיך מיט אַלע. אין אַזאָ וועלט, אין דער „אַנשטענדיקער“ וועלט אין וועלכער מיר לעבן, וווּ אידי אַמין איז כשר און ציוניזם און יידיש פאָלק זענען טריף, איז יעדער צוזאַמענקום אין ישראל, אין ירושלים, וויכטיק, פאָליטיש וויכ-טיק, מענטשלעך וויכטיק. אָבער דוכט מיר אַז דאָ האַנדלט זיך — און איך האָב נישט ליב קיין מליצות, אָבער איך מיינ אַז מען מעג דאָס זאָגן — אַז דאָ האַנדלט זיך וועגן אַ גרויסער, היסטאָרישער געשעעניש.

וואָס איז דער אויפטו פון דעם צוזאַמענטרעף ? איך האָף אַז איך מאַך נישט קיין טעות: סיי פאַר אונדז אין ישראל, סיי פאַר אייך אין די גלות לענדער, איז קלאָר געוואָרן אַז קיין צעשיידיקייט צווישן אונדז קען מער נישט זיין. נישט אין מעשים, נישט אין דעם ציל צו וועלכן מיר שטרעבן און צו וועלכן מיר דאַרפן דערגיין. נישט היינט און נישט אין דער צוקונפט וועט דאָס יידישע פאָלק קענען לעבן פון און אין איבערזעצונגען...

איך האָב געלייענט אין צייטונג אַז אַ פיינער געלערנטער, אַ ייד וואָס איז געווען אויף דער קאַנפערענץ, האָט געזאָגט: מ'קען אויך אין אַנדערע שפראַכן זיין אַ ציוניסט. זיכער קען מען. אַן אינטעליגענטער מענטש מיט פאַרשטענדעניש פאַר געשיכטע, קען זיך אַוועקזעצן, לייענען וויכטיקע ביכער, הערן אינטערע-סאַנטע פאַרטראַגן און ווערן אַ ציוניסט.

איך גלויב אָז מען קען אויסלערנען קינדער אָז זיי זאָלן ליב האָבן דער מאַמען. אָבער איך האָב קיינמאָל נישט געזען אָז קליינע קינדער זאָלן לויפן צו דער מאַמען און זיך צוקלעפּן צו איר און שפּילן זיך מיט איר אין אַן איבער-געזעצטער שפּראַך. די פּיינסטע איבערזעצונג איז נישט דער אַריגינאַל. איר ווייסט וואָס? עס קען זיין אַמאָל אָז די איבערזעצונג איז נאָך בעסער ווי דער אַריגינאַל, אָבער דער אַריגינאַל איז עס נישט. עס איז אַ שמחה אָז מיר קענען אין ישראל זיין אויף אַזאַ קאַנפּערענץ. איך דערמאָן זיך דעם שפּראַכן-קאַמף מיט 40 יאָר צוריק: יידיש אָדער עברית. איך ווייס נישט צי דאָ זענען פּאַראַן חברים פון די לינקע פּועלי-ציון אין ישראל. אויב יאָ וועלן זיי זיך דערמאָנען דעם אַראַבער וועלכער האָט זיך באַמט אינגאַנצן אַסימילירט און געוואָרן איינער פון אונדז, אויף אַזוי פּיל אָז ער איז אַריין צו די לינקע פּועלי-ציון און ער האָט געקעמפט, צוזאַמען מיט ערעמען פּאַר יידיש אין ישראל, און ערעם, קומענדיק אַמאָל קיין אַמעריקע — דוכט זיך פּאַר דעם מגבית פון הסתדרות, האָט מיטגענומען האָט דעם חבר, דעם אַראַבער וואָס האָט זיך אויסגעלערנט יידיש און ער האָט געטענהט צו יידן אין אַמעריקע, אין די דרייסיקער יאָרן, אָז מען פּאַרפּאַלגט יידיש אין ארץ-ישראל און ער האָט געזאָגט אָז די שפּראַך פון ארץ-ישראל דאַרף זיין יידיש...

איך בין זיכער אָז ער האָט עס געמיינט. ער האָט זיך עס אויסגעלערנט פון ערעמען. ער האָט זיך עס אויסגעלערנט פון אַנדערע גוטע חברים פון פּועלי-ציון. ער האָט געמיינט מיטן גאַנצן האַרצן, ליב געהאַט זיינע חברים, זיי האָבן זיך גוט באַצויגן צו אים. דער סאַציאַליזם זייערער איז אים געפּעלן געוואָרן. האָט ער עס געפּריידיקט. אָבער דאָס איז געווען איבערגעזעצט.

איך בין צופּרידן וואָס מיר קענען היינט זיך טרעפּן דאָ, און רעדן נישט וועגן פּאַרשידענע קולטור-פּראָגן, העברעישע און יידישע, נאָר רעדן וועגן קולטור-פּראָגן פון יידישן פּאַלק.

אונדזער לאַגע איצט איז אַזאַ, אָז עברית האָט זיך באַפּעסטיקט. מיר האָבן וועגן עברית קיין מורא נישט. אָבער וועגן יידיש — ציטערט דאָס האַרץ. די קינדער אייערע רעדן יידיש? די אייניקלעך רעדן יידיש? די יונגע מענטשן אין אייער משפּחה לייענען סוצקעווערן? מיינע קינדער קענען יידיש. אין מיין צייט איז געווען זייער אַ גוטער חבר, און איך באַדויער וואָס ער איז שוין נישט מיט אונדז. איינמאָל האָט ער מיך געטראָפּן און געזאָגט: מען זאָגט אָז דו רעדסט מיט דינע קינדער יידיש, אָבער קיין עברית רעדסטו נישט. ער האָט נעבעך נישט געוואָלט אָז איך האָב דאָן נאָך נישט געקענט רעדן קיין עברית אַפּילו ווען איך וואָלט וועלן. אָבער נישט נאָר דאָס. איך האָב בפּירוש געוואָלט אָז מיינע קינדער זאָלן קענען יידיש.

דאָ איז דער מצב אַזוי אָז די יונגט וואָס קען נישט קיין יידיש, קען עברית, רעדט עברית, לייענט עברית. אָבער אין גלות ווי איז עס? איך האָב געזאָגט אַ חכמה און עס איז אויף צו וויינען, נישט אויף צו לאַכן: עס האָבן געקעמפט העב-

רעאיסטן מיט יידישיסטן, און דער רעזולטאט איז נישט יידיש — נישט עברית. א פשרה? די פראגע איז: זענען מיר גרייט אז דער וועג זאל זיין א גלאטער פאר דער אסימילאציע און צו אנטלויפן פון יידישן פאלק, און גלויבט מיר — עס האט נישט צו טאן נאר מיט רעליגיע. ניין, נישט נאר מיט רעליגיע. עס האט צו טאן מיט דער צוקונפט פון יידישן פאלק. עס האט צו טאן מיט די קינדער פון א געמישטער פאר. וואס וועט זיין פון דעם יידישן פאלק אין נאך א דור, אין נאך צוויי דורות?

און דאן פרעג איך זיך, און עס פרעגט זיך מסתמא יעדער ישראלי: וואס טוט זיך מיט דעם יידישן פאלק? פינף מלחמות אין 28 יאר. ענטעבע איז גארנישט. דאס איז סתם א וועלט-רייזע... איז פאראן איין ישראלדיקער וועלכער וועט אייך גאראנטירן אז מער וועט קיין מלחמה דא נישט זיין? קענען מיר קוקן אונדזערע קינדער אין די אויגן און זאגן אז זיי זענען שוין אלץ דורכגעגאנגען? קענען מיר קוקן אין די אויגן פון די אייניקלעך און זאגן: קינדער טייערע, מלחמות — מער נישט, איר נישט? דאס וועט דאך זיין א ליגן.

און דאס אלץ — צוליב וואס? צוליב דעם אז עס זאל זיין עפעס א ישראל, לאמיר זאגן אז זי וועט זיין א שיינע ישראל און א פיינע ישראל און מען וועט פון איר הנאה האבן אז מען וועט קומען אויף טוריזם. און דאס אלץ נאך דעם וואס עס איז געווען, נאך דער שואה?

עס איז דא א מדינה און יידן קומער נישט און יונגווארג גייט אוועק. דאס איז געווען דער חלום? און פאר דעם חלום צאלן די בעסטע פון אונדזער יוגנט מיטן לעבן, כדאי? מיר דוכט זיך — יעדנפאלס, איך וויל, פארשטיין אט דעם צוזאמענקום, אז דאס איז א סך מער ווי לערנען יידיש אדער עברית אדער צוזאמען אדער מער עברית אדער מער יידיש.

איך האב מיט א פאר טעג צוריק באקומען א בריוו פון דער מועצה לתרבות ולאמנות במשרד החינוך. מען שרייבט מיר אז עס איז פאראן א מחשבה צו עפענען אין ישראל א יידיש טעאטער. און זיי פרעגן מיך וואס מיינט איך וועגן דעם. איך געדענק צייטן ווען קיינער וואלט נישט געהאט די העזה וועגן אזא זאך צו טראכטן. אבער אויב איך וויל זיך זאגן דעם אמת, און נאר דאס קען איך זאגן אייך: יידן — און עס איז דא א שרעקלעך ליד: דאס שטעטלע ברענט. איך זאג נישט אז ישראל, חס וחלילה, איז אין סכנה, אז עס ברענט און איך זאג נישט אז פיזיש שטייען יידן אין גלות אין געפאר, אבער עס ברענט, עס איז נישטא קיין גאראנטיע פאר דער צוקונפט פון אט דעם פאלק וואס איז נישט צעבראכן געווארן, נישט אין דער אינקוויזיציע, נישט ביים צאריזם, נישט אין קאמוניזם פון רוסלאנד, נישט פון היטלעריזם. פרייוויליק, פשוט פרייוויליק גיט עס זיך איבער צו דער סכנה אז אין נאך א דור, אפשר צוויי דורות, זאל זיך ענדיקן די יידישע געשיכטע. איך האב געהאט די העזה צו זאגן די יונגע בחורים וועלכע זענען געקומען צוריק פון דער יום כיפור מלחמה: חבר'ה, אויב איך האב א תפילה, איז דאס

איבער: און א שעה פארן טויט זאל איך קענען זאגן: איך בין זיכער און מער קיין מלחמות וועלן נישט זיין. דערווייל קען איך דאס נישט זאגן. עס וואלט געווען א ליגן. איך קען זאגן: הלוואי עס זאלן נישט זיין קיין מלחמות. אבער ווענדט עס זיך אין אונדז? איך האב זיי געזאגט: יונגווארג, איר זענט איצט דורכגעגאנגען א שרעקלעכע מלחמה. איך קען איך נישט זאגן און מער וועלן קיין מלחמות נישט זיין, און אויב עס וועט זיין נאך א מלחמה? גייט איר דאך ווייטער. וויל איך איך זאגן איין נאך: אויב איר גייט אין מלחמה נאך פאר דריי מיליאן יידן, זאג איך איך און עס איז נישט כדאי. די 6 מיליאן זענען געווען נישט ערגער פון אונדז. נישט כדאי. אויב איר ווייסט און איר לעבט מיט דעם און דאס וואס איר קעמפט פאר ישראל— פאר גרענעצן, פאר לעבן, פאר אלץ וואס איז דא— דאס איז וויכטיק און נייטיק, אבסאלוט, פאר דער צוקונפט פון דעם יידישן פאלק, דעמאלט איז אלץ כדאי.

וועט איר דאך פרעגן: וואס האט דאס צו טאן מיט דעם פרייז פאר סוצקע-ווערן? זאג איך און סוצקעווער פארשטייט זיכער וואס דאס האט צו טאן. איך פרעג איך: סוצקעווער דארף האבן מיין הסכמה און ער איז א גרויסער דיכטער? דא זענען פאראן גרעסערע און געלערנטערע פון מיר. איך קען זאגן און איך האב הנאה פון זיינע לידער. א גרויסע הנאה פון זיינע לידער. וואס עס איז וויכטיק איז, און די ווונדערבארע לידער שרייבט א גרויסער ייד, און כל זמן דאס גייט צוזאמען, איז דא קולטור, איז דא געדאנק, איז דא געוויין. זענען דא שמחות און עס זענען דא אומגליקן. אבער עס איז דא א הארץ. עס איז דא א נשמה, עס איז דא א מוח, און אז גאט גיט נאך אויך אט דעם כשרון וועלכער איז געגעבן געווארן סוצקעווערן— און ער נוצט עס, צו אייער הנאה און צו אונדזער הנאה, זאל ער געבענטשט זיין. און צענדליקער יארן נאך אונדז געבן דאס וואס ער קען. איך גלייב און זיין שאפונג האט זייער א סך צו טאן מיט די פראבלעמען וועלכע איך האב איצט אויפגעהויבן.

י. קאָרן: א גרויסן דאנק גאלדע.

איר דערשיינען דא און דאס באטייליקן זיך אין דעם קולטור יום-טוב גיט צו דעם פייערלעכן מאמענט די חשיבות פון העכסטער וויכטיקייט און דויער. גאלדע האט גערעדט וועגן יידיש און וועגן דעם צענטער פון אלע אונדזערע פראבלעמען: וועגן דעם קיום פון אונדזער פאלק, ווי א קולטור-שאפנדיק פאלק. דערפאר זאל זי זיין געבענטשט. מיר האבן געלערנט עפעס זייער וויכטיקס פון דעם אלעס וואס מיר האבן געהערט.

און איצט גיבן מיר דאס ווארט דעם חתן הפרס אברהם סוצקעווער. אברהם סוצקעווער רעדט אן עמאציאנירטער וועגן יידיש און דעם יידישער ליטעראטור און פארענדיקט זיין ווונדערלעכע רעדע מיטן איבערלייענען זיין ליד „יידיש“.

נאך אַ קליינע פּוּיזע ווערט פּאַרגעזעצט די שלוס-סעסיע און דער פּאַרוזיצער
יצחק קאַרן זאַגט :

י. קאַרן: מיר טרעטן צו צו דעם צווייטן טייל פון אונדזער
סעסיע — צום פּייערלעכן שלוס פון דער קאַנפּערענץ. דאָס
וואָרט באַקומט די אַנטי-נאַצי-קעמפּערין בעאַטאַ קלאַרספעלד.

בעאַטאַ קלאַרספעלד

עס איז אַ כּבוֹד פּאַר אַ דייטשקע, נישט קיין ייִדישע, צו קענען באַגריסן, אין
דער דייטשישער שפּראַך, דעם קאַנגרעס אין ירושלים.
איך געהער צו דעם דייטשישן פּאָלק, וואָס האָט די יידן פון מזרח-אײראָפּע,
וועמענס אומגאַנג-שפּראַך איז געווען ייִדיש, אַזאַ שרעקלעכן קלאַפּ פּאַראַרוזאַכט.
דעריבער בין איך היינט ספּעציעל גליקלעך, וואָס אַט דער קאַנגרעס באַדייט דעם
ווידערגעבורט פון דער ייִדישער שפּראַך.

ווי איר ווייסט, בין איך נישט קיין ייִדישע נאָר אַ דייטשישע און איך באַמי
זיך מיין פּאָלק מאַראַליש רעהאַביליטירן נישט נאָר מיט ווערטער נאָר מיט מעשים
און איך גלייב, אַז דאָס וואָס איך טו דאַרף טאָן יעדער דייטש, אָן אונטערשייד
צי ער שטאַמט פון מזרח — אַדער מערב-דייטשלאַנד, צי ער איז פון דער אַלטער
אַדער נייער גענעראַציע. זאָל ער נאָכפּאָלגן די דאָזיקע מאַראַלישע באַזע, וואָס
איך פּרוּוו מיט טאַטן אויסדריקן: ערשטנס, אַז נאָך אַט דער מלחמה זאָל מער
נישט מעגלעך זיין אַז אַקטיווע נאַציס זאָלן ווידער קענען זיין טעטיק אין פּאָ-
ליטישן לעבן אין דייטשלאַנד; צווייטנס, מוז יעדער דייטש פּראַטעסטירן און פּאָ-
דערן אַז די קריגס-פּאַרברעכער, וועלכע זענען, ווי איך גלייב, די ערגסטע אין
דער וועלט-געשיכטע, זאָלן אין דייטשלאַנד נישט קענען רעהאַביליטירט ווערן
און דריטנס, דאַרף יעדער דייטש היינט זיין סאָלידאַריש מיט דעם וואָס דאָס
ייִדישע פּאָלק האָט מיט 30 יאָר צוריק אויסגעליטן. דערפּאַר פּרוּוו איך נישט מיט
ווערטער, נאָר מיט טאַט אויסדריקן מיין סאָלידאַרישקייט מיטן ייִדישן פּאָלק אין
ישראל, למשל, מיט מיין דעמאָנסטרירן קעגן אַנטיסעמיטיזם אין די קאָמוניס-
טישע לענדער, אַדער מיט מיין פּראַטעסטירן אין די אַראַבישע לענדער, אין
דמשק, קעגן דער אַגרעסיווער און אומגערעכטער פּאָליטיק פון די אַראַבישע
מדינות, וועלכע זוכן צו פּאַרניכטן די ישראל מדינה.
אין די דאָזיקע ריכטליניעס וועל איך ווייטער דעמאָנסטרירן מיין סאָלידאַ-
ריטעט מיטן ייִדישן פּאָלק.

איך וויל איך ווינטשן גליק אינעם אָפּהיטן די ייִדישע שפּראַך און דער ייִדי-
שער שפּראַך ווינטש איך אַ לאַנג, לאַנג לעבן.

(שטאַרקע אַפּלאַדיסמענטן)

י. קארן: דאָס וואָרט באַקומט דער פּאַרזיצער פון דער
אַמעריקאַנער דעלעגאַציע פּריינד ישראל ברעסלאָו.

ישראל ברעסלאָו

טייערע דעלעגאַטן און געסט, ארץ ישראל איז אַ לאַנד פון נסים, און די היס-טאָרישע קאַנפערענץ, גלייב איך, איז אַ נס. מיט קאַרגע צוויי יאָר צוריק איז גע-קומען יצחק קארן קיין ניו-יאָרק און צוזאַמען מיט דוד ריבלין, דער גענעראַל קאַנסול אין ניו-יאָרק, האָבן זיי פאַרגעשלאָגן צו רופן אַזאַ קאַנפערענץ! עס זענען געווען סקעפטיקער און עס זענען געווען ציניקער און עס זענען געווען נישט-גלייביקע. אָבער מיר האָבן געגלייבט אַז עס איז מעגלעך צו רופן אַזאַ וועלט-קאַנפערענץ, און יצחק קארן האָט געבעטן אַז די קאַנפערענץ זאָל באַשטיין פון 200 דעלעגאַטן און אפשר הונדערט געסט.

האָבן מיר באַוווּן צוזאַמענצוברענגען פון 16 לענדער יידישע לערערס, יידישע שרייבערס, יידישע פּראָפּעסאָרן, יידישע קולטור-טוערס, אַריבער 400 דע-לעגאַטן און 200 געסט. אַ היסטאָרישע געשעעניש אין דער שטאָט ירושלים.

יא, מיר האָבן געהאַט האַרץ-ווייטיק, מען האָט געפאָדערט ביי אַלע פּאַנעלן, און ווען מיר וואָלטן געקענט נאַכקומען אַלע פאָדערונגען, וואָלט די קאַסע פון ארץ ישראל און די קאַסע פון דעם באַנד-רייז און די קאַסע פון דער אַמעריקאַנער רע-גירונג נישט געווען גענוג. זאָג איך אַז מען דאַרף פאָדערן, אָבער איך גלייב אויך אין זעלבסטהילף — די תּפוצות דאַרפן זען צו שאַפן די מיטלען אַז די אַלע פּראָ-יעקטן זאָלן דורכגעפירט ווערן צוזאַמען מיט ארץ ישראל, אָבער נישט פאַרלאָזן זיך בלויז אַז יענער זאָל געבן. מיר דאַרפן געבן צוזאַמען, כדי צו קריגן די גייס-טיקע הילף פון ציון, פון ירושלים.

דעריבער זאָג איך, אַז מיט באַנייטע כוחות, מיט באַנייטער באַגייסטערונג, לאָמיר זיך אויף דאָס ניי נעמען צו דער אַרבעט, צו דער הייליקער אַקטיוויטעט לטובת דער יידישער קולטור, לטובת אונדזער יידיש פּאָלק.

י. קארן :

אַ גרויסן דאַנק דעם פּריינד ישראל ברעסלאָו. די קאַנפערענץ איז צוגעגרייט געוואָרן אין משך פון צוויי יאָר צייט, ערנסט, מיט אַ סך שוועריקייטן און זי איז אַ רעזולטאַט פון דער אַקטיוויטעט פון אַ גרויסער מחנה אידעאָליסטן. איך קען נישט אויסרעכענען אַלעמען, אָבער ווען מען האָט דערמאַנט 16 דעלעגאַציעס פון 16

לענדער, איז דאס מעגלעך געווארן א דאנק דעם וואס אין יעדן לאַנד זענען גע-
ווען עטלעכע זייער ערנסטע און איבערגעגעבענע טוער פאַר דעם דאָזיקן ענין.

איך וויל אין נאָמען פון דעם צענטראַלן אַרגאַניזיר-קאָמיטעט דאַנקען יעדן
איינעם — נישט אויסרעכענענדיק קיין נעמען, זאָל אָבער יעדער פון די אַקטיוויסטן
וויסן אַז מען מיינט אים, אַז מען דאַנקט אים פאַר דעם איבערגעגעבענעם טרייען
אַנטייל. מיר זענען געווען עדות פון אַ זאָך וועלכע איז זעלטן. איז גוט אַז גאַלדע
זאָל הערן: די קאַנפערענץ איז גערופן געוואָרן אויף אַן אופן, וועלכער איז אין
יידישן געזעלשאַפטלעכן לעבן מער נישט בנימצא: דער דעלעגאַט האָט געדאַרפט
באַצאָלן פאַר זיין אויַואַן-בילעט, פאַרן האַטעל, זיך אַליין אויסהאַלטן און הערן
רעדעס...

איך קען נישט קיין סך אינטערנאַציאָנאַלע יידישע אַרגאַניזאַציעס וואָס קענען
צונויפנעמען 400 דעלעגאַטן ווען מען גיט זיי נישט קיין בילעטן. דאָס אַליין האָט
אויך באַוויזן די ערנסטקייט פון די מענטשן. זיי האָבן געמאַכט אַן אַנשטרענגונג.
זיי האָבן געוואַלט זיין מיט אונדז. זיי האָבן געפילט אַז עס איז אפשר אַ ווענד-
פונקט אין דער באַציאָנונג צו דעם אַלעם וואָס הייסט יידישע קולטור, פאַרבינדונג
מיט ארץ ישראל — עפעס אַ ניי קאַפיטל.

איך וויל באַגריסן אַט די אַנאַנימע הונדערטער חברים וועלכע האָבן אַרייַן-
געבראַכט אַ סך לעבן אין דער קאַנפערענץ.

דעריבער זאָג איך, אַז עס קומט ערשטנס אַ גרויסן יישר כוח די אַלע וועלכע
האָבן צוגעלייגט אַ האַנט און אַן אַקסל. אין יעדער לאַנד איז געווען אַ קליינער
אַרגאַניזיר-קאָמיטעט. די צענטראַלע דאָ אין ישראל איז באַשטאַנען פון דעם קאָ-
מיטעט פאַר יידישער קולטור, דעם יידישן שרייבער-פאַראיינ און דעם קולטור-
דעפּאַרטאַמענט פון יידישן וועלט-קאַנגרעס. די אַלע האָבן קאַאַרדינירט די צו-
גרייט-טעטיקייט. עס וואַלט זיך גאַרנישט איינגעגעבן ווען עס וואַלטן נישט געווען
קיין גרופן אין צפון-אַמעריקע, אין דרום-אַמעריקע, וועלכע האָבן זיך איבערגע-
געבן דעם געדאַנק מיט גרויסער טריישאַפט.

איך וויל זאָגן גאַנץ אָפּן, אַז אויב איר ווילט אַז ס'זאָל זיין אַ המשך, אַז די
קאַנפערענץ זאָל זיין נישט נאָר אַ שיינער עפיואַד, אַ ווונדערבאַרע יום-טובדיקע
שטימונג, דאַרפן מיר פאַרקאַטשן די אַרבל, אַרגאַניזירן די ענינים אין די
לענדער און שאַפן אויך מיטלען. אַוודאי וועט ישראל נישט בלייבן הינטערשטע-
ליק, אָבער ווי האָט געזאָגט ברעסלאַו — דעם גרויסן שווערן וואָגן דאַרף דער
גלות אַליין שלעפן.

איך וויל נישט צעשטערן די פייערלעכקייט. מיט „דעם גרויסן וואָגן“ מיינט
מען די בודזשעט-פּראַבלעמען. מיר וועלן זאָרגן אָבער איר דאַרפט אויך עפעס טאָן.

מיר קענען זאָגן גאַנץ קלאָר : מיר אין מדינת ישראל האָבן געטאָן אַ זאָך וואָס קיינער האָט נישט געגלייבט אין איר : מיר האָבן צונויפגענומען 400 דעלעגאַטן, וכן ירבו, פון פאַרשידענע שאַטירונגען, ציוניסטן און נישט-ציוניסטן, בונדיסטן און אַרבעטער-רינג טוער, ווי אויך סתם ווילע יידן, פון אַלע ניואַנסן. זיי האָבן זיך פאַראייניקט אַרום איין גרויסן געדאַנק : יידיש און יידישע קולטור. מיר האָבן באַוווּזן אַז אַרום יידיש קען מען פאַראייניקן פאַרשידענע שאַטירונגען און ניואַנסן אין יידישן לעבן. דאָס איז אַ גוואַלדיקער ענין.

דאָס אינטערעסאַנטסטע אויף דער קאָנפערענץ איז דאָס וואָס אין איר באַ- טייליקן זיך עטלעכע און דרייסיק יונגע מענטשן, מיידלעך מיט יינגלעך. מיינע עלטערע קאָלעגן האָבן זיך אַ ביסל דערשראַקן ווען זיי האָבן געהערט די מאַנאַ- לאַגן פון די יונגע וואָס זענען געווען אַזוי שטורמיש און אַזוי אַפאָזיציאַנער. איר האָב גאָר געמיינט אַז זיי זענען ישראלדיקע... אָבער עס איז זייער אינטערעסאַנט. דאָס באַוווּיזט אַז די פראַגן וואָס זענען דאָ באַהאַנדלט געוואָרן זענען שורשיקע און זיי רירן אָן אויך אַ טייל פון אונדזער יוגנט.

איר וויל זאָגן צו די 30 יוגנטלעכע, אַז זיי זאָלן זיך נישט איבערנעמען... מיינע פריינד, יוגנט איז אַ ווונדערלעכע קראַפט אין יעדן געזעלשאַפטלעכן פאַק- טאָר. ווען יוגנט נעמט אויף זיך מצוות, פליכטן. מיר דאַרפן האָבן מענטשן און מיר ווילן אַז די יוגנט זאָל פאַרמאַגן אימפעט. מיט זיי קען מען שאַפן גרויסע זאַכן. איר גלייב אָן אין דעם זין איז דער אַנטייל פון דער יוגנט געווען אַ דערמוטיקנדיקע דערשיינונג. פאַראַן אויף דער קאָנפערענץ אַ באַדייטנדיקע צאָל פראַפעסאָרן וועל- כע לערנען אין די אוניווערסיטעטן מיט קאָטעדורעס פאַר יידיש און עס איז געווען אין אַן ענגערן קרייז אַן ערנסטע דיסקוסיע וועגן דעם אופן פון לערנען יידיש. דאָס דערמוטיקט און איר גלייב אַז עס איז מחייב.

איר וואָלט וועלן אַז די קאָנפערענץ זאָל זיין נישט נאָר אַ דעקלאַראַטיווע, נאָר זי זאָל אַרויפלייגן אַ סך אחריות אויף דעם יחיד און אויף דעם קאָלעקטיוו אין יעדן לאַנד.

איר וויל אויך דערמאָנען דאָ אַ פאַר פראָזאַישע ענינים. בשעת מיר האָבן אַנ- געהויבן אַרגאַניזירן די קאָנפערענץ האָבן מיר נישט געטראַכט אַז מען דאַרף האָבן עפעס אַן אַרגאַניזאַציע זי זאָל אונדז העלפן. אָבער אַז די אַרבעט האָט זיך אַנט- וויקלט האָבן מיר געזען אַז מיר אַליין וועלן עס נישט קענען מאַכן און איר האָב געזאָגט צו איינעם פון מיינע גאָר נאַענטע פריינד, סטאַלאַרסקי, וועלכער האָט געהאַלפן שלעפן דעם וואָגן : הער אויס, מיט אַלע חכמות, אַז אַן ערנסטער אַרגאַ- נזאַציע וואָס קען מאַכן די צוגרייטונגען, וועלן מיר עס נישט דורכפירן. האָבן מיר זיך געווענדט צו דער חברה, „כנס“, און איר מוז זאָגן אַז זי האָט געמאַכט אַ ווונ- דערבאַרע אַרבעט — טאַמער זענען געווען אַ פאַר פעלערן, בין איר שולדיק, אָבער אין אַלגעמיין האָט עס אַרגאַניזאַטאָריש „געקלאַפט“.

איך וויל זאגן פון דער טריבונע, אז איך דאנק דער געזעלשאפט „כנס" און וויל בעטן אז מען זאל אויפנעמען מיין באמערקונג פון דאנקבארקייט מיט דער פול-סטער אויפריכטיקייט, ווייל איך גלייב אז זיי האבן זייער שווער געהארעוועט. איך וויל אויך דאנקען דעם „היסתור" וועלכער האט געטאן דאס מאקסי-מאלטע, אז די פארשידענע ויצונגען, באזוכן, אויטאבוסן-נסיעות א.א.וו. זאלן זיין אין ארדענונג. איר זענט געקומען יעדן טאג, דריי מאל, אזוי ווי א גוטער ייד צום דאווענען. דעריבער זאג איך אז עס קומט דער דאזיקער געזעלשאפט א גרויסער יישר כוח. איך האב א גרויסע ליסטע פון דאנק-שולדיקייט און האב מורא אנצוהייבן מיט די נעמען, אבער עס קומט אויך א גרויסער יישר כוח די פאר צענדליקער יידן, וועלכע האבן אריינגעלייגט א שטיק געזונט אין דער ארבעט.

איך וויל אויך אין מיינע שלוס-באמערקונגען זאגן אז דא אין ארץ ישראל לעבט און זאל מאריך ימים זיין א פראפעסאר וואס האט א גרויסע שייכות צו יידישער קולטור, פראפעסאר סאל ליפצין. בכלל זענען מיר אין ירושלים, דער שטאט פון א סך בירגער, פון א סך שבטים, אבער אויך פון א סך פראפעסארן. עס קומט אים א באזונדערע אנערקענונג און דערצו איז עס גראד איצט געווארן 75 יאר. דאס אליין איז א פייערונג. ווינטש איך פראפ. ליפציגען אז ער זאל נאך א סך יארן ארבעטן אויפן יידישן קולטור-געביט. ער האט וואס צו זאגן אויף דעם דאזיקן געביט.

פריער מיט 4 יאר האבן מיר געפייערט די ערשטע פארטיילונג פון פריין פון ראש הממשלה. און איך וויל איצט זאגן בלויז עטלעכע ווערטער וועגן דעם ווי אזוי ס'איז געקומען צו דעם דאזיקן פריין. ס'איז געווען אין אנהייב פון דער טע-טיקייט פון אונדזער קאמיטעט פאר יידיש אין ישראל. מיר, אין קאמיטעט, האבן געפילט אז מען דארף, קודם כל, עפעס טאן כדי צו הייבן די חשיבות פון יידיש אין יידישע אויגן. בין איך אוועק צום דעמאלטיקן ראש הממשלה, גאלדע מאיר, און איר געזאגט, אז פונקט ווי עס זענען פאראן פרייזן פאר העברעישע גרויסע שרייבערס זאל אויך די רעגירונג געבן א פרייז פאר א יידישן שרייבער. איך האב געמיינט אז איך וועל האבן א שווער שטיקל ארבעט און וועל אפשר דורכפאלן מיט מיין רעיון. אבער עס האט זיך אויסגעלאזט פונקט פארקערט. גאלדע האט מיר געזאגט: דארפסט נישט קיין סך רעדן. געוויס ביסטו גערעכט. און איך ווייס נישט צי ווען גאלדע מאכט נישט דעם שריט, אנדערש געזאגט: ווען זי האט נישט דעם מוט צו מאכן דעם שריט, צי אונדזער גאנצע ארבעט וואלט זיך אנטוויקלט אזוי ווי זי האט זיך אנטוויקלט ביז צום רופן די דאזיקע קאנפערענץ. דעריבער וויל איך אין נאמען פון דער קאנפערענץ איר באצאלן מיט א סך דאנקבארקייט פאר דעם וואס זי האט געטאן ביים לייגן דעם יסוד פון אונדזער ארבעט.

איך וויל שליסן די קאנפערענץ מיט דאנק פאר אייך, מיט דאנק פאר די וואס דארפן אויסשטרעקן א האנט און מיטארבעטן, אבער אויך מיט א גרויסער האפע-

נונג, אַז די קאַנפּערענץ וועט נישט זיין קיין עפיזאָד. זי איז אַ צונויפקום וועלכער דאַרף האָבן אַ המשך און איך ווינטש אייך אַלעמען, אי געזונט, אי אַ פּרוכטיקע טעטיקייט.

דערמיט ווערט די קאַנפּערענץ געשלאָסן.

ד ע ק ל אַ ר אַ צ י ע

פון דער וועלט-קאַנפּערענץ פאַר יידיש און יידישער קולטור אין ירושלים

פון ירושלים, די אייביקע יידישע שטאָט, קומט דער רוף צו די יידן אי-בער גאַר דער וועלט וועגן שטאַרקן און קרעפטיקן די יידישע שפּראַך און קולטור. דאָס איז דער רוף פון דער וועלט-קאַנפּערענץ פאַר יידיש און יידישער קולטור, וואָס איז אין די טעג פון כ"ז-ל באב, תשל"ו (דעם 23—26 אויגוסט, 1976), אין 31סטן יאָר פונעם חורבן פון דעם אייראָפּעישן יידנטום, אַפּענהאַלטן געוואָרן אין די מויערן פון ירושלים, מיטן אַנטייל פון ישראלדיקע מלוכה-פּערזענלעכקייטן, שרייבערס, קינסטלערס און קולטור-טוער אין דער יידישער מדינה און די תּפוצות — אויסטראַליע, אַרגענטינע, בעלגיע, בראַזיל, דרום-אַפּריקע, ווענעזועלאַ, מעקסיקע, פאַר-אייניקטע שטאַטן, פּראַנקרייך, ענגלאַנד, קאַנאַדע, רומעניע און שוועדן. ביים אַפּשלוס פון די פאַרהאַנדלונגען איז אַנגענומען געוואָרן פּאָלגן-דיקע דעקלאַראַציע:

1. די וועלט-קאַנפּערענץ האָט געבראַכט צום אויסדרוק די ליבשאַפט און צוגעבונדנקייט פון יידן אין דער גאַרער וועלט צו דער יידישער שפּראַך און יידישער קולטור, וואָס זענען געווען און זענען ווייטער די דאַמבע קעגן אַסימילאַציע און אַפּרעמדונג, ווי אויך אַן אַקטיוו-שעפּערישער כּוח צו שטאַרקן דאָס נאַציאָנאַלע באַוווּסטזיין און טריישאַפט צום פּאָלק.

2. די וועלט-קאַנפּערענץ דעקלאַרירט, אַז די קולטור-אוצרות, וואָס יידיש האָט אַנגעזאַמלט אין איר פּיל-הונדערט-יעריקער געשיכטע, האָבן געקענט אויספירן זייער היסטאָרישע שליחות נאָר דערפאַר ווייל יידיש איז אַ נאַציאָנאַלע שפּראַך, וואָס האָט אַריינגענומען און נעמט אַריין אין זיך אַלע זאַפטן פון דער יידישער קולטור בכלל. די קאַנפּערענץ האַלט דעריבער, אַז עס דאַרפן געמאַכט ווערן אַלע אַנ-

שטערונגען, כדי דער יידישער שפראך און קולטור צו דערמעגלעכן א שפערישן המשך.

3. מדינת ישראל, וואס האט זיך געשטעלט פאר א ציל צו פארזיכערן נישט נאר דעם המשך פונעם יידישן פאלק, נאר אויך אויפצוהיטן אלע גייסטיקע ווערטן, וואס יידן האבן אנגעזאמלט במשך פון דורות אומעטום, ווי זיי האבן געלעבט, דארף העלפן דער שווער-געליטענער יידישער שפראך צו רעסטאורירן אירע כוחות. עס ליגט אויך דער חוב אויף אלע יידישע קהילות און קולטור-טוער אין דער וועלט צו ווידמען מי און געפינען מיטלען, א יידיש צוזאמען מיט העברעיש זאל ווייטער זיין דער אויסדרוק פון אונדזערע נאציאנאלע קולטור-ווערטן.

4. די קאנפערענץ דעקלארירט, אז יידיש איז נישט בלויז א רעזערוואט פון גרויסע גייסטיקע אוצרות, וואס זענען געשאפן געווארן אין דער פארגאנגענהייט, נאר אויך א שפערישע שפראך, אנגעלאדן מיט נאציאנאלע פאטענצן און פארמאגט א ליטעראטור מיט גרויסע קינסטלערישע און עטישע ווערטן, וואס קענען שטארקן דעם יידישן באוויסטזיין פון דעם יונגן דור אין ישראל און אין די תפוצות. צוזאם מען מיט העברעיש דארף יידיש אויפגעהאלטן ווערן אין מויל פון דעם יונגן דור.

5. די קאנפערענץ שטעלט פעסט, אז די שווערע לאגע פון יידיש היינט צו טאג איז אין דער ערשטער ריי א רעזולטאט פון דעם גענאסיד מצד נאצי-דייטשלאנד און דעם פיזישן און גייסטיקן פאגראם אויף יידיש און דער יידישער קולטור אין סאוויעטן-פארבאנד.

6. דער שווערער צושטאנד פון יידיש איז אויך א רעזולטאט פון דעם אסימילאציע-שטראם, וואס רייסט לעבעדיקע שטיקער פון אונדזער פאלק. מיטאר דערביי אויך נישט פארגעסן דעם שרעקלעכן שאדן כלפי יידיש און דעם חינוך אין יידיש בכלל מצד די, וואס האבן נישט געזען די סכנה פון אסימילאציע און אויסווארצלונג ביי יידן נאך דעם חורבן. מיר דריקן אויס אונדזער פרייד, וואס ביים יונגן דור אין צפון-אמעריקע, מערב-איראפע און אין ישראל האט זיך דערוועקט דער אינטערעס פאר דעם יידישן לשון און די קולטור-אוצרות אין יידיש.

7. די וועלט-קאנפערענץ אפעלירט צו דער רעגירונג פון מדינת ישראל, צו דער סוכנות, ציוניסטישער ארגאניזאציע, צום יידישן וועלט-קאנגרעס, צו די יידישע סאציאלע פאנדן אין פארשידענע לענדער און בכלל צו אלע אינסטיטוציעס, וואס זארגן פאר א ווייטערדיק נאציאנאלע

נאל יידיש לעבן, אז זיי זאלן העלפן שטארקן דאס יידישע לשון ביים אויספירן די שעפערישע ראָל פארן יידישן פּאָלק. כדי דאָס צו דער-גרייכן דאָרף יידיש איינגעשלאָסן ווערן אין די פּראָגראַמען פון יידי-שער דערציאונג אין די תּפוצות און אין ישראל.

8. די קאָנפּערענץ דאָרף ווערן אַ היסטאָרישער מיילשטיין אויפן וועג צו פולער האַרמאָניע צווישן העברעיִש און יידיש. אין דער איצטיקער שווערער צייט, ווען אויפן יונגן דור לויערט די סכּנה פון אַסימילאַציע, דערווייטערונג און אָפּגעפרעמדקייט, דאָרפן מיר שטרעבן צו שלום און צוזאַמענאַרבעט פאַר דעם קיום און המשך פונעם יידישן פּאָלק און במילא מדינת ישראל.

רעזאָלוציעס

וועגן דער אַרגאַניזאַציאָנעלער פאַרם

די וועלט-קאָנפּערענץ פאַר יידיש און יידישער קולטור באַשליסט אַז אַלס רעזולטאַט פון דער היסטאָרישער קאָנפּערענץ צו שטאַרקן יידיש און יידישע קולטור, זאָלן די עקזיסטירנדיקע קאָמיטעטן וואָס האָבן צוגעגרייט די קאָנפּערענץ ווייטער פאַרבלייבן און זאָלן צוציען נייע קרייזן כדי אויס-צוברייטערן די אַרבעט לטובת יידיש און יידישע קולטור.

דאָרט וווּ אַזעלכע קאָמיטעטן זענען נישט פאַראַן, דאָרפן זיי געשאַפן ווערן. די לאַנד-קאָמיטעטן דאָרפן שטיין אין פאַרבינדונג מיטן צענטראַלן אַרגאַניזיר-קאָמיטעט אין ישראל און מיט דער צייט דאָרף געשאַפן ווערן אַ שטענדיקער וועלט-ראַט מיט אויסגעוויילטע פאַרטרעטער פון די לענ-דער, וועמענס זיצפלאַץ וועט זיין אין מדינת ישראל.

פּראָטעסט קעגן דער פאַרניכטונג פון די יידישע שרייבער אין סאָויעט-רוסלאַנד

די וועלט-קאָנפּערענץ פאַר יידיש און יידישער קולטור, אָפּגעהאַלטן אין ירושלים, די אייביקע יידישע שטאָט, אין די טעג פון כ"ז באב תשל"ז (אויגוסט 26—23, 1976), דריקט אויס איר שאַרפּסטן פּראָטעסט קעגן דעם סאָויעטישן רעזשים פאַר דער שחיטה וואָס ער האָט דורכגעפירט דעם 12טן אויגוסט 1952 איבער די וויכטיקסטע יידישע שריפטשטעלער, קינסט-לער און קולטור-פירער אין דער פאַרניכטונג פון דעם גאַנצן יידישן קול-טור-לעבן אין סאָויעטן-פאַרבאַנד. די קאָנפּערענץ רופט אַלע יידישע ישובים איבער דער וועלט אָפּצו-

צייכענען דעם 25סטן יאָרצייט נאָך די קרבנות פון דעם אכזריותדיקן מאָרד דעם 12טן אויגוסט 1977, מיט פּאָדערונגען צו דער סאָויעט־רעגירונג אומצוקערן דעם פּאַרשטומטן סאָויעטישן יידנטום זיינע קולטורעלע און רעליגיעזע רעכט צו לעבן ווי יידן און די פרייהייט אויסצוזאָנדערן קיין ישראל, אויב דאָס איז זייער פּאַרלאַנג.

פּאַרשלאַגן און רעקאָמענדאַציעס

פון דער קאָמיסיע פאַר חינוך

א. אָנהייבן אַ געהעריקע אויפקלערונג אין די יידישע קהילות איבער דער וועלט און באַזונדערס צווישן די עלטערן, לערער און שול־עסקנים, אַז יידיש און יידישע ליטעראַטור זאָל איינגעשלאָסן ווערן אין די לערן־פּראָגראַמען פון די נאַ־ציאָנאַלע חינוך־אַנשטאַלטן אין די תּפוצות.

ב. באַגריסן דעם ישראלדיקן בילדונגס־מיניסטעריום פאַר סטימולירן צו לערנען יידיש און יידישע ליטעראַטור ווי אַן אויסוואַל־שפּראַך אין די מיטלשולן אין מדינת ישראל.

ג. פּלעגן די פּאַראַנאַע קאַטעדרעס פאַר יידיש און יידישער ליטעראַטור, און סטימולירן צו דערעפּענען נייע אין די אוניווערסיטעטן אין ישראל און איבער דער וועלט.

ג. א' אַרויסלאָזן אַ רוף צו אַלע טעאַלאָגישע סעמינאַרן און אינסטיטוציעס פאַר העכערער בילדונג אַז זיי זאָלן איינשליסן אין זייער קוריקולום די גע־שיכטע פון מזרח־אייראָפּעיִשן יידנטום, יידישע שפּראַך און ליטעראַטור.

ד. אויסבילדן לערערס פון יידיש און יידישער ליטעראַטור פאַר די ישובים אין די תּפוצות. פאַר דעם צוועק, דאַרף געשאַפן ווערן אַ ספּעציעלער מדור ביי איינעם פון די אוניווערסיטעטן אין ישראל, אין קאַפּעראַציע מיט דער מחלקה פאַר חינוך און תּרבות ביי דער ציוניסטישער וועלט־אַרגאַניזאַציע, קאָמיטעט פאַר יידישער קולטור, יידישער קולטור־קאָנגרעס און יידישער וועלט־קאָנגרעס.

ד. א' אין יעדער געמיינדע קענען עקזיסטירן וועלטלעך־נאַציאָנאַלע שולן, אַרטאָדאָקסישע, קאָנסערוואַטיווע און אַנדערע. יידישע געמיינדע־פּאַנדן טראָגן די פּאַראַנטוואָרטלעכקייט אונטערצושטיצן די שולן אויפן זעלבן אופן ווי זיי שטיצן אונטער אַנשטאַלטן, טאַגשולן, יידישע צענטערס, שפּיטאַלן, זומער־קאַלאָניעס, הילף פאַר דעפּעקטיווע קינדער אַזױ. די קאָנפּערענץ שטרייכט אונטער, אַז יידי־שע שולן פון אַלע מינים קריגן נישט גענוג אונטערשטיצונג מצד די געמיינדע־פּאַנדן. עס דאַרף אונטערגענומען ווערן אַן אַקציע די דאָזיקע אומגערעכטיקייטן צו באַזייטיקן.

ה. די קאנפערענץ באגריסט דעם באשלוס פון דער מחלקה פאר חינוך און תרבות ביי דער ציוניסטישער וועלט-ארגאניזאציע וואס דערקלערט צו אָנערקענען די זעלבע זכויות און סטאַטוס פאר לערער-שליחים פון ישראל וואָס זאָלן אונטער-ריכטן יידיש און יידישע ליטעראַטור אין די תפוצות, ווי פאר לערער-שליחים וואָס אונטערריכטן די העברעיִשע לימודים.

ו. די קאנפערענץ ווענדט זיך צום קאמיטעט פאר יידישער קולטור, צו דער מחלקה פאר חינוך און תרבות פון דער ציוניסטישער וועלט-ארגאניזאציע, צום יידישן וועלט-קאָנגרעס און צום יידישן קולטור-קאָנגרעס, צו שאַפן אַ פּעדאָגאָגישן צענטער וואָס זאָל זיך פאַרנעמען מיט צוגרייטן לערן-פּראָגראַמען, טעקסט-ביכער און דיאָקטישן מאַטעריאַל פאַר די אויבנדערמאָנטע לימודים.

ז. אונטערזוכן די מעגלעכקייטן צו שאַפן אַ ספּעציעלן „טיש“ ביי דער מחלקה פאר חינוך און תרבות פאר די לימודים אין יידיש און יידישער ליטעראַטור אין די יידישע שולן אין די תפוצות.

ח. די דערמאָנטע אָרגאַניזאַציעס ווערן באַאויפטראַגט צו גרינדן אַ ספּעציעלן פאַנד, וואָס זאָל פּינאַסירן די טעטיקייטן וועלכע זענען דערמאָנט אין די פּונקטן ג'ד, ו און ז'.

ט. די קאנפערענץ רופט אַלע קלענערע יידישע געמיינדעס וווּ עס זענען נישטאָ קיין עטאַבלירטע אינסטיטוציעס פאר יידישער דערצינונג, איינצואַרדענען שטודיר-קורסן אין פריוואַטע היימען, און אין פאַרשידענע געזעלשאַפטלעכע פאַראיינען.

י. די קאנפערענץ האַלט, אַז עס איז וויכטיק, אַז אין די יידישע שולן זאָל מען מיט די קינדער פּראַווען די נאַציאָנאַלע און די טראַדיציאָנעלע יום-טובים. צום ווינציקסטנס באַקאַנען די קינדער מיט דעם היסטאָרישן באַדייט פון די יום-טובים און דעם אַרט וואָס זיי פאַרנעמען אין יידישן לעבנסטייגער. ס'איז אויך וויכטיק, אַז יידישע קינדער אין חוץ-לאַרץ זאָלן זיך באַקענען מיטן נייעם שטיי-גער לעבן וואָס אַנטוויקלט זיך אין מדינת ישראל, מיט די קיבוצים, מיט דער גע-שיכטע ווי אַזוי די מדינה איז אויפגעקומען און מיט דעם העראַאישן קאַמף פונעם ישוב צו בויען מדינת ישראל אויף די פּרינציפן פון דעמאָקראַטיע, פּרייער עליה און בכלל מיט די וויכטיקע אויפטוען אויפן געביט פון קולטור, וויסנשאַפט און סאַציאַלן צוזאַמענלעבן צווישן די פאַרשידענע עדות יידן. פון דער אַנדערער זייט איז וויכטיק, אַז די יידישע קינדער אין ישראל זאָלן זיך באַקענען מיטן לעבן פון די יידן אין חוץ לאַרץ, זייער קאַמף אויפצוהיטן די נאַציאָנאַלע אייגנאַרטיקייט און צו פאַרזיכערן דעם קולטורעלן און רעליגיעזן המשך פון אונדזער פּאַלק. ס'איז אויך וויכטיק צו באַקאַנען די יוגנט מיטן לעבנסטייגער פון אומגעקומענעם מזרח-אייראָפּעישן ייִדנטום, מיט די גרויסע קולטורעלע דערגרייכונגען אויפן געביט פון ליטעראַטור און פונעם גייסטיקן שאַפן דורכגעדרונגען מיט די נאַציאָנאַלע און סאַציאַלע אידיען און באַוועגונגען פון יידישן פּאַלק.

יא. די קאנפערענץ רעקאָמענדירט, אַז פון צייט צו צייט זאָלן צונויפגערוּפן ווערן קאָנפערענצן פון דערציערס כדי אַרומצורייַדן פאַרשידענע פעדאָגאָגישע פּראָבלעמען, צווישן זיי די פּראָגע ווי אַזוי אויסצונוצן די מאָדערנע פעדאָגאָגישע טעכנאָלאָגיע און מעטאָדן לטובת יידישער דערציִונג.

יב. די קאָנפערענץ האַלט אַז עס וואָלט נייטיק געווען אַן אינפאַרמאַטיווער ביולעטין וואָס זאָל פאַרשפּרייט ווערן צווישן די לערערס פון די העברעיִשע און יידישע שולן.

פון דער פרעסע-קאָמיטע

די פרעסע אין יידיש, וואָס נעמט אַרום העכער הונדערט פּובליקאַציעס אויף דער גאַרער וועלט און 8 טאָגצייטונגען, דערפילט אַ גרויסע נאַציאָנאַלע שליחות און דינט אַלס וויכטיקער אינסטרומענט פאַר אויפהאַלטן דעם קיום פון יידישן פאָלק און זיין קולטור.

די יידישע פרעסע אין דער וועלט, וואָס האָט געשפילט אַ היסטאָרישע ראָל אין אונדזער נאַציאָנאַלן רענעסאַנס, פאַרבינדט אונדזער רייכן עבר מיט דער קעגנ-וואָרט און דער צוקונפט און דינט אַלס בריק צווישן מדינת ישראל און די יידישע מאַסן אין די תּפוצות.

נאָך דעם יידישן חורבן-אייראָפּע און דעם מבול פון אַסימילאַציע אין די תּפוצות, געפינט זיך די יידישע פרעסע אין דער גאַרער וועלט אין אַ קריטישן צו-שטאַנד. עס איז דעריבער אונדזער חוב צו מאַכן דעם גרעסטן אַנשטרענג צו פאַרבעסערן די מערכה פון דער פרעסע אין יידיש. אין שייכות דערמיט מאַכן מיר די פּאָלגנדיקע פאַרשלאָגן.

1. אויפלעבן דעם פאַרגעסענעם פּראַיעקט וועגן אַ פּאַנד פאַר דער יידי-שער פרעסע אין דער וועלט לגבי וועלכער עס גייט אָן אַן אָפּענע דיסקרימינאַציע מצד די נאַציאָנאַלע אינסטאַנצן, אין פאַרגלייך מיט דער יידישער פרעסע אין אַג-דערע שפּראַכן.

2. פאַרלאַנגען פון אַלע מלוכהשע און געזעלשאַפטלעכע אינסטאַנצן אין ישראל און זייערע פאַרשטייערשאַפטן אין חוץ לאַרץ, אָפּצושטעלן די דיסקרימינאַציע ציעס לגבי דער פרעסע אין יידיש — אין הינזיכט פון קאָנטאַקטן, אינפאַרמאַציע און געזאַלטע אַנאַנסן.

3. פאַרלאַנגען פון מיניסטעריום פאַר טוריסטיק אין ישראל צו זאָרגן דער-פאַר, אַז די „אל-על“-אַעראָפּלאַנען, האַטעלן און בכלל אַלע טוריסטישע אַנשטאַלטן זאָלן רעגלמעסיק פאַרזאָרגט ווערן מיט דער יידישער טעגלעכער און פּעריאָדישער פרעסע פון ישראל און פון די תּפוצות.

4. פּאָדערן, אַז יידישע נאַציאָנאַלע קערפּערשאַפטן אין די תּפוצות זאָלן אַג-שטעלן יידישע שרייבערס פאַר קאָנטאַקטן מיט דער יידישער פרעסע. פאַרלאַנגען

פון די מלוכהשע נאציאנאלע און געזעלשאפטלעכע אינסטאנצן איבער גאָר דער וועלט, וווּ עס געפינען זיך וויכטיקע יידישע ישובים, צו שטיצן פינאנציעל און מאַראַליש די טעגלעכע און פעריאָדישע אויסגאַבעס אין יידיש.

5. שאַפן אַ פּאַנד פאַר פענסיע, פאַרגיטיקונג און סאַציאַלער פאַרזיכערונג פאַר יידישע שרייבערס און זשורנאַליסטן.

6. פאַרלאַנגען פון די רעדאַקטאָרן און מיטאַרבעטערס פון דער יידישער פרעסע, צו זאָרגן פאַר דער ריינקייט פון דער שפראַך און פאַר אַן איינהייטלעכער אַרטאָגראַפיע.

7. די אינסטאַנצן, וואָס וועט אויסגעקליבן ווערן דורך דער קאָנפערענץ פאַר ווייטערדיקע טעטיקייטן, זאָל אויסטיילן אַ ספּעציעלן רעסאָרט פאַר דער פרעסע אין יידיש. די אינסטאַנצן זאָל באַטראַכטן די פראַגע פון גרינדן אַן אַנשטאַלט פאַר אויסבילדן יונגע יידישע זשורנאַליסטן און פאַרזיכערן זייער באַשעפטיקונג אין דער יידישער פרעסע.

8. יידישע צייטונגען, וואָס דרוקן איבער אַרטיקלען פון אַנדערע צייטונגען, ווערן אויפגעפאָדערט צו צאָלן שכר סופרים און אַנצוגעבן דעם מקור.

9. שטיצן די אויסגאַבעס פון יוגנט-גרופעס פאַר יידיש, שטיין אין קאָנטאַקט מיט די יוגנט-גרופעס פאַר יידיש און מיט דער שטודירנדיקער יוגנט און איינפירן ספּעציעלע ביילאָגעס פאַר דער יוגנט.

10. פאָדערן פון דער יידישער טעלעגראַפן-אַגענטור איינצופירן יידישע ביולעטינען פאַר דער יידישער פרעסע און בכלל אויסברייטערן איר אַפטיילונג פון אַקטועלע ידיעות פון יידישן לעבן און יידישן שאַפן אין דער גאַרער וועלט.

11. זיך ווענדן צו דער לייטונג פון „אַרט“, אַז עס זאָלן אין זיינע שולן איינ-געפירט ווערן קורסן פאַר יידישע לינאַטיפיסטן און פאַר דעם לימוד פון יידיש.

12. פאָדערן פון ישראלדיקן ראַדיאָ צו פאַרלענגערן די צייט, און הייבן דעם ניוואָ פון די יידיש-פראַגראַמען.

13. פאַרלאַנגען פון דער ישראלדיקער ראַדיאָ-אינסטאַנצן זי זאָל אין אירע פרעסע-איבערויכטן אין דער העברעישער שפראַך נישט אויסמיידן די יידישע פרעסע.

14. פאָדערן איינצופירן יידיש-פראַגראַמען אין דער טעלעוויזיע, און צו דעם צוועק אויסצובילדן די פראַפעסיאָנעלע און קינסטלערישע קאָדרן, כדי צו פאַרזיכערן די פראַגראַמען דעם אַנטשפּרעכנדיקן ניוואָ.

15. זאָרגן פאַר אַפהיטן די זשורנאַליסטישע עטיק אין דער פרעסע אין יידיש און אין אַלע אַנדערשפראַכיקע יידישע אויסגאַבעס.

פון דער קאָמיסיע פאַר איבערזעצונגען

א. אויפשטעלן ביים קאָאָרדינאַציע-אַרגאַניזם, וואָס וועט געשאַפן ווערן אויף דער קאָנפערענץ, אַ באַזונדערע פּערמאַנענטע קאָמיסיע פאַר איבערזעצונגען. צו

דער קאָמיסיע זאלן צוגעצויגן ווערן יחידים און קערפערשאפטן, וואָס האָבן אַ שייכות צו דער דאָזיקער אַרבעט און קאַנען צו איר בייטראַגן, לייגנדיק באַזונדערע חשיבות אויף צו פאַרויכערן די קוואַליטעט פון דער איבערזעצונג.

ב. אין דער ראָם פון אַלגעמיינעם בודזשעט פון די צענטראַלע קולטור-אַרגאַניזמען אויסטיילן אַ ספּעציעלן פּאַנד פאַר אַנטוויקלונג און סטימולאַציע פון טעאַרעטישע און פּראַקטישע אַרבעטן פאַרן דורכפירן פון וויכטיקע צענטראַלע אויפטוען אויפן אָפּשניט פון איבערזעצונגען פון און אויף יידיש.

ג. דער פּאַזיטיווער באַשייד פון די ערשטע צוויי פונקטן וועט דערמעגלעכן, באַלד נאָך דער קאַנפּערענץ, צוצוטערען צו דער רעאַליזירונג פון אַ ריי אוממיטל-דיקע אויפגאַבן, דהיינו :

1. אויסאַרבעטן אין פאַרבינדונג מיט די געהעריקע אַרגאַניזמען און ספּעציאַ-ליסטן דעם פּלאַן פון אַרומנעמענדיקע און וואַגיקע אַנטאַלאַגיסעס פון דער נייער יידישער פּאַעזיע און פון דער יידישער פּראָזע אויף עברית און פון נייער עברית-פּאַעזיע און עברית-פּראָזע אויף יידיש, ווי אויך אַנטאַלאַגיסעס פון יידישער פּאַלקס-ליטעראַטור (פּאַלקס-ליד, פּאַלקס-מעשה, ווערטלעך אאַ"וו) אין העברעישער איבערזעצונג.

2. אויפשטעלן אין פאַרבינדונג מיט די פאַרשידענע ביבליאָטעקן און ביבליאָ-גראַפישע צענטערס אַן, "אינדעקס טראַנסלאַציאָנעס", אַן אַלגעמיינעם קאַטאַ-לאַג פון פאַראַנענע איבערזעצונגען פון און אויף יידיש.

3. באַשטימען אַ יערלעכע פרעמיע פאַר גוטע איבערזעצונגען פון יידיש אויף עברית און פון עברית אויף יידיש.

4. אינציאירן דאָס באַשטימען פרעמיעס פאַר איבערזעצונג אויך בנוגע פון יידיש אויף אַנדערע שפּראַכן.

5. צוגרייטן און דורכפירן אין ניט צו ווייטער צייט, אַ קאַנפּערענץ, סעסיע אָדער סימפּאָזיום פון שרייבערס-איבערזעצערס און פון לינגוויסטן, צו באַטראַכטן די לינגוויסטישע און ליטעראַרישע פּראַבלעמען ביים איבערזעצן פון און אויף יידיש, ספּעציעל וואָס גוגע עברית.

6. סטימולירן דאָס סיסטעמאַטישע פאַרעפנטלעכן אין די יידישע פעריאָדישע אויסגאַבעס איבערזעצונגען קודם כל פון עברית, אָבער אויך פון אַנדערע שפּראַכן און פון אַרטיקלען, רעצענזיעס, איבערבליקן, טעאַרעטישע אָפּהאַנד-לונגען איבערן דאָזיקן ענין, דאָס זעלבליקע אויך ביי העברעישע פעריאָדישע אויסגאַבעס בנוגע יידיש.

7. באַטראַכטן מיט די יידיש-קאַטעדרעס ביי די ישראל-אוניווערסיטעטן די מעגלעכקייט פון דורכפירן אַ ספּעציעלן קורס וועגן די פּראַבלעמען פון איבערזעצן פון עברית און יידיש.

8. סטימולירן צווישן די פראפעסאָרן און סטודענטן פון יידיש און יידישע לימודים אין די תפוצות דעם אינטערעס פאַר איבערזעצונגען פון און אויף יידיש (דורך קורסן, סעמינאַרן און ד. גל.).
9. אויפשטעלן אַ ליסטע פון נאָך נישט איבערגעזעצטע יידישע ווערק, וואָס מען דאַרף איבערזעצן אויף עברית, און אַ ליסטע פון ווערק צום איבערזעצן אויף די וויכטיקסטע וועלט-שפראַכן. אויסאַרבעטן אַ מוסטער-פלאַן פאַר אַנטאַלאָגיעס פון יידישער פּאַעזיע, פּראָזע און עסיי אין אַנדערע שפּראַכן.
10. אַ חוץ דעם שאַפן פון דעם גרויסן אַקאַדעמישן ווערטערבוך יידיש-עברית, וואָס ווערט פּלאַנירט און וועמענס רעאַליזאַציע וועט פּאַדערן אַ לאַנגע צייט. צוטערטען שוין איצט צום צוגרייטן און אַרויסגעבן אַ יידיש-עברעישן ווער-טערבוך, באַשטימט בעיקר פאַר דער אַרבעט פון איבערזעצער.
11. דורכפירן מיט דער הילף פון די געהעריקע אינסטאַנצן אַן אַנקעטע וועגן פאַרנעם, אויפנעם און באַווירק פון יידיש אויף עברית ביי דער שול- און אוניווערסיטעט-יוגנט.

פון דער טעאַטער-קאָמיסיע

- נאָכן אויסהערן אַ ריי קאָנקרעטע פאַרשלאָגן בנוגע דעם יידישן טעאַטער אין אַלע זיינע ווערסיעס: ערנסט טעאַטער, פאַרוויילונג-טעאַטער און סאַטיריש טעאַטער — איז געווען קלאַר דער אויספיר אַז:
1. עס איז דרינגענדיק נייטיק צו שאַפן אַ קאָאָרדיניר-קאָמיסיע פון דער קאַנ-פערענץ פאַר די פּראָגן פון טעאַטער, וואָס זאָל רעפּרעזענטירן אַלע יידישע קולטור-סעקטאָרן און לענדער.
 2. שאַפן אַ צענטראַלע טעאַטער-סטודיע אויסצובילדן און אַנטוויקלען יונגע כוחות פאַרן יידישן טעאַטער. די טעאַטער-סטודיע דאַרף אַרגאַניזירט ווערן מיט ספּעציעלער דרינגלעכקייט.
 3. אַרגאַניזירן אַ קונסט-טעאַטער, וואָס זאָל באַדינען די גאַנצע יידישע וועלט. דער זיץ-אַרט איז ישראל וווּ עס דאַרף געשאַפן ווערן די טעאַטער-סטודיע.
 4. צוזאַמענשטעלן טעאַטערס-טרופּעס אין באַזונדערע ראַיאָנען, ווי פאַראייניקטע שטאַטן, דרום אַמעריקע א"א לענדער.
 5. שטיצן און סטימולירן סיי פינאַנציעל און סיי מאַראַליש די עקזיסטירנדיקע יידישע טעאַטערס, סיי פּראַפעסיאָנעלע און סיי וואָלונטערע, דראַמ-קרייזן און אַנסאַמבלען אין ישראל און אין די תפוצות, לויט דעם באַשלוס פון דער רעקאַמענדאַציע אינסטאַנץ.
 6. שאַפן אַ צענטראַלע אינסטאַנץ פאַר רעפּערטואַר, וואָס זאָל באַדינען אַלע יידישע טעאַטערס, דראַמ-קרייזן און אַנסאַמבלען. די דאָזיקע אינסטאַנץ דאַרף באַשטיין פון שרייבערס, טעאַטער-קריטיקערס, שוישפילערס און אימ-פרעסאַריאַס.

7. די צענטראלע אינסטאנץ פאר רעפערטואר זאל דינען ווי א רעקאמענדירנדיקע קערפערשאפט בנוגע שושפילערס, רעציטאטאָרן, זינגערס און אנדערע קינסט-לער וואָס ווערן געזוכט פון באַזונדערע לענדער און געזעלשאַפטלעכע קרייזן אין ישראל און אין די תפוצות פאר אַרטיקע אויפטריטן.
8. די צענטראלע אינסטאנץ פאר רעפערטואַר דאַרף שאַפן אַ פאַנד צו סטי-מולירן (דורך קאַנקורסן און אַנדערע אופנים) צו שאַפן דראַמאַטורגישע רעפערטואַר.
9. די קאָאָרדיניר-קאָמיטע דאַרף מאַכן אַלע באַמיונגען ביים תל-אביבער שטאַט-ראַט, אַז דער טעאַטער-בנין אויף נחמני גאַס זאל איבערגעגעבן ווערן צו דער דיספּאָזיציע פונעם ניי-געשאַפענעם קונסט-טעאַטער אין ישראל און טעאַטער סטודיע, ווייל אַז אַן אייגענעם בנין ווי אַ היים איז אוממעגלעך די עקזיסטענץ פון אַ טעאַטער.

פלענער און פראַיעקטן צו שטאַרקן די יידישע קולטור

- י. סטאַלאַרסקי, מיט אַ פּלאַן צו שאַפן אַ סטאַבילע צאל אַבאַנענטן אין די באַזונדערע לענדער; אויפשטעלן אויך לאַקאַלע קאָמיטעטן צו שאַפן אַבאַנענטן און פאַר-שפּרייטער פון יידישן בוך.
- פון די אַנדערע פאַרשלאַגן אויף דער זיצונג: שאַפן אַ לערער-סעמינאַר וואָס זאל אויסשולן לערערס פאַר יידיש און העברעיִש אין שולן אין די תפוצות;
- * אַרויסגעבן אַ ביבליאָגראַפיע פון אַלע ביז-איצט דערשינענע ביכער אין דער יידישער שפּראַך.
- * מיקראַ-פּילמירן די ווערק אין יידיש פון וועלכע עס זענען פאַרבליבן איינ-צלנע עקזעמפּלאַרן.
- * אויסטיילן פרעמיעס פאַר די בעסטע ווערק און שרייבערס.
- * יידיש און יידישע ליטעראַטור זאל ווערן איינגעפירט אין די לערן-פּראַג-ראַמען פון די נאַציאָנאַלע הינד-אַנשטאַלטן אין די תפוצות.
- * באַגריסן דעם ישראלידיקן בילדונגס-מיניסטעריום פאַר סטימולירן צו לערנען יידיש אין די שולן און פאַרן אַנערקענען יידיש און לאַדינאַ ווי צוויי אויס-וואַל-שפּראַכן צו די מאַטורע-עקזאַמענס.
- * ווענדן זיך צו די פאַרוואַלטערס (דירעקטאָרן) פון די מיטלשולן זיי זאלן רעאַליזירן אין זייערע לערן-אַנשטאַלטן די אויבן-דערמאַנטע באַשלוסן פון ישראלידיקן בילדונגס-מיניסטעריום.
- * די אוניווערסיטעטן אין ישראל זאלן צוגרייטן לעקטאָרן פאַר דער יידישער שפּראַך פאַר סטודענטן וואָס זענען פאַראַינטערעסירט אין דעם.

- * אַרויסגעבן אַ מאָדערנע יידיש-איבערזעצונג פון סידור און מחזור. אויב מעגלעך אויך אין רוסיש. צו דעם צוועק מאָביליזירן אַ 10—15 שרייבערס וואָס זאָלן די אַרבעט אַדורכפירן אין משך פון אַ יאָר צייט.
- * די באַשלוסן פון דער קאָנפּערענץ אַרויסגעבן אין יידיש און אין העברעיִש, ווי אויך אין די לאַנד-שפּראַכן פון וואָנען די דעלעגאַטן קומען.
- * די אַרטיקע דעלעגאַציעס דאַרפן געפינען פּראָמינענטע פּערזענלעכקייטן צו פאַרעפּנטלעכן די באַשלוסן פון דער קאָנפּערענץ.
- * די קאָנפּערענץ בעט אויך די בילדונגס-אַנשטאַלטן אין ישראל איינפירן לימודים פון דער קולטור-ירושא פון מזרח-איראָפּעיִשן יידנטום און פון די מזרח-עדות. די רעגירונג ווערט געבעטן צו שאַפן די געהעריקע כלים אויף צו רעאַליזירן די אויבן דערמאָנטע באַשלוסן.
- * די קאָנפּערענץ ווענדט זיך צו די אַנטשפּרעכיקע אינסטאַנצן וועגן אַרויס-נעמען יידיש פון דער קאָטעגאָריע לועזית (פּרעמדע שפּראַכן); פאַרלענגערן די יידישע אוידיציעס אין ישראלדיקן ראַדיאָ; געבן קינסטלערישע פּראָג-ראַמען אין יידיש אין דער ישראלדיקער טעלעוויזיע.
- * פאַרענדיקן די אָנגעהויבענע אַרבעטן פון איינגעזאַמלטע יידישע שאַפּונגען ווי: 1. דער גרויסער יידישער ווערטערבוך. 2. דער לעקסיקאָן פון דער יידישער ליטעראַטור. 3. זילבערצווייגס טעאַטער-לעקסיקאָן.
- * ווענדן זיך צום פאַרבאַנד פון עולים פון ראַטנפאַרבאַנד אָו זיי זאָלן זייער אַרבעט צווישן די עולים פירן אויך אין יידיש.
- * ווענדן זיך צו די פאַרבאַנדן (לאַנדסמאַנשאַפּטן) פון די יידן פון פּראַנקרייך, פּוילן, אַמעריקע און אַנדערע לענדער, זיי זאָלן זייער טעטיקייט פירן אויך אין יידיש.
- * שאַפן אַ צענטראַלן רעפּערענטן-ביוראָ צו באַדינען די ישובים אין דער וועלט.
- * זוכן קאָנטאַקטן מיט די יידן וואָס רעדן נישט קיין יידיש און זיי דער-נענטערן צו דער יידישער קולטור און ליטעראַטור.
- * דער וועלט-ראַט דאַרף זיך פאַרנעמען מיט שאַפן די געהעריקע מיטלען און וועגן ווי אַזוי צו פינאַנסירן די אַלע פּראָיעקטן.
- * יעדע קהילה דאַרף אַרגאַניזירן אַן אויסשטעלונג פון איר געשיכטע און קעגנוואַרטיקע אויפטוען; אין ישראל אַרגאַניזירן אַן אויסשטעלונג פון קול-טור-אויפטוען אין יידיש נאָך דער שוואה.
- * אַפּהיטן די תקנות פון יידיש-אויסלייג אין דער פּרעסע און אין די ביכער.
- * שאַפן אַ פּאַנד צו שטיצן יונגע יידישע שרייבערס.
- * די וועלט-קאָפּערענץ רופט צו שטיצן דעם „יוגנט-רוף“.
- * שטאַרקן די פאַראַנענע ביבליאָטעקן און זאַרגן צו פאַרטיילן די פאַרבליבענע נישט פאַרקויפטע ביכער צו פאַרשידענע אינסטיטוציעס, פּענסיאָנען-קלובן, ביבליאָטעקן אַזו“ו.

פרעזידיום פון דער וועלט-קאנפערענץ פאר יידיש און יידישער קולטור

<p>מלאטעק יוסף — פאר. שטאטן פראפ. דב סדן — ישראל סוצקעווער אברהם — ישראל ערעם משה — ישראל פרענקעל יוסף — ענגלאנד פיליפס מ. — אויסטראליע פאפיערניקאוו יוסף — ישראל צאנין מרדכי — ישראל שארגעל י. צ. — ישראל שפרינבערג משה — ארגענטינע שער יאשא — אויסטראליע ד"ר שפירא יהודה — פאר. שטאטן פעקרטאריאט סטאלארסקי ישראל — ישראל בעז מאיר — פאר. שטאטן פאלאטיצקי יעקב — ארגענטינע</p>	<p>יצחק קארן, ישראל, פארזיצער מיטגלידער פון פרעזידיום ברעסלאו ישראל — פאראייניקטע שטאטן באומגאלד זאב — פאר. שטאטן בעז חיים — פאר. שטאטן גוטערמאן י. — בראזיל וועבער שמעון — פאר. שטאטן ד"ר ווארשאווסקי יצחק — פראנקרייך וויניק נחום — דרום-אפריקע וויינער גרשון — ישראל טאבאק פסח — בראזיל טאמבור וואלף — רומעניע יאנאסאוויטש יצחק — ישראל פראפ. לערמער ארטור — קאנאדע לענעמאן ל. — פראנקרייך</p>
---	---

רשימה פון די דעלעגאטן צו דער וועלט-קאנפערענץ פאר יידיש און יידישער קולטור

	מ. גאלדשטיין	ישראל
צ. וואסער	ג. גארדאנאוויטש	
י. וויינגארטען	מ. גוטענבערג	י. אברך
ד"ר ג. וויינער	י. גורטמאן	ה. אשעראוויטש
ז. וויינער	י. גלזומאן	יצחק אלפסי
ק. ווייצנער	א. גערצאוויטש	י. אייזענבערג
פ. זיגעלבוים	מ. גערשאנאוויטש	ח. באביטש
י. זינרייך	ש. דזשיגאן	ר. בוימוואל
מ. חרץ	ד. דורון	י. בורשטיין
ש. חורש	מ. דיאמענט	פ. בורשטיין
מ. חלמיש	ש. הורוויץ	י. בעקער
י. טאבאקמאן	צ. היינכס	ש. בעקער
פראפ. א. טארטאקאווער	ב. העלער	י. בראט
צ. טודר	י. הרכבי	א. ק. ברתיני
ח. טורניאנסקי		

וואַלערשטיין	ד"ר ב. פרימער	ד. טייטלבוים
ק. וויין	אליעזר פרענקעל	ז. טעלעסין
א. ווייצפעלד	מ. צאנין	י. יאָנאַסאַוויטש
ש. טאַפּ	א. קאַגאַן	מ. יווילער
מ. לוי	י. קאַרן	מ. יונגמאַן
ש. לענט	ז. קאַרפּינאַוויטש	י. יקיר
ש. סאַפּראַן	ז. קלוטשקאַווסקי	א. לאָוב
ה. סמאַלאַר	י. קערלער	יצחק לודען
מ. עפּשטיין	ד. קראַטקאַ	יוסף לודען
פ. פינקעלשטיין	מ. קראַשניץ	א. לייבאַוויטש
מ. קאַטיק	מ. ראָדווינסקי	י. לייטמאַן
מ. קאַראַש	ח. ראָענצווייג	א. ליס
ה. קיימאַן	ל. ראַכמאַן	פּראָפּ. ס. ליפּצין
י. ראָדזעלי	ג. ראַפּפּ	אורי לעסער
י. רובין	א. רובינשטיין	י. לערנער
ד. שאַרפּהאַרץ	מ. רעכטמאַן	ג. לערנער
י. שאַפּאַן	א. ט. שאַרגעל	אסתר מאַרקיש
י. שפּיראַ	י. צ. שאַרגעל	ב. י. מיכלי
	ז. שוואַרץ	י. מענדעלסאָן
פאַראייניקטע שטאַטן	ש. שווייצער	א. נאַווערשטערן
י. אלפּאַסאַ	י. שושני	פּראָפּ. דבּ נוי
ה. אַסטראַף	ד. שטאַקפּיש	י. ניומאַן
ש. אַפּטער	ר. שטיינהאַרד	מ. סאַקציער
ה. באַס	א. שעדלעצקי	א. סעגאַל
מ. באַס	מ. שעכטער	פּראָפּ. דבּ סדן
ז. באַומגאַלד	פּראָפּ. ח. שמערק	א. סוצקעווער
ח. בעז	א. שמרי	י. סטאַלאַרסקי
ב. בעקער	ש. שנהוד	ש. סמאַלאַר
י. ברעסלאַן	פאַרטרעטער	ד. ספּאַרד
דזשאַן וואַלעי	א. אהרונסאָן	ס. סקורקעוויטש
ד. גילדין	ק. אַראָנאַוויטש	א. ענגעלשטערן
ב. געבינער	מ. ביאַליקמאַן	מ. ערעם
י. געפנער	א. בערמאַן	ל. פּאַדריאַטשיק
שרה געצאַף	ר. גליק	י. פּייטלאַוויטש
ב. גראַספּעלד	י. גרין	ח. פינקעלשטיין
שרה דינין	ש. האַמבורג	ש. פעדער
ש. האַרוואַט		ע. פעלד

ל. באַטוויניק	ל. סעגאַל	פ. היימאַן
א. באַש	ש. פּאַלעווסקי	פּראָפּ. מ. י. הערצבערג
י. בערמאַן.	פּרוי ס. פּאַלעווסקי	ד"ר א. הערצבערג
י. גאַנשאַר	ב. פּופּקאַ	פ. הערשטיין
ט. גלאַסראַד	ה. פיין	ב. וואַנאַמייקער
ס. דאַוואַנג	ג. פּישמאַן	פ. וויינוואַפּט
פּעליקס דאַוואַנג	ד. פּישמאַן	ה. וויינשיל
ש. דונסקי	י. א. פּישמאַן	ש. וועבער
ג. דרעזנער	מ. פּישער	ה. זיגאַס
ד. וואַסערמאַן	ה. פּלאַווקינס	מ. זעלמאַנאַוויטש
פ. ווייסנבערג-אַקסלאַד	ה. פּלאַט	א. טאַרמאַן
י. ד. וויקטאָר	ז. פּרידמאַן	ג. טזגענבערג
י. ב. זאַלצבערג	מ. פּרידמאַן	פ. טעמפּער
מרדכי חסיד	פּרוי פּרידמאַן	א. טרייסטער
ה. טאַפּער	א. פּרענקעל	ש. יאַקאַר
ס. לויטען	ש. צוקער	פּרוי ש. יאַקאַר
וו. ליטוין	י. צעלעמענסקי	ל. יודאָף
מ. ליפּשיץ	פּרוי ג. קאַהאַן	י. כהן
ס. ליפּשיץ	ד. קאַץ	פ. כהן
אַרטור לערמער	ה. קאַרע	פּראָפּ. י. לאַנדיס
פ. מיראַנסקי	א. ראַבין	פּרוי לאַנדיס
ה. מעטאַלאָויעץ	י. ראַטשטיין	י. ליטעוואַק
ש. סימכאַוויטש	ד. ראַפּאַפּאַרט	ד. לייוויק
ה. סרעברעניק	ב. רעזניקאָוו	פּרוי לייוויק
י. עלבערג	י. שאַפּיראַ	ש. מאַלץ
א. פּאַרקאַס	ח. שוטשינסקי	ג. מאַרגענטאַלער
ח. ל. פּוקס	ד"ר אליהו שולמאַן	ש. מאַרקאָוויטש
א. פּיינער	מ. שטיקער	ב. מיד
פּירסטענבערג	מ. שטריגלער	וו. מיד
מ. פּישמאַן	ש. שלאַסער	ש. מילמאַן
מ. פּעדערמאַן	פּרוי ס. שלאַסער	ד. מילער
ח. ראָזענפּאַרב	ש. ל. שניידערמאַן	י. מלאַטעק
ש. האַזענפּעלד	י. שפּיראַ	י. מלמד
א. שיינעס		מ. נודעלמאַן
ב. שאַקעס	קאַנאַדע	פ. נודעלמאַן
ח. שפּילבערג	ד. אויגענפּעלד	פ. נוימאַן
	ד. אירליכט-מאַרטאַן	ל. סילווער

ווענע צועלאַ	רומעניע	פראַנקרייך
ב. קעסטנער	וו. טאַמבור	י. אַפאַטאַווסקי
מ. מאַרקוס	וו. רוסאַ	ה. גאַלדפּינגער
מעקסיקע	שוועדן	מ. גליקסמאַן
יעקב גלאַנץ	ה. באַנקיר	א. דערטשאַנסקי
טוביה מיזעל	ז. בערקאַוויטש	מ. וואַלדמאַן
משה רובינשטיין	ענגלאַנד	י. וואַרשאַווסקי
אויסטראַליע	ל. הירשאַוויטש	י. ווירצער
א. אַלבערט	י. זאַנטאַג	ט. זוסמאַן
פ. אַלבערט	י. פּרענקעל	מ. לבני
רוזשקע באַט	ג. שטענצל	מ. ליטוויץ
י. גלאַנץ	א. י. ליסקי	ל. לענעמאַן
ג. גריפענבערג	אירלאַנד	מ. מילבערגער
י. דאַפנער	א. ה. אויערבאַך (דובלין)	י. פאַזניאַק
ב. ווינער	אַריגענטינע	י. פינער
אַ. זשעלעזניקאָוו	מ. גראַניצאַ	ב. פּרענקעל
ש. מירעלעס-קאַפּע	נחום בורשטיין	מ. צוקערמאַן
ש. טיגעל	אַל. גורלי	ז. קאַלעשניקאָוו
מ. פּיליפּס	י. פּאַלאַטיצקי	י. קאַרמאַן
א. ציקערט	משה שפּרינבערג	ש. קלינגער
י. שער	בראַזיל	ש. קערנער
דרום-אַפּריקע	א. גאַלפּער	י. שאַלאַט
ג. וויניק	י. גוטערמאַן	י. שולקאַפּער
ר. זיגעלבוים	ח. געלער	א. שיידענפּיש
ז. טאַבאַכאַוויטש	פּסח טאַבאַק	ב. שלעוויץ
זלמן לעווי	ג. יורקעוויטש	בעלגיע
ר. מאַנטי	בערל פּוקס	אָווערבוך
פ. קרעמער	שמריה לין	י. בורשטיין
ל. שיף	ק. קאַלמאַנאַוויטש	י. ווייס
פייגעלע קראַמער	מ. קורצמאַן	א. וועסאַלי
ווי אויך 200 געסט	יאַנאַס רייך	א. סטאַרושינסקי
פון אויסלאַנד		ל. שאַפּראַן

אינה אַלט

5	יצחק קארן : אַריינפיר .
7	דערעפענונגס-סעסיע (23.8.1976)
37	ערשטע פלענאַרע סעסיע (24.8.1976)
83	די נאַכמיטיק-סעסיע — באַריכטן (24.8.1976)
139	די זיצונגען פון די קאָמיסיעס (25.8.1976)
201	אַלגעמיינע פלענאַרע סעסיע (26.8.1976)
217	שלוס-סעסיע (26.8.1976)
232	דעקלאַראַציע
234	רעזאָלוציעס
235	פאַרשלאָגן און רעקאָמענדאַציעס
243	רשימה פון פרעזידיום פון דער קאָנפערענץ
243	רשימה פון די דעלעגאַטן

